

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

CHR. SONNE

**MIN
LIVSMELODI**

GYLDENDAL

MIN LIVSMELODI

Forfatteren efter Maleri af L. Find, malet 1935 og ophængt i Landhusholdningsselskabets Mødesal.

CHR. SONNE

MIN LIVSMELODI

CYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KØBENHAVN - MCMXXXVIII

**COPYRIGHT 1938 BY GYLDENDALSKE
BOGHADEL NORDISK FORLAG - COPENHAGEN**

—
OPLAG: 3000 EKSEMPLARER

—
**KLICHERNE TIL ILLUSTRATIONER OG OMSLAG
UDFØRT AF NORDISK REPRODUKTIONSANSTALT**

—
**PRINTED IN DENMARK
GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KØBENHAVN**

INDHOLD

Min Livsmelodi	7
Drengaar	9
Grundlæggende Faguddannelse	13
Ud paa Arbejdsmarken	21
I Landhusholdningsselskabet Tjeneste	24
Propaganda for Dansk Maltbyg	27
Episoder fra min tidligste Virksomhed som Foredragsholder	29
Den nordiske Udstilling i København 1888	32
Min Optagelse af Forpagtervirksomhed	40
Min Deltagelse i toldpolitisk Agitation	44
Nye Arbejdsopgaver	49
Yderligere Overtagelse af Arbejdsopgaver	51
Overdragelse af Landstingsmandat	71
Min kortvarige Varetagelse af Landstingets Formandshverv	76
Genoptagelse af ordinær Deltagelse i Landstingsarbejdet	80
Min Foredragsvirksomhed i senere Aar	86
Under Verdenskrigen	92
Tilbagetræden fra min Stilling som Medlem af Landstinget	101
En Rekreatjonsrejse Jordan rundt ved Rosenlund-Forpagtningens Ophør	103
Atter hjemme efter en 8 Maaneders Rejsfærd	120
Min kortvarige Virksomhed som Landbrugsminister	122
Nærmere Tilknytning til Landhusholdningsselskabet	125
Nyorientering vedrørende dettes Arbejdsprogram	129
Min Tilknytning til Landbrugsraadet	135
Vanskeliggjort Eksport af Slagtekvæg og Kød	139
Vildmosekommissionen	145
Varetagelse af en Række andre Tillidshverv:	
Det danske Hedeselskabs Bestyrelse	152
Frøkontrolkommissionen	154
Landbrugsmuseet	157
Tilsynsraadet for Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole	158
Præstegaardskonsulent	159

Eksamenskommissionen for autoriserede Revisorer	161
Eksportkreditudvalget	162
A/S C. A. Qvade & Co.	164
A/S Grængegaardens Teglværk	165
A/S Holeby Dieselmotorfabrik	166
Foreningen af Sukkerroedyrkere	168
A/S Burmeister & Wain	169
A/S Dansk Frøavl's Kompagni og Markfrøkontoret (Trifolium)	171
A/S Chr. Hansen's Laboratorium	172
A/S Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag	173
A/S Den danske Landmandsbank	174
Dansk Røde Kors	186
A/S Det østasiatiske Industri og Plantage Kompagni	189
Censurat ved Landbohøjskolen	190
Forsøg paa Næsgaard	191
Administrationskommissionen for Grevskabet Brahesminde	192
Jevnlige Besøg paa Fuglsang	194
Ekstraordinære Arbejdsopgaver	196
En tilbudt Direktørpost	197
Rejser	200
Landbrugsmæssige Betragtninger	226
Mine Børn	242
Tidlig vakt Interesse for Sejlads	255
Riverside og „Glenwood Mission Inn“	258
Tilbageblik	263

MIN LIVSMELODI

Hvem er hans eller hendes Forældre?
Saaledes lød i min Ungdom det staaende Spørgsmaal ved Vurderingen af selv de viderekomne Unges Fremtidsudsigter.

Afstamning betød aabenbart dengang langt mere end i Nutiden. Thi i væsentlig højere Grad end i vore Dage var det paa Forhaand et Plus for det Medlem af Samfundet, som ved dettes Opdeling i Slægter placeredes som Indehaver af et godt Slægtsnavn. Og mangen Samfundsborger med Slægtsnavnet i bedre Orden end Evnen til økonomisk Selvhjulpethed har i hine Tider kunnet prise sin gode Skæbne ved at være Medlem af en Slægt med Villie og Evne til i det længste at værge sine.

Forholdene er altsaa i saa Henseende væsentlig forandrede. Dette ikke mindst fordi Evnen til at bringe betydelige Ofre for at værge de Slægtsmedlemmer, som har saadan Støtte behov, er ved Forholdenes Udvikling i høj Grad forringet, bl. a. ved trangere Kaar for Bevarelse, endsigte Nydannelse, af anselige Formuer.

Nu om Dage er det Personligheden selv og ikke Afstamningen, det kommer an paa. Spørgsmaalet om Forældrene er gledet ud som kendt Vending i Dagliglivets Samtale. Og godt det samme! Thi i Kapløbet om Hjembjærgningen af Arbejdsfrugter i videste Betydning bør alle saa vidt gørligt være ligestillede med Hensyn til Nyttiggørelse af egen Evne og Villie til Arbejdsudfoldelse.

Man har jo endog villet hævde, at Forholdenes Udvikling har medført, at nu til Dags er Indehavelsen af et af de ansete Slægtsnavne fra gode gamle Dage nærmest at anse for et Handicap i det paagaende Kapløb om Andel i Livets Goder. Og under Videreførelsen af herhen hørende Betragtninger har man kunnet høre den Opfattelse gjort gældende, at det nu til Dags netop giver privilegeret Placering at „være født under Hjulbørens Tegn“, en Paastand, hvis Formulering dog turde være mere pudsigt end egentlig rammende.

Hvorom alting er, fæster man sig nu til Dags mere ved Enerne end ved Slægterne. Det kan ogsaa udtrykkes saaledes, at det efterhaanden er blevet den blaa Bog, som klarer sig i Kapløbet med den røde dito (Adelskalenderen). Men trods alt vil Eneren dog vedblivende sætte Pris paa at vide sig „kommen af godt Folk“. Og her, hvor jeg efter flersidig Tilskyndelse udefra forsøger at opridse Hovedlinierne for min Livsfærd, vil det formentlig være betimeligt i Korthed at angive, hvorledes jeg slægtsmæssig er placeret.

Min Far, Provst H. Chr. Sonne, var født i Nexø som Købmands-søn og blev Student fra Rønne Latinskole. Han er bedst kendt, fordi han som Præst i Thisted blev Stifter af en stedlig Brugsforening, der blev Danmarks første. Ved De danske Brugsforeningers Fabriksanlæg i Viby ved Aarhus er rejst en anelig og vellignende Portrætbuste af min Far og bærende følgende Indskrift:

Provst
H. CHR. SONNE
1817—1880

Stiftede 1866 Danmarks første Brugsforening
40 Aar derefter rejste 1200 danske Brugsforeninger
ham dette Minde.

Min Far døde 62 Aar gammel i Store Fuglede ved Kalundborg i Begyndelsen af 1880. Jeg var da 20 Aar gammel og naaet saa vidt, at jeg faa Maaneder senere skulde underkaste mig afsluttende Eksamen ved Landbohøjskolen.

Min Mor var født Rothe, Datter af Konferensraad, Kommitteret i Rentekammeret Christian Rothe og Hustru, f. Selmer. I en længere Aarrække virkede en ældre Bror, Kammerraad Carl Rothe og Hustru, f. Stub, som Plejeforældre for Mor. Hun var en udmærket Mor for Hjemmets store Børneflokk — 8 Sønner og 1 Datter — og var udstyret med klar Forstand, Aandslivlighed, hurtigt Omdømme, musikalsk Sans og Teknik, samt en vindende Elskværdighed. Hun døde i 1912, ca. 89 Aar gml.

Fars Præstegerning var knyttet til 3 forskellige Hjem: Møgel-tønder 1845—1864, med Forflyttelse inden Krigens Afslutning, Thisted 1864—75, samt Store og Lille Fuglede ved Kalundborg 1875—80. Thisted og Fuglede Embeder regnedes blandt Landets bedst lønnede. Dette var af Betydning, fordi Hjemmets store Børne-

flok med mange Sønners Uddannelse borte fra Hjemmet stillede forholdsvis betydelige Krav til Forsørgerens økonomiske Evne. Denne vandt imidlertid en ikke uvæsentlig Støtte ved en Kapital, som var Mors Arvepart efter den ovenfor nævnte ældre Bror: Kammerraad Carl Rothe, i sin Tid Ejer af Lerchenfeldt ved Kalundborg, og i hvis barnløse Hjem Mor henlevede en Række Aar i den dobbelte Egen-skab af Søster og Plejedatter.

Med indtil 4 Søner samtidig under Uddannelse uden for Hjemmet var Fristelsen ofte stor til ved Forbrug af Kapitalen at vinde momentan Støtte til Dækning af betydelige økonomiske Krav. Og jeg erfarede senere, at Mor jævnlig søgte at overtale Far hertil. Men paa det Punkt var Far ubøjelig. Principet: Orden i alting og rene Linier krævedes gennemført uden Afslag. Forsørgerpligten var hans, Pengene var Mors. Renterne var det ham kært at kunne bruge, men Kapitalen skulde i uafkortet Maal være til Støtte i hendes Alderdom. Hun fik ofte Grund til med Paaskønnelse at mindes Fars saaledes fastholdte Synspunkt. Thi rigelig 32 Aar henlevede Mor som Enke. Og takket være den stadig urørte Kapital skete dette under økonomiske Vilkaar, der sikrede hende et Udkomme, som hun selv fandt meget rigeligt.

D R E N G E A A R

Født den 21. April 1859 saa jeg altsaa Dagens Lys i Møgeltønder Præstegaard. Far var som anført forflyttet inden Krigens Afslutning og opholdt sig i Krigsperioden mest i Thisted, hvorhen Familien flyttede i 1864. Jeg var saaledes fyldt 5 Aar ved Bortflytningen fra Møgeltønder. Kun nogle vage Billeder fra den Periode er bevarede, længst tilbage hvor Erindringen iøvrigt glider over i Uvirkelighedens Taager. Saaledes navnlig en østerrigsk Artilleriafdelings Passage gennem Møgeltønders Hovedgade — ogsaa min Ridenranke paa indkvarterede mig venligt sindede østerrigske Officerers Knæ — samt frugtesløs Søgen i Præstegaarden efter den af Fjenden efterstræbte Kaptain O. C. Hammer, da virkende som Chef for Vesterhavsøernes Forsvar.

Efter et Par Aars Undervisning i Forskole blev jeg 8 Aar gml. overført til Thisted Realskole, en allerede dengang meget anset Skole, som da og i min hele Skoletid var underlagt Ledelse af Rektor N. V. Müller, senere ansat som Undervisningsinspektør for Realskolerne.

Efter Datidens Skik var det da en Skole kun for Drengene. I vort Hjem blev det selvfølgelig overvaaget, at vi passede vor Lektuelæsning med fornøden Samvittighedsfuldhed. Af Betydning var her Søskendekredsens gennemgaaende normale Opfattelsesevne og den Enkeltes stærkt trænedes Evne til som Uvejre at falde over hver det Medlem af Søskendekredsen, som gjorde sig skyldig i nogen Handling eller Ytring, der skønnedes at fortjene Misbilligelse. I det Hele taget vandrede vi derfor i Skoletiden ad de for normale Skoledrengene udstukne Veje, uden at Forældremyndigheden behøvede at gøre sig stærkt gældende. Vi blev vel nok, hvad man kalder strengt opdragne; Børneflokkens Talrighed og derved nødvendiggjort Driftsøkonomi foreskrev dette saavel som, at vi navnlig maalbevidst trænedes til uanfægtet at kunne se andre Børn opnaa Goder, som ikke blev os til Del. Hvilket jeg den Dag idag finder er en fortræffelig Indstilling til at kunne tage Livet, som det falder, jvfr. det gode Fyndord, at det kommer mindre an paa, hvordan man har det, end hvordan man tar det. Vi tør vist i det Hele taget betegnes som alt i alt raske Drengene med Mod paa at søge sat al den Kulør paa Tilværelsen, som stod til vor Raadighed.

For mig var stedse de Lejligheder, hvor Drengene samledes til Leg eller Slagsmaal, særlig fristende. I Komponisten Carl Niensens ualmindeligt fængslende Livserindringer skildres, hvorledes han i højeste Grad uønsket og med Hjertet i Halsen pludselig saa sig kaaret som den ene Dreng-Armees Napoleon, vidende sig fuldstændig blottet for enhver Antydning af de Feltherreegenskaber, som skulde bære Sejren hjem. For min Part mindes jeg ganske vist ingen sinde at være beskikket til at virke i Napoleons Lignelse.

Vort stadige Krigsberedskab var nemlig af særpræget Art og galdt det permanent fjendtlige Forhold mellem Realskolens og Borgerskolens Drengene. De sidste var de talrigste, og de stemples af os som de stadige og uforbederlige Fredsforstyrre. Hvor Drengene fra begge Lejre mødtes, lød Kampsignalet: „Realit-skidt“ — omgaaende besvaret med et lige saa aandfuldt: „Borgerlit-skidt“; (Sandheden tro bør jeg maaske vedgaa, at Rækkefølgen af Salutudvekslingen *kunde* være omvendt). Og dermed var Krigserklæringen afgivet og Slagsmaalet i fuld Gang et Øjeblik efter.

Talen var imidlertid ikke her om store Hærafdelinger under Ledelse af specielt trænedes Hærførere, men om de tilfældigt forhaandenværende Fribyttere med løse Næver og i det Hele taget med

kampberedt Temperament. Og her dækkede jeg mig ingensinde i bageste Skyttegrav, men var normalt at finde i Kampfronten med det dertil knyttede Privilegium paa at indkassere Broderparten af Kløene.

I vore Lege udenfor Skolen eller i Frikvartererne paa Skolepladsen overdroges der mig imidlertid en rundelig Andel af Førerskabet. Dette galdt Boldspil, baade Langbold og „So i Hul“ paa Havnepladsen, og „Røvere“ i Plantagerne i og ved Thisted. Og i Frikvartererne var det navnlig som Hestehandler, jeg virkede. Hestekobbelet dannedes af indtil en halv Snes Dreng, bundne sammen ved Hals-tørklæder og med den forreste og største som min Ridehest. Saa mødtes man med en Kollega til Præsentation af og Handel om den enkelte Hest og med saa godt som alle Drengene som interesserede Vidner til Mønstringen og Forløbet af den paafølgende Købslagning. Fra Thisted Markedsplads kendte vi alle Knebene, saa det faldt os ikke ind at afslutte nogen Handel før i sidste Øjeblik, naar Klokken meldte Frikvarterets Afslutning. Det skete da med det obligate Haandslag efter Aflevering paa Ravjydske af det afgørende sidste Tillæg til det afgivne Bud: Naa ja, tag saa da i Guds Navn en Specie til din Kone!

Paa Skolebænken klarede jeg mig jevnt pænt. Maaske endog hel pænt i mine sidste Skoleaar. Men jeg var ingensinde Indehaver af min Klasses Dukseplads. Imidlertid manøvrerede jeg som Realskole-elev stadig noget foran min Alder. I Juni 1873 stod jeg saaledes rede til at underkaste mig Skolens Afgangseksamen, saakaldt udvidet Præliminæreksamen. Der krævedes hertil en fyldt Alder af 15 Aar, medens jeg kun havde naaet 14 Aar og 2 Mdr. Der maatte følgelig andrages om Aldersdispensation, som bevilgedes. Mit Eksamensresultat var $82\frac{2}{3}$ Points. Til Udmærkelse krævedes 83 Points. Da imidlertid Eksamensfacit var at angive med Tal uden Brøker, knob jeg mig ved Afrunding opefter til de attraaede 83 Points. Jeg mindes, at min Far var fornøjet med Resultatet, der forskaffede mig hans Bevilling til mod Erlæggelse af 5 Kroner at købe en gammel enløbet Forlader, som af mig i Efteraarstiden brugtes som Jagtgevær til Kanten af, hvad den var værd, idet jeg foreløbig forblev hjemme for at konfirmeres medio October.

Min Drengenatur var neppe i nogen Retning egentlig særpræget. En Appel til mine bedre Følelser var jeg fra et tidligt Alderstrin rede til at honorere. Sideordnet hermed var imidlertid en af et Slags Selvbevidsthed afledet Stædighed maaske hos mig ret tidligt udviklet

noget stærkere end normalt. En Episode fra min Barndom minder mig herom.

Køreture til Havet, fortrinsvis henlagt til Sommerferien, var for Thistedboerne naturlige Erstatninger for de Skovture, som normalt er Formen for selskabelige Fællesture, hvor Egnen aabner Adgang hertil, hvilket Thistedegnen ikke gjorde. Turene galdt ordinært Klitmøller, $2\frac{1}{4}$ Mil, Hanstholm $3\frac{1}{4}$ Mil og en sjelden Gang Bulbjerg, rigelig 5 Mil. Den her fremdragne Episode var knyttet til en Klitmøllertur, omfattende 3 à 4 Familier paa nær Omgangsfod og fordelt paa lige saa mange Vogne. Dagens Frokost og Vandring langs Havbredden var afsluttet. Tilbage stod kun, hvad i hvert Fald vi Børn regnede for Havturens egentlige Clou: Hovedmaaltidet, efter hvis Afslutning Køreturen for hjemgaaende snarest paafulgte.

Mor var som de andre Husmødre travlt beskæftiget med Forberedelserne til Hovedmaaltidet, da jeg — dengang vist 11, højst 12 Aar gml. — udbad mig hendes Oplysning om, hvor de styrende Magter havde tænkt sig mig anbragt. Ikke urimeligt lød Svaret kort og koncist: Ved Børnenes Bord. Svaret tilfredsstillede mig ikke. Jeg maa have tænkt mig udfundet en eller anden Melleform, som dog i nogen Maade gav mig en privilegeret Særstilling indenfor de mindreaarige. Min Parade lød derfor, men noget mindre velovervejet, ja, saa skal jeg ikke have nogen Mad. (Jeg er mig bevidst, at det i nutidig Jargon maatte have lydt: Tak, saa skal jeg for min Part *ikke* nyde noget.) Mor, som var vel trænet til at hævde sig overfor Børneflokkens enkelte Medlemmer, afsluttede det lille Ordskifte med et muntert: ja, det er kedeligt — *for Dig* — lille Christian! Og der stod unegtelig den lille Chr. med en flov Fornemmelse af at være ladet i Stikken af Guder og Mennesker, og navnlig ikke mindst som haanet Objekt for de mindreaarige, ved hvis Bord jeg ikke mente mig tjent med at bænkes.

Mismodig begav jeg mig paa Vejen hjemad og i en overmaade langsom March, der gav mig al ønskelig Adgang til at overtænke Sagen i Ro. Jeg var derfor kun naaet mellem $\frac{1}{2}$ og $\frac{3}{4}$ Mil hjemefter, da jeg paa Afstand saa og hørte Vogntoget fra vor Havtur. Jeg rykkedes derfor uhyggeligt nær det med bange Anelser imødesete første Møde med Vognene og med mine Kammeraters utvivlsomt venligt udtalte Haab om, at jeg maatte være sluppen fra min Deltagelse i Dagens Festmaaltid uden at have forspist mig. Øjeblikket maatte i det længste udskydes. Jeg stak derfor i Løb, begyndende dermed netop $1\frac{1}{2}$ Mil fra Thisted.

Da jeg havde løbet vel ca. $\frac{1}{4}$ Mil i Træk, og ikke særlig stærkt, fordi jeg havde været ved at tabe Vejret, opdagede jeg pludselig til min Forbauselse, at jeg var begyndt at aande friere og at kunne byde mig et hurtigere Løb. Jeg øgede derfor stadig Farten, og Vognene kunde ikke indhente mig. Vor daværende Huslæge, senere bekendt Kirurg i Viborg, Dr. P. W. Heiberg, sad i første Vogn sammen med Far og blev betænkelig ved min Løbetur, saa han tilraadde at søge mig indhentet snarest. Først paa Thisted Torv stoppede jeg imidlertid op, naaet af Vogncortegen. Efter Heibergs Opgivende var den sidste Mil af mine i Træk udløbne $1\frac{1}{2}$ Mil (ca. 11 km) tilbagelagt i 37 Minutter.

Honnøren var reddet. Jeg følte mig helt rehabiliteret, fuldstændig paa den gode Side af mine forudgaaede Anfægtelser. Og længe efter mindedes denne Løbetur som en opsigtsvækkende Præstation, der forskaffede mig en Nimbus, ganske upaavirket af den ikke helt flatterende Aarsag til Kraftudfoldelsen. Som det opsigtsvækkende Moment i Sagen mindes jeg, at man fæstede sig ved, at der uden mindste forudgaaende Træning var præsteret en Løbetur som den her omhandlede. Afgørende i saa Henseende var selvfølgelig den forudgaaede Faste. Men af utvivlsom Betydning var det ogsaa, at en stærkt engageret Æresfølelse virkede til yderste Udnyttelse af den ved Løbet beslaglagte Evne.

Valget af Livsstilling har for mit Vedkommende ingensinde givet Anledning til Overvejelser eller Diskussioner. Det var fra mine tidligste Drengaar fastlagt, at jeg vilde komme til at virke som Landmand. Beslutningen herom fattedes og fæstnedes ved mine jevnlige Besøg hos Bønderne i Fars Anneks-Sogn: Tilsted-Silstrup. Jeg havde en altid tryk Følelse af der at være velkommen Gæst, dels i mine Feriedage og da som ivrig Deltager i den Del af Hverdagens Arbejder, som jeg kunde magte, og dels som altid indbudne Gæst til Sognets store Fester — „Bøjler“ — blandt hvilke navnlig de 2 à 3 Døgn Bryllupper var Genstand for min venlige Interesse.

GRUNDLÆGGENDE FAGUDDANNELSE

Efter at være konfirmeret den 12. Oktbr. 1873 og med en i Septbr. og Oktbr. opnaaet ret god Jagttræning paa mine lige nævnte Agrarvenners Jagtmarker tiltraadte jeg saa den 1. Novbr. min første Læreplads paa en Gaard ca. 3 Mil Vest for Aarhus.

Gaarden var kun liden: 80 à 90 Tdr. Land Agerareal, delvis ryddet Skovjord, og dertil en halv Snes Tønder Land Skov samt en Besætning paa 3 Spand Heste og en Snes Malkekøer. Det var hele Herligheden. Familien var kultiveret, og det var rare og fremkommelige Mennesker. Men fremragende som Landmand var Manden ikke. Og saa vidt jeg var rigtig orienteret, havde han forud lidt Skibbrud paa en større Gaard og var derfra af sin formuende Slægt overført til dette mere overskuelige og mindre risikable Virkefelt. Der var en Del Smaaabørn — hver enkelt Aargang fra 5 Aar og nedefter repræsenteret. Der levedes anerkendelsesværdigt sparsommeligt, samtidig med, at mit Kostbehov blev fuldt dækket, væsentligst ved fedt Flæsk og Rugbrød. Men Appetitten var upaaklagelig, harmonisk afstemt som den var med en jeg tør nok sige ikke helt almindelig og stadig opretholdt Arbejdsenergi.

Denne vandt iøvrigt Paaskønnelse, og under iøjnefaldende Form. Det faldt saaledes, at jeg fik Ferie for at overvære mine Forældres Sølvbryllup den 19. April 1874. Af Pligtfølelse brød jeg allerede op fra Thisted den følgende Dags Aften, og da jeg næste Formiddag mødte paa min vante Arbejdsplads, modtoges jeg af min Arbejdsgiver og Læremester med Oplysning om, at Forkarlen under min 3 Dages Fraværelse var jaget væk. Men, fortsatte den stedlige Øverstbefalende, „det passer mig egentlig godt. Thi De har alle Forudsætninger for paa en god Maade at virke som Arbejdsstabens Førstemand, saa nu overtager De fra i Morgen Nr. 1-Hestene“. Hvilket skete — samtidig med, at der hos mig vakttes en tilfredsstillende Følelse af, at dette første afgørende Fremstød mod eftertragede betydende Højder var opnaaet uden uforholdsmæssigt Forbrug af Tid. Dagen for min paagældende Ophøjelse faldt nemlig netop sammen med min 15 Aars Fødselsdag.

Som hele Tiden forudsat tilendebrogtes mit Ophold paa det her nævnte Lærested efter èt Læreaars Forløb. Den 1. Novbr. 1874 drog jeg altsaa derfra vel trænet i alt forefaldende Landbrugsarbejde paa en lille Gaard. En udmærket Anbefaling blev mig tildelt, og jeg skiltes i al Venskabelighed fra Familien. Iøvrigt tabte jeg snart denne af Syne, maaske fordi Rygtet, som naaede mig, om dens Udvandring har været stemmende med Virkeligheden.

Mit næste Lærested var Lerchenfeldt ved Kalundborg, hvor Mor som forannævnt havde henlevet nogle af sine Ungdomsaar. Med et kultiveret, intelligent og elskværdigt Ejerpar — Godsejer, senere

Forfatterens Mor f. Rothe.

Ungdomsbillede af Forfatterens Hustru.

Forfatteren og Hustru.

Provst Sonnes Buste.

Anders Bundgaards sidste Arbejde: Buste af Forfatteren, rejst i Øbjerggaards Have af Bankieren H. C. Sonne.

Thisted Præstegaard Forfatterens Barndomshjem.

Etatsraad Emil Holm og Frue — samt med en faglig dygtig og overmaade sympatisk hjemmевærende Søn som Gaardens Forvalter — bød Lerchenfeldt mig et i alle Henseender fortræffeligt og tiltalende Lærested.

Godsejeren — af den kendte Slægt Jacob Holm og Sønner — var forhenværende Apotheker i Nyborg. Ved forud erhvervet kemisk Uddannelse vakttes hans særlige Interesse for de da opdukkende Fodringsteorier, udfundne og publicerede af Dr. Emil Wolff, Hohenheim, samt for en tidssvarende Løsning af Landbrugets Gødningproblem med økonomisk Anvendelse ogsaa af da udbudt, men kun sparsomt benyttet Kunstgødning. Ogsaa Dyrkningen af Foderroer, som da var i begyndende Vækst herhjemme, samt tidssvarende Udformning af Gaardens Mejeri til Behandling af Mælken fra dens ca. 120 Malkekøer gav Udløsning for Ejerens levende faglige Interesse, med hvilken han forbandt et stort Maal af sund praktisk Sans. Ved harmonisk Samarbejde mellem Ejeren og Sønnen som Indehaver af Forvalterpladsen var Lerchenfeldt en i alle Henseender vel dreven Gaard. Og ved begges venlige Indstilling overfor mig blev min Læretid paa Lerchenfeldt saa frugtbringende og tiltalende som overhovedet muligt.

Allerede i mit første Foraar paa Gaarden vistes der mig den Tillid at lade mig efter en Dags gennemgaaet Træning besørge Saaarbejdet med Gaardens 12 Fods Bredsaamaskine. Jeg havde en levende Følelse af det mig dermed overdragne Ansvar og satte al Energi ind paa at vise mig paa Højde med Situationen saavel ved at naa at besaa de tilvante 20 Tdr. Land daglig som ved at undgaa at lægge „Saamister“. Der knytter sig for mig ingen utiltalende Erindringer til den mig saaledes betroede Arbejdsopgave, saa den vil antagelig være bleven løst uden Tilsætning af min Honnør.

Med godt Udbytte omfattede ogsaa min Læretid paa Lerchenfeldt et Kursus i praktisk Mejeribrug og med særlig vunden Indsigt i Brugen af Vandmejeri ved Mælkens Afkøling i rindende Kildevand. Et af de første Anlæg af den Art herhjemme var nemlig indrettet og taget i Brug paa Lerchenfeldt. Mælkecentrifugens snart paafølgende Opdukken herhjemme bragte som det sikreste og bedste Middel til rationel Flødeudskillelse naturlig Standsning i Anlægget af Vandmejerier, som imidlertid i Tiden forud for Centrifugen betød et afgjort Fremskridt.

Paa Lerchenfeldt befandt jeg mig saa vel og havde Indtrykket af

dér at lære saa meget, at jeg med Far var enig om at benytte en aabnet Adgang til at forlænge det derværende Ophold til ialt 2 Aar. I Foraaret 1876 meddelte Godsejer Holm mig imidlertid, at det var Sønnens Hensigt den 1. April at drage til Skotland for der at tilbringe Sommeren og navnlig for der at studere Foderroedyrkning.

Forvalterpladsen blev derved ledig, indtil Sønnen i Efteraaret vendte tilbage. Der virkede i Forvejen en veltjent ved Arbejdsledelsen medvirkende Ladefoged paa Gaarden. Det var nu Tanken, at jeg fra den 1. April skulde avancere fra Landvæsenselev til Forvalter, og der gjordes mig et dertil svarende Tilbud. Min spagfærdig fremsatte Betænelighed ved saaledes i en kun lidet fremrykket Alder at ændre min Placering fra Mandskabets Arbejdsfælle til dets Foresatte, afvistes som ubegrundet. Jeg accepterede altsaa selvfølgelig Tilbudet, der var forbundet med en Aarsløn paa 300 Kr. i Stedet for den hidtidige Betaling af 500 Kr. for mig som Elev.

Jeg mindes, hvor lykkelig jeg var ved at kunne meddele Far, at jeg med al Paaskønnelse af, hvad han hidtil havde spenderet paa mig, nu skulde vide at klare mig selv indtil videre — indtil det Ophold paa Landbohøjskolen, som vi var enige om skulde afslutte min faglige Uddannelse.

3 Uger før min 17-aarige Fødselsdag havde jeg altsaa opnaaet Forvalterværdigheden og den dermed forbundne Adgang til at være økonomisk selvhjulpnen. Og i sidstnævnte Henseende formede det sig kendeligt gunstigere end oprindeligt paaregnet. Hermed forholdt det sig saaledes: Efter Overtagelsen af Forvalterpladsen erklærede jeg i Samtale med min Principal, at ifølge min Opfattelse havde Lugning og Tynding af Lerchenfeldts Roemark det forudgaaede Aar været for dyr. Udtalelsen vakte Misstemning og en Bemærkning om, at et ellers flinkt ungt Menneske bør passe paa ikke at blive vigtig. Jeg tilbød da lidt hed i Kammen at tage Lugning og Tynding af Aarets 15 Tdr. Land store Roemark i Entreprise til 15 Kr. pr. Td. Ld. under Førudsætning af at maatte ordne og lede Arbejdet, som jeg vilde.

De 15 Kr. laa kendeligt under forrige Aars Omkostninger pr. Td. Land, idet Arbejdet da væsentlig var udført paa Dagløn og ved omfattende Brug af mandlige Arbejdere. Arbejdslønnen paa Lerchenfeldt var 3 Mark (1 Kr.) for mandlige og 2 Mark for kvindelige Arbejdere. Ja, det var dengang! Jeg henvendte mig saa til et passende Hold Arbejdersker — ikke netop de ældste — og tilbød dem

en Dagløn paa 3 Mark paa Vilkaar af, at de vilde holde Tempo med mig ved Arbejdet i Roemarken. Dette var for de Tider et Tilbud, der — i hvert Fald efter de paagældende Arbejderskers Skøn — røbede et Overmaal af ungdommeligt Letsind.

Men paa den Basis passedes Lerchenfeldts Roemark i Forsommeren 1876. Og med mig som fast Førstemand i Arbejdet afleverede jeg til Ejerens fulde Tilfredshed Marken i fint tyndet og i fint renholdt Stand. Ham kostede den 15 Kr., mig 9 Kr. 90 pr. Td. Land. Og de 15 × 5 Kr. 10 Øre betød for mig et overmaade velkomment Tillæg til Sommerlønnen samtidig med, at det kunde indkasseres med Honnøren i Behold. Til Godsejer Holms Honnør være imidlertid bemærket, at jeg har den Tro, at han betalte mig min paagældende Gevinst med stor Fornøjelse. Først fordi han utvivlsomt undte mig denne. Men dernæst fordi jeg kunde tænke mig, at han vilde skønne Udlæget vederlagt med Henblik paa, at der nu ogsaa m. H. t. rationel billig Roepasning kunde henvises til, at det er paa Lerchenfeldt, det foregaar.

Den 1. Novbr. 1876 afsluttede jeg 2 lærerige og lykkelige Aar paa Lerchenfeldt og brød op fra den derværende elskværdige Familiekreds for at tiltræde Forvaltertjeneste paa Ellingegaard, der ejedes af en ældre Broder til Lerchenfeldts Ejer, nemlig Godsejer, cand. jur. Jacob Holm. Ogsaa der virkede en Søn som Driftsleder. Ellingegaard var imidlertid en stor Gaard, og da der ikke som paa Lerchenfeldt fandtes nogen ved Arbejdsledelsen medvirkende Ladedoged, tituleredes Sønnen, Viggo Holm, Inspektør, med derved vunden fri Bane for hans Næstkommanderendes Eneret til Forvaltertittlen.

I Modsætning til Forholdene paa Lerchenfeldt mærkedes paa Ellingegaard Ejerens Indgriben i Ejendommens Drift kun overmaade lidt. Jeg har aldrig kunnet komme bort fra, at Ejerens Forhold til Bedriften egentlig symboliseredes ved, at man udenfor Hovedbygningen stedse saa ham udstyret med høj Hat. Selv under hans forholdsvis sjeldne Besøg i Gaardens store og smukke Kostald med dens Normalbestand af 212 Køer saa man ham stedse iført denne Hovedprydelse. Iøvrigt var han en vennesæl og let omgængelig Mand. Og i Forbindelse med den smukke og myndige Borgfrue og med Ægteparrets 3 hjemmeværende overmaade tiltalende Døtre, som paa Skift forestod Husførelsen, var Familiekredsen paa Ellinge særdeles elskværdigt præget.

Selve Ellingegaard omfattede 750 Tdr. Land af overvejende let Beskaffenhed. I Forbindelse hermed ejedes og dreves imidlertid den i en god Mils Afstand fra Ellinge beliggende udtørrede Klinte Sø. Fra denne hjemførtes der aarligt 3 à 4 Hundrede Læs Hø, hvilket selvsagt var af indgribende Betydning saavel for Omfanget af Hovedgaardens Kreaturbestand som for den derved betingede forholdsvis store Produktion af Staldgødning.

Ellingegaards Avl af Foderroer var i Forhold til Datidens Sædvane betydelig, omfattende 60 à 70 Tdr. Land. Holdet af Ungkvæg og Svin var anseligt, og alt ialt maatte Ellingegaard sikkert anses for en i Forhold til Datidens Krav vel dreven Ejendom. Der bødes mig al ønskelig Adgang til behørig Træning som forholdsvis selvstændig Leder af en stor Arbejdsstyrke, ligesom Bedriftens omfattende Brug af Maskiner bød mig nyttig Belæring. Efter 1⁵/₆ Aars Tjeneste paa Ellingegaard brød jeg op derfra for med Udgangen af August at tiltræde Aarets begyndende Landbrugskursus paa Landbohøjskolen.

Dettes Varighed var i de Tider normeret til 1²/₃ Aar, idet dog ikke faa Elever benyttede yderligere 6 eller endog 12 Maaneder, forinden de underkastede sig afsluttende Eksamen. Hvad mig angaar, ansaa jeg fra første Færd det normerede Tidsrum for fuldt tilstrækkeligt. Mine næsten 5 Aars forudgaaende praktiske Uddannelse littede mig nemlig væsentlig Adgangen til at følge med. De øvrige Landbrugsstuderende havde gennemgaaende en betydeligt kortere praktisk Fordannelse. Og mit her nævnte Forspring i Forberedelsen til Fagstudiet paa Højskolen kom mig som rimeligt er navnlig til Gode i Forholdet til Undervisningsfag som Jord- og Plantedyrkning, Redskabs- og Maskinlære samt Mejeribrug.

Studiet paa Højskolen interesserede mig i al ønskelig Grad. Og med rolig Samvittighed tør jeg udtale, at jeg fra første Færd og i hele Studietiden var flittig. Min Fars Død et Par Maaneder forud for Begyndelsen af den afsluttende Eksamen bragte midlertidig Stansning i min Eksamensforberedelse. Denne var imidlertid saa langt fremskreden, — navnlig ved stadig udfoldet Bestræbelse efter fuldtud at følge Undervisningen — at Stansningen ikke fik indgribende Følger. Mit Eksamensresultat blev nemlig fint og sikkert over Fortjeneste. De mig først tildelte 14 Karakterer lød nemlig alle paa ug. Nok kan det maaske siges, at det faldt lidt ensformigt i Længden, men alligevel! Tilbage var saa endnu Bedømmelsen af min kemiske

Laboratorieopgave og mine indleverede Tegninger. Med den første vidste jeg at have kludret, saa det var mig ingen Skuffelse, at mine 2 sidste Karakterer lød paa mg, hvorved mit samlede Eksamensfacit blev 2 Points under det opnaaelige Maksimum af 128 Points.

Landbohøjskolens Landbrugseksamen kan jo ikke hævdes at re-præsentere Afslutningen paa et Brødstudium. I Lighed med forskellige Embedseksaminer afgiver den derfor ikke betydende Vidnesbyrd om Kandidatens Egnethed til at virke i det Kald, for hvilket den paagældende Eksamen paa mere eller mindre afgørende Maade tjener som Underbygning. Endnu i 1880, da jeg vandt Landbrugskandidattitlen, vurderedes denne gennemgaaende ikke højt blandt Landbrugets Praktikere. Man var endnu dengang ikke kommen bort fra Krøniken om Modsætningsforholdet mellem Landbrugets Theori og Praksis. Og den nybakte Landbrugskandidat, der meldte sig som pladssøgende Medhjælper i et større Landbrug, fandt dengang sjældent sin theoretiske Indstilling vurderet i Overensstemmelse med den af ham selv anlagte Synsvinkel. Landbrugspraktikernes Mentalitet havde Heldning til anden Side. Den savnede ikke Forstaaelse af og Sympati for den pladssøgende Forvalter, som sluttede sin Annonce med et frejdigt: „Der ses mere paa en høj Løn, end paa en god Omgang“. Her var i hvert Fald noget af det rigtige. Den Rangement af Værdierne nemlig, som røbede Evne til under de altid vanskelige Kaar for Landbrugets Driftsøkonomi at disponere med Blikket skarpt rettet paa det, som det først og sidst kommer an paa: Hvad der betaler sig bedst. Og i den Konkurrence var den unge Landbrugskandidat af Gennemsnitstypen handicappet.

Imidlertid stillede Forholdet sig saaledes, at min Landbrugseksamen kunde have faaet afgørende Betydning for min Fremtid. Umiddelbart efter Eksamensafslutningen søgte nemlig Professor B. S. Jørgensen, ledsaget af Professor Segelcke, Samtale med mig og foreslog mig at søge Uddannelse til Afløsning af sin Lærervirksomhed ved Landbohøjskolen. Tilbudet forudsatte en ialt 5-aarig Uddannelse i Ind- og Udland, og det hvilede paa den overmaade kulante Basis, at det betydelige samlede Beløb, som Uddannelsen maatte forudsættes at beslaglægge, var disponibelt og vilde blive stillet til Raadighed.

Selvfølgelig havde jeg at paaskønne Modtagelsen af det paagældende smukke og ærefulde Tilbud samt at gøre det til Genstand for min nøjeste Overvejelse. Forholdsvis hurtigt førte denne imidlertid

til min Beslutning om at ønske mig fritaget for at acceptere Tilbudet. Mit Hovedargument var en stærk Betænkelse ved gennem en kostbar og af andre bekostet femaarig Uddannelse at have bundet mig for al Fremtid til saadan Lærergerning. Thi maaske vilde denne vise sig langt fra at byde mig den Tilfredsstillelse og Arbejdsglæde, som jeg følte mig sikker paa at opnaa ved at fortsætte som Landbrugspraktiker. Ad den Vej følte jeg mig endvidere sikker paa snarest at kunne vinde økonomisk Uafhængighed, hvilket da — umiddelbart efter min Faders Død — syntes mig end mere fristende.

Derved blev det altsaa. Og ingensinde har jeg haft Anledning til at fortryde, at jeg ikke modtog Tilbudet. Som bekendt blev det Professor Th. Westermann — min nære og kære Ven — i hvis Lod det faldt at afløse Professor B. S. Jørgensen. Han præsterede en fra alle Sider varmt paaskønnet Lærergerning, der strakte sig over 35 Aar; og han vandt yderligere ved en enestaaende frugtbringende Indsats til Fremme af Landbrugets Planteavl et højt anset Navn og Eftermæle.

Min Trang til at røre mig frit blev imidlertid til det paagældende Tidspunkt midlertidig bremset. Det kan være meget godt at opdyrke en Trang til at bære sin Hat, som man vil. Men selv et vidtgaaende Frisind kan komme til at bøje sig for et ubønhørligt Krav om at bære sin militære Kasket, som man skal. Og saaledes gik det ogsaa mig, idet jeg umiddelbart fra Landbrugseksamen havde at melde mig i Kastellet til Aftjening af min Værnepligt. Jeg var udtaget til Garden; men da jeg gerne vilde slippe med kort Tjenestetid, lykkedes det mig ved en formaaende Fortaler at overvinde den principielle Uvillie, der raadede mod at lade unge Mænd med Landmandsuddannelse faa Adgang til Forplejningskorpset.

Jeg blev saaledes en af de 40 Rekruter, som i April 1880 mødte til Uddannelse under dette Korps, hvis Krav til militære Kvalifikationer i Almindelighed og til Regnskabskyndighed og Evne til at manøvrere med Tal i Særdeleshed viste sig ikke at overstige, hvad jeg formaaede at præstere.

Dels ved rigtig Løsning af den ret udviklede Regnskabsopgave, der blev forelagt vort Rekrut-Hold som afsluttende Eksamensprøve, og dels endvidere ifølge Resultatet af en stedfunden Lodtrækning hørte jeg til den begunstigede Del af Rekrutstaben, som hjempermitteredes efter 5 Maaneders Tjeneste, medens denne for den ikke begunstigede Del af Holdet udstraktes til 17 Maaneder. Ifølge en mig

given Underhaandsmeddelelse skete min Hjemsendelse med anerkennende Bemærkning paa rette Sted om mine Forudsætninger for eventuelt at gøre Tjeneste som militær Regnskabsfører. Iøvrigt indskrænkedes min Militærtjeneste til det her anførte, idet jeg ingen-
sinde blev Genstand for Indkaldelse til yderligere Opøvelse.

Ikke forud sikker paa, hvorvidt Militærtjenesten vilde give mig fri Raadighed over Efteraaret 1880 med nærmest paafølgende Vinter, havde jeg ikke turdet lægge definitiv Plan for Anvendelsen af dette Tidsrum. Som det nu kom til at stille sig, tilbragte jeg ved Professor Segelckes Mellekomst de første Maaneder af denne Periode paa Lyngbygaard ved Aarhus, som da ejedes af Hofjægermester Johs. Friis. Formaalet med mit paagældende Ophold var fornemmelig at sætte mig ind i det af Ejeren omhyggelig førte dobbelte italienske Landbrugsbogholderi. Indlemmet i Lyngbygaards særdeles elskværdige Familiekreds tilbragte jeg der nogle meget tiltalende Maaneder. Uden noget Overmaal af Arbejdsudfoldelse gav Opholdet mig nemlig baade den tilstræbte Indsigt i Lyngbygaards grundige Regnskabsføring og derved tillige rimelig Adgang til at bistaa Ejeren ved Revisions- og andet regnskabsmæssigt Arbejde.

UD PAA ARBEJDSMARKEN

Mit Ophold paa Lyngbygaard efterfulgtes af et i Slutningen af Januar 1881 tiltraadt Engagement paa Dronninggaard ved Furesøen. Ejendommen tilhørte Generalkonsul Anders Westenholz i London. Westermann — den senere Professor — var dens daværende Bestyrer, men vilde fratræde Pladsen i Februar for efter tilsigtet absolveret Artium at begynde Studium ved Landbohøjskolen. Den derved ledigblevne Plads var saa bleven mig overdraget, omend med nogen Betænkelighed, knyttet til min 21-aarige Aldersorden. Imidlertid lød mit Skudsmaal paa: 5 Aars Landbrugspraksis, hvoraf Halvdelen i Form af velanfælede Forvaltertjeneste; vel afsluttet theoretisk Uddannelse paa Landbohøjskolen; fuldstændig aftjent Værnepligt og i Tilgift et tilendebragt grundigt Kursus i dobbelt italiensk Landbrugsbogholderi. Alt det lød jo forholdsvis betryggende og banede i hvert Fald Vej for min Ansættelse.

Dronninggaards Avlsbrug omfattede dengang de selve Dronninggaard samt Frederikslund og Kanningaarden underlagte Arealer, vel

alt ialt rigelig 500 Tdr. Ld. landbrugsmæssig benyttet Areal. Desuden omfattede Ejendommen Næsseslottet med omliggende Skov samt forskellige andre Skovstrækninger, navnlig langs Furesøen. Hertil kom yderligere ret anselige lavtliggende Græsningsarealer. Dens samlede Areal angaves til ca. 1000 Tdr. Ld.

I Dronninggaards herregaardsmæssige, nu forlængst nedrevne Bygninger var Gaardens Arbejdsapparat samlet. Installationen dersteds omfattede saaledes: Alt Personalet vedrørende Bedriften og dennes Husførelse, Hestekraften, en Besætning paa 120 Stkr. røde danske Malkekøer, stor Svinebesætning, Mejerianlæg, Smedie o. s. v. Frederikslunds Hovedbygning var monteret til Brug for Ejeren under dennes forholdsvis sjeldne og ret kortvarige Besøg, medens de der-værende lidet rummelige Udbygninger kun afgav Plads for en Del Ungkvæg. Og Kanningaardens Bygninger afgav kun Husrum for en Faareflok, omfattende normalt rigelig hundrede Individuer af Shropshiredowns-Racen samt for den til disses Pasning antagne Schäfer.

Ejendommens Areal var af overvejende let Beskaffenhed og regnedes efter Datidens Vurdering at omfatte langt mere Rug- end Hvedejord. Dens Drift maatte betegnes som uøkonomisk, idet Ejeren med sin engelske Indstilling havde forsøt sig paa de engelske permanente Græsfenner. I vid Udstrækning krævede han derfor saadanne anlæg og opretholdt paa Dronninggaards Enemærker, uanset at vor Vinter kunde hævdes at være for kold, vor Sommer for tør og Dronninggaards delvis skarpt sandede Bakker ganske uegnede til dette Brug.

Paa tiltalende Vis gav Dronninggaards Ejer sin Bestyrer rimelig Handlefrihed. Ung som jeg var begyndte jeg med skriftlig at udbede mig behørig Bemyndigelse til at maatte gøre dette eller hint. Ejeren fulgte imidlertid over for Bestyreren det for denne ret beset tiltalende Princip saa godt som ingensinde at besvare slige Forespørgsler. Min Taktik ændredes derfor hurtigt til afgiven Meddelelse om, at saafremt ingen Indsigelse indløb, vilde jeg disponere paa den og den Maade. Og dermed var den rigtige Forretningspraksis fastlagt.

Paa ét Punkt mente jeg mig imidlertid ikke berettiget til at forsøge reformeret ad den her angivne Vej, nemlig m. H. t. Ændring af den efter Ejeren udtrykkelige Ønske fastlagte Brug af Ejendommens Arealer.

Det forlød, at i den daværende Ejers Tid havde Dronning-

gaards Drift ingensinde givet Overskud, — her saaledes at forstaa, at den intetsomhelst havde levnet til Forrentning af nogen Del af Ejendomsværdien. Og med den benyttede Driftsform forekom dette mig overmaade naturligt, idet Driftslederen derved var lammet i Bestræbelsen for at gennemføre forsvarlig Driftsøkonomi.

Efter et Aars Tjeneste paa Dronninggaard foresatte jeg mig derfor at søge Driftsformen gjort mere tidssvarende, idet jeg herom udførligt tilskrev Ejeren med Forslag om Driftsændring. Jeg tilbød i Forbindelse dermed at ville nøjes med Halvdelen af min faste Pengeløn, som var 1200 Kr., men da med 5 % Andel i Gaardens Overskud. Og jeg lod Ejeren forstaa, at jeg stillede væsentlig Acceptering af Forslaget som Vilkaar for min fortsatte Virksomhed i hans Tjeneste. Da der heller ikke værdigedes denne Henvendelse noget Svar, opsagde jeg efter et Par Maaneders Forløb min Plads med behørigt 6 Maaneders Varsel. Telegram og umiddelbart paafølgende Brev fra Ejeren, som da opholdt sig i Syden, bød mig væsentlig Lønforhøjelse og Tilbud om imødekommende Forhandling, hvis jeg vilde tage Opsigelsen tilbage. Hertil var jeg imidlertid uvillig. Samtidig med, at jeg afgav min Opsigelse, havde jeg nemlig indledet Forhandling med Landhusholdningsselskabet om Overtagelse af Stillingen som Leder af dettes da planlagte Maltbyg- og Hvededyrkningsforsøg. Og jeg foretrak denne Virksomhed for fortsat Forbliven paa Dronninggaard, uanset Tilbudet om væsentlig Forbedring af mine daværende Lønvilkaar.

Generalkonsul Westenholz var en Mand, som baade naar det galdt en retfærdig og en mindre retfærdig Sag, kunde udfolde en vidtgaende Energi og manøvrere med en ubestridelig robust Haandfæsthed. Han gik i denne Sag saa vidt, at han i Brev til en af Landhusholdningsselskabets Præsidenter anklagede baade mig og Selskabet for unfair Handlemaade. Hans Anklage afvistes imidlertid pure som ganske ubeføjet. Han ændrede derefter fuldstændig Taktik. Og da han under den saaledes videreførte Aktion med Føje kunde henvise til, at hans Helbred var vaklende, og da han under venlig Form udbad sig min og Selskabets Indvilgelse i, at min Tilbagetræden fra hans Tjeneste udsattes $\frac{1}{2}$ Aar, blev dette Ønske taget tilfølgende. Først den 1. Maj 1883 skiltes jeg derfor fra Generalkonsul Westenholz, som iøvrigt senere under forskellig Form viste mig venlig Opmærksomhed.

I LANDHUSHOLDNINGSSKABETS TJENESTE

Min fornemmelige Arbejdsopgave blev da den allerede nævnte Ledelse af Landhusholdningsselskabets samtidig iværksatte Maltbyg- og Hvededyrkningsforsøg, blevne til paa Initiativ af og med delvis Støtte af henholdsvis Bryggerikredse og Mølleri- samt Bageriorganisationer. Jeg valgte da Kongens Lyngby til Opholdssted med baade rummelig og billig Bolig i det da ubenyttede Sorgenfri Slots Kavalerfløj, hvor jeg indtil Foraaret 1889 var vel installeret i den for Hofchefen normerede Lejlighed.

Ogsaa ved mit nævnte Valg af Bolig fik jeg flersidig nær Tilknytning til Kaptajn J. C. la Cour, til det paagældende Tidspunkt Sekretær — senere Præsident — i Landhusholdningsselskabet samt Stifter af og vedblivende Forstander for Landets første egentlige Landbrugsskole i Lyngby. Under mit Arbejde med Udformningen og Forfølgelsen af den mig af Landhusholdningsselskabet overdragne Forsøgsopgave var la Cour som Selskabets Sekretær mig en fortræffelig Vejleder og Støtte. Hans klare Hjerne, praktiske Sans og enestaaende utrættelige Arbejdsenergi kom mig baade der og under nært Samarbejde paa andet Omraade i vid Udstrækning til Gode.

I de første Aar af mit Lyngbyophold benyttede jeg regelmæssigt 1 à 2 Morgentimer til Lærervirksomhed paa la Cours stærkt besøgte Landbrugsskole, hvilket min Bopæl nær denne gav bekvem Adgang til. Jeg fik derigennem min første og utvivlsomt nyttige Indøvelse i at holde Foredrag. Under Trykket af et Overmaal af Arbejdsopgaver havde la Cour til det her omhandlede Tidspunkt besluttet sig til at søge Landbrugsskolen stillet under Ledelse af en anden Forstander. Han forhandlede gentagende og ret indtrængende med mig om at gaa ind som hans Afløser. Derved blev det imidlertid, idet Tanken hos mig mødte afgørende Betæneligheder. Disse galdt dels min Ungdom med uheldig Indflydelse paa den autoritative Myndighed, som Forstanderen for en Ungdomsskole maa kunne udøve, og dels en formentlig velbegrundet Frygt for derved at blive bundet til en Gerning, der i Længden ikke vilde byde mig den Tilfredsstillelse, som kunde naas ved nærmere Tilknytning til Landbrugspraksis. Mit Samarbejde med la Cour førte iøvrigt til, at der fra en Naboejendom tilkøbtes et Areal til Landbrugsskolen, hvorpaa aarlig indlagdes Byg- og Hvedeforsøg, hvert af disse beslægtende 2 Tdr. Land, op-

delt i Parceller à $\frac{1}{100}$ Td. Ld. Ved Arbejdet med dette Forsøgsled bistodes jeg af en af Landbrugsskolens yngre Lærerkræfter. Og en af de første blandt de paagældende Arbejdsfæller var ingen ringere end vor senere landskendte og højt ansete Forsøgsleder og Statskonsulent Fr. Hansen.

Blandt de la Cour overdragne mange Tillidshverv kan ogsaa nævnes hans Virksomhed som Formand for Københavns Amts Landboforening. Det skyldtes sikkert hans Indflydelse, at jeg under mit Ophold i Lyngby indvalgte som Medlem af den paagældende Forenings Bestyrelse. Min senere Bortflytning fra Lyngby foranledigede automatisk min Afgivelse af det paagældende Tillidshverv. Og ved den Generalforsamling eller Sammenkomst, hvor dette skete, tilegnede la Cour mig en venlig Afskedstale, af hvilken jeg mindes en enkelt Passus. — Det indskydes her, at la Cour var en meget veltalende Mand med en fra hans tidligste Ungdom stærkt opøvet Træning i Talens Kunst. Han var endvidere en ideelt anlagt Personlighed, uden at dette dog betog ham Evnen til at virke med et haandfast, praktisk Greb om Tingene. Men der kunde være Fart, Flugt og et inciterende ideelt Sving over hans Tale. Og ligesom Flyvemaskinen, der, naar den faar tilstrækkelig Fart paa, slipper Grønsværen og faar Luft under Vingerne, kunde jo unegtelig la Cour til Tider suggerere sig op paa en Himmelflugt, hvor man havde ondt ved at følge ham. — Ved den her omhandlede Lejlighed mundede la Cours Analyse af mine Egenskaber ud i en Karakteristik af mig som Manden, „der levede *med*, i og *for* Sagen“. Det vakte la Cours bestemte Protest, da jeg i min beskedne Takketale betonedede, at den rigtige Karakteristik krævede tilføjet, at jeg ogsaa og ikke mindst vilde leve *af* Sagen. Det var nemlig ud fra det Synspunkt, at jeg nu tilsigtede forsøgt landøkonomisk Skattegravning som Forpagter paa Lolland. — Og allerede i denne Forbindelse finder jeg Anledning til at udhæve, at jeg fra min tidligste Ungdom har haft Øje for, hvad godt økonomisk Udkomme og absolut økonomisk Uafhængighed betyder for den Enkeltes samfundsmæssige Placering.

Min Ledelse af Landhusholdningsselskabets Maltbyg- og Hvedeforsøg forudsattes ikke at beslaglægge min fulde Arbejdsevne. Begyndt i 1883 fandt den først sin endelige Afslutning en Snes Aar senere; og i Forbindelse med min Virksomhed som lollandsk Forpagter fra 1889 varetoges den alene som en frivillig opretholdt kær Arbejdsopgave. Mangeaarige fast anlagte Forsøg gennemførtes ved

midlertidig antagne og behørig instruerede Assisterende paa henholdsvis Brattingsborg, Wedellsborg, Christiansminde pr. Horsens og Gjorsløv, foruden i mit eget Landbrug, Knuthenborg Avlsgaard. Der bødes mig herved en gerne benyttet Lejlighed til i hvert Fald en Gang aarligt at besøge de paagældende Forsøgsgaarde og derved at anvende en tilstrækkelig søgaaende Lystkutter, som i de Aaringer stod til min Raadighed.

Ogsaa paa en Række andre Gaarde iværksattes Forsøg, som imidlertid strakte sig over et mere afgrænset Aaremaal, saaledes bl. a. paa Gjeddesdal. Ved mine hyppige Inspektionsbesøg paa Gjeddesdal benyttede jeg stedse et i Taastrup hos en Hestehandler lejet Enspænderkøretøj, for hvilket jeg selv fungerede som Kusk.

Udlejerens Profession medførte, at det var vekslende Forspand, som stillede til min Raadighed. Og engang hændte det mig, at jeg med en løbsk Hest som Forspand susede ud af Gaarden paa Gjeddesdal uden umiddelbar Mulighed for at faa Hold paa Hesten. Først, da den i vild Karriere havde tilbagelagt en lang — heldigvis ellers ubefærdet — Vejstrækning lykkedes det mig at faa Herredømme over Dyret, saa jeg velbeholden naaede Ejerens Stald i Taastrup.

Som Svar paa min Beklagelse over, at der var stillet en løbsk Hest til min Raadighed, trøstede Ejeren mig med, at det kunde han godt have fortalt mig, hvis han ellers havde husket det. Følgen blev imidlertid, at jeg ved fremtidige Køreture mellem Taastrup og Gjeddesdal lod Hestehandlerens Karl, Kresten, fungere som min Kusk.

Med samme Kresten førte jeg adskillige Samtaler, fra hvilke der i min Erindring er udfældet Guldkorn. Fra en af dem anføres her følgende: Kresten var en stor Beundrer af adskillige af Egnens bekendte Mænd. Særlig galdt hans Beundring Etatsraad Valentiner, Gjeddesdal. Men ogsaa Forstander Svendsen, Tune Landbrugsskole, rangerede højt paa hans Liste, idet han erklærede ham som „ogsaa meget berygtet“.

Men Etatsraad Valentiner var og blev i hans Omdømme den uovertrufne Førstemand. Thi det var om ham, at han som Resultat af dybtgaaende Overvejelse sammenfattede sin Dom i følgende minderværdige Ord: „Hvis saadan en Mand engang skulde dø, sikken Begravelse der vilde blive, og sikke med Æresgenstande han vilde faa sendt“.

Der er i sin Tid afgivet udførlige Beretninger om Forsøgene. Der har endvidere været fremholdt, 1) den alt i alt velvillige Be-

dømmelse af de fremkomne Resultater; 2) min senere røbede Utilfredshed med de positive Resultater, der fremgik af de mange Aars ret omfattende Forsøgsarbejde, samt 3) en da fremkommen meget velvillig og mig særdeles kærkommen Gendrivelse fra kompetent Side af disse mine Anfægtelser. Jeg finder derfor ingen Anledning til her at komme nærmere ind derpaa. Derimod turde det ikke være uden Interesse at dvæle kortelig ved den Propaganda, som i Forbindelse med Maltbygforsøgene gjordes paa forskellige Steder i Ulandet for Afsætningen af dansk Maltbyg.

DEN FORSØGENE TILKNYTTETE PROPAGANDA FOR DANSK MALTBYG

I 1884 begyndtes med Udstilling af et halvt Hundrede Bygprøver i Magdeburg. Aarlige Maltbygudstillinger med tilknyttet faglig Bedømmelse havde i flere Aar været gennemført herhjemme og opretholdtes sideløbende med Gennemførelsen af de regelmæssige aarlige Forsøg. Men udenfor Landegrænsen havde der hidtil ikke været propaganderet for vort Maltbyg. Docent Fjord, som da var Medlem af Landhusholdningsselskabets Præsidium, var afgjort imod vor tilsigtede Deltagelse. Han fandt den mildest talt hensigtsløs, eftersom det her galdt en Konkurrence i Hjerter af Tysklands bedst renommerede Egne for Produktion af fint Maltbyg. Hans Præsidiokollega, Lensgreve Dannekiold-Samsø, som tillige var Formand for det Maltbygforsøgene overvaagende Udvalg, fandt det imidlertid og med Støtte af Kaptain la Cour ubetænkeligt at vove Forsøget. Forholdet var nemlig det, at Høsten 1884 gav os en ekstraordinær fin Maltbygkvalitet. Høsten var meget tør. Kvaliteten var derfor maaske lidt „haard“, men Farven flatterende, rent hvidgul. Og Kærneudviklingen var ekstraordinær med en hidtil herhjemme ukendt høj hollandsk Vægt. Det kan saaledes anføres at en Række Udstillingsprøver, stammende fra Brattingsborg, Samsø, mødte med en hollandsk Vægt af 127 Pund.

I Begyndelsen af Septbr. 1884 drog jeg saa afsted til Magdeburg med 50 forskellige fine danske Bygprøver af Aarets Høst. Deres Fremstilling paa flatterende Vis var forberedt paa det omhyggeligste: I ensartede smaa Fustager af prima lystfarvet Bøgetræ, med Landhusholdningsselskabets Vaaben i farvetrykt Etikette paa Fustagens For-

side, med kalligraferet Tekst vedrørende Bygprøvernes Navne og Herkomst m. v. paa et Kort, anbragt paa Bagsiden af Fustagens Overkant, og endelig med en udtunget blaafarvet Papkant som Dækning for Fustagens aabne øverste Kant og dermed som højlig flatterende Baggrund for Fustagens Indhold af hvidgult Byg. Navnlig dette sidste hidtil ukendte Led af Fremstillings-Raffinementet var Genstand for de Udstillingsbesøgendes fulde og egentlig velvilligt anerkendende Opmærksomhed.

Baade Udstillingen og Bedømmelsen var underlagt den højt ansete Professor i Halle H. M. Maercker. Fra Bedømmelsen mindes jeg, at Maercker, da Fastsættelsen af de danske Prøvers hollandske Vægt skulde foretages, ved et Forbavsensens Udraab kaldte Udstillingens samtlige Dommerhold sammen. Man havde ingensinde haft med Bygprøver at gøre med en tilnærmelsesvis saa høj hollandsk Vægt. Vor danske Bygsamling hjemførte kort ud af Sagen Magdeburgudstillingens højeste Pris. Jeg mindes endnu nogenlunde ordret den Omtale, som Professor Maercker i sit orienterende Foredrag over Maltbygudstillingen lod den danske Fremstilling blive til Del. Den formedes nemlig realiter saaledes: „Og saa kommer jeg til Omtalen af Udstillingens Samling af danske Maltbygprøver. Lad det straks være sagt, at det er en Samling af fortrinlige Prøver, der vidner baade om en gunstig Aargang og om en trænet Evne til at producere Maltbyg med de Egenskaber, som det kommer an paa. Bygkærnerens Udvikling, som det bl. a. er udtrykt ved den hollandske Vægt, er overraskende god. Kort sagt, jeg indrømmer uforbeholdent, at det er en fortrinlig Samling, hvilket yderligere udhæves ved det raffinerede, men iøvrigt tiltalende Udstyr, i hvilket Samlingen møder frem. Men naar det fra mange Sider høres fremholdt, at alt andet paa Udstillingen blegner i Sammenligning med de danske Maltbygprøver, maa jeg negtelig protestere. Thi den Paastand rammer langt ved Siden af Sandheden“.

Det vil sikkert findes forstaaeligt, at jeg i lyst Humør vendte tilbage fra Magdeburg. Den almindelige Tilfredshed med Resultatet syntes endog delt af Docent Fjord, som imidlertid formentlig lod venligt anerkendende Ord og Smil dække over Betragtninger, tenderende imod, at Lykken undertiden kan være bedre end Forstanden. Vor Magdeburg-Samling af Bygprøver gik iøvrigt paa Anmodning fra tysk Side fra den derværende Udstilling til Fremstilling i forskellige tyske Byer. Talen var da ikke om Konkurrence, kun om

Fremstilling til Belæring; og Samlingen blev fra alle Sider omtalt med Anerkendelse.

I Tilknytning hertil kan anføres, at i de nærmest paafølgende Aar udstilledes Samlinger af danske Bygprøver i Omfang og Udstyr svarende til Magdeburgfremstillingen i henholdsvis Trondhjem og Newcastle. I Trondhjem hædrede Samlingen med Udstillingens Guldmedaille, medens ingen egentlig Konkurrence og Prisuddeling var forbundet med Fremstillingen i Newcastle. Denne skyldtes kun Ønsket om at vise vore gode engelske Bygkøbere, at vi formaaede at levere fin Kvalitetsvare. Samlingen gik derfra til forskellige engelske Byer, hvor der vidstes at være Marked for vort Byg. Den var ledsaget af indgaaende Analyser af de enkelte Prøver, hvilket bidrog til at øge den ikke ringe og gennemgaaende velvillige Opmærksomhed, som i Fagkredse blev den til Del.

Paa de aarlige London-Bryggeriudstillinger Bygafdeling udstillede Maltbygudvalget som saadant ikke. Dér uddeltes kun Præmier i Form af Diplom. Underhaanden opmuntredes danske Producenter af fint Maltbyg til at deltage. Og personlig har jeg gentagende for min lollandske Maltbygproduktion hjemført London-Udstillingens Diplom. Den sidste Gang, jeg med Tilknytning til Landhusholdnings-selskabets Forsøgsvirksomhed var med til at fremstille en Række Maltbyg- og Hvedepøver, var til Verdensudstillingen i Paris 1900. Hvad der i den Forbindelse navnlig overraskede mig, var, at jeg, uden at vide mit Navn forbundet med Fremstillingen, henimod Udstillingens Afslutning modtog et Diplom, lydende paa, at mit Bidrag til Udstillingens Succes var regnet værdigt til Guldmedaille.

EPISODER FRA MIN TIDLIGSTE VIRKSOMHED SOM FOREDRAGSHOLDER

I 1886 afholdtes i Örebro en Maltbygudstilling paa Ænitativ og under Ledelse af Direktøren for Örebro Frøkontrolanstalt, Zetterlund. Denne var en Mand, som af talrige Modstandere sigtedes for ikke at sky noget Middel til at samle Opmærksomhed om sig samt utrætteligt at røre Vandene saaledes, at der samledes Nimbus om ham som uomtvistelig Forgrundsskikkelse.

Jeg var interesseret i at besøge Örebroudstillingen og ankom dertil ved Tidspunktet for Bygprøvernes Bedømmelse, som foregik

Dagen før Udstillingens Aabning. Jeg hilste paa Zetterlund, som jeg da ikke kendte, og anmodedes af ham om ved den følgende Dags Aabningsmøde at holde et Foredrag om Maltbygproblemet, hvilket jeg gik ind paa. Selvfølgelig bragte saa Örebros Aftenavis Meddelelse om, at jeg — anbragt som lysende Stjerne paa Maltbygeksperternes Firmament — var kommen til Örebro for at besøge den derværende Maltbygudstilling, af hvilken der gik Ry over Nordeuropa, samt at jeg var formaaet til at holde Foredrag om Maltbygdyrkning ved den næste Dags Aabningshøjtidelighed.

Udstillingen var efter Omstændighederne ret omfattende og nærmest stærkt besøgt. Min Foredragsopgave, gældende et Emne, som jeg var ret fortrolig med, fik jeg efter alt at dømme løst paa tilfredsstillende Vis. Og ved den efterfølgende stærkt besøgte Middag under Zetterlunds Ledelse var jeg kommen i Kridthuset hos ham, saa vi paa hans Forslag paa et tidligt Tidspunkt „lagde bort Titlerne“ og blev Dus. Senere paa Aftenen og i umiskendelig løftet Stemning bedyrede endvidere Zetterlund — som havde vidst at sikre sig Stillingen som Præsident for næste Aars skandinaviske Frøkongres i Trondhjem — at jeg skulde blive den eneste Danske, som anmodedes om ved den Lejlighed at fungere som Foredragsholder ved Plenarmøderne. Min Indsigelse ved den paagældende Lejlighed lød for døve Øren. Og Resultatet blev virkelig, at jeg i Forsommeren 1886 drog til Trondhjem som den eneste Danske opført paa Kongressens Talerliste vedrørende Fællesforedragene. Der var Landsmænd og Ekspertter som Direktør Møller-Holst, Professor Rostrup, Grosserer Chr. P. Jacobsen samt Forsøgsleder, Lærer P. Nielsen. Som Repræsentanter for Landhusholdningsselskabet mødte endvidere som Præsident Docent Fjord og som Sekretær Kapt. la Cour.

Glad ved Situationen var jeg unegtelig ikke, selv om de lige nævnte Fagmænd ikke i særlig høj Grad lod mig mærke, at de nærede Misstemning over, at jeg unge Menneske, en Nykomling i deres faglige Kreds, var valgt som den eneste værdige Danske til at tale ved Kongressens Fællesmøder. Det er en Selvfølge, at jeg af yderste Evne havde bestræbt mig for dels at udarbejde og dels at sikre mig at kunne holde mit Foredrag ved den paagældende Lejlighed, saaledes at det kunde staa for Censuren. Jeg havde i saa Henseende Heldet med mig. Foredraget fik god Modtagelse. Og jeg følte mig lykkelig, da ved Aftenens Festlighed mine prominente Landsmænd i samlet Skare med Glas i Haand komplimenterede mig for Dagens Foredragspræstation.

Ved en anden Lejlighed er jeg for en Foredragspræstation bleven komplimenteret under en Form, der var ment som en stor Kompliment, men som jeg havde ondt ved at finde mig til rette med. Det var ved en Landmandsforsamling i Stockholm, 1886, og altsaa endnu i mine ganske unge Aar. Jeg havde ved et Sektionsmøde holdt Foredrag, og jeg havde som altid ved den Slags Lejligheder søgt at præstere et saa godt Foredrag, som jeg formaaede. Min Aflevering af Foredraget var sluttet og var forløbet efter Ønske. Forhandlingslederens Tak for Foredraget formedes da derhen, at naar man hørte mig tale og fremholde en Del interessante Realiteter, saa forhøjedes Tilhørernes Interesse uvilkaarlig ved en tryk Forvisning om, at den i Foredraget indeholdte Del af min Viden forholdt sig til min Sum af Viden vedrørende det foreliggende Emne som den synlige til den usynlige Del af Isbjerget. Jeg skulde altsaa i Foredraget kun have manøvreret med noget som en halv Snes Procent af min Viden om Emnet! Billedet var i og for sig pompøst. Men hvor passede det daarligt paa mig, og hvor følte jeg mig beskæmmet over at høre det anvendt, som det her skete — jeg som mangan god Gang havde holdt et Foredrag med Fornemmelsen af dermed at have afleveret saa godt som hele min Viden om Emnet!

Omkring Tidspunktet for mit ovennævnte Foredrag i Trondhjem var iøvrigt min Foredragsvirksomhed begyndt at antage virkelige Dimensioner. Saavidt jeg mindes, holdt jeg saaledes i Vintrene 1884/85 og 1885/86 en Række Foredrag i jyske Landboforeninger med Emner vedrørende baade Planteavl, Husdyrbrug og Statistik. Et af de første holdt jeg i Brædstrup Kro og mindes, at Landboforeningsformanden, Proprietær Holst, Kloster Mølle, ved at se min ungdommelige Fremtoning ikke kunde skjule sin Misstemning over, at man ikke kunde være sikret imod af Centralorganisationens Foredragsledelse at faa sendt en saadan Grønskolling paa Halsen.

Naa, paa det Tidspunkt havde jeg dog i 2¹/₄ Aar selvstændig styret det samlede Dronninggaard'ske Landbrug og følte mig ret sikker i Sadlen. Der var samlet mange Tilhørere, og mit indledende Foredrag blev paahørt med al ønskelig Opmærksomhed. Saa fulgte Debatten, som blev livlig, og som — ogsaa bedømt under min Synsvinkel — syntes mig at forløbe helt tilfredsstillende. I hvert Fald havde jeg en beroligende Følelse af, at Holsts Indstilling overfor mig blev mere og mere venskabelig. Med Afbrydelse til nødvendig Fællesspisning fortsattes Mødet til sen Aften under livlig Meningsud-

veksling. Og i de nærmest paafølgende Aar kom jeg gentagende som Foredragsholder til Brødstrup Kro, hvor Møderne altid var velbesøgte og livlige.

Ogsaa i Aalborg Amt holdt jeg hyppigt Foredrag. Saaledes mindes jeg fra Godsejer Harald Branths Formandstid i Aalborg Amts Landboforening, at jeg dér—vist i Vinteren 1884/85—var engageret til fra og med en Mandag til den næstfølgende Lørdag Aften at holde ialt 12 Foredrag, til hvilket Foretagende jeg havde udarbejdet 4 forskellige Foredrag. For den paagældende Foredragspræstation indkasserede jeg et Vederlag af 500 Kr., hvilket i Virkeligheden var en god Betaling, tjenende betydeligt til at afstive min Driftsøkonomi. Det kan iøvrigt her anføres, at jeg i den paagældende Periode omkring Midten af Firserne ogsaa holdt en Del Møder i Sønderjylland, saaledes i Flensborg, Haderslev og Aabenraa, navnlig det sidstnævnte Sted, hvor Forpagter E. Tolderlund, Aarup, var Formand for den stedlige Landboforening.

DEN NORDISKE Udstilling I KØBENHAVN 1888.

Imidlertid paatog jeg mig i Vinteren 1885/86 et Engagement, som nødvendiggjorde Standsning af saavel min Undervisning paa Lyngby Landbrugsskole som min her omhandlede ambulante Foredragsvirksomhed. Der sigtes hermed til, at jeg til det paagældende Tidspunkt overtog Stillingen som Sekretær for Landbrugsafdelingen under den til 1888 planlagte Nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunst-udstilling. Den paagældende Virksomhed blev fra første Færd og med Rette regnet saa arbejdskrævende, at mit øvrige Arbejde maatte begrænses til Opretholdelse af min Forsøgsledervirksomhed under Landhusholdningsselskabet.

Udstillingens Præsident var fhv. Konseilspræsident, Lensgreve Frijs-Frijsenborg, medens hver enkelt af Udstillingens Hovedafdelinger varetoges af en Vicepræsident. For Landbrugsafdelingens Vedkommende paahvilede det paagældende Hverv Lensgreve Danneskiold-Samsøe, fra hvis samtidige Virksomhed som Præsident i Landhusholdningsselskabet samt som Formand for dettes Maltbygudvalg jeg havde de mest tiltalende Erfaringer om ham som Leder og Foresat under nært fagligt Samarbejde. Den paagældende Erfaring underbyggedes yderligere under min 2 à 3-aarige Virksomhed som Land-

brugsudstillingens Sekretær. Thi ingen Foresat kunde tænkes elskværdigere og mere hensynsfuld end Lensgreve D-S.

Af væsentlig afvigende Indstilling var den mig i min Egenskab af Sekretær ogsaa for Maskinafdelingen beskikkede Foresatte, Oberst Hoskiær. At min Sekretærvirksomhed var udvidet hertil, skyldtes den Omstændighed, at Udstillingens Bureauchef, Kaptain — senere Kammerherre og Hofchef — H. C. Rørdam, ved Begyndelsen af Udstillingsarbejdets Iværksættelse beklagede sig i Samtale med mig over at føle sig overbebyrdet med Arbejde og med Henviisning hertil indtrængende anmodede mig om at overtage Sekretærposten i Maskinafdelingen. Og da jeg i ungdommeligt Overmod mente at kunne magte ogsaa dette Hverv, blev det mig overdraget. At Rørdam paa tidligst muligt Stadium ønskede sig fritaget for den paagældende Arbejdsopgave, lærte jeg hurtig at forstaa. Thi utvivlsomt var Oberst Hoskiær en velmenende og i og for sig sympatisk Mand, som med fuld Honnør baade militærmæssigt og socialt indtog den Position, hvormed hans forholdsvis høje militære Charge forlenede ham. Men overfor Affattelsen af Breve afslørede han sig som en Stilretter med pindehuggeragtig Indstilling — noget hvortil jeg ingensinde havde været vant. Det gik i Retning af, at naar jeg begyndte et Brev med: „I Anledning af“, henstilledes dette rettet til: „Foranlediget ved“. Og hertil kom Krævet om i Maskinafdelingens Korrespondance at anvende en militær Kommandotone, ledende Tanken paa Tilsnittet af en Dagsbefaling fra Hærens Generalkommando. Hertil kunde og vilde jeg ikke være med, og jeg tænkte alvorligt paa hurtigst muligt at frasige mig det paagældende Hverv. Dette skete imidlertid ikke. Forholdsvis hurtigt indstillede nemlig min herommeldte Foresatte Virksomheden som Stilretter, saa Samarbejdet forløb friktionsløst og stilfærdigt. Nogen kraftig direkte Intervention fra min Side fandt ikke Sted til Opnaelse af den her nævnte Ændring til det bedre. Jeg gik dengang ud fra, at formaaende underhaands Paavirkning havde foranlediget Oberst H. til med Resignation at acceptere den af mig som Sekretær konciperede Brevtekst. Og da jeg overfor Lensgreve Dannekiold-Samsøe havde beklaget mig over den mig af Maskinafdelingens Formand budte Censur, vil det formentlig have været ham, som med Held intervenerede.

Som Maskinafdelingens Sekretær nød jeg iøvrigt nødvendig teknisk Støtte, afgivet under den mest tiltalende Form af to senere

højt ansete og landskendte fast ansatte Teknikere under Afdelingen, nemlig senere Professor og Direktør for Polyteknisk Læreanstalt H. I. Hannover og senere Direktør for bl. a. A/S „Titan“ og fra 1920 til sin Død 1932 Medlem af Industriraadet R. Helweg.

Ogsaa Virksomheden som Sekretær for Udstillingens Havebrugsafdeling var mig overdraget, men paadrog mig ikke nogen særlig besværlig Arbejdsopgave. Hertil bidrog, at Formandshvervet for denne Afdeling bestredes af Kammerherre F. H. Wolfhagen, forhen slesvigsk Minister. Han var mig nemlig en overmaade elskværdig Foresat, samtidig med, at han ogsaa besad den Evne at tage praktisk paa Tingene til Undgaaelse af unødigt Besvær og Arbejdsspild. Ogsaa bør anføres, at der af det samlede Havebrugsudvalg var udskilt „en exekutiv Komité“, bestaaende af Formanden for Udvalget og fire af dettes Medlemmer. Og den mere specielle Forretningsførelse vedrørende Havebrugsudstillingerne var væsentlig overdraget et Medlem af den nævnte Komité.

Landbrugsafdelingens Forretningsudvalg omfattede foruden Vicepræsidenten, Lensgreve D.-S., som selvskreven Formand, Baron, Kammerherre Wedell, Overdrevsgaarden — da Formand for De samvirkende sjællandske Landboforeninger — samt Kapt. J. C. la Cour. Den Del af Sekretærarbejdet, som galdt Møder og Forhandlinger, var for den overvejende Del knyttet til det paagældende Forretningsudvalg og de 3 Personligheder, som dette omfattede. Og fra det paagældende nære og omfattende Samarbejde har jeg bevaret de lyseste og behageligste Erindringer.

Som forberedende Træning til min Deltagelse i Udstillingsarbejdet foretog jeg i 1886 en Rejse til England for der at besøge Udstillinger i henholdsvis Edinburgh, Newcastle, Liverpool og London. Sidstnævnte Sted galdt Besøget en da afholdt Kolonial-Udstilling. Med Rejsen var forbundet Besøg paa bekendte større Bryggerier og hos udvalgte Bygfirmar for at opnaa en Prisvurdering af en Del danske Bygprøver, som agtedes sendt til forskellige engelske Afgagere. Den paagældende Vurdering blev indhentet og vakte i sin Tid ikke ringe Interesse herhjemme bl. a. ved at godtgøre, at fint dansk Kvalitetsbyg kunde som Maltvare betinge indtil den dobbelte Pris til Producenten af den for ordinær Fodervare betalte Pris. Under de anførte Omstændigheder faldt det naturligt, at jeg alene foretog min Rejse til de ovennævnte Udstillinger. Først i London mødtes jeg med Kolleger — Bureauchef, Arkitekt m. fl. — fra Ud-

stillingsstaben, som ligeledes turede rundt i England for paa der-værende Udstillinger at vinde nyttig Belæring.

Den nordiske Udstilling i København 1888 var ikke begunstiget af Vejret. Den forudgaaende Vinter var usædvanlig kold og lang-varig med Ishindringer for Skibsfarten til langt hen paa Foraaret. Skoven blev først grøn samtidig med Udstillingens Aabning den 18. Maj. Og Vejret i de Sommermaaneder, hvor Udstillingen holdtes aaben, var usædvanlig regnfuldt. Tiltrods herfor og tiltrods for, at Udstillingen var slaaet stort og kostbart op, lykkedes det dog ikke blot at undgaa Tab, men endog at oparbejde et Overskud paa henimod et halvt hundrede Tusind Kroner.

En væsentlig Del af Æren herfor maa sikkert tilskrives Vice-præsidenten for Industriafdelingen, Direktør for Den kgl. Porcelænsfabrik, Etatsraad Philip Schou, som uden Forkleinselse for nogen af de øvrige medvirkende første Rangs Kræfter var anset som Sjælen og den drivende Kraft indenfor Udstillingens Ledelse. I Landbrugsafdelingen gik vi besindigt og overvejende tilværks med Blikket samvittighedsfuldt fæstet paa nøje Overholdelse af det lagte Budget, kort sagt manøvrerende saaledes, at vi stedse havde fast Grund under Fødderne og behørig jevnet Vejbane at færdes paa.

Philip Schou var i fremtrædende Grad en impulsiv Handlingens Mand, virkende ligesom under Indtrykket af, at bare der er Fart paa, saa udglattes Vejbanens Ujevnheder af sig selv, og saa trækker det Hele sig efterhaanden i Lave paa hensigtsmæssig Vis. Hans Maade at tage Tingene paa tiltalte mig i høj Grad, bedømt som den blev ud fra mit ungdommeligt frejdige Syn paa Tilværelsen. Lad mig nævne et Par Episoder, som er tydeligt bevaret i min Erindring. Der var tidligt Formiddagsmøde af Plenarkomiteen paa Dagen for Udstillingens Aabning. I Tilknytning til selve Aabningshøjtideligheden skulde Majestæterne og den kongelige Kortege føres rundt gennem hele Udstillingen. I Mødelokalet sad jeg nærmest Døren mod Udstillingspladsen, da Udstillingens Speditør Goldschmidt kom farende ind ad Døren og i eksalteret Stemning raabte, saa det høretes over hele det store Lokale: „Hr. Sonne, Lindes Ismaskine“ — en mange Tons vejende Ismaskine fra Wien — „er gaaet i Sænk ude paa Landbrugspladsen, hvad skal vi gøre?“. „Den skal væk,“ lød mit kategoriske Svar. „Det er rigtigt, Sonne“, udbrød Philip Schou fra Formandspladsen, idet han med afskedigende Gestus til Mægler Goldschmidt tilføjede: „Spræng den med Dynamit“. Hvor paa Mæg-

ler Goldschmidt tumlede ud ad Døren og ved et behørigt Opbud af Mandskab fik bjærget den forulykkede Maskine op, hvor Grunden kunde bære.

Den anden Episode forefaldt paa et Møde af Udstillingens samlede Finansudvalg og Forretningsudvalg, afholdt tæt op under Tidspunktet for Udstillingens Aabning. Paa Mødet forelagde Philip Schou Forslag om umiddelbart efter Udstillingens Aabning at foretage en stort anlagt Udflugt til Nordsjælland for den da ventelig samlede store Skare af Journalister, af hvilke et stort Antal forudsattes at være udenlandske. Schou oprullede Dagens lokkende Program, hvis Hovedmomenter var: Ekstratog til Hillerød med Besøg paa Frederiksborg-Museet og paafølgende Frokost; videre med Ekstratog til Fredensborg med Besigtigelse af Slottet og Parken; atter med Ekstratoget med Besøg paa Kronborg, Middag paa Marienlyst og derefter afsluttende festlig Sejlads til København med rummelig Damper, Festfyrværkeri og under behørig Orkesterledsagelse. Borgmester Borup, som var den myndige Formand for Udstillingens Finansudvalg, lyttede med stigende Uro til Forelæggelsen af Philip Schous planlagte rummelige Gæstevenlighed og eksploderede slutelig med et vredladent Udbrud: „Det vil jo koste mindst 10 Tusind Kr.“. „Nej“, svarede Philip Schou med Inderlighed i Tonefaldet, „det vil koste mindst 15 Tusind. Det kan slet ikke nytte at regne mindre“. Diskussionen sluttede med, at Borgmester, senere Landstingsformand, Konferensraad H. N. Hansen optraadte mæglende, men saaledes at Philip Schou fik gennemført, hvad han ønskede. Udflugten blev i hvert Fald foretaget som af ham planlagt og blev vist i Almindelighed anset som en hensigtsmæssig og i hvert Fald fuldt forsvarlig Gestus.

Min Sekretærvirksomhed i Udstillingens Tjeneste bragte mig i Forbindelse med et stort Antal Mennesker, blandt hvilke mange regnedes blandt vort Samfunds Forgrundsskikkelser. Og Virksomheden var mangesidig, interessant og sikkert lærerig — ogsaa i Retning af at have med mange Slags Mennesker at gøre. Udstillingen bød mig iøvrigt rigelig Arbejdsbeskæftigelse i de næsten 3 Aar indtil Foraaret 1889, i hvilke den krævede min Tjeneste. Med opretholdt Bopæl i Lyngby mødte jeg normalt i de mig underlagte Arbejdslokaler i Udstillingens Administrationsbygning Kl. 8 om Morgenen med jevnt Arbejde Dagen igennem til Opbrudet Kl. 11 Aften. Og henimod Tiden for Udstillingens Aabning var det almindeligt, at Lør-

dagsaftenens Hjemtur udsattes til Ellevetoget Søndag Form. med uafbrudt Arbejdsbeskæftigelse Natten og Formiddagen.

Den paagældende langstrakte samlede Arbejdsperiode generede mig dengang ikke. Og enkelte af mine Medarbejdere i Landbrugsafdelingens Sekretariat — navnlig den senere Sekretær i De samv. sjællandske Landboforeninger A. P. Jensen — kunde i saa Henseende og uden Vanskelighed slaa Følge med mig. Jeg var jo ung dengang og har senere haft let ved at indse, at jeg begik den Fejl at ville gøre for meget Arbejde selv. Noget bidrog dertil, at Brugen af Skrivemaskine med dertil knyttet Benyttelse af Stenografering ikke var trængt synderlig igennem. Om jeg mindes ret, fandtes ingen Skrivemaskine i Landbrugsafdelingens Sekretariat. Og en meget stor Del af de udgaaende Skrivelser, ikke mindst de, der gik til Vicepræsidentens Underskrift, afleveredes i min Haandskrift. Men i det Hele taget savnede jeg Træning og Evne til paa praktisk Maade at tage gode Arbejdsfællers Evne i Brug. Dette paaførte mig dels en hel Del unyttigt Slid, som jeg med fuld Føje kunde have overdraget andre, og dels adskillige Ulemper, som kunde være undgaaet, saafremt jeg paa praktisk Maade havde sørget for at overføre Ansvarret fra mig selv til naturligt beskikkede Ansvarshavende ved Løsningen af foreliggende Opgaver udenfor de almindeligt forefaldende.

Lad mig eksempelvis anføre følgende: Fra Udstillingens Landbrugsuge med det til denne henlagte store Dyrskue havde vi paa taget os at sørge for omgaaende Hjemsendelse af de talrige udstillede Dyr — om jeg mindes ret omkring eet Tusind. — Til Varetagelse heraf havde jeg ikke beskikket nogen særlig egentlig Ansvarshavende. I det store Hele gik Hjemsendelsen desuagtet nærmest overraskende godt. Der var ingen nævneværdige Fejl anmeldt med tilknyttede Reklamationer, og under Afsendelsen havde jeg næret Frygt herfor, idet jeg da, men for sent, blev klar over, at den burde være dirigeret af en dertil særlig egnet Leder. Efter nogle Dages Forløb, da jeg aandede frit, menende alt i Orden, mødte imidlertid en Slagtermester fra Birkerød hos mig og anførte, at den Tyr, af hvilken han havde været Udstiller, og for hvis Tilbagesendelse vi havde at sørge, havde været forsvundet fra hans Synskreds i nogle Dage, men var nu tilmeldt ham som opstaldet paa — Bornholm! Tanken om, at en Tyr, bestemt til den ca. 3 Mils Jernbanerejse fra København til Birkerød, var manøvreret ombord paa en Bornholmerdamper, forekom mig saa pudsig, at jeg brast i Latter — ogsaa under en be-

friende Følelse af, at det kunde være gaaet os væsentlig værre end sket ved flere Hændelser af tilsvarende Art. Naa, Klageren var fremkommelig og fandt mit Latterudbrud forklarligt, navnlig da jeg omgaaende og uforbeholdent gav ham Medhold i, at for ham som Ejer af Tyren var Sagens morsomme Side knapt *saa* lattervækkende som for andre. Hans Tyr fandt iøvrigt uden yderligere Vanskelighed hjem til sin rette Baas, og hele Episoden var heldigvis mindre alvorlig end pudsig.

Først i Løbet af Vinteren 1888/89 blev min her omhandlede Sekretær-Virksomhed afsluttet med tilendebragt Afgivelse af Beretning om og Regnskab over de Led af Udstillingen, hvortil jeg havde særlig Tilknytning. Mit Arbejde i Landbrugsafdelingens Tjeneste fik en festlig Afslutning ved en Middag paa Hotel D'Angleterre, til hvilken Landbrugsafdelingen havde indbudt mig. Ved denne præsiderede Lensgreve Danneskiold-Samsøe, som i en smuk Tale bragte mig Afdelingens Anerkendelse af mit Arbejde. Og som et synligt Minde fra det nu afsluttede Samarbejde glædedes jeg højliggen ved Overrækkelsen af en meget smuk Sølvgave, bestaaende af en Bakke med Inskription og Graving, gengivende Partiet fra Udstillingens Landbrugsafdeling, samt dertil hørende Kaffeservice, hvis enkelte Dele var forsynet med Udstillingens særlige Mærke — et Eettal omgivet af tre Ottetaller — samt mine Initialer.

Det var af Udstillingens Ledelse fastlagt, at Udstillingsbureauets Inventar maatte overdrages Bureaupersonalet til Halvdelen af den Pris, til hvilken Udstillingen i sin Tid havde overtaget den paagældende Inventariegenstand. Udstillingens anselige Pengeskab, hvis opindelige Anskaffessum angaves til 700 Kr., var købt fra et Fal-litbo for den billige Pris af 300 Kr. Ifølge den trufne Bestemmelse skulde det nu altsaa tilfalde et Medlem af Bureaupersonalet for 150 Kr., og der var almindelig Konkurrence om at blive placeret som den begunstigede Lysthavende. Loddet faldt i *saa* Henseende paa mig, idet jeg som begyndende lollandsk Forpagter skønnedes af rette Vedkommende at kunne have god Anvendelse for et saadant Pengeskab.

Min mangeaarige kære og fortræffelige Ven, Forpagter F. Bokelmann, Nørregaard pr. Saxkøbing — som forresten i Egenskab af Maskineksperter var interesseret Medlem af Komiteen for Københavnsudstillingen 1888, og som i Egenskab af Lokalpatriot spøgende beklagede, at denne ikke var henlagt til Saxkøbing — holdt

en Del Aar senere i en Kreds af Fagfæller en fornøjelig Tale, gældende det Udstillingens Pengeskab, som jeg havde overført til Lolland ved Tiltrædelsen af min første Forpagtning dersteds. I Talen fremholdtes nemlig, at jeg havde og ikke helt uden Held anvist nye Veje m. H. t. Valget af haandgribeligt Udstyr til Varetagelse af Virksomheden som Forpagter. Mit hele medførte Udstyr havde nemlig været et Pengeskab. Ganske vist var det efter lollandsk Maalestok af usædvanlig store Dimensioner. Men det var tomt. Og der skønnedes dengang — af Skumlere vel at mærke — ikke at være nogen Brug for det. Imidlertid var det i Tidernes Løb gaaet op i hvert Fald for ham som Fagfælle, at jeg havde lagt en vis træfsikker Forudseenhed for Dagen ved allerede i Starten at have sikret mig det Led af Driftsmateriellet, som der efterhaanden og mod Forventning viste sig at blive god Brug for.

Til det Tidspunkt, hvor dette nedskrives, er Forberedelserne i fuld Gang til i nærmeste Fremtid at fejre Stavnsbaandsophævelsens Halvandethundredaars-Jubilæum, hvis Hundredaars-Jubilæum fejredes ved Københavns-Udstillingen 1888. Netop et halvt Aarhundrede er altsaa forløbet siden da. Det er et langt Aaremaal, set paa Baggrund af den enkelte Generations Levetid. Følgende Iagttagelse turde tydeliggøre dette. I 1888 blev Udstillingens samlede Skare af Komitémedlemmer samt dens fastansatte mere betroede Medarbejdere fotografisk gengivne i en Ramme, bestaaende af et liggende Eetail, omsluttet af 3 liggende Ottetaller af voksende Størrelse. Ialt omfattede Gengivelsen 112 saadanne Portrætter. Efter at Professor H. I. Hannover, som var et Par Aar yngre end jeg, i afvigte Aar kaldtes bort, menes jeg af samtlige de i forannævnte Egenskaber gengivne Personer at være den eneste endnu levende.

Under mit Arbejde med Udstillingen indtraf for mig en Begivenhed saa betydningsfuld, at den med fuld Føje endnu trods alt paa mange Hold betragtes som skelsættende. D. 22. Oktbr. 1886 blev jeg nemlig gift med min Hustru gennem de paafølgende 43 Aar: Sophie Caroline Amalie Göttig, født af tyske Forældre i Flensborg, hvor hun endnu havde sit Barndomshjem; dengang dog kun med Moderen i Live. Vi havde mødt hinanden paa Lyngbygaard ved Aarhus, hvor hun i adskillige Aar virkede som Lærerinde for Hjemmets 3 halv- og helvoksne vakre Døtre, idet hun med Tysk som Modersmaal, Fransk som vel tilegnet under længere Ophold i Paris, og Engelsk som lært ved indgaaende Studium, regnedes særlig vel

udstyret til at virke som Sproglærerinde. Ligesom hun var født i Flensborg, havde hun ogsaa der modtaget sin Skoleundervisning.

Da vi et Par Aar efter Indgaaelsen af vort Ægteskab flyttede til Lolland og tiltraadte Forpagtningen af Knuthenborg Avlsgaard, var hun ganske fremmed for det Krav, hun dermed kom ud for i Henseende til Ledelse af stor Husholdning. Imidlertid havde hun ogsaa i den Retning fortræffelige naturlige Anlæg. Og navnlig havde hun ved sit milde og blide kvindelige Væsen en sjelden Evne til at vinde Mennesker og ikke mindst til at være afholdt og have let ved at omgaaes det hende underlagte Tjenestepersonale. I de 30 Aar, hvor det faldt i hendes Lod at forestaa stor Landhusholdning, først paa Knuthenborg og senere paa Rosenlund, vidste hun derfor altid i tiltalende Grad at give den Side af Bedriften Præg af at være underlagt en Ledelse, som forstod at sikre et ønskelig godt Resultat gennem Medhjælperstabens friktionsløse og harmoniske Arbejdspræstation.

Min Hustru var for vore 5 Børn — 3 Sønner og 2 Døtre — en udmærket Moder, af dem alle omfattet med den varmeste Kærlighed og Taknemlighed. Ogsaa indenfor den Kreds af Venner, der i Tidernes Løb knyttedes til vort Hjem, var hun meget afholdt og paa-skønnet ved den milde Elskelighed, som det var hendes Natur at have rede for hver den, som kom hende venligt i Møde.

MIN OPTAGELSE AF FORPAGTERVIRKSOMHED

Udstillingen i 1888 var planlagt afsluttet den 2. October, hvilket ogsaa skete. Med Afviklingen af mit dertil knyttede Arbejde blev Spørgsmaalet aktuelt om Overtagelse af fremtidig og helst fast og blivende Arbejdsbeskæftigelse. Jeg gik da i mit tredivte Aar. Og skulde jeg følge min stadig opretholdt Lyst til at slaa mig paa praktisk Landbrug, maatte Tidspunktet hertil nu være inde. Imidlertid var jeg ganske uden Raadighed over Pengemidler. Og Tanken om at begive mig paa Tiggergang for at raade Bod paa denne Mangel tiltalte mig unægtelig ikke. I saa Henseende var Skæbnen mig imidlertid gunstig. To velstillede Mænd, til hvem jeg stod i henholdsvis nært Arbejdsforhold og dito Venskabsforhold, tilbød mig paa eget Initiativ at stille den Sikkerhed af 2×10.000 Kr., som var krævet for Overdragelsen til mig af den Forpagtning med hvilken jeg begyndte, nemlig Knuthenborg Avlsgaard.

Ved Tiltrædelsen af denne i Foraaret 1889 raadede jeg som

Driftskapital over ialt 6000 Kr., laante af en ældre Ven, hvem jeg havde lovet Tilbagebetaling af Laanet pr. 1. October. Mit første Aar paa Knuthenborg var meget tørt. Hveden gav jevnt respektabelt Udbytte, hvilket i nogen Maade reddede Situationen, men Bygmarken gav kun 7 Fold, hvad der var mig en bitter Skuffelse. Jeg maatte derfor med megen Beklagelse melde min nysnævnte Laangiver, at jeg ikke som lovet kunde tilbagebetale ham de 6000 Kr. pr. 1. October, men derimod skulde han faa dem Maanedsdagen derefter. Hvilket skete. Men ganske vist gennemlevede jeg da og i den nærmeste Tid derefter en Periode, hvor det ovenfor omtalte store Penge-skab unegtelig kunde undværes.

Til det Tidspunkt, hvor jeg forhandlede om Forpagtningen af Knuthenborg Avlsgaard, var Grevskabet Knuthenborg som Følge af Besidderens Mindreaarighed under Administration, og det var den paagældende Kommissions særlige Landbrugskyndige, Geheimekonferensraad E. Tesdorpf, som viste virksom Interesse for at faa Forpagtningen overdraget til mig. Geheimekonferensraad Tesdorpf — da den ene af Landhusholdningsselskabets 3 Præsidenter samt Formand for det Hvedeudvalg, til hvilket jeg siden 1833 var knyttet som Forsøgsleder — ønskede mig til Lolland for, som han aabent udtalte det overfor mig, at faa lettere Adgang til at kunne paaregne min Bistand ved Arbejdet med de ham fra mange Sider overdragne Tillidshverv, bl. a. ogsaa hans Virksomhed som Formand for De samv. lolland-falsterske Landboforeninger. En saadan Bistand vilde det have været mig en Glæde at yde. Den blev imidlertid ingensinde paakaldt, idet Geheimekonferensraad Tesdorpf afgik ved Døden en Ugestid efter min Overtagelse af Knuthenborg-Forpagtningen.

Siden min Overtagelse i 1833 af Forsøgsledervirksomheden havde jeg paa forskellig Maade udført flersidigt Arbejde under Geheimekonferensraad Tesdorpf's Ledelse. Og dette havde stedse interesseret mig, fordi han i alle Henseender var en fremragende Mand, hvem det var en Fornøjelse efter Evne at gaa tilhaande paa hans rummelige Arbejdsmark. Tesdorpf var mig velvilligt stemt og fik mig anbragt paa Knuthenborg Avlsgaard paa rimelige Vilkaar, blandt hvilke ogsaa Ret til at ombytte Gaardens Besætning af jydsk Kødqvæg med rødt dansk Malkeqvæg. Denne Ombytning var af fundamental Betydning for Gaardens Driftsøkonomi, som det til det paagældende Tidspunkt vilde have været umuligt at sikre paa behørig Maade ved Hold af jydsk Kødqvæg. Kødpriserne var nemlig da stærkt nedad-

gaaende. Overalt herhjemme var det derfor Mælkeproduktionen, som udvidedes. Paa Knuthenborg Avlsgaard leverede den store Kreaturbesætning kun i bogstavelig Forstand Mælk til Husbehov. Iøvrigt var det de med Mødrene løsgaaende Kalve, som drak al Mælken. Altsaa: ingen Malkningsvanskeligheder, men heller ingen nævneværdig Indtægt.

Det var overdraget mig at realisere den forhaandenværende Besætning og at foretage Indkøbet af Malkebesætningen. Gennem en københavnsk Creatureksportør som fast Køber blev hele Besætningen, som var af udmærket Slagtningskvalitet og særdeles egnet for det mest kræsne engelske Marked, afhændet til høj Pris. Afleveringen af Dyrene til Eksportdamper i Bandholm var forbundet med meget Besvær og krævede stor Omsigt, idet de stedse havde gaaet løse baade ude og inde og som Følge deraf var ganske fremmede for at blive ført ved nogen Art af Hornreb eller lign. De maatte systematisk nikkes; der udkrævedes 2 à 3 solide Mand til at trække det enkelte Dyr de ca. 1½ km til Bandholm Havn, og midlertidig Overmanding af et altfor sprælsk Individ ved at fortøje det ved et af Træerne i Knuthenborg Park var en jevnlig benyttet Parade. Ogsaa det fik imidlertid en Ende, og ved Udvisning af behørig Forsigtighed slap vi i det store og Hele skadesløst fra Afleveringen. Men Aftageren beklagede sig bittert over en paastaaet uafværgelig Rasering af en Guldsmedebutik i Newcastle, som et af Dyrene skulde have præsteret.

Salgsindtægten for Dyrene strakte til at dække et Indkøb paa Fyn af 120 Malkekøer, tæt ved Kælvningen, hvilket maatte anses for meget tilfredsstillende. Samtidig indrettedes paa Gaarden et praktisk anlagt Mejeri, som i min Forpagtningstid tillige aftog Mælken fra Nabogaarden „Damsmose“ med ca. 80 Køer. Ogsaa indrettedes straks Kostalden til Fastbinding af Køerne i Modsætning til den tidligere Besætnings Løsgang, hvorhos der samtidig blev gjort Udvej til at skaffe fornødent Husrum til den Førøgelse af Gaardens faste Arbejdsstab, som viste sig paakrævet.

Ved min Hjemtagning af de ovenfor nævnte indkøbte fynske Køer forefaldt der noget, som forskaffede ogsaa min Ven, Forpagter Bokelmann med sin udviklede Sans og Lydhørhed for Livets Pudsigheder, en hjertelig Latter. Køerne overførtes til Bandholm Havn paa en lille Damper, der ad Gangen kunde transportere ca. 50 Stkr. De afhentedes ved Damperen af Gaardens Mandskab, hvilket regelmæssig bivaanedes af adskillige Tilskuere, blandt hvilke én — en ledig Arbejder — var fremmødt i øjensynlig anløben Tilstand. Han tilbød

Forpagterboligen paa Knuthenborg Avlsgaard.

Forpagterboligen paa Rosenlund.

Forfatteren ved Afslutningen af Virksomheden
som Herregaardsforpagter.

Villaen i Charlottenlund.

mig ved Forestillingens Begyndelse sin Bistand, hvilket besvaredes med, at jeg havde Mandskab nok. Saa iagttog han stilfærdigt Køernes Ilandbringelse, ved hvis Afslutning han spurgte, om jeg vilde købe en Ko, han havde. Da jeg hertil erklærede at have Køer nok, lød hans ikke uefne afsluttende Replik, at han ved Tilbudet havde tænkt paa, at det vist egentlig ikke kunde skade, om der i en saadan større Herregaardsbesætning var i hvert Fald een ordentlig Ko.

Min Forpagtning af Knuthenborg Avlsgaard galdt Perioden 1889—1907, altsaa 18 Aar. Under Forpagtningen inddroges Aaret efter Overtagelsen en større Del af Parkarealet, hvorved det landbrugsmæssig benyttede Areal forøgedes til ca. 600 Tdr. Land. Det blev derved muligt at forøge Holdet af Malkekøer fra 120 til 220 Stkr. De paagældende 100 Stkr. tilkøbte Køer havde jeg selv at betale, og ved beredvillig ydet økonomisk Bistand fra formaaende Side lykkedes dette mig, hvorhos jeg var saa heldig forholdsvis hurtigt at faa afbetalt det herved beslaglagte ret betydelige Beløb.

Det var ganske vist smaa Priser, med hvilke man i de Tider — Begyndelsen af Halvfemserne — maatte nøjes. Cirka 5 Øre pr. Pund Salgskorn, jevnlig endog derunder, var det almindelige. Men Priserne paa, hvad der skulde købes eller paa anden Maade skaffes Dækning for, var tilsvarende lave, hvilket galdt baade tilkøbt Raavare og Driftsmateriel samt Dagløn, Forpagtningsafgift paa Grundlag af Aarets Kapitelstakst og andre Udgifter. Ved nøje gennemført Driftsøkonomi — ogsaa praktiseret ved fortræffelig Støtte af min Hustru — bar det imidlertid lige fra Begyndelsen jevnt fremad med den økonomiske Position paa Knuthenborg. Vor eneste „Stadsvogn“ var i de første 5 à 6 Aar en gammeldags holstensk tosædet Vogn, overtaget ved Forpagtningens Tiltrædelse mod et Vederlag af 200 Kr. Det var umiskendeligt, at vi eller jeg paa den Konto indenfor Fagfællernes Kreds var Genstand for nogen Medfølelse — denne dog formentlig tilsat en Del tilbageholdt Kritik over, at jeg ikke havde bedre Forstand. Imidlertid havde jeg ladet mig fortælle, at der var Tradition for, at Forpagterne under Knuthenborg tiltraadte deres Forpagtninger fint kørende, men maatte nøjes med at gaa derfra. Jeg ønskede ikke, at det skulde gaa mig paa tilsvarende Maade. Og jeg mindes min Glæde, da jeg Juleaften 1895 lod køre for Døren som Julegave til min Hustru en ny Ponnyvogn, en Landauer og en Char-à-banc, de to sidste brugte, men fint eftersete og nypudsede samt i fuldt moderne Udgate, og det Hele kontant betalt. Til det Tids-

punkt havde jeg i Virkeligheden naaet den økonomiske Position, som Geheimkonferensraad Tesdorpf under mine Forpagtningsforhandlinger havde fremholdt som ønskelig: „De bør inden for en rimelig Tidsgrænse naa til en saa vel funderet økonomisk Stilling, at De kan røre Dem temmelig frit“.

Og jeg var ganske vist til det Tidspunkt saa smaat begyndt at røre paa mig. Forskellige Anmodninger om at engagere mig som aktiv Politiker havde jeg kategorisk afvist ud fra det bestemte Forsæt ingensinde at indlade mig herpaa, med mindre en sikret økonomisk Uafhængighed tillod mig det. I 1895 efterkom jeg imidlertid for første Gang en Anmodning om at lade mig opstille som Folketingskandidat. Valgkredsen var Langeland. Det var mig ved Forelæggelse af Anmodningen forsikret, at der ikke var fjerneste Mulighed for, at jeg kunde blive valgt, hvilket ganske stemmede baade med min Bedømmelse af Forholdet og med mit bestemte Ønske. Ved et indledende Vælgermøde erklærede min Modkandidat, Folketingsmand Gulbrandsen at have erfaret underhaanden, at jeg havde betinget mig Sikkerhed for ikke at blive valgt. I hvilken Henseende han paa Ære og Samvittighed kunde stille den mest beroligende Forsikring til min Raadighed. Og dette skete med fuld Ret. Det Stemmetal, jeg samlede, var yderst ringe; om jeg mindes ret kun omkring 500.

MIN DELTAGELSE I TOLDPOLITISK AGITATION

Kort forud for Valgkampagnen havde jeg paa Lolland været væsentlig medvirkende til at samle Underskrifter paa en Adresse, der krævede Told paa Hvede. Den samlede talrige Underskrifter, men den naaede ingensinde videre end til at fungere som Diskussions-emne paa Toldmøder.

Det var i Halvfemserne, at Grosserer Peschcke Køedt drev ivrig frihandelsvenlig Propaganda paa Grundlag af den Paastand, at særlig Landbruget brandskattedes ved den gældende Toldlov. Af denne Paastand har jeg stedse været en bestemt Modstander, idet let gennemførlige Undersøgelser godtgjorde, at af de betydelige indirekte Skatter, som i Form af Told indgik i Statskassen, var det netop ikke Landbruget, men Bybefolkningen, som betalte Broderparten, saaledes at der netop for Landbruget snarere var Anledning til at stille sig velvilligt til Toldbeskatningen.

Ved det aarlige Delegeretmøde, som Foreningen af jydsk Landboforeninger afholdt i Aarhus i Efteraaret 1892, slog Peschcke-Køedt et mægtigt Slag for sin frihandelsvenlige Anskuelse. Han fik saa godt som hele Forsamlingen med sig. Og en spagfærdig Opposition fra Fællesforeningens Formand, Kammerherre, senere Finansminister C. D. Lüttichau, blev virkningsløs, medens en skarpere Opposition fra Kapt. J. C. la Cour snarest bidrog til Forsamlingens stærkere Tilslutning til og Samling om Peschcke-Køedts Paastande.

Dette foranledigede mig til at udarbejde et lille Stridsskrift: „Forvalter Gommessens Toldbetragtninger“. Den Opgørelse over en almindelig Landmandsfamilies „Brandskatning“ ved Toldloven, hvorover Skriftet var bygget, forelaa omhyggelig opgjort, og den var solid nok. Men iøvrigt blev Skriftet til i Hast, egentlig uden Tanke paa Publikation, men snarere til egen Støtte som eventuel Deltager i Tolddiskussion og i hvert Fald til Udløsning af den Kampstemning, hvori jeg var bragt ved at blive bekendt med det jydsk Delegeretmødes Toldforhandling. Manuskriptet sendte jeg til Kapt. la Cour. Han drøftede dets Indhold med Professor Falbe-Hansen og Kontorchef i Landhusholdningsselskabet H. Hertel. Og ved et kort efter afholdt Møde af de 3 Herrer med mig som indbudt Deltager røbede de fælles Stemning for, at Manuskriptet burde afgives til Trykning. Dette skete, hos Gyldendal; men nogen direkte agitatorisk Betydning fik det neppe. Derimod nok indirekte. Thi det paagældende Skrift var Aarsag til, at nu var det mig, der alene stod som Fredsforstyrrenen paa den toldpolitiske Arena, medens der ikke røbedes mindste Lyst til fornyet Fremstød paa Kampmarken af de først engagerede, som netop havde kaldt mig frem.

Det Hele mandede ud i en toldpolitisk Tournée i Jylland, foretaget af mig alene med Møder i 4 østjydske Købstæder, begyndende i Randers, paa hvilke der blev forelagt og vedtaget en Toldresolution af nærmest beskyttelsesvenligt Tilsnit. Hele Aktionen og dennes Forløb var igrunnen af en ejendommelig Art og fristende til at fremholdes som en pudsig Foreteelse. „Politiken“ havde Øje herfor og gjorde den til Genstand for en dermed afstemt Omtale. Den mindede nemlig om, at der paa det jydsk Delegeretmøde var med saa godt som enstemmig Tilslutning vedtaget en frihandelsvenlig Toldresolution. Saa kom imidlertid jeg og bragte det Hele i Urede ved paa Møder i de lokale Landboforeninger at formaa de samme Folk, som havde stemt paa Delegeretmødets frihandelsvenlige Resolution, til nu

at stemme for min beskyttelsesvenlige. Forklaringen hertil var, at de nødigt vilde gaa imod mig, da jeg indtrængende bad dem om at slutte sig til mig, og de egentlig godt kunde lide mig. De slog sig saa til Ro med, at naar de nu for at imødekomme mig stemte for en beskyttelsesvenlig — medens de nys i Aarhus havde stemt for en frihandelsvenlig Resolution, saa var det jo ret beset det samme, omend ganske vist paa en anden Maade. For sit Vedkommende slog „Politiken“ sig iøvrigt til Ro med en Slutningsbetragtning, gaaende ud paa, at hvis man vilde betegne Tilhørerne ved mine paagældende Møder talløse som Havets Sand, vilde det være at omgaas Sandheden letfærdigere end anstændigvis tilladeligt.

Kuglen rullede saa imidlertid videre. Thi Kammerherre Fr. Tesdorpf fandt det fristende at genoptage den af mig indledede Toldkampagne og tilbød at stille sig til Raadighed som aktiv Deltager i en hertil sigtende Foredragstournee. Denne blev iværksat med Kammerherren og mig som Hoveddeltagere fra vor Side og med nogen Støtte nu og da af lokale Kræfter. Den strakte sig over et ikke helt kort Tidsrum, og Møderne samlede som oftest en talrig Tilhørerkreds og med Fremmøde af ansete toldpolitiske Modstandere. Af saadanne mindes jeg bl. a. senere Statsminister N. Neergaard, Landstingsmand Dalsgaard, Indenrigsminister Klaus Berntsen, Justitsminister Alberti, Landbrugsminister Ole Hansen, Kammerherre C. Bech, Landstingsmand P. Bojsen, Forpagter Viggo Ulrich samt Folketingsmand Grosserer Peschcke-Køedt. Og af Mødesteder nævner jeg Svendborg, Skive, Aalborg, Næstved og Roskilde, foruden at jeg ved tidligere Lejlighed ved et Møde i Odense krydsede Klinge med Etatsraad Andersen, Rosendal, samt ved et stærkt besøgt Møde i Slagelse førte en langvarig og varm Debat med Grosserer Peschcke-Køedt — da Folketingsmand for den paagældende Valgkreds.

Der raadede i det Hele taget i de Tider — sidst i Halvfemserne — navnlig i Landbrugskredse en ikke ringe Interesse for Toldspørgsmaalet. Den i Landdistrikterne dominerende politiske Indstilling var venstrepræget med afgjort Tilslutning til Frihandelsteoriene, navnlig ud fra en opagiteret Tro paa, at den gældende Toldlov gik Landmændenes Interesser for nær. Bestræbelsen for ad agitatorisk Vej at naa til en objektiv Klarlægning af Toldproblemet var vanskelig for ikke at sige haabløs, idet den Enkeltes Standpunkt var valgt og fastholdt med en Beslutsomhed, som ikke var til at rokke.

Det var iøvrigt paa det Tidspunkt, at der af Finansministeriet ned-

sattes en Toldkommission under Forsæde af senere Landbrugsminister, Hofjægermester Fr. Friis. I denne fik bl. a. Hofjægermestrene O. Brun og Fr. Tesdorpf, Præsident for Agrarforeningen Andersen-Rosendal, Godsejer M. Ahlmann, Langholt, Gaardejer M. P. Tønnesen, Proprietær J. C. Døcker samt jeg Sæde, medens Redaktør H. Hertel, senere Kontorchef i Landhusholdningsselskabet, virkede som Kommissionens Sekretær.

Der afgaves i Slutningen af 1900 saavel en Flertalsbetænkning, hvis resumerende Tekst var affattet af henholdsvis Hertel og mig, som en Mindretalsbetænkning angivende den af Ahlmann, Andersen-Rosendal og Tønnesen indtagne Stilling til Sagen.

Saavidt skønnes satte Kommissionsarbejdet ikke direkte synlige Spor i vor Lovgivning. Det var imidlertid væsentlig de i Kommissionsflertallets Betænkning indeholdte Betragtninger og Forslag, som afgav Grundlag for Debatten paa den ovenfor nævnte Række af Møder, som indledes med mine fire Møder i Jylland i 1896.

Kortelig udtrykt gik *Flertalsbetænkningen* ind for moderat Told paa:

Levende Husdyr, Heste, Hornkvæg og Faar henholdsvis 50—15 og 5 Kr. pr. Stk.

Fjerkræ samt slagtede Dyr.

Korn, Kornvarer, Bælgfrugter og andre Have- og Markvækster.

Majs uformalet, formalet eller knust til Fabrikation af Øl, Spiritus eller Gær (Majs uformalet til andet Brug, toldfri).

Margarine, Mælk, Fløde og Ost.

Æg — Cikorerødder — Tørv og Tørvestrøelse.

Det var i Flertalsbetænkningen foreslaaet, „at der gives de landøkonomiske Toldsatser en begrænset Varighed, lang nok til, at deres Virkninger kunne vise sig, men ikke længere, end at der gives Lejlighed til indenfor en passende Tidsfrist at faa raadet Bod paa mulige Mangler.“

Mindretallet stillede sig nærmest uvilligt overfor Indførelse af Told, som af Flertallet foreslaaet. Imidlertid kunde dog Mindretallet i og for sig nok acceptere Tanken om et samlet System af moderate Toldsatser for Landbrugets Produktion. Men vel at mærke paa Vilkaar af, at disse Toldsatser bragtes i Forbindelse med en Udførselsgodtgørelse, der kunde tilsikre Landbruget den fulde Udnyttelse af Toldbeskyttelsen.

Med Afgivelsen af den her nævnte Betænkning og Deltagelse i

nogle Møder umiddelbart efter dens Afgivelse indstillede jeg enhver yderligere toldpolitisk Propaganda. Ledemotivet for min paagældende agitatoriske Virksomhed havde været:

Den foran nævnte Underkendelse af Paastanden om, at Landbruget brandskattedes ved den da gældende Toldlov. Endvidere Forvisningen om, at en Svækkelse af Byerhvervene ikke er det rette Middel til at raade Bod paa Landbrugets allerede da stærkt følte Trang til øget Arbejdskraft, eftersom det ret beset maa være i Landbrugets Interesse, at der skabes et købedygtigt Hjemmemarked for Landbrugets Produktion.

I Henhold hertil gik jeg ind for en tidssvarende Regulering af Toldloven med en Beskæring af dens Udvækster og Urimeligheder, men med Opretholdelse af den for Byernes Trivsel nødvendige Toldbeskyttelse. Samtidig betonede jeg imidlertid Nødvendigheden af, at Lovgivningsmagten under andre Former holder Landbruget skadesløst, fordi det med stor Overskudsudførsel ikke er i Stand til at profitere af en Toldbeskyttelse i Lighed med Byernes.

Saaledes var min Stilling i den første Halvdel af 90'erne. I disses sidste Halvdel mødte vort Landbrug imidlertid store Vanskeligheder. Prisniveauet var nedadgaaende, og vort Hjemmemarked var Genstand for en stadig øget Import af udenlandske Landbrugsprodukter. *Ved denne øgede Import* var Spørgsmaalet blevet aktuelt, om der ikke kunde være Anledning for Landbruget til at overveje, om ikke dets Produktions- og Afsætningsvilkaar var undergaaet en saadan Forskydning, at der var Grund til at tage Spørgsmaalet om Beskyttelse for dets Produktion under Overvejelse.

Som anført skete dette dels ved det ovennævnte Kommissionsarbejde og dels ved Møder, hvor Debatten særlig galdt Anskuelser stemmende med Kommissionsflertallets.

Paa adskillige Møder vandt disse Anskuelser Flertal. Men i det store og Hele mødte de overvejende Modstand. Hertil bidrog ogsaa den gunstigere Konjunkturperiode, som Aarhundredskiftet indledte, og som tillige væsentlig mindskede det Tryk, som den udenlandske Import kort forud havde paaført Landbruget. Nævnes bør ogsaa, at netop da var vor Produktion og Eksport af dyriske Produkter usædvanlig stærkt voksende og med derved forholdsvis aftagende Betydning af Hjemmemarkedets Aftagning.

Ved Toldlovens Behandling i Landstinget i 1908 motiverede jeg i en kort Tale min Stilling til Forslaget, som det forelaa. Jeg agtede

nemlig at stemme for det, hævde, at da Landbruget sidst i 90'erne virkede under ugunstigere Vilkaar, glippede Forsøget paa at vinde Tilslutning til Beskyttelsestanken i det Omfang, som dens Gennemførelse krævede. Saa meget mere maatte et nu iværksat tilsvarende Forsøg paa Forhaand anses for haabløst.

Jeg beklagede, at frihandelsvenlige Anskuelse havde været Ledemotivet ved den foreliggende Revision af Toldloven. Men i vide Kredse længtes man efter at se denne Sag afsluttet. En Henvi- sning af Sagen til en uvis Fremtid vilde, efter alt at dømme, resultere i, at dens Udformning vilde fjerne sig mere og mere fra det, jeg ansaa for det rette. Jeg foretrak derfor at medvirke til Sagens Afslutning ved at stemme for den Affattelse, om hvilken et Flertal var blevet enig.

Det smigrede mig, at en ældre, meget anset Højremand, umiddelbart efter at den paagældende Tale var holdt, kom til mig og erklærede, at med *den* Motivering vilde han ogsaa meget vel kunne stemme for Toldlovsforslaget, men af nærliggende partimæssige Grunde var han afskaaret herfra.

NYE ARBEJDSOPGAVER

I Aarene op under Aarhundredskiftet var jeg fra forskellig Side bleven opfordret til at søge Valg til Folketinget. Men jeg stillede mig stedse afvisende, navnlig ud fra den Betragtning, at jeg med konservativ politisk Indstilling burde afvente det ogsaa efter min Opfattelse tiltrængte politiske Systemskifte, forinden jeg indlod mig paa at søge Valg.

Netop som dette Krav turde regnes saa godt som fyldestgjort, modtog jeg en *Anmodning om at stille mig i Saxkøbingkredsen*, blandt hvis Vælgere jeg — med Bopæl en Milsvej fra Saxkøbing — var vel kendt. Jeg stillede i Udsigt at ville følge Opfordringen, men paa Vilkaar af, at der i Tilfælde af mit Valg blev givet mig Adgang til at afvikle mit indtil 1907 gældende Forpagtningsforhold. Jeg ansaa det nemlig for uheldigt at forbinde et Folketingsmandat med Ledelsen af en saa stor Bedrift som Knuthenborg Avlsgaard. Og i den Valgkomité, fra hvilken jeg modtog Opfordringen, sad Mænd med Adgang til at foranledige det af mig stillede Krav imødekommet, hvilken Adgang imidlertid ikke blev benyttet. Der kom altsaa intet ud af Henvendelsen. Affæren blev omhandlet i „Politiken“, men i

en Gengivelse saa langt ved Siden af Virkeligheden, at jeg lejlighedsvis under Henviſning hertil kunde opnaa Imødekommenhed under Samtale med Redaktør Hørup.

Forholdet var i saa Henseende følgende: Da jeg en Morgen ankom fra Lolland til København, meddeltes det mig paa Hotellet, at Politikens Dagsnummer indeholdt et Angreb paa mig. Det var afgivet af Grosserer Peschcke-Køedt, med hvem jeg i de Tider jevnlig førte Bladpolemik. Min første Handling blev derefter at besvare Artiklen og personlig at overbringe mit Svar til Politikens Redaktion. Efter at det var bleven forelagt Hørup, kom den Besked tilbage, at Artiklen ikke ønskedes optaget, da Hørup mente, at den paagældende Debat nu burde være afsluttet. Min derpaa fulgte Anmodning om personlig Samtale med Hørup blev beredvillig taget til Følge. Hørup indledede Samtalen med det mig alt forelagte Ønske om, at Polemiken mellem Køedt og mig maatte kunne betragtes som afsluttet. Hertil bemærkede jeg, om Hørup egentlig var sig bevidst, at han og Politiken skyldte mig noget. Nej, absolut ikke, lød Svaret. Jo, svarede jeg, Politiken lavede en paa sin Vis fornøjelig men fuldstændig fantastisk Beretning om min Stilling til den fra Saxkøbingkredsen modtagne Anmodning om at fungere som dens Folketingskandidat. Thi medens min eneste Betingelse var sikret Adgang til i Tilfælde af Valg at maatte afvikle mit Forpagtningsforhold vedrørende Knuthenborg Avlsgaard, skrev Politiken noget som følgende: „Hr. Sonne betingede sig af Kredsen som dens Folketingsmand et aarligt Vederlag af 6000 Kr. De Saxkøbing-Vælgere saa paa hinanden. De holdt meget af Hr. Sonne, men de holdt li'godt mere af deres 6000 Kr. Saa der blev ikke noget ud af den Affære.“ De maa formentlig indrømme, sluttede jeg mit ikke just med Gravalvor afgivne Indlæg, at det var en grov Forvanskning af Fakta. Hørup, som var kommen i opstemt Humør, erklærede saa smilende, at slikt jo er Sædvane i England, hvortil min Parade lød, at det pinedød endnu ikke var blevet Skik paa Lolland. Her fandt Hørup det saa hensigtsmæssigt at spørge, om jeg vilde sætte Pris paa at faa mit Indlæg optaget i Politiken. Og med herpaa afgivet bekræftende Svar skiltes vi i god Forstaaelse. Næste Dag bragte Politiken mit Indlæg med Bemærkning om, at efter at Peschcke-Køedt i Gaarsnummeret havde bragt mig en varm Afskedssalut, var der blevet givet mig Adgang til at kvittere med et dito venskabeligt Haandtryk; men dermed vilde ogsaa vor Noteudveksling i Politiken være at betragte som afsluttet.

OVERTAGELSE AF OGSAA ANDRE
ARBEJDSOPGAVER

Til det paagældende Tidspunkt ansaa jeg mig iøvrigt for tilstrækkelig velfunderet i økonomisk Henseende til at turde paatage mig endog omfattende Arbejdsforpligtelser ud over de mig allerede paa-hvilende. Driften af Knuthenborg Avlsgaard var nemlig i god løn-nende Gang, hvortil ogsaa bidrog, at Sukkerroedyrkning til den ny-opførte Maribo-Fabrik havde kunnet optages i 1897. Hidtidigt Be-svær med Manøvrering med rentebærende Gældsposter var for mig til det Tidspunkt et lykkelig overstaaet Stadium. Og lad mig ogsaa her benytte Lejligheden til at udhæve, at efter min Opfattelse kan ingen Landmand overvurdere Betydningen af at arbejde sig frem til helt igennem at kunne praktisere Princippet kontant Betaling. Det er, understreger jeg, ikke det samme som stedse at praktisere Beta-ling uden paaløben Rente. Thi vel er dette sidste det næstbedste. Men bedst er den kontante Betalingserlæggelse, som i vid Udstræk-ning aabner Adgang til en god indkasseret Rente i Form af Afkortning i den normerede Pris. Enhver større Landmand har normalt, havde i hvert Fald i min Tid, Tilknytning til den største Lokalforretning, som aftager Kornavlen og leverer Foderstoffer, Kunstgødning, andre Raavarer, Husholdningsvarer, Materiel samt de fornødne Penge-laan. Og i en Bedrift som min Knuthenborgske løb der blot paa Vare-kontoen rundt 3000 Kr. paa som maanedligt Gennemsnit. Det vil derfor kunne forstaas, at jeg ansaa det for et attraaværdigt Maal og satte alt ind paa snarest at naa frem til at kunne afvikle mit paa-gældende Mellemværende maanedlig, og dermed uden noget Tillæg ifølge Renteberegning.

Uvant, som jeg var, til medgaaende Konjunktur fandt jeg ikke Tiderne omkring Aarhundredskiftet saa ugunstige, som der indenfor Landbrugskredse klagedes til. Thi fra alle Sider lød der nemlig da højlydte Klager over Vanskeligheden ved at opnaa tilfredsstillende Driftsfacit. Det vakte derfor almindelig Forbauselse, da Landbrugs-minister Ole Hansen i en Tale ved Dyrskuemiddagen i Ringsted 1901 erklærede, at ingen vilde kunne negte, at det efterhaanden maatte siges at være bleven gode Tider for Landbruget, og da navnlig for det mindre Landbrug. Det pudsige er imidlertid, at da man havde sundet sig lidt paa denne overraskende Erklæring, hørtes ret almindeligt den Betragtning anlagt, at „nu han siger det“, maa man give ham Med-

hold i, at Tiderne har bedret sig — eller for at tale i de mest haardkogtes Jammertone, at Tiderne kunde tænkes værre!

Angaaende en jevn Stigning i de mig underlagte Arbejdsopgaver kan anføres, at jeg i *Efteraaret 1899 overtog Forpagtningen af Grængegaard paa Østlolland* med ca. 120 Tdr. Ld. Som Medlem af Bestyrelsen af et nystiftet Aktieselskab, der havde købt Grængegaardens Teglværk, var jeg medvirkende til at søge det Teglværket tilknyttede Avlsbrug bortforpagtet, eftersom dette dreves med et ikke ubetydeligt Tab. Jeg var med til at formulere Kravet om en tilsyneladende lav Afgift. Men skøndt der meldte sig mange Lysthavende, gik der Aar og Dag, uden at nogen af disse kunde forsones sig med at engagere sig paa et Landbrug, der var saa forsømt og syntes saa lidet fristende som det paagældende. Mod den Udvej at følge en indenfor Bestyrelsen raadende Stemning for at nedsætte den ogsaa af mig foreslaaede og hidtil forlangte Afgift protesterede jeg. Skulde galt være, stod den Udvej aaben at overdrage mig Forpagtningen til vor oprindelig fastsatte Afgift. Ja, hvorfor jeg ikke havde sagt det straks! Simpelthen, lød selvfølgelig mit Svar, fordi man da med Rette vilde kunne have sigtet mig for at misbruge min Stilling som Bestyrelsesmedlem.

I 36 Aar var jeg derefter Forpagter af Grængegaard, som jeg drev ved en Forvalter, som i den senere Periode — og navnlig efter min Bortflytning fra Lolland — var tantiemelønnet. I de første fem Aar dreves Gaarden med Tab, hvilket iøvrigt var forudset. Der kom imidlertid lidt efter lidt Skik paa Bedriften. Jevnt og støt blev saa Afgiften sat op, og da Gaardens Ydeevne efterhaanden steg, saaledes at der med ret stor Sukkerroeavl forbandtes et Hold af ca. 50 Malkekøer, kunde der præsteres en Afgift, adskilligt over det sædvanlige. Iøvrigt gav Gaarden mig i Tidernes Løb, trods gængse Veklager over Konjunkturernes stadige Ugunst en Nettoindtægt af ialt rundt $\frac{1}{4}$ Million Kroner.

Ogsaa med *en anden Landbrugsbedrift*, nemlig *Thurebylille* paa Midsjælland fik jeg i den her omhandlede Periode at gøre. Min Ven fra Ungdomsdagene, Vilhelm Tuxen, havde i nogle Aar bestyret denne Gaard, som af De samvirkende sjællandske Landboforeninger var forpagtet af Grevskabet Bregentved med Opdrætning af en ekstra god Stammebesætning af rødt dansk Malkekvæg for Øje. Sygdomsgreb og forskelligartet Modgang foranledigede imidlertid, at man saa sig henvist til at frafalde Planen, og saaledes at Forpagtningsforholdet fra Bregentveds Side overførtes til Gaardens Bestyrer, den ovennævnte V. Tuxen.

Efter at have virket som Forpagter et Aars Tid hjemsoegtes Tuxen af en alvorlig Sygdom, som fik dødelig Udgang. Under Sygdommen bad Tuxen mig virke som hans betroede Hjælper, og i Tilfælde af hans Død søge reddet det mulige for hans Hustru og deres 3 Børn, hvis Fremtid han saa hen til med Ængstelse. Tuxen døde i Juni 1900. Og da Forpagtningskontrakten gav hans Enke Ret til at opretholde Forpagtningen til den 1. April, som indtraf mindst 12 Maaneder efter Dødsfaldet, kunde hun inden sin Fratræden altsaa høste to Gange paa Thurebylille. Denne Ret var i Virkeligheden Boets eneste Aktiv, idet Driftsapparatet i det store og Hele ejedes af Grevskabet, hvorhos Tuxen som begyndende Forpagter ikke havde kunnet samle sig nævneværdig Kapital. Jeg holdt derfor paa, at saafremt Fru Tuxen skulde fratræde Forpagtningen saa godt som omgaaende, maatte der herfor betales et klækkeligt Vederlag. En Slægtning af Lensgreve Moltke, Bregentved, var Liebhaber og ønskede at overtage Gaarden straks. Tuxens Broder, da Oberst, senere Generallieutenant, mødtes med mig paa Thurebylille den Dag, vi efter Aftale vilde have at indfinde os til Forhandling paa Bregentved med Lensgreven og dennes forpagtningssøgende Slægtning.

Oberst Tuxen var afgjort stemt for, at Fru Tuxen snarest muligt burde se at komme bort fra Thurebylille og dermed være klar af enhver med fortsat Drift af Gaarden forbunden Risiko. Han havde, som rimeligt er, intet imod, at Svigerinden fik sin frivillige tidlige Afgivelse af Forpagtningen passende vederlagt. Men han fandt det af mig foreslaaede Forlangende urimeligt, forsøgte forgæves at faa mig til betydeligt at nedsætte dette, og frasagde sig enhver Andel i det Ansvar for den forestaaende Forhandlings negative Resultat, som han herefter imødesaa. I saa Henseende havde han bedømt Sagen rigtigt. Forhandlingen blev nemlig resultatløs, idet Greven og hans Slægtning hurtig erklærede, at paa den af mig angivne Basis var fortsat Forhandling unyttig.

Paa Hjemvejen fra Forhandlingen tilkendegav Oberst Tuxen sin Misstemning over Forhandlingens Forløb i bestemt, men urban Form. Han vilde herefter ikke have mere at skaffe med Afvikling af Svigerindens Affærer; Ansvarret i saa Henseende var alene mit. Jeg for min Part tog Sagen overmaade roligt. Stiltfærdigt lod jeg Tuxen vide, at jeg var klar over, hvad der i den Sag var det rigtige, samt at jeg med Sindsro imødesaa de kommende næsten 2 Aar, der vilde se mig som den fagligt styrende paa Thurebylille. Og dermed skiltes vi,

hvorhos der i den kommende Tid jevnlig kom mig for Øre Rygter om, at Oberst Tuxen havde fuld Tilslutning for sin Opfattelse fra Bregentvedegnens Kolleger af min afdøde Ven. Det hed sig nemlig, at de skarpt kritiserede min — den vigtige lollandske Forpagters — stædige Egenraadighed i denne Sag. Thi enhver maatte kunne indse, at om ikke før, saa ved Fratrædelsen i Foraaret 1902 og ved den dermed forbundne Aflevering af Driftsapparatet maatte det vise sig, at jeg ganske havde forregnet mig.

Dermed overtog jeg altsaa Driftsledelsen paa Thurebylille, hvor jeg aflagde personlige Besøg med omtrent 2 à 3 Ugers Melleumrum. Efter nogle Maaneders Forløb lettedes mit paagældende Hverv betydeligt ved, at en dygtig og i alle Henseender fortræffelig Kollega, Forpagter Petersen, Lindersvold, tilbød mig sit Medarbejderskab. Tilbudet modtoges med Glæde. Som nærboende havde Petersen lettere ved at møde paa Thurebylille end jeg, og vort Samarbejde blev helt igennem harmonisk og godt. Ved den senere stedfundne Aflevering af Forpagtningen viste det sig, at Fru Tuxen — efter at have levet med sine 3 Børn næsten 2 Aar længere paa Thurebylille end ved den af Svogeren ønskede tidlige Bortflytning — kunde forlade Thurebylille med rigelig 10 Tusind Kroner større Kapital, end muliggjort ved Accept af det af mig forlangte, men afviste Vederlag for tidlig Afgivelse af Forpagtningen. Og væsentlig mere altsaa ved Sammenligning med det Vederlag, som Oberst Tuxen vilde nøjes med!

Efter hvad der fortaltes mig, vakte det paagældende gunstige Resultat af min Stædighed ingensomhelst Forundring i Egnens kompetente Kredse. Thi nu forlød, at Enhver med blot et beskedent Maal af sund Sans maatte paa Forhaand have kunnet indse, at det eneste rigtige var at lade Fru Tuxen fortsætte med Forpagtningen længst mulig.

Det var mig en stor Tilfredsstillelse, da jeg i 1902 mødtes med Lensgreve Moltke som Landstingskollega, at kunne meddele ham, at det var blevet til betydelig Fordel for Fru Tuxen, at han og hans Slægtning havde afvist som altfor højt det af mig paa hendes Vegne krævede Afstaaelsesvederlag. Og god og velmenende i alle Henseender, som Lensgreve Moltke var, tror jeg virkelig, at det glædede ham, at der, skøndt det krydsede hans Ønsker, var blevet disponeret til afgjort Fordel for Fru Tuxen.

En anden i den Periode overtagen Arbejdsforpligtelse, som ogsaa kan fortjene Omtale, var *min Virksomhed i Hunseby Sogneraad*.

I dette indvalgte jeg i 1897; og efter i et Par Aar at have havt Sæde som ordinært Medlem, blev jeg valgt til Formand, hvilken Plads jeg beholdt, indtil jeg i 1907 fraflyttede Kommunen. Sognets Landbrugere var Venstremænd og gennemgaaende radikalt indstillet. Og med Oprettelsen af Sukkerfabrik i Maribo samt med en større Maskinfabrik, hvis Hjemsted var Maribo, og som laa lige op til Hunseby Sognegrænse, var der paa den til Maribo grænsende Del af Sognets Jord fremstaaet et Arbejderkvarter, hvis Beboere for den overvejende Del var Socialdemokrater.

Imidlertid var man i Hunseby Sogn, som bl. a. omfattede Grevskabet Knuthenborgs Godskontor og flere større Gaarde, ikke politisk fanatisk. Og der var Tradition for, at man uden Fortrydelse overlod Godskontoret eller en af de større Gaardes Brugere at besørge det med Sogneraadets Formandspladsen forbundne Arbejde. Der var dengang ingen større Fristelse til at gaa ind for en Kamp for Hjemhjælpning af det Ben. Dertil var det ikke kødfuldt nok. Det var nemlig endnu i de Tider, hvor man i en Kommune som Hunseby med omkring 1600 Beboere begrænsede Vederlaget for det paagældende Formandsarbejde til 200 Kroner. Og dette Vederlag kunde man saa, alt efter eget Tykke, enten stikke i egen Lomme, afgive det som Løn til en engageret Medarbejder, overlegent erklære sig hævet over at modtage Vederlaget — og da til Fordel for Sognets større Skatteydere, fornemmelig Gaardejerne — eller endelig modtage det og under hensigtsmæssig Form fordele det mellem Trængende.

Mit Arbejde i Hunseby Sogneraad bragte mig megen Tilfredsstillelse. Samarbejdet med Raadets Medlemmer var nemlig, skøndt vi politisk trak til forskellig Side, harmonisk og fornøjeligt, og egentlige Gnidninger var ukendte. Der raadede imidlertid venskabelig Uoverensstemmelse mellem Sogneraadets Flertal og mig m. H. t. Repræsentation i Sogneraadet af Sognets voksende socialdemokratiske Arbejderbefolkning. Jeg vilde nemlig have dem indvalgt, medens Flertallet var enig om, at man i det længste burde afværge dette. Forholdenes Udvikling medførte imidlertid, at ogsaa den Side af Vælgerne blev repræsenteret i Raadet, hvilket foranledigede, at det fra alle Sider inden for dette erkendtes at være langt hensigtsmæssigere at kunne føre saglig og rolig Forhandling med Socialdemokrater indenfor Raadet, end at søge dem holdt udenfor og derved vække deres berettigede Misstemning.

Det var i min Formandsperiode, at Skattelovene af 1903 blev

færdige paa Rigsdagen og skulde føres ud i Livet, hvilket til at begynde med forarsagede en Del Besvær rundt i Kommunerne. Fra mit Rigsdagsarbejde var jeg paa Forhaand vel orienteret i de paagældende Bestemmelser, om hvilke jeg holdt Foredrag ved et Fællesmøde af vort Stifts Sogneraad. I Hunseby fik Skatteligningen efter de paagældende nye Love et smertefrit Forløb, ligesom ingen Del af det paagældende Sogneraadsarbejde hos mig har efterladt andet end gode og lyse Minder. Hele det paagældende Arbejde præsterede jeg selv. Og jeg bevarer som et synligt og højt skattet Minde om Forløbet af min paagældende Virksomhed en overmaade smukt udført kalligraferet Adresse underskrevet, uanset Partifarve, af saa godt som alle Sognets Skatteydere. Den afleveredes ved min Bortflytning fra Hunseby Kommune i Foraaret 1907 ved en Festlighed, hvor der yderligere under smukkeste Form tilegnedes mig Hyldest og venlige Ønsker.

Efter at der jevnlig, men uden positivt Resultat, var forsøgt *Opførelse af en selvstændigt virkende Sukkerfabrik i Maribo*, lykkedes dette i 1897. Det var 2 ansete københavnske Handelshuse, som ved deres Seniorchefer — Grossererne Moses Melchior samt Selgen Sthyr — sikrede Financieringen og Ledelsen af en saadan af De danske Sukkerfabrikker uafhængig Fabrik. Med nogen Ret skulde Fabrikken derved have Betingelser for at kunne betragtes som Landmændenes egen Fabrik og blive til værdifuld Støtte for Udviklingen af en omfattende midtloflandsk Sukkerproduktion. Formandspladsen i den Fabrikken tilknyttede Bestyrelse var overdraget Kammerherre Wichfeldt, Engestofte, og Bestyrelsen omfattede endvidere foruden de alt nævnte 2 københavnske Grosserere Havnebygmester H. C. V. Møller, København, Justitsraad Berthelsen, Binnitze, Gods ejer Laur. Jørgensen, Søllestedgaard, Jægermester Friederichsen, Kærstrup, Agent C. A. Qvade, Maribo, Bankdir. V. Reimer, Nakskov, samt mig.

Fabrikken blev anlagt og sat i Gang under Overvaagning af en veltjent hamburgsk Ekspert. Driften foregik imidlertid under fremtrædende Friktion, idet Roedykerne navnlig under ondartet Form beklagede sig over Beregningen af Roernes Jordprocent. Denne var imidlertid meget kulant fra Fabrikens Side, eftersom det var let at konstatere, at der i Driftsaaret var blevet afregnet et betydeligt Kvantum Jord til Roeprijs. Men Roedykerne var uimodtagelige for Fornuft. De ræsonnerede som saa, at en saadan isoleret virkende Fabrik

maatte man sagtens kunne tumle, hvis der ellers var Mening i, at den skulde anses for ligesom at være Landmændenes egen Fabrik. Og jeg mindes, hvorledes en Fagfælle i ubehersket Ophidselse over at mene sig gaaet for nær ved Maribofabrikkens Jordprocent, fandt Ud-løsning for sin Stemning ved overfor mig at erklære: „Ja, De danske Sukkerfabrikker, de snød os, men I ligefrem stjæler fra os.“ Det paa-gældende Forhold banede Vej for Fabrikkens forholdsvis tidlige Af-hændelse til De danske Sukkerfabrikker, som tilbød Overtagelse med Vedgaaelse af Fabrikkens Arv og Gæld. Ved det Møde, hvor de københavnske Bestyrelsesmedlemmer forelagde og anbefalede saadant Salg, opponerede Jægermester Friederichsen bestemt herimod, medens D’hr. Jørgensen og Berthelsen undlod at stemme. Jeg stemte afgjort for Salget, samtidig med at fralægge mig ethvert Ansvar for de økonomiske Følger af fortsat Drift for egen Regning under Om-stændigheder, hvor Driften erfaringsmæssigt ikke mødte naturlig Støtte, men kun Vanskeligheder fra Roedyrkernes Side. Salget blev dermed fuldbyrdet, og selv Jægermester Friederichsen var senere villig til at erkende, at der formentlig derved var handlet rigtigt.

I Tiden omkring 1895 var jeg medvirkende til at faa *Maribo Svineslagteri omdannet til Andelssvineslagteri*. I 1886 var Slagte-riet anlagt af Grosserer Philip W. Heyman, København, som drev det for egen Regning med Hr. Alfr. Wærum som Direktør. — Det kan her indskydes, at jeg fra første Færd satte stor Svineproduktion i Gang paa Knuthenborg Avlsgaard. Men da jeg ikke turde eller kunde løbe nogen økonomisk Risiko paa denne Produktion, indret-tede jeg det saaledes, at jeg under eet indkøbte Grise og det Foder, der skulde købes til en Produktion af 300 Fedesvin, som da samtidig solgtes til Maribo Slagteri mod en fastsat Pris, der levede mig et pænt Overskud. — En Tidlang fungerede jeg som Formand for An-delsslagteriets Bestyrelse. Men jeg var udtraadt som Bestyrelsesmed-lem, da man i 1908 flyttede Slagteriet fra de fra første Færd benyt-tede Lokaler til nye, tidssvarende og udvidede Lokaler, der endvidere omfattede Kreaturslagteri.

Iøvrigt glædede det mig meget, da min Hustru og jeg den 22. Octbr. 1911 fejrede vort Sølvbryllup, at modtage et synligt Vidnes-byrd om, at min nære Tilknytning i tidligere Aar til Maribo Svine-slagteri befandtes værdig til Andelshavernes Paaskønnelse. Paa Sølv-bryllupsdagen, som fejredes i København, overraskedes og glædedes jeg nemlig ved, at en Deputation fra Maribo Svineslagteri — omfat-

tende Formanden, Direktøren samt et Medlem af Bestyrelsen — overbragte Andelshavernes Hilsen og Lykønskning samt overrakte en meget smuk Erindringsgave, nemlig en Brevpresser, bestaaende af sort Marmorfundament, hvorpaa anbragt en Slagterigris af Sølv, i absolut ideal Udformning til 1. Klasses Sortering, samt forsynet med en Sølvplade med Inskription.

Ogsaa en Fabrikvirksomhed, der laa udenfor mit normerede landbrugsfaglige Arbejde, fik jeg i denne Periode stillet paa Benene i Form af *Havregrynsfabrikken Avena*. Denne sattes i Gang i Maribo i 1898 af 4 Interessenter foruden mig. Under min Optagethed af Toldproblemet og dermed forbundet Studium af vor udenrigske Handel havde det undret mig, at en Vare som Havregryn kun kendtes herhjemme som indført Vare. Der maatte være al Anledning til at fremstille den selv og af dansk Raavare. 4 Venner — 2 københavnske og 2 lollandske — hvem jeg forelagde Plan om at sætte en saadan Fabrikation i Gang, delte min Tro paa, at denne maatte kunne blive lønnende, og til Planens Realisation indskød vi hver 4000 Kr. Som Direktør antoges en ung Mand, Hr. A. Boesen, kendt af mig fra tidligere velanbefalet Tjeneste i Maribo, og i 1898 virkende i Skotland.

Vi lejede og kort efter købte en vingeløs Vindmølle i Udkanten af Maribo, fik installeret det nødtørftige Maskineri til Fremstilling af Havregryn samt lejede et Lokomobil til at præstere Drivkraften. I Løbet af et Aarstid var Stillingen den, at der af de indskudte 20.000 Kr. intet var tilbage. Vi skønnede, at enten maatte vi stanse og betragte vore 5×4000 Kr. som tabte, eller vi maatte tilsammen paany indskyde 20.000 Kr. Vi valgte det sidste, idet dog et Medlem af Kredsen foretrak at træde tilbage og lade sine indbetalte 4000 Kr. i Stikken. Da der paa Mødet ikke meldte sig nogen til at indtræde som hans Afløser m. H. t. Indbetaling, overtog jeg hans Part med tilknyttet Indbetalingsforpligtelse.

Det gik derefter i de nærmeste Aar smaat fremad. Der tabtes ikke længer Penge paa Driften, men Driftoverskudet stod ikke Maal med Forventningerne. En i Forhold til Virksomhedens økonomiske Evne stort anlagt og kostbar Reklame indfrieede imidlertid enhver dertil knyttet Forventning. Der kom derved tilfredsstillende Vækst i Foretagendet. Saa brændte imidlertid Avena, som efterhaanden var bleven udbygget til en Fabrik af respektable Dimensioner. Den blev saa efter midlertidigt Brug af en Mølle ved Vejle flyttet til Nakskov,

hvor den anlagdes paa den gamle Marienlyst Dampmølles Grund og delvis i dennes Bygninger. Her brændte den atter, og Virksomheden laa stille, indtil en ny Fabrik var rejst. Imidlertid benyttede en konkurrerende Fabrik Lejligheden til at gøre Brug af vort Avena-Navn. Og gennem en udskreven Konkurrence, der indbragte os en Snes Tusind Forslag til Navn paa Virksomheden, faldt Valget paa „Ota“.

Fabrikken blev gennemført i Naskov, idet Planer om at forlægge den til København, til Islands Brygge, blev opgivet. Den blev ved Genopførelsen udvidet med en Rismølle, som det imidlertid en Tidlang viste sig vanskeligt at faa bragt i lønnende Drift. Paa dette Tidspunkt, hvor der raadedes over et stort og kostbart Fabriksanlæg til Forarbejdning og Pakning af saavel Havre- som Risprodukter, var Aktiekapitalen vokset til 2 Mill. Kr.; og Interessenterne var da: Det østasiatiske Kompagni, Landmandsbanken, den ene af de oprindelige københavnske Medstiftere og jeg. Virksomheden præsterede en jevn tilfredsstillende Forrentning, men i de seneste Aar heller ikke mere. Jeg bedømte ikke Fremtidsudsigterne særlig gunstigt, bl. a. under Hensyn til, at en af Virksomhedens store og gode faste Kunder — De danske Brugsforeninger — havde en egen Havregrynfabrik under Opførelse.

Netop paa det Tidspunkt fremkom saa fra et pengestærkt udenlandsk Selskab, virkende i samme Branche, Tilbud om Køb af Virksomheden. Der tilbødes den fulde Aktiekapital med lidt Afrunding opefter, og hele Kapitalen lagt paa Bordet paa Overtagelsesdagen. Ø. K. og Landmandsbanken ønskede overladt til mig som Bestyrelsesformand at afgøre, hvorvidt Tilbudet skulde accepteres. Dermed skønnede jeg mig imidlertid realiter henvist til at maatte afhænde Virksomheden. Thi ved Afvisning af Tilbudet vilde ethvert derved paa draget Tab kunne konstateres og belaste mit Ansvar, medens Accept af Tilbudet udelukkede nærmere Konstatering af, hvorvidt det vilde have været fordelagtigt eller ikke at fortsætte Driften. Salget fandt altsaa Sted.

Iøvrigt kan ogsaa her anføres et Moment, som uvilkaarlig paa-virkede min Stilling til Salgsmuligheden. Den Omstændighed nemlig, at Accept af Køberens Tilbud bød al ønskelig Sikkerhed for fremtidig Tilknytning til Virksomheden af Direktør A. Boesen, som fra dennes Start og gennem alle Aarene havde fungeret som dens energiske og udmærket dygtige Driftsleder.

Og muligvis er der Anledning til at mene, at den senere skabte

Valutaordning, delvis med en Slags monopoliseret indenlandsk Produktion, vil kunne være kommet den paagældende Virksomhed tilgode. Men hvis saa er, vil det ikke anfægte min Tilfredshed over, at den sagkyndige Køber efter Forretningens Afslutning kunde erklære, at det overtagne Fabriksanlæg med den dertil knyttede Forretningsvirksomhed havde vist sig saa rationelt og tidssvarende udformet, at det fuldt stod Maal med de dertil nærede Forventninger.

Efterhaanden naaede jeg nærmere frem mod det Tidspunkt, hvor mit Knuthenborgske Forpagtningsforhold løb ud, samtidig med at det maatte staa mig klart, at der ingensomhelst Anledning var til at regne med dets Forlængelse. Med Udløbet af min Forpagtning den 1. Maj 1907 vilde Besidderen — Lensgreve Eggert Knuth — være naaet Myndighedsalderens 25 Aar. Administrationen vilde da bortfalde, og han blive selvstændig, hvorhos selvfølgelig Administrationen i de sidste Aar af dens Virketid saavidt gørligt undgik at krydse Besidderens Ønsker eller tilsigtede Dispositioner. Der var for mig al Anledning til at regne med, at Besidderen med opnaaet Myndighedsalder selv vilde forestaa Driften af Knuthenborg Avlsgaard eller i hvert Fald lade den drive for egen Regning. En aabnet Adgang til at fortsætte mit Forpagtningsforhold udover de kontraherede 18 Aar vilde jeg i hvert Fald ikke kunne regne med, idet mit personlige Forhold til Besidderen udelukkede dette.

Besidderen var som gift Mand flyttet ind paa Knuthenborg et Par Aar før han havde naaet Myndighedsalderen, og han lagde allerede da en bestemt og særpræget Villie for Dagen til at ville optræde som styrende Magthaver. En af hans Handlinger var at formene Stedets Sognepræst Adgang til Indkørsel i Knuthenborg Park, hvor bl. a. Godskontor, Godsinspektørbolig, Skovriderbolig og den af mig beboede Avlsgaard var beliggende. Adgang til Knuthenborg Park var kun tilgængelig gennem de forskellige Indkørselsporte, af hvilke hver enkelt betjenes fra dermed sammenbygget eller i umiddelbar Nærhed liggende Portnerbolig. Og Sognepræsten stod paa Omgangsfod med Godsinspektør, Skovrider og mig. Den gamle veltjente Godsinspektør beklagede sig overfor mig bittert over denne af den ungdommelige Greve truffne Beslutning, som han dog ikke mente sig berettiget til at protestere imod.

For mit Vedkommende søgte jeg straks Samtale med Greven og krævede Forbudet omgaaende hævet under Henviisning til, at baade i min Egenskab af Sogneraadsformand og Omgangsven maatte der

være fuldstændig fri Bane mellem Stedets Sognepræst og mig. Der blev under den forholdsvis korte Samtale Anledning for mig til at betone, at Greven var for ung og jeg for gammel til, at jeg overhovedet vilde optage den Sag til dyberegaaende Drøftelse. For mit Vedkommende var og blev den nemlig afgjort derhen, at enten vilde Forbudet være at ophæve omgaaende, eller jeg vilde henvende mig til Administrationen og kræve enten Forbudet eller mit Forpagtningsforhold hævet. Det skete derefter som af mig krævet. Forbudet blev altsaa hævet. Men jeg blev ikke ved Affæren hævet i Besidderens Omdømme, hvilket han under forskellige Former bestræbte sig for at lade mig føle. Der var altsaa ingen Vemod i Skilsmissen, hvis der i det Hele taget kunde være Tale om en saadan. Thi direkte havde jeg intet med Greven at skaffe og havde let ved at holde mig paa Afstand, da jeg vidste mig usympatisk i hans Øjne.

Iøvrigt var det fra først til sidst lykkelige Aar, vi tilbragte paa Knuthenborg Avlsgaard. Det var en herlig, naturskøn og i det store Hele fredlyst Virkeplads derinde bag Knuthenborgs milelange Parkmur, med parkmæssig Skønhed overalt, med en lang Dæmningsstrækning som Afgrænsning mod Smaalandsøhavet, med en tilpas rummelig og hyggelig Bolig, og med et passende stort Landbrugs gennemgaaende gode Driftsresultat som økonomisk Basis for Tilværelsen. Der arbejdedes paa Knuthenborg Avlsgaard gennemgaaende økonomisk og godt. Navnlig i den første Del af min Forpagtningsperiode, hvor jeg i større Omfang end almindeligt blandt mine Fagfæller medvirkede i direkte Ledelse af det daglige Arbejde eller endog jevnlig selv tog en Haand med i dette. Et til Stadighed stort Hold af gennemgaaende flinke Landbrugslærlinge tjente iøvrigt paa god Maade til at præge den normerede Arbejdspræstation.

Iøvrigt var der et betydningsfuldt Led af Driftsøkonomien, hvor jeg brød nye Veje og stod mig særdeles vel derved. Jeg sigter hermed til min lige fra første Færd udfoldede Bestræbelse for at sælge den størst mulige Del af min Kornavl og ombytte den med indkøbt Foder i Form af Klid, Majs og Oliekager. Det kom mig i de Tider for Øre, at man i Landbrugskredse korsede sig over, at jeg endog gik saavidt at sælge og ombytte min Havre; men det betalte sig. Det var det paa Lerchenfeldt indhentede Kendskab til de Wolffske Fodrings teorier, som jeg bragte til Udførelse ved mit omfattende Salg af Kornavlen og dens Ombytning med indkøbt Foder.

I det Hele taget søgte jeg stedse i min Landbrugspraksis saavidt

gørligt at basere min Mælkeproduktion paa rationel Fodring. Allede de første Anvisninger, der aflededes af de paa Professor Harald Goldschmidts Initiativ iværksatte Fodringsforsøg, tog jeg saaledes omgaaende i Brug, og med paaviselig betydelig økonomisk Vinding. Min Adgang til at handle netop saaledes laa saa meget nærmere, som et Led af det paagældende Forsøgsarbejde benyttede mine Avlsbrug som Forsøgsstation. Det faldt mig saaledes let paa et tidligt Stadium at faa Kendskab til indvundne Forsøgsresultater.

Pudsigt forresten, hvor Tilværelsen som den former sig, kan komme til at blande Kortene paa ejendommelig Vis. Grevskabet Knuthenborg var som ethvert andet Len undergivet den under Justitsministeriet sorterende Lenskontrol. Og da den ovennævnte Lensgreve Eggert Knuth tog Skilsmisse fra sin Hustru, født Pio, blev Sønnen, den nuværende Lensgreve Knuth, stillet under Værgemaal af den meget afholdte og sympatiske Baron Herluf Rosenkrantz, bosiddende i Guldborg paa Lolland, hvor han var stationeret som Indehaver af en beskeden Stilling i Toldtaten. Engang i mine Landstingsdage kom daværende Første- og Justitsminister Zahle til mig i Anledning af, at han af en eller anden Grund var bleven fortørnet paa Baron Rosenkrantz og nu vilde have ham afløst som Værg for den vordende Besidder af Knuthenborg. Det var ham bekendt, at jeg havde været Forpagter paa Knuthenborg, og det syntes ham bl. a. ogsaa derfor nærliggende, at hans Tanke var faldet paa mig som Overtager af Værgemaalet. Jeg fortalte ham saa om mit Forhold til den unge Mands Fader. Jeg erkendte, at endog en vidtgaende Hævnfølelse maatte kunne finde Tilfredsstillelse ved en Placering som den mig tiltænkte. Men jeg bad Hr. Zahle forstaa, at jeg trods alt ikke vilde kunne række Haand til, at der gennem mig paaførtes min Modstander fra Knuthenborgdagene det Maal af Livsens Ondskab, som Overdragelsen til mig af Værgemaalet for hans Søn maatte siges at repræsentere. Hvilket Hr. Zahle ogsaa forstod.

Et andet Tilbud om en Placering, som heller ikke fristede mig, blev gjort mig under min Landstingsvirksomhed. Det var fra daværende Indenrigsminister Klaus Berntsen, som med en venlig Bemærkning om, at jeg var vant til at præstere en Del ulønnet Arbejde, erklærede sig i det heldige Tilfælde at kunne tilbyde mig Overtagelsen af et lønnet Hverv, nemlig som Chef for det da oprettede Landbrugslotteri. Det paagældende Hverv forekom mig imidlertid at savne Betingelser for at kunne afvinde mig fornøden Interesse.

Som allerede anført stod det mig forholdsvis tidlig klart, at mine Forpagterdage paa Knuthenborg var begrænsede til Varigheden af min løbende Forpagtningskontrakt, altsaa til Foraaret 1907. Men der var intetsomhelst til Hinder for, snarest adskilligt, der anbefalede at gaa i Gang forinden med en ny Forpagtning, saaledes at jeg var fortrolig med dens Drift og kunde faa tiltrængte Foranstaltninger gennemført inden Overflytningen fra Knuthenborg.

Efter en Del Søgen, som væsentlig var begrænset til Lolland, engagerede jeg mig paa *Forpagtningen af Rosenlund* under Grevskabet Hardenberg. Det var en stor Forpagtergaard med et Landbrugsareal af ca. 750 Tdr. Ld., af hvilke ca. Halvdelen var god Jord, medens den anden Del var af væsentlig ringere, ja, endog af meget ringe Beskaffenhed. Bygningerne var delvis meget tarvelige, og Jorderne, til hvis Drift jeg ikke havde personligt Kendskab, viste sig delvis meget urene og i forholdsvis ringe Gødningskraft. De første Driftsaar, der eksempelvis krævede Ompløjning af hele Marker, hvis Afgrøde kvaltes af Ukrudt, gav derfor betydeligt Tab. Og først efter et betydeligt Indhug i min paa Knuthenborg opsparede Formue lykkedes det mig at faa ønskelig god Skik paa Gaardens Driftsøkonomi.

Ved Forpagtingens Indgaaelse var der lovet mig Anvendelse af et betydeligt Beløb til den tiltrængte Fornyelse og Udvidelse af Bygninger. Og dette Tilsagn blev loyalt indfriet, bl. a. ved at Chefen for Lenskontrollen, Justitsminister Alberti, hvis Bistand jeg paakaldte, stillede sig meget velvilligt overfor Grevskabets Financiering af det paagældende Byggearbejde. Dette omfattede bl. a. et nyt velindrettet og rummeligt Stuehus, nærmest i palæagtig Stil. Det indeholdt bl. a. en saa rummelig Spisestue med tilstødende Forlængelse, at den elskværdige Besidder, Lensgreve Haugwitz-Hardenberg-Reventlow sen., spøgende bemærkede, at jeg nok vilde sikre mig Adgang til at kunne udfærdige Middagsindbydelse til hele Landstinget under eet. Endvidere galdt Byggeplanerne en ny Kostald med Plads til rigelig 200 Køer og med ildfast Loft samt sammenbygget med en Lade til 1200 Læs, fra hvilken Halm og Avner ved Tærskning kunde hensættes paa Kostaldsloftet; yderligere et tidssvarende stort, nyt Svinehus, samt endelig Nyindretning af Hestestalden med Plads til 17 à 18 Spand Heste. Det samlede Byggearbejde blev godt, hurtigt og forbausende billigt gennemført under Ledelse af den da endnu virksomme Arkitekt Glahn, Nykøbing. Og hele Byggearbejdet med ny planeret Gaardsplads — senere med indkædet Ridebane — og med ny brolagte og

murindfattede Møddingpladser var færdigt ved min Overflytning fra Knuthenborg i Foraaret 1907, medens jeg havde overtaget Rosenlunds Forpagtning i Foraaret 1905.

I Aarene 1905—07 drev jeg saaledes samtidig Knuthenborg Avlsgaard og Rosenlund foruden den i 1899 forpagtede Grængegaard, ialt rundt 1500 Tdr. Ld. Der vilde have været gode Arbejdsfrugter at høste, hvis de to paagældende Driftsaar havde budt paa særlig gunstige Arbejdsbetingelser. Men uheldigvis var dette ikke Tilfældet. Thi baade Høstudbytte og Salgspriser for Produkterne laa snarest under det tilvante.

I de paagældende Tider var iøvrigt min Arbejdsevne taget godt i Brug. Foruden Driften af de 3 Avlsbrug havde jeg min Virksomhed som Sogneraadformand og besørgede personlig alt vedrørende de paagældende Arbejdsopgaver, herunder ogsaa de 3 Landbrugs nøjagtig førte Regnskab. Mit stadigt benyttede Befordringsmiddel i hine Tider var Cyklen, der egnede sig godt til at klare de ca. 20 km Afstand fra Knuthenborg til saavel Rosenlund som Grængegaard, de to sidstnævnte Landbrug med en indbyrdes Afstand af 6 à 7 km. Først omkring 40 Aars Alderen tog jeg Cyklen i Brug. Men fra det Tidspunkt benyttede jeg den ogsaa i vid Udstrækning og fastholdt som lollandsk Forpagter Brugen af den indtil det sidste, uanset at den tidsmæssige Indstilling efterhaanden krævede, at en lolland-falstersk Agrar med et normalt Maal af Selvagtelse vragede til Fordel for sin Motorcar at benytte Cyklen ud over de nærmeste Svipture. Det maa tilføjes, at jeg i den her omhandlede Periode ogsaa var Medlem af Landstinget samt efterhaanden var bleven Medlem af adskillige Aktieselskabsbestyrelser, hvorom nærmere senere. Jeg havde saaledes min Tid og Arbejdsevne fuldt beslaglagt, men ikke anderledes, end at det stedse forekom mig, at der var Tid nok til Raadighed til Ydelse af den Arbejdsindsats, som forsvarlig Varetagelse af de forskellige Hverv krævede.

I Forhold til Tidens Konjunkturer svaredes der en forholdsvis høj Forpagtningsafgift af Rosenlund. Efter hvad der meddeltes mig, havde der, inden mit Forpagtningsforhold gik i Orden, været mange Lysthavende at besigtige Gaarden. Men de mangelfulde Bygninger, som jeg altsaa fik overdraget i væsentlig forbedret Stand, og den krævede forholdsvis høje Afgift i Forbindelse med en berettiget Mistillid til Jordens Renhed og Produktionsevne foranledigede dem til at trække sig tilbage med uforrettet Sag. At jeg til at begynde med

ikke vilde kunne spinde Silke paa Rosenlund, var mig fra første Færd fuldstændig klart. Ogsaa at jeg sandsynligvis i de første Aar vilde komme ud for en direkte Pengetilsætning, en Udsigt som imidlertid ikke skræmmede mig, idet jeg følte mig tilstrækkelig velstillet til at kunne møde en saadan Eventualitet. Men at der skulde præsteres et saa betydeligt Pengetilskud, som viste sig nødvendigt for at faa Driften af Rosenlund bragt i Orden, havde jeg ikke tænkt mig. Der gjordes herved i de første 4 à 5 Aar af min Forpagtningsperiode et saa dybt Indgreb i min økonomiske Evne, at jeg til et givet Tidspunkt blev alvorligt ængstelig og dermed lydhør for et Tilbud om at overtage en fast Stilling, som jeg unegtelig ikke følte mig særlig egnet til eller fristet til at acceptere, men som — efter opnaaet Adgang til at afvikle mit Forpagtningsforhold — i hvert Fald vilde kunne have sikret mig et sorgfrit Udkomme.

Imidlertid indtraadte der netop samtidig en afgørende Vending til det bedre i Rosenlunds Avlsudbytte, og dermed i Bedriftens samlede Driftsøkonomi. Jorden var efterhaanden bleven ren, bl. a. takket den Omstændighed, at der saavidt gørligt af Gaardens 2×7 Marker holdtes 2×2 Roemarkers eller Marker med andre Afgrøder til Renholdelse. En stærk Anvendelse af Kunstgødning, som saaledes kom Kulturplanterne og ikke en yppig Ukrudsvegetation til Gode, blev derved lønnende. Omtrent til det her omhandlede Tidspunkt byggede De danske Sukkerfabrikker Saxkøbing Sukkerfabrik. Der knyttedes hertil Anlægget af en Roebane tværs igennem Rosenlunds Marker og passerende Avlsbygningerne i umiddelbar Nærhed. Den paagældende Roebane, suppleret med et af mig anskaffet tilstrækkelig langt let flytteligt Markspor, muliggjorde en omfattende Sukkerroedyrkning paa Rosenlund; og fra Fabrikkens Igangsættelse og i Resten af min Forpagtningsperiode dyrkedes der aarligt 4 Marker eller 180 Tdr. Ld. med denne Afgrøde. Dette betød en afgjort Vinding, idet Besætningens Konsum af Foderroer ikke normalt kunde beslaglægge mere end ca. Halvdelen af de ovennævnte 2×2 Marker. Den ene af de paagældende 4 Marker blev i mine første Forpagtningsaar brakket, hvilket p. G. a. Jordens Urenhed var en ganske nødvendig Foranstaltning; og en anden blev sædvanlig dyrket med radsaaede Ærter, som tillod Jordens Rensning under Væksten. Ærterne viste sig imidlertid som en usikker Afgrøde, der kunde slaa fuldstændig fejl. Et Aar, hvor Ærterne paa 45 Tdr. Ld. var groet stærkt til og tegnede til en stor og værdifuld Afgrøde, slog saaledes

Kærnesætningen til den Grad fejl, at det slet ikke kunde betale sig at tærskede dem.

Alle Vanskeligheder af den her nævnte Art var man ude over ved Sukkerroedyrkning i den ovennævnte Udstrækning. Talen er jo her om de Tider, hvor der endnu kunde faas udenlandsk navnlig polsk Arbejdskraft til Roemarkerne; og paa Rosenlund var 45 Arbejdere det normale Antal af saadanne. Med de nævnte 4 velholdte Roemarker blev altsaa Rosenlunds Marker efterhaanden helt rene. Og samtidig med at Gaardens Høstudbytte i Almindelighed forøgedes, er der ikke Tvivl om, at selve Sukkerroeafrøden som direkte Salgsprodukt og ved samtidig Afgivelse af værdifuldt Fodermateriale bidrog væsentligt til Driftsøkonomiens Forbedring.

Det nævnte betydelige Hold af Roearbejdere hjalp iøvrigt i de Tider væsentligt til, at man selv paa de store Gaarde kunde magte de forskellige Aarstiders Arbejder. De 45 Roearbejdere bød saaledes paa Rosenlund en Supplering af den øvrige Arbejdsstyrke, som foranledigede et i høj Grad tiltalende Herredømme over Høstarbejdet og derved muliggjorde Adgang til normalt at faa udtærsket Gaardens Høst inden Roeoptagningens Begyndelse. Der var saaledes stedse tilstrækkeligt Høstmandskab til ved Indkørselen med fuld Kraft — med gennemført dobbelt Opstikker og Læggebud — at lade 2 Hold aflæsse til Gaardens egne 2 Damptærskværker, der satte den pressede Halm ind over Kostalden. Men udover fuldt Mandskab til Varetagelse af de andre Indkørselshold raadedes yderligere over fornøden Arbejdskraft til Omstilling af Sædhobe i de bornholmske Stakke, der tærskedes om Morgenen inden Duggens Aftørring eller i Dagens Løb, hvis en lille Regnbyge skulde friste hertil.

Med et det faste Roespor tilknyttet Spor gennem Laden og den dermed forbundne Kostalds Midterperron kunde Kornsækkene fra Tærskværkerne læsses direkte paa Jernbanevogne, henstaaende under Tag. Og naar 960 Sække — 24 Jernbanevogne à 40 Sække — var samlet, bragtes de til Saxkøbing ved Sukkerfabrikkens Lokomotiv. En saadan Ekspedition svarede til, hvad man hidtil havde transporteret ved ca. 60 tospændige Vognlæs ad en tung 9 km lang Vej til Saxkøbing, saa ogsaa i den Henseende betød Roesporet en betydelig Lettelse.

De ovennævnte 960 Sække besørgede Gaardens Tærskværker normalt samlet paa 4 Dage. Men det skete paa ca. 2 Dage i det forunderlige Aar 1913, da man af den ikke tætte, men forbløffende vel kærnesatte Sæd høstede op til 12 Dobbeltcentner Hvede eller Byg pr.

Læs; altsaa noget som tre Gange det normale. Desværre laa imidlertid Læssenes Antal i nogenlunde tilsvarende Grad under det normale.

Den sidste Del af Perioden afgav gennemgaaende et særdeles godt Driftsoverskud. Og da jeg dog gennem Skatteansættelsens Belysning af den enkelte Skatteydere økonomiske Forhold tør forudsætte Almenheden saa nogenlunde paa det rene med mine dito, finder jeg Anledning til her at anføre, at mit næstsidste Driftsaar paa Rosenlund bød mig et Nettooverskud af denne samt af Grængegaard paa ialt 125 Tusind Kroner. Det var i Tider, hvor der fra Landbruget fortsattes med højlydte Klager, som jeg med min bedste Villie ikke kunde finde Anledning til at støtte, og som det krævede mig Overvindelse ikke at imødegaa til trods for, at jeg vidste, at jeg som Sukkerroedyrker vilde blive frakendt Retten til at tale med om Tingene. Underligt nok forresten, at jeg som Formand for Sukkerroedyrkerforeningerne i netop de paagældende Aar og dermed som Deltager i de aarlige Forhandlinger med Regeringen om Sukkerprisen ikke bevarer nogen Erindring om, at Sukkerroedyrkingen *indenfor den Kreds* betragtedes som noget særligt lønnende Led af Landbrugsproduktionen. Ogsaa de Aaringer, der gik nærmest forud for mit ovennævnte næstsidste Driftsaar paa Rosenlund, havde givet mig stort Driftsoverskud. Og det paafølgende Aar, mit sidste paa Rosenlund, bød mig et endnu større Overskud end her anført.

Regnskabet omfattede da imidlertid ogsaa Afleveringen til Hardenberg af Gaardens mig tilhørende Driftsapparat, eller realiter alt udover de mig overleverede 120 Køer. Og det var under de Omstændigheder vanskeligt at drage en skarp Grænse mellem Aarets egentlige Driftsoverskud og den paa Driftsapparatet indkasserede Avance. Afleveringen, der foregik den 1. Maj 1919, fandt nemlig Sted til en ekstraordinær Højkonjunktur med f. Eks. Priser, der for gode Arbejdsheste laa omkring 3.500 Kr. og for 1. Klasses Malkekøer paa rundt 1000 Kr. samt med hermed afstemte Priser for alle øvrige Led af Driftsapparatet. Det var altsaa unegtelig til det paagældende Tidspunkt mere lønnende at aflevere end at overtage et større Landbrugs Driftsapparat. I det her foreliggende Tilfælde ønskedes dette overtaget af Grevskabet, fordi en Lensgreven nærstaaende Slægting stod for at afløse mig som Forpagter.

Det foresloges mig at ordne Afleveringsproblemet paa tilvant Vis med Vurdering ved en af hver af de 2 Parter valgt Tillidsmand med en i Fællesskab valgt Opmand. Af forskellige Grunde tiltalte denne

Fremgangsmaade mig ikke. Derimod foreslog jeg Grevskabet ved kyndige Fagmænd selv at foretage Vurderingen af hele det mig tilhørende Driftsapparat, idet min Forvalter vilde være rede til at paavise dette. Og jeg føjede til, at hvis der ad denne Vej kom til at foreligge et Tilbud, der syntes mig acceptabelt, „skulde Sagen kunne ordnes paa 5 Minutter“. Den paagældende Vurdering fandt Sted under et af mine i de Tider ikke ualmindelige Ophold i London. Ved min Tilbagekomst forelaa Udskrift af Vurderingen, hvis samlede Facit lød paa 276.500 Kr. Jeg gennemgik selvfølgelig nøje Vurderingen, som jeg fandt samvittighedsfuld og i *det store Hele* uangribelig. Det drejede sig her om et meget stort Driftsapparat, nemlig som forannævnt alt paa Gaarden udover 120 Malkekøer. Alene paa den Konto afleveredes som købt 60 Malkekøer og 114 Stkr. Ungkvæg. Og Materiellet var usædvanlig stort, fordi jeg ved Opbruddet fra Knuthenborg havde foretrukket at overføre til Rosenlund i Stedet for at bortselge det frigjorte Materiel.

Resultatet blev, at jeg i Harmoni med mit forudgivne Tilsagn til Grevskabet telefonerede blank Accept paa Tilbudet. Af Fagfæller blev det kritiseret, at jeg undlod at indkassere de 10 eller 20.000 Kr., hvormed jeg hævdedes sagtens at kunne have faaet Tilbudet forøget. Maa jeg imidlertid i denne Forbindelse foreholde saaledes indstillede ærede Kritikere og andre, der paa dette Omraade maatte tiltrænge Retledning, at jeg i min Ungdom hos en praktisk Forretningsmand mødte Ordet: „Kan man ikke spise sig mæt, kan man end mindre slikke sig mæt“. Jeg fæstede mig derved, fordi det allerede, da det første Gang kom mig for Øre, syntes mig sammenfaldende med den af mig stedse tilstræbte Taktik. Som meget smaat stillet Forpagter var det selvfølgelig kun i beskedent Omfang, at jeg overfor økonomiske Problemer kunde anlægge en large Holdning. Men jeg havde fra min tidlige Ungdom en ubetinget Afsmag for smaatskaaret Pindehuggeri, ikke mindst i økonomiske Affærer. Og jeg mener at turde sige, at jeg ingensinde mig selv bevidst har været ude for Forsøg paa økonomisk „at skrabe Bunden tæt“, hvorhos jeg samstemmende hermed har følt mig forhaandsindstillet til i Tvivlstillfælde at give den anden Part, hvad Englænderen udtrykker ved Vendingen: „The benefit of the doubt“ (Fordelen i Tvivlstillfælde).

Hvad iøvrigt angaar det ovenfor anførte konkrete Forhold — min blanke Accept af Vurderingssummen for mit Rosenlundske Driftsapparat — havde jeg kun Anledning til at føle fuld Tilfreds-

hed med min saaledes indtagne Holdning. Den daværende Besidder af Grevskabet Hardenberg — den gamle elskværdige Lensgreve Haugwitz — havde nemlig fundet min betingelsesløse Accept af det mig gjorte Tilbud saa tiltalende, at han i Samtale med Godsinspektøren havde forespurgt, om der ikke skulde foreligge Adgang til at besvare min, som han udtrykte det, gentlemanmæssige Holdning med en eller anden tilsvarende Gestus fra Grevskabets Side. Jo, det gjorde der netop, lød Svaret.

Som Rosenlunds Forpagter havde jeg nemlig tegnet Rosenlund for aarlig Dyrkning af 180 Tdr. Ld. med Sukkerroer i den 15-aarige Periode, som krævedes overholdt som Vilkaar for, at Forpagteren kunde faa udbetalt den ham aarlig tillagte kontraktmæssige Roetantieme. Indtil de 15 Aars Dyrkning var præsteret, blev den aarlige Tantieme derfor hensat og forrentet af Sukkerfabrikken paa en Konto, som Roedyrkeren ikke kunde røre, og som var paaregnet inddraget af Fabrikken, saafremt Roedyrkingen ophørte inden Udløbet af de 15 Aar. Jeg var ved Fratrædelsen af Rosenlunds Forpagtning naaet omtrent halvt igennem den 15-aarige Roedyrkningsperiode.

Om jeg havde tilendebragt 8 Aars Dyrkning og havde 7 tilbage, eller om Forholdet var omvendt, mindes jeg nu ikke. Men derimod mindes jeg, at jeg endnu, da jeg henvendte mig om Sagen til Sukkerfabrikkerne, var Bestyrelsesformand for Sukkerroedyrkernes Fællesorganisation og som saadan maatte kunne paaregne i hvert Fald normal Loyalitet fra Fabrikkernes Side. Imidlertid blev det mig dengang sagt at være ugørligt og uden Præcedens at udbetale mig min opsparede Tantieme, med mindre den 15-aarige Dyrkning blev gennemført. Helt sikker er jeg ikke paa, at denne Paastand lod sig opretholde gennem de følgende Aar, med en Sukkerroeavl, som fra Statens Side blev baade overvaaget og rationeret. Men sikkert er det, at jeg dengang meget paaskønnede Grevskabet Hardenbergs imødekommende Tilsagn om at overtage den endnu resterende Del af min Sukkerroeforpligtelse. Der gaves mig nemlig dermed Adgang til ved Opbrudet fra Rosenlund den 1. Maj 1919 personlig at hæve paa Saxkøbing Sukkerfabrik mit opsparede ingenlunde ubetydelige Tantiemebeløb.

Forresten kan anføres, at kort efter min Bortflytning fra Rosenlund blev en meget betydelig Del — formentlig over Halvdelen — af Gaardens Areal gjort til Genstand for Udstykning ifølge Lensafløsningsloven og med Oprettelse af ialt 29 Statshusmandsbrug. En

Del af Gaardens gode Jord maatte dermed afgives. Men en formentlig lige saa stor Del af den daarlige og daarligste Jord faldt ogsaa ind under Udstykningen. Forholdet er nemlig det, at den paagældende Del af Østlolland omfattede og omfatter Jord af saa let Bonitet, at kun det nærmest tilgrænsende Distrikt havde Rede paa dens særprægede Karakter. Navnlig Gaardens nordlige Arealer, som laa ubeskyttede mod vestlig Vind, var af meget let Beskaffenhed, og præsterede i Foraarstiden en Sandflugt, som stod Maal med de værste jyske Mønstre. Den foregik i en Retning, som forhindrede dens Iagttagelse fra Forpagterboligen. Og jeg mindes min Hustrus Betagethed, da hun et af vore første Aar paa Rosenlund kom hjem fra et Besøg i den ca. $\frac{1}{2}$ Mil fra Rosenlund beliggende Thoreby Præstegaard, hvor Sandflugten fra Rosenlund drev tæt henover Præstegaarden, og hvor man havde omtalt den som en velkendt Foraarsbegivenhed. Jeg kunde som en Slags Beroligelse meddele hende, at Forholdet desværre ogsaa af mig var vel kendt. Rosenlunds Aspargesbede var eksempelvis anlagt med saa og saa mange Læs Sand sammenføgne fra længere Afstand langs ad levende Hegn.

Ogsaa paa Grængegaard bestod en større Del af Arealet — mod Nord mod Grængeskov — af meget let Jord, som i tørre Foraar i vid Udstrækning begav sig paa Vandring. Ejendommeligt har det iøvrigt været for mig at iagttage, at i Tidernes Løb har den stærke Gødningsanvendelse ogsaa for dette Areal med derved efterhaanden stærkt voksende Afgrøder væsentlig ændret den paagældende Jords Karakter. Foraarsfygningen, som i den første Del af min Forpagtningsperiode mindes af mig som et nærmest aarlig tilbagevendende Fænomen, kendtes saaledes i den senere Del af Forpagtningsperioden saa godt som ikke. Og en anden til det paagældende Areal knyttet Foreteelse af landbrugsfaglig Interesse skal i denne Forbindelse lige nævnes. Det her omhandlede meget lette Areal led i de første Forpagtningsaar stærkt af lys Bladpletsyge, som særlig angreb Havre- og Røeafgrøderne. Ondet bekæmpedes umiddelbart ved Anvendelse af Mangansulfat, men altsaa som en ikke helt billig Kur, efter at Sygdommen havde faaet fat og skadet Afgrødens Udvikling. Ved Ombytning af alkalisk reagerende Chilesalpeter med surt reagerende Svovlsur Ammoniak forhindredes imidlertid i Tidernes Løb ganske den paagældende Sygdoms Optræden paa det ommeldte Areal. Og som udtrykt ved et engelsk Fyndord er Forebyggelse bedre og billigere end Helbredelse.

OVERDRAGELSE AF LANDSTINGSMANDAT

I det foregaaende er gentagende løseligt nævnt min Virksomhed som Landstingsmand. Den blev mig overdraget ved Valg den 19. September 1902. Skøndt den daværende Redaktør af Lolland-Falsters Stiftstidende, Chr. Reventlow — senere i nogle Aar Medlem af Folketinget — forud havde fremholdt for mig Muligheden af, at Spørgsmaalet om min Kandidatur kunde komme til at ligge for, blev Gennemførelsen af mit Valg dog ogsaa for mig en stor Overraskelse. Som større Jordbruger og Skatteyder var jeg selv mødt til Prøvevalget i Egenskab af umiddelbar Vælger med konservativ Indstilling. Hofjægermester O. Bruun, Sæddingegaard, var paa Omvalg, væsentlig valgt ved Byernes Stemmer; og ifølge hans Formandstilknytning til Landbrugsforretningen „Frejr“ var Stemningen for hans Genvalg mildest talt kølig. Der mødte ved Prøvevalget vist 8 à 9 Kandidater, hver med sine svorne Tilhængere, sammensvejsede under Løsnet: Sluttedes Kreds og staar fast. Ikke mindst om den vel anskrevne og sympatiske Hofjægermester H. E. v. Beck, Stensø, var der samlet et forholdsvis stort Stemmetal, som dog ikke formaaede at sikre hans Valg.

Forholdsvis tidligt tydede Forhandlingernes Forløb paa, at det ene af de to Mandater, som konservative Vælgere kunde og burde besætte, vilde tilfalde Kammerherre Fr. Tesdorpf, som ved saavel sin foranomtalte Deltagelse i toldpolitisk Agitation, som i sin Egenskab af dygtig Landmand og Bærer af et højt anset Slægtsnavn samlede Opmærksomhed om sig. Men om det andet Mandat foregik ved Prøvevalget Tovtrækningen Time efter Time, uden at man tilsyneladende kom et positivt Resultat nærmere. Hver Vælgergruppe stod nemlig urokkelig fast om sin Kandidat, og ingen menneskelig Magt formaaede at faa overført nogen af de saaledes engagerede Stemmer til en konkurrerende Kandidat. Langt ud paa Natten eller henad Morgenstunden blev saa som en mulig Udvej af den tilsyneladende haabløse Situation min Kandidatur bragt paa Bane, formentlig underhaanden lanceret af den tilstedeværende Redaktør Reventlow. Forslaget kaldte mig frem til en bestemt Anmodning om Fritagelse under Henvisning til, at jeg følte min Arbejdsevne fuldt beslaglagt. Min Skæbne viste sig imidlertid realiter beseglet. At lade sin Favoritkandidat i Stikken for at overføre sin Stemme til en konkurrerende Kandidat var ganske udelukket, men at overføre den til en

Outsider, som endog bad sig fritaget for Valg, det lod sig høre. Resultatet af det Hele blev, at Kammerherre Tesdorpf og jeg valgtes og med det senere Resultat, at Kammerherre Tesdorpf traadte tilbage efter 8 — jeg efter 16 Aars Virksomhed som Landstingsmand.

Ved vort Valg i 1902 var den frikonservative Gruppe under Ledelse af Lensgreve Frijs i numerisk Vækst og med jevnt voksende politisk Indflydelse. Den formaaede at besætte Tingets Formandsplads med Konferensraad H. N. Hansen, forhenværende københavnsk Borgmester. Medens Tesdorpf straks indmeldte sig i den frikonservative Gruppe, valgte jeg i det første Aars Samling at staa uden for Partigrupperne. Væsentlig valgt ved Bystemmer forudsattes jeg at staa Højregruppen nærmest. Jeg havde imidlertid afgjort Ulyst til at indmelde mig i det paagældende Parti, hvis Stilling syntes mig ugunstig samt at varsle aftagende politisk Indflydelse. Og en hovedkulds Indmeldelse i den frikonservative Gruppe syntes mig uforsvarlig overfor mine Vælgere, der i saa Fald burde have været behørigt varskoede i betimelig Tid. Jeg valgte derfor Stillingen som Løsgænger.

Min første Tale i Tinget galdt det da højaktuelle Problem: Salget af de vestindiske Øer, mod hvilket min Tale formede sig som et skarpt Indlæg. Ogsaa fordi Stemmerne ved den endelige Afstemning om Salget kom til at staa lige, hvorved Salgsplanen bortfaldt, blev der lagt særlig Mærke til den Enkeltes Stilling til Sagen, hvilket ogsaa galdt min. Ogsaa fra Højregruppens Side blev der derfor i Begyndelsen af min Landstingsperiode tydelig tilkendegivet mig, at jeg vilde være velkommen som Medlem af Gruppen, men som anført valgte jeg foreløbig at staa frit.

Følgende en vis kronologisk Linie skal jeg her indskyde, at jeg Dagen efter at have holdt min lige nævnte Jomfrutale i Landstinget modtog et elskværdigt Brev fra Grosserer Moses Melchior, i hvilket han under realiter uimodstaaelig Form indbød mig til under mine Ophold ved Rigsdagen at spise Frokost med ham i Kontorlokalerne paa Hjørnet af Højbroplads een Gang ugentlig og paa Tomandshaand. Han havde paahørt og følt sig tiltalt af min Vestindie-Tale, stærkt interesseret som han ved omfattende Handel paa Vestindien var m. H. t. Sagens Afgørelse. Han nærede den Tro, at min Tale vilde bidrage til at flytte Stemmer i den paagældende Sag; — som om det hørte til Hverdagsbegivenheder for den danske Rigsdag, at nogen dér holdt Tale — navnlig af en Løsgænger — foranledigede

Stemmefflytning! Brevet henviste endvidere til vort harmoniske Samarbejde under Opførelsen og vor kortvarige Drift af Maribo Sukkerfabrik. Og det sluttede med at indbyde mig til Samtale om nærmere Aftale vedrørende det af ham forebragte Ønske.

Dette blev Anledningen til, at jeg stedse under mine Ophold ved Landstinget, indtil Moses Melchior i Efteraaret 1912 døde, 88 Aar gml., én Gang ugentlig — normalt Torsdag — mødte hos ham til Frokost. Denne var stedse fastlagt til Kl. 10¹/₂, idet M. Melchior i fremtrædende Grad var Morgenmand. Endog saaledes, at da han i et af sine sidste Leveaar af sit Kontorpersonale anmodedes om, at Kontortidens Begyndelse som en Indrømmelse til Tiden og Udviklingen ændredes fra Kl. 8 til Kl. 9, gjorde han spøgende sin Indvilligelse betinget af, at det maatte indrømmes ham personlig vedblivende at give Møde Kl. 8, og derved blev det. Som bekendt var M. M. en elskelig Mand med et varmt Hjerte for Samfundets Stedbørn og med en stærkt udnyttet Trang til at yde mangesidig tiltrængt Støtte. Han billigede ikke, at en Godgørehed som hans var Genstand for Anerkendelse. „Ogsaa jeg,“ erklærede han i en Samtale med mig, „giver jo uden derved at tvinges ned paa en tarveligere Levofod, og dette fortjener ingen Ros, medens det derimod fortjener Dadel, hvis man har Raad til at give i det Omfang som jeg, men ikke gør det.“ Mine mangfoldige Samtaler med Moses Melchior mindes jeg altid med Glæde, fordi han med sin rige Livserfaring forbandt et kultiveret og følsomt Sinds sympatiske Egenskaber i højlig tiltalende Udformning.

Min Stilling som Løsgænger i Landstinget blev mig i Længden utilfredsstillende. Som nyvalgt Løsgænger delte jeg ganske vist ikke Skæbne med Løsgængere, der som forhenværende, men vragede Partigængere, savner enhver partimæssig Støtte, og som i det lange Løb virker imod alt Haab, eftersom de paa Tinge kun taler for egen Regning og som Følge deraf realiter for døde Øren. Det stod mig straks klart, at min politiske Indstilling gav mig ubestridelig Dragning mod det frikonservative Parti, og i Henhold hertil besluttede jeg ved et Møde med mine Vælgere at forberede Foretagelsen af en hertil svarende Indtræden i det paagældende Parti. Navnlig overfor mine Byvælgere, der ikke turde regnes særlig venligt indstillede overfor den frikonservative Gruppe, ansaa jeg en saadan Forberedelse for paakrævet. Denne fandt Sted ved en i Maribo afholdt Sammenkomst, som endte med enstemmig Tilslutning til det af mig til-

sigtede Skridt. Til Opnaelse af dette Resultat var det af umiskendelig stor Betydning, at min paagældende Beslutning under de foreliggende Omstændigheder kunde anbefales af Byvælgernes ledende Mand, Bankdirektør V. Reimer, Nakskov. Med ham havde jeg plejet paaskønnet Samarbejde indenfor Bestyrelsen af forskellige lolland-falsterske Aktieselskaber, og opretholdt vedblivende saadant Arbejde med tilknyttet venskabelig Forbindelse. Han var af mig forinden Mødet gjort grundig bekendt med min Bedømmelse af Forholdet. Og hans derved foranledigede Stilling til Sagen bidrog væsentligt til, at Mødet fik det af mig ønskede Forløb.

Efter min derefter i Foraaret 1904 skete Indtræden i den frikonservative Partigruppe fulgte der for mig en Periode, hvor der i ikke ringe Udstrækning blev givet mig Adgang til Deltagelse i Landstingets Udvalgsarbejde, ikke alene som Udvalgsmedlem, men tillige som Udvalgsformand og Ordfører. Af Landstingstidende for den nævnte Periode fremgaar, at jeg baade ved Udvalgsarbejde og som Deltager i Debatten i Landstingssalen saa min Arbejdsevne taget stærkt i Brug. Imidlertid blev dette kun af begrænset Varighed. Thi Uenighed med min frikonservative Partigruppe om dennes Overenskomst med Venstre om Løsning af Problemerne vedrørende den kommunale Valglov afbrød min Forbliven i Partiet. Min Udtræden fandt Sted den 15. Februar 1908. Den nævnte Dag redegjorde jeg nemlig i en Tale i Landstingssalen for min Uoverensstemmelse med mine hidtidige Partifæller og for min Beslutning om at stemme imod den foreslaaede Ordning. Partiets Formand gik i samme Landstingsmøde skarpt imod den af mig indtagne Holdning, og min Udtræden af Partiet fulgte som en given Konsekvens af Forhandlingens Forløb.

Jeg kom derved til ogsaa at prøve Stillingen som udtraadt — eller om man vil realiter vraget — Løsgænger. Imidlertid var jeg som saadan dog Genstand for nogen Hensynsfuldhed, forsaavidt som jeg ikke helt blev udelukket fra Deltagelse i almindeligt Udvalgsarbejde.

Min Tilbagetræden fra Partigruppen opretholdtes iøvrigt kun fra Februar 1908 til Januar 1909. Til sidstnævnte Tidspunkt henvendte nemlig Grev Frijs sig til mig i Landstingssalen efter et der lige afsluttet Møde, foreslaaende mig at genindtræde i Partigruppen, hvor jeg efter Partimedlemmernes enstemmige Opfattelse, trods alt, dog vedblivende skønnedes at have min rette Plads. Jeg erklærede mig villig hertil, men paa Vilkaar af, at min Genindtræden fik Ka-

rakter udadtil, ikke af en Vandring til Canossa, men af en Genindtræden med rank Ryg. Dette Vilkaar var Grev Frijs villig til at acceptere. Og til Ritzaus Bureau redigerede vi saa en Tekst, af hvilken Grev F. vilde acceptere den saalydende Del: „Efter Landstingets Dagsmøde søgte den frikonservative Partigruppens Formand, Grev Frijs, Forpagter Sonne, med hvem han førte en længere Samtale, som endte med, at denne genindtraadte i Partigruppen.“ For mit Vedkommende insisterede jeg imidlertid paa, at der efter „denne“ skulde indføjes „efter Anmodning“. Dette vilde Grev Frijs ikke acceptere. Vi diskuterede det paagældende Problem saa længe, at Partigruppens Medlemmer, som afventede Resultatet af Formandens Henvendelse, tabte Taalmodigheden og sendte Rottbøll ind for at søge Sagen ført til positiv Løsning. Og dette lykkedes, ved at det af mig foreslaaede „ifølge Anmodning“ ændredes til „ifølge Henstilling“, hvilken Løsning jeg selv havde besluttet mig til i fornødent Fald at foreslaa, men som nu foresloges af Rottbøll.

Fra denne min Genindtræden i Partigruppen og indtil min Udtræden af Landstinget 1918 med samtidig Opløsning af den frikonservative Partigruppe forløb mit Samarbejde med Gruppen og dens enkelte Medlemmer stedse under harmonisk Form, og uden at mit Sammenstød i Landstingssalen med Formanden under Behandlingen af den kommunale Valglov havde efterladt nogen Braad. Iøvrigt var det min Tro, at den almindelige Opfattelse gik ud paa, at i den paagældende Affære var det Grev Frijs, som havde Retten paa sin — jeg Uretten paa min Side.

Saa hændte der imidlertid det, at fhv. Finansminister Edv. Brandes i en meget elskværdig Artikel i „Politiken“, tilegnet mig i Anledning af min 70 Aars Fødselsdag i April 1929, omtalte mit Sammenstød i Tinget med Grev Frijs, idet han bemærkede, at hvad Sagens Realitet angik, havde Grev Frijs „vist“ Ret. Det saaledes forsigtig tagne Forbehold foranledigede mig til under en Samtale med Dr. Brandes at omtale, at min Tilbagetræden som aktiv Politiker i 1918 gav Anledning til, at der da førtes en lidenskabsløs Korrespondance mellem Grev Frijs og mig om vort dengang rigelig 10 Aar gamle Sammenstød. Og Forhandlingen gav mig Grund til at tro, at ogsaa min Modpart fra dengang vilde føle sig tilfredsstillet ved den Bedømmelse af Sagen, at Retten „vist“ var paa hans Side. Thi han drog ikke i fjerneste Maade i Tvivl, at ogsaa jeg ved den Lejlighed kun havde fulgt min redelige Overbevisning. Og han gav ikke Antyd-

ning af at mene, at den mellem os debatterede politiske Realitet udformet som Lovbestemmelse bød klar Afgørelse af, at det under Debatten om Sagen var ham og ikke mig, som havde Ret.

Gerne benytter jeg Lejligheden til her at indskyde, at Grev Frijs i det Hele taget, ogsaa som Modstander, var adelspræget og ridderlig. Jeg følte det stedse, som om det var ham, der stod bagved og hvem det tiltalte at kunne række Haand til at gøre mig til Genstand for en Slags Rehabilitering, da jeg ved Rigsdagens Sammentræden i 1909 valgtes til Formand for Landstinget.

MIN KORTVARIGE VARETAGELSE AF LANDSTINGETS FORMANDSHVERV

Forholdet stillede sig i den Periode saaledes, at den frikonserverative Gruppe i Samvirken med Tingets øvrige Partigrupper mod Højregruppen besatte Formandspladsen. Genvalg af Generalauditør Steffensen, som havde afløst Konferensraad H. N. Hansen som Formand, turde man ikke anse for sikkert p. G. a. nogen Modvillie mod hans Valg indenfor Venstre. Og en Timestid før Afholdelsen af det Landstingsmøde, hvor Formandsvalget skulde finde Sted, meddeltes det mig, at det var blevet aftalt mellem de samvirkende Partigrupper at opstille mig som Kandidat.

Den paagældende Tanke kom mig fuldstændig overraskende og var mig alt andet end velkommen. Jeg bad mig derfor saa indtrængende som muligt fritaget for Æren. Men forgæves. Der var, meddelte man mig, alt for lidt Tid til nu i Sagens yderste Øjeblik at søge en anden Løsning. Men det tilraadedes mig ved Accepten af det fuldbyrdede Valg at nøjes med den kortest mulig formulerede Tak. Dette sidste Tilhold fandt jeg det imidlertid ikke rigtigt helt at efterkomme, hvorfor jeg holdt en kort og beskedent præget Takke- og Tiltrædelsestale, som fra ingen Side mødte egentlig Kritik.

Imidlertid følte jeg alvorlig Ængstelse ved det mig saaledes overdragne Tillidshverv. Thi ligesom Landbrugsminister Ole Hansen en Del Aar forud kom til at figurere som „den første Bonde i Kongens Raad“, faldt det nu i min Lod at virke som den første Ikke-Jurist i Landstingets Formandssæde, hvor ansete Jurister som Steffensen, H. N. Hansen, Matzen og Liebe var at nævne som mine nærmeste Forgængere. Jeg mindes, at jeg tilbragte den første Aften efter Valget sammen med Redaktør Chr. Reventlow, overfor hvem

jeg lod min Betænkelse eller vel rettere Misstemning over det paa mig faldne Valg komme stærkt til Orde. Der kunde, hævdede jeg, med korteste Varsel komme til at foreligge Situationer eller Opgaver, som jeg ifølge hele min Indstilling slet ikke magtede. Og intet forekom mig uheldigere, end modstandsløst at være drevet saa højt tilvejs, at man maatte føle sig utryk for Vingernes Bæreevne og med Fare for en skøn Dag at blive Genstand for et Fald, som man aldrig burde have udsat sig for. Reventlow søgte bedst mulig at opmuntre mig, idet dog hans Trøstegrunde væsentlig var bygget over Formlen: Aah, De klarer det saamænd nok! Jeg husker, at jeg bl. a. udbrød: Allerede i Morgen kan jeg jo risikere med korteste Varsel at skulle holde Landstingets Mindetale over Estrup! R. indrømmede mig, at Løsningen af den paagældende Opgave ikke vilde høre til de allerletteste, iøvrigt søgende mig beroliget med, at der ikke var fjerneste Udsigt til, at den Mindetale skulde holdes imorgen, og selv om saa virkelig skulde være, vilde jeg nok finde Udvej til at holde en acceptabel Mindetale.

Dermed skiltes vi, idet jeg derefter under en lang Senaftensvandring op og ned ad Gulvet bedømte den mig overgaaede Skæbne saa pessimistisk som muligt. Pludselig slog det imidlertid ned i mig: Hvis du nu havde Meddelelse om, at netop den Mindetale skulde holdes i Morgen, hvad saa! Ja, saa maatte jo Arbejdet med dens Affattelse straks begynde. Men hvorfor saa ikke indstille de mismodige Betragtninger og skride til Arbejdet straks, hvilket skete. Og Arbejdet gled ualmindelig let, saa jeg i Løbet af en Timestid eller halvanden havde nedskrevet en i hvert Fald mere end tilstrækkelig lang Mindetale over Estrup. Den kom ikke til Anvendelse, idet først min Efterfølger, Professor Goos, kom til at forme Landstingets Mindeord over Estrup. Men dens Udfærdigelse virkede beroligende paa mig. Den vakte Tillid hos mig til, at jeg dog maaske nok vilde kunne slippe nogenlunde helskindet fra Formandsforpligtelserne. Under hele min Formandsperiode havde jeg den nedskrevne Mindetale hos mig, og vilde kunne have holdt den med korteste Varsel. Jeg fandt den egentlig god. Og længe efter dens Udfærdigelse under et Møde paa Rejse med Redaktør Chr. Reventlow forelagde jeg den for ham, som ogsaa gjorde den til Genstand for velvillig Bedømmelse. Kun foreslog han en for ham karakteristisk Tilføjelse: At der ej heller i den paagældende Tale skulde dvæles ved Spørgsmaalet om, hvorvidt Estrups politiske Indsats blev til Skade eller til Gavn for vort Sam-

funds politiske Udvikling. En saadan Passus blev indføjet, men som den eneste Ændring i Talens første Udformning. Til Held for Estrup, som formentlig med sin forunderlige Vitalitet kunde nyde ogsaa sine sidste Leveaar, blev Talen jo som anført ingensinde holdt.

Iøvrigt forløb min Formandsvirksomhed uden Hændelser af særlig Natur. Jeg mødte under Udøvelsen af denne fra Medlemmernes Side al ønskelig Loyalitet og Imødekommenhed og havde Følelsen af, at min redelige Bestræbelse for at opretholde et godt Forhold mellem Medlemmer og Formand hidførte det tilsigtede Resultat. Umiddelbart efter min Overtagelse af Formandspladsen foranledigede jeg i Samarbejde med Bureauchef Kretz en Ændring i de Arbejdsvilkaar, der i Landstingssalen bødes D'hr. Repræsentanter for Pressen. Pladsforholdene var stærkt indskrænkede. Men saavidt gør ligt blev der skaffet saavel mere Plads som bedre Placering. Og Ændringen vandt Paaskønnelse indenfor den Kreds, som den tilsigtede at gavne.

Foruden at være valgt ved Aarets ordinære Rigsdagssamling genvalgte jeg som Formand ved en ekstraordinær Samling. Men dermed fandt ogsaa min Formandsperiode sin endelige Afslutning. I Efteraaret 1910 afholdtes nemlig nye Landstingsvalg. Kammerherre Tesdorpf gled ud og afløstes af en Højremand, Amtsraadssekretær Oluf Jensen, og Højregruppen vandt i det Hele taget ved Valget netop det Antal Stemmer, der skulde til, for at dens Stemmetal kunde staa lige med de øvrige Landstingsgruppers. Disses Stemmer samledes om mig, Højregruppens om Goos. 3 Afstemninger gav hver Gang et lige Antal Stemmer. Derefter foretoges Lodtrækning, som tildelte Goos Formandshvervet. Denne Afgørelse stemte i Virkeligheden bedst med mine Ønsker, idet jeg dermed under lempeligst tænkelig Form mødte Afslutningen paa en Formandsvirksomhed, til hvis Varetagelse jeg maatte savne den almindelige Tillid til Formandsafgørelsernes Rigtighed, som mine juridisk trænede Kolleger kunde paaregne. Lad mig i denne Forbindelse anføre et herhenhørende Eksempel:

I den første Samling, efter at Goos havde afløst mig som Formand, og medens jeg endnu som Tilhører under Forhandlingerne i Salen uvilkaarlig lyttede med formandsmæssig Indstilling, forefaldt der et Ordskifte om vort Forsvarsberedskab mellem den nys tilbagetraadte Finansminister Landstingsmand Edv. Brandes og Forsvarsminister Klaus Berntsen. Under denne udtalte den først-

nævnte endog med gentagen Uddybning, at Danmarks Forsvarsberedskab ikke kunde anses for virkelig effektivt, da vi savnede Penge til at iværksætte behørig Mobilisering. Til min Partifælle Rottbøll, som havde sin faste Plads i Nærheden af Brandes og fjernt fra min, men som da tilfældig havde slaaet sig ned ved Siden af mig, røbede jeg ved Afslutningen af Brandes' Tale Forundring over, at den anførte gentagne Paastand var passeret uden Paatale fra Formandspladsen.

Ved den følgende Dags Landstingsmøde kom Brandes til mig og bemærkede, at ifølge en Udtalelse af Rottbøll vilde han, Brandes, igaar være bleven kaldt til Orden, hvis jeg vedblivende havde beklædt Formandssædet. Kaldt til Orden, bemærkede jeg, vilde vel nok i den Forbindelse være et rigelig stærkt Udtryk; gjort til Genstand for Paatale vilde formentlig bedre ramme det rigtige. Ja, hvad jeg da vilde have sagt? F. Eks., lød mit Svar, noget i Retning af, at det hører til dette høje Tings gode Traditioner, at den enkelte Deltager i Debatten her i Salen ved at drage den rette Grænse for Ytringsfriheden. Men der turde være Adgang til den Betragtning, at denne Grænse er overskredet, naar den nys afgaaede Finansminister udtaler sig som nu sket om vort Lands Forsvarsberedskab. Vilde De virkelig have udtalt noget saadant, replicerede Dr. Brandes. Temmelig sikkert, svarede jeg, og vær inderlig overbevist om, at hvis jeg ligesom Goos havde forholdt mig passiv, vilde den konservative Presse Dags Morgen have kaldt Samtiden til Vidne paa det foreliggende Vidnesbyrd om, at den lollandske Forpagter ikke magtede Formandshvervet. Men, fortsatte jeg, selvfølgelig er det let at indse, at det vilde være uheldigt ved Paatale fra Formandspladsen at udhæve overfor baade Indland og Udland Deres i og for sig tilstrækkelig opsigtvækkende Udtalelse. Derfor handlede Goos ret i at lade den passere upaatalt. Men *han* kunde og burde altsaa gøre det i Kraft af den ham med Rette tillagte Autoritet som Indehaver af en skarp juridisk Hjerne. Jeg derimod vilde ikke kunne være sluppen helskindet fra at have handlet paa samme Vis. Og derfor, Dr. Brandes, sluttede jeg Samtalen med et Smil, Moralen af det hele er, at naar der næste Gang skal foretages Formandsvalg her i Tinget, bør De ikke som de sidste Gange stemme paa mig, men paa Goos. Hvorvidt Brandes med Hensyn til Sagens Realitet delte min Opfattelse, tør jeg ikke udtale mig om, men han modsagde mig i hvert Fald ikke.

Iøvrigt blev der ingensinde senere Lejlighed til at opstille mig som Kandidat ved Landstingets Formandsvalg. Den frikonservative Gruppe gik numerisk tilbage, og dens Indflydelse svækkedes. Den repræsenterede ikke længer Tungen paa Vægtskaalen, og i den ordinære Samling 1917—18 figurerede den for sidste Gang som selvstændig Partigruppe. Den omfattede da kun 5 Medlemmer, af hvilke kun Godsejer Rottbøll lod sig genvælge i Foraaret 1918.

GENOPTAGELSE AF ORDINÆR DELTAGELSE I LANDSTINGSARBEJDET

Efter min Tilbagevenden i Efteraaret 1910 til min normale Placering som Landstingsmedlem genoptog jeg i ret anseligt Omfang Virksomheden som Deltager i Tingets Udvalgs- og Lovgivningsarbejde i Almindelighed. Endnu paa det Tidspunkt interesserede det mig i høj Grad at være med i det paagældende Arbejde, som da jevnlige forekom mig at byde paa Opnaaelse af betydningsfulde Arbejdsfrugter. Men med min Partigruppes svindende Indflydelse blev Adgangen til Opnaaelse af positive Resultater af mit Rigsdagsarbejde minimal. Og henimod Slutningen af min Landstingsvirksomhed gav jeg min Utilfredshed med Arbejdsvilkaarene paa Tinge Udløsning i en Tale, i hvilken jeg hævdede, at ifølge min Erfaring fandtes der herhjemme ingen Arbejdsplads, hvor man fik sin Arbejdsevne saa daarligt udnyttet som paa den danske Rigsdag. Jeg føjede endvidere til, at jeg agtede ved første givne Lejlighed at drage Konsekvensen af den her fremholdte Erkendelse ved ikke oftere at søge Valg til Rigsdagen.

Lad mig tilføje, at den ydre Foranledning til, at jeg saaledes bebudede endelig Afslutning af min Rigsdagsvirksomhed, var den Skæbne, som blev tildelt to Navigationslove, ved hvis Landstingsbehandling jeg var saavel Udvalgsformand som Ordfører. De var af daværende Handelsminister Hassing-Jørgensen forelagt først i Landstinget, efter en forudgaaet Behandling i en Kommission, som var resulteret i en Række forskellige Indstillinger. Ved et godt og frugtbringende Samarbejde mellem Handelsministeren og Landstingsudvalget lykkedes det imidlertid i Landstinget at give de nævnte Navigationslove en Udformning, som ikke blot i Landstinget forskaffede dem enstemmig Tilslutning, men som ogsaa vandt almindelig Anerkendelse hos den forudgaaende Kommissions forskellige Mindre-

tal. Der var saaledes al Anledning til at regne med, at de paagældende ganske upolitiske Love, som mod Rigsdagssamlingens Afslutning oversendtes til Folketinget, vilde efter en hurtig Behandling dersteds modtage det Godkendelsens Stempel, som gjorde dem færdige til at ophøjes til Lov. Det kom imidlertid til at gaa helt anderledes. Thi først henimod Udløbet af den paafølgende Rigsdags-samling fik Folketinget tilendebragt sin Behandling af de paagældende Love, og det var ikke Landstingets Udformning, som accepteredes, idet denne i vid Udstrækning var omkalfatret, og saaledes at Landstinget ved deres Tilbagesendelse kunde begynde sit Udvalgsarbejde væsentlig forfra. Det var altsaa et Slags Sisufusarbejde, som Landstinget dermed var stillet overfor, og som foranledigede mig til at betakke mig for et saaledes præget fortsat Samarbejde.

Maa jeg i denne Forbindelse anføre, at det for hver den, som har rundelig Adgang til at finde Udløsning for sin Arbejdsevne, ingenlunde turde være ueffent at søge udfundet til egen Underretning et Indekstal, der saavidt gørligt angiver den procentiske Nyttevirkning af Vedkommendes Arbejdsindsats paa de forskellige Virksomhedsomraader. Altsaa f. Eks.: privat faglig Produktion og Arbejdsvirksomhed, vejledende Støtte for Slægt og Venner, Tillidsmand i faglige Organisationer, Medlem af eller Formand for samfundsmæssige Organisationer, specielt Medlem af kommunale Raad, samt endelig Medlem af den danske Rigsdag. Naar man saa sammenholder de udfundne Indekstal og alene lader dem være bestemmende, turde Rigsdagsvirksomheden sikkert være den Del af Arbejdsindsatsen, som man lettest vil forsone sig med at renoncere paa.

Med min rimelige Andel i Landstingsarbejdet gennem et Tidsrum af 16 Aar er det kun naturligt, at jeg har været medvirkende ved Udformningen eller i hvert Fald ved Behandlingen af et stort Antal Love. Jeg nævner blandt saadanne, ved hvis Behandling jeg har været medvirkende som Udvalgsmedlem — jevnlig som Formand eller Ordfører —: Bageriloven, Lov om Børn udenfor Ægteskab, Meterloven, Love om Husmandsbrug, Navigationslove, Fiskerilove, Lov om Oprettelse af Sindssygehospital, Lov om Salg af de vestindiske Øer, en Række Landbrugslove vedrørende Kødkontrol, Margarine, Handel med Smør, Kornordning, Udenlandske Arbejdere, Berberis, Oldenborrer, Raager m. v., Hjælpekasser, Kommunale Valg, Skattelove, Tuberkulosebekæmpelse, Fiskerilaan, Andelsforeninger, Skibskreditforening, Havne paa Færøerne, Arbejdsløshedskasser m. fl.

Jeg ser ingen Anledning til at komme dybere ind paa Arbejdet med de paagældende Sager. De respektive Aargange af Rigsdagstidende giver al ønskelig Oplysning herom. Kun til et Par af de paagældende Lovforslags Behandling skal jeg her anføre nogle Bemærkninger:

De første gælder Lovforslaget om Oprettelse af Sindssygeanstalt, behandlet første Gang i Juni 1912 og senere efter fornyet Forelæggelse i April 1913.

Jeg var Mindretalsordfører i 1912 ved Sagens 2. og 3. Behandling. Der indtraf her det særlige Tilfælde, at ved Afstemningen i Salen ved 2. Behandling skete der en Afgang i det Stemmetail, som regnedes tilknyttet Udvalgsbetænkningens Flertal, saaledes at der blev Flertal for den af Betænkningens Mindretal hævdede Opfattelse. Striden stod om, hvorvidt det planlagte Hospital skulde ligge ved Nykøbing Sj. eller ved Hillerød. Folketingsmand Lars Dinesen, valgt i Hillerød, agiterede stærkt for Valget af Hillerød, og det hævdedes, at hans Genvalg vilde være betinget af, at hans her nævnte Ønske blev virkeliggjort. Hvilket ikke skete, lige saa lidt som at Lars Dinesen blev genvalgt. Efter en langvarig og hed Debat — væsentlig ført mellem Flertalsordføreren, Landstingsmand Ejsing og mig, samt med daværende Justitsminister F. Bülow, som sluttede sig til Ejsing — naaedes til Afstemningen, som stod paa, hvorvidt Sejren skulde tilfalde Betækningsflertallet, som holdt paa Nykøbing, eller Mindretallet, der med mig som Ordfører foretrak Hillerød. Ved at adskillige socialdemokratiske Stemmer fulgte min anbefaling for Hillerød, blev der Flertal for Valget af denne By. Landstinget kunde altsaa da hindre Anstaltens Opførelse i Nykøbing, men mere magtede det ikke, eftersom det ikke mod Folketinget kunde gennemtvinge dens Opførelse i Hillerød. Enden paa Sagen blev saa, at alle Parter Aaret efter enedes om at acceptere den Ordning, at det overdroges Justitsministeren at træffe Valget mellem Hillerød og Nykøbing som Hjemsted for Anstalten. I saa Henseende faldt Valget paa Nykøbing, efter at Justitsminister Bülow under en Biltur til Nykøbing med Rigsdagens paagældende Udvalgmedlemmer havde paa Aastedet redegjort for Sagens planlagte Løsning.

Saa nævner jeg dernæst *Vestindiesagen*. Mit Arbejde i denne, som den kom til at ligge for i Efteraaret 1916, blev af ret omfattende Natur. Jeg var i denne Sag ene om at repræsentere den frikonservative Gruppes Anskuelse, som enstemmig lød paa at acceptere Salgs-

tilbudet. Da der med Sagens Forberedelse var forbundet stort Arbejde, saavel i den af Rigsdagen nedsatte Kommission omfattende 30 Medlemmer som paa stærkt besøgte Agitationsmøder, og da der endvidere paa mange Hold raadede en stærkt opdrevet fanatisk Stemning, navnlig fremtrædende hos Salgsmodstanderne, var min Placering som vor Partigruppes Repræsentant i denne Sag ingenlunde misundelsesværdig.

Da jeg i 1902 i Landstinget afgav et varmt Indlæg imod Salgstanken, var dette underbygget med den da fra alle Sider bedyrede store og almindelige Offervillighed indenfor vort Samfund overfor de vestindiske Øers Ophjælpning. Jeg vidste imidlertid fra paalideligste Kilde, at denne paastaaede Offervillighed havde sat meget ringe positive Spor. Det var endvidere blevet vitterligt for enhver, at den ugunstige Situation paa Øerne udhævedes ved, at der blev givet en højttalende Negerfører — Hamilton Jackson — en som man syntes altfor fri Adgang til at røre og plumre Vandene. En rolig Bedømmelse af Forholdet maatte derfor efter vor Opfattelse føre til, at vi ikke magtede paa forsvarlig Maade at beholde Øerne, og at det derfor laa lige for at benytte den foreliggende Adgang til at blive af med dem paa saa gunstige og i det Hele taget paa saa acceptable Vilkaar som overhovedet opnaaelige.

Arbejdet i Kommissionen med grundig Udredning af Stemningen hos de fra Øerne oversendte Repræsentanter var meget omfattende. Det lededes sikkert saa samvittighedsfuldt og dygtigt som gørligt af Dr. Niels Neergaard, som ogsaa i sproglig Henseende magtede Forhandlingerne med de kun engelsktalende Repræsentanter. Til Redegørelsen for de vidtløftige Forhandlinger knyttedes Flertals- og Mindretalsbetænkninger. Flertallet af Salgstilhængerne havde ogsaa ved Forhandlingerne i 1902 indtaget en tilsvarende Stilling. Argumentationen i den fra den Side afgivne Betænkning regnedes derfor ikke at omfatte Momenter med særlig Slagkraft til Brug for Agitationen. Anderledes forsaavidt angik min Stilling. Fra Salgsmodstander i 1902 var jeg jo gaaet over til at blive afgjort Salgsven i 1915. I min Motivering af den skete Ændring i min Stilling maatte der selvfølgelig kunne findes brugeligt Materiale til en virksom Agitation. Og udfra det Synspunkt vedtog Kommissionsflertallet, at den Mindretalsbetænkning, som jeg alene afgav, skulde optrykkes i det Valgopraab, som forud for Afstemningen fordeltes i Befolkningen i et Antal af vist ca. $\frac{1}{2}$ Million Eksemplarer.

Her regnedes virkelig med, at mit Eksempel med Overgang til afgjort Stemning for Salget vilde bidrage til at flytte Stemmer. Og i tilsvarende Grad var jeg indenfor Salgsmodstandernes Kreds udpeget som selvskreven Skydeskive. Jeg fik dette eftertrykkelig at mærke paa forskellige Møder, hvor løsslupne Lidenskaber fik frit Løb. Navnlig blev dette Tilfældet paa et Højre-Delegeretmøde, hvor jeg var kommen tilstede for ikke at unddrage Forsamlingen Tilfredsstillelse ved at lade mig staa for Skud. Paa et langstrakt Møde i Studenterforeningen, hvor Bølgerne gik meget højt, var Stemningen mere ligeligt delt. Et Møde af Dansk Kvindesamfunds Københavnskreds i Grundtvigs Hus under dygtig og upartisk Ledelse af Formanden, Fru Esther Carstensen, og hvor Alexander Foss og jeg mødtes som indbudne Talere og Modstandere, overraskede mig ved at røbe en langt større Forstaaelse af og Tilslutning til Salgsargumenterne indenfor den paagældende Kreds, end jeg havde paaregnet. Iøvrigt blev der ogsaa indenfor min Valgkreds paa et Møde i Nykøbing F., iværksat af Salgsmodstandere, rettet et skarpt Angreb paa mig for min Holdning i Sagen.

Naa, Afstemningens Resultat blev, som det var ventet, og som det maatte blive. Ved Folkeafstemningen, afholdt den 14. December 1916, afgaves nemlig 283.670 Stemmer for og 158.157 St. mod Øernes Overdragelse til U.S.A. Og da jeg i Forsommeren 1935 for første og formentlig ogsaa for sidste Gang besøgte Sct. Thomas, betoges jeg ganske vist af Øens lovpriste Naturskønhed. Men samtidig maa jeg unegtelig erkende, at jeg ved at erfare og blive Vidne til Øernes økonomiske Forfald i den forholdsvis korte Aarrække, hvor de har været underlagt amerikansk Styre, maatte grue ved Tanken om, at stemningsbetonet Nationalfølelse og intetsomhelst andet skulde i 1916 have foranlediget os til at afvise Salgsmulighederne og lade Øernes Forfald i utvivlsomt fremskyndet Tempo foregaa under dansk Styre.

I Tilknytning til Rigsdagsvirksomheden var iøvrigt ogsaa andet Kommissionsarbejde overdraget mig. Jeg kan i saa Henseende nævne *Arbejdet i den saakaldte Invalidekommission*. Konsul Hey sad fra Kommissionens Nedsættelse i denne som vor Partigruppes Repræsentant, men efter en Del Aars Forløb med voksende Arbejde paa andre Hold følte han sig træt og bad mig indtræde i hans Sted, hvilket skete. Kommissionsformændene var henholdsvis fhv. Indenrigsminister Jensen-Sønderup og fhv. Trafikminister Thomas Larsen, landskendt som „Smeden fra Vraa“. Begge var dygtige Formænd og

Forhandlingsledere, men Arbejdet trak i usædvanlig Grad i Langdrag, strækkende sig over ialt 11 Aar, nemlig fra 1903 til 1914. Arbejdsopgaven var unegtelig stor og omfattende. En Mængde Materiale, ifølge Sagens Natur overvejende af statistisk Art, maatte tilvejebringes til Forelæggelse paa Møderne, hvilket krævede Tid. Disse blev af den Grund afholdt med saa lange Mellemrum, at det var forklarligt, om de menige Kommissionsmedlemmer ved et nyt Fremmøde ikke havde de forudgaaede Møders Forhandlinger og disses mere eller mindre positive Resultater fuldt præsentet. Møderne maatte derfor regelmæssig indledes med en Rekapitulation af det tidligere ifølge Mødereferaterne passerede, sædvanlig uddybet og kommenteret af Gehejmeetatsraad L. Bramsen, som ifølge sin særlige Indsigt i Forsikringsbranchen var et meget interesseret og virksomt Medlem af Kommissionen. Fremskaffelsen af Kommissionens omfattende statistiske Materiale skete under de her nævnte Omstændigheder i et saa langsomt Tempo, at der skønnedes Fare for, at en væsentlig Del deraf vilde blive forældet, forinden det blev forsøgt udnyttet. Og en saadan Sigtelse blev ogsaa fra betydende Side fremholdt ved Rigsdagens Drøftelse af hertil knyttede Lovforslag.

Kommissionsarbejdet blev endelig afsluttet i 1914 og en omfattende Betænkning afgiven, til hvilken jeg iøvrigt knyttede min særlige Enkeltmandsbetragtning. Betænkningens Benyttelse som Grundlag for herhenhørende Lovudformning ligger udenfor min Landstingsperiode, idet denne var afsluttet, forinden Forelæggelsen af de paa-gældende Love fandt Sted.

Første Gang skete dette nemlig Aaret efter min Udtræden af Rigsdagen ved Forelæggelse i Decbr. 1919 i Folketinget af Forslag til Lov om Invaliderente. Dette naaede imidlertid ikke ud over Udvalgsbehandling i Folketinget. I Decbr. 1920 fremsattes derefter i Folketinget Forslag til Lov om Invalideforsikring. Som Navnet angiver, hviler denne paa Forsikringsgrundlaget, idet man søgte Formaalet naaet ved at knytte Invalideforsikringen til de anerkendte Sygekasser. En saadan Lov vedtoges og stadfæstedes den 6. Maj 1921.

De sidste Aar af min Rigsdagsvirksomhed optoges væsentlig af min Medvirkning ved Forhandlinger med og i Udlandet om Ordningen i Krigsperioden af vor Landbrugseksport. Og hertil knyttedes gentagen Redegørelse overfor den samlede Rigsdag af de paagældende Forhandlingers Forløb og Resultater. Om hele dette Afsnit af min Virksomhed under Krigsaarene vil der nedenfor blive afgivet samlet Redegørelse.

MIN FOREDRAGSVIRKSOMHED I SENERE AAR

Forinden skal der imidlertid for saa nogenlunde at følge den kronologiske Linie for mit Livs Begivenheder her gøres Rede dels for Forhold vedrørende min Foredragsvirksomhed i Almindelighed og dels for nogle særprægede Forhandlinger paa Diskussionsmøder, i hvilke jeg i den her omhandlede Periode tog Del, og som udadtil vakte nogen Opmærksomhed.

Uafhængig af Rigsdagsarbejdet men sideordnet med dette virkede jeg i ikke ringe Udstrækning som Foredragsholder, særligt behandlede landbrugsfaglige Emner. Min Interesse for statistisk Materiale og dettes Sammenstilling bød mig et brugeligt Grundlag for landøkonomiske Situationsbetragtninger, anvendelige ved Udformningen af Foredrag, der kunde paaregne adskillig Interesse. Talen er jo her om en Periode, der ligger forud for det Tidspunkt, hvor *Landbrugsraadet* iværksatte sin regelmæssige og stadig à jour-førte ugentlige statistiske Redegørelse for vor Omsætning af Landbrugsprodukter og tildels tillige af Raavarer for Landbruget. Med de derover byggede samlede periodiske Opgørelser er Udredninger som de af mig i sin Tid præsterede bleven overflødige.

Hvad angaar den normale forberedende Udarbejdelse af mine Foredrag tør jeg udtale, at den gennemgaaende var grundig, og som oftest af den nærliggende Grund fuldt gennemført, at mine Foredrag i et Flertal af Tilfælde blev afgivet til Optrykning umiddelbart efter at være holdt. Men hvad angaar forberedende Tilrettelægning af Taler og Foredrag modtog jeg i mine unge Aar fra kompetent Side en Retledning, som jeg fæstede mig ved og i vid Udstrækning fulgte. Ved en Landmandsforsamling i Stockholm 1886 var Gehejmekonferensraad Tesdorpf, daværende Medlem af Landhusholdningsselskabets Præsidium, tilstede som Danmarks mest repræsentative Deltager. Ved den afsluttende Sammenkomst tilfaldt det derfor ham at holde den Afskedstale, som overbragte Mødets Ledelse Takken fra danske Deltagere. Blandt disse var ogsaa jeg, ligesom Kapt. J. C. la Cour var tilstede. T.'s Tale syntes mig at være af et usædvanlig mat Tilsnit, og jeg gjorde herom en Bemærkning til la Cour. Ja, unægtelig, lød hans Svar, men der skete det Uheld, at en Taler fra anden Side uventet fik Ordet forud for Tesdorpf og formede sine Udtalelser saaledes, at Tesdorpf i væsentlig Grad maatte ændre sin forud omhyggeligt udarbejdede Tale. Da jeg saa røbede Forundring over, at endog en

saa trænet Taler som Tesdorpf benyttede omhyggeligt udarbejdet Manuskript for en Tale ved en Lejlighed som denne, belærte den personlig meget veltalende la Cour mig om, at hvor der tales til en større Forsamling eller ved officielle Lejligheder, eller hvor det gælder betydningsfulde Udtalelser, bør Taleren altid knytte sin Tale til en forudgaaet omhyggelig Udarbejdelse. Thi, erklærede han, selv den mest begavede Taler kan forme sin Tale klarere og bedre ved forud omhyggeligt at udarbejde den i Stedet for at tale uden egentlig Forberedelse. Og, sluttede han, en Taler gør altid vel i at holde sig for Øje, at han skylder sin Tilhørerkreds at byde det bedste, han formaar.

Det saaledes tidligt modtagne Tilhold har jeg saavidt gør ligt i vid Udstrækning fulgt. Og dette har for mig været saa meget mere fristende, som jeg ved Gennemlæsning af et af mig selv nedskrevet Foredrag kunde — navnlig naar Gennemlæsningen skete umiddelbart, før Foredraget blev holdt — huske dets Ordlyd i saa stort Omfang, at det blev mig til mægtig Støtte. Navnlig Indledning, Afslutning, Talstørrelser samt særprægede Vendinger sørgede jeg for at fastlægge i Hukommelsen, saaledes at man paa visse Hold tillagde mig Evnen til at kunne aflevere som udenadlært et timelangt Foredrag. Dette var imidlertid ikke Tilfældet. Men min Hukommelse lod ganske vist intet tilbage at ønske. Og mon jeg egentlig ikke ogsaa med behørig Ret tør anføre, at dette tillige væsentlig galdt den Grundighed eller Samvittighedsfuldhed, hvormed jeg udarbejdede mine Foredrag eller Publikationer. Det var mig kært at turde opretholde Følelsen af, at jeg som Foredragsholder var velset. Dog tror jeg ikke, at jeg af den Grund naaede til Overvurdering af min Evne som saadan. Thi naar jeg i Tidernes Løb blev Adressat for saa mange Anmodninger om at holde Foredrag, at jeg fandt det nødvendigt at følge en afgrænsende Linie, stod det mig klart, at en medvirkende Aarsag til den stærke Søgning var min Bestræbelse efter fra et tidligt Tidspunkt at normere et Vederlag for mine Foredragspræstationer, der laa i Underkanten af det almindelige.

Som Foredragsholder havde jeg i mine unge Dage en ganske lærerig Oplevelse, som jeg drog mig til Nytte, og som jeg her skal omtale.

Ved et Konsulentmøde, som dengang holdtes i Wittmacks Lokale paa Gammelholm, havde jeg holdt et Foredrag, der havde vundet Bifald. Umiddelbart efter dets Slutning og paa selve Mødet

henvendte Formanden og Næstformanden for Foreningen af jyske Landboforeninger sig til mig med indtrængende Anmodning om at gentage Foredraget ved deres Forenings nær forestaaende Møde. Jeg bad mig fritaget under Henviſning til, at det ikke tiltalte mig for fuld Offentlighed at holde et Foredrag 2 Gange. Imidlertid blev dog Resultatet, at jeg lod mig overtale.

Saa omarbejdede jeg hele den Tekst, der i det først holdte Foredrag var udformet over de deri fastlagte Realiteter. Dette var et ingenlunde ubetydeligt Arbejde, idet jeg mente omhyggeligt at burde undgaa fornyet Anvendelse af særprægede Udtryk, der kunde minde om, at der her præsteredes en anden Gangs Servering.

Takken herfor var imidlertid den, at ved Afslutningen af Foredraget, som blev vel modtaget, takkede Foreningens Formand mig „for den Friskhed, hvormed jeg havde gentaget mit paa Konsulentmødet holdte Foredrag“.

I Valgkampagnen op under Folketingsvalgene var jeg normalt stærkt engageret som aktiv Deltager og fornemmelig indenfor den Valgkreds, hvor jeg udøvede Stemmeret. Det var i og for sig en drøj Omgang under Valgkampagnen en 10 à 12 Aftener i Træk at maatte paahøre 3 à 4 Folketingskandidaters saa godt som ordret gentagne Taler, som uundgaaelig Indledning til Aftenens Diskussion. Under denne kunde man iøvrigt ogsaa Aften efter Aften blive Vidne til Kandidaternes indbyrdes Angreb og Parader uden mindste Undseelse formet ganske som det fra første Færd var trukket i Lave. Det regnedes jo at være en stadig ny Tilhørerkreds — bortset fra os forholdsvis faa, som for vore Synders Skyld hele Tiden maatte være med. Naa, havde man først rustet sig til Kampagnen ved at sætte sig ind i de Problemer, der særlig laa for til Behandling paa Vælgermøderne — og herunder navnlig vedtagne eller ikke vedtagne Lovforslag af almindelig Interesse — kunde Kampagnen nok byde paa oplivende Momenter, der væsentlig forsonede med dens øvrige graa Ensformighed.

Hvad angaar mine landbrugsfaglige Foredrag holdtes disse gennemgaaende ved Møder af landøkonomiske Organisationer og i mine senere Aar fornemmelig afgrænset til Aarsmøderne af disses Fællesorganisationer. Ikke sjældent faldt det imidlertid i min Lod for et andet Forum end det her nævnte at optage Debat om landøkonomiske Problemer og Forhold. Og jeg er hermed naaet til den bebudede Omtale af min Deltagelse i saadanne Forhandlinger af særpræget Art.

Det første Tilfælde gælder en af Grosserer Dethlef Jürgensen foranlediget i Handels- og Kontoristforeningen ført Debat om Danmarks Smørproduktion. Grosserer D. J. havde nemlig i et Skrift „Smørindustrien i Danmark“ rejst skarp Kritik over den mægtige Udvikling, som Landets Smørproduktion var undergaaet i den nyere Periode. Udviklingen var sket ved en stærk og alt andet end lønnende Stigning i Forbruget af indkøbt Foder af saa godt som udelukkende udenlandsk Herkomst. Og ved den uforholdsmæssige Stigning i de Smørmængder, som fra Danmark tilførtes det engelske Marked, paaførte vi os selv en ødelæggende Konkurrence, som gav os tabbringende Priser — kort sagt, Landbruget styrede, lokket af nærsynede eller forblindede Vejledere, sin økonomiske Ruin i Møde.

I ledende Landbrugskredse smilede man ad de saaledes fremsatte Paastande og fandt dem knapt egnede til at tages op til alvorlig Behandling. Imidlertid vakte de megen Opmærksomhed udenfor Landbrugets Ledelse, og jeg foreslog den daværende Formand for Handels- og Kontoristforeningen, min Landstingskollega Gehejmeetsraad L. Bramsen, at der i nævnte Forening arrangeredes et Diskussionsmøde mellem mig og Hr. Dethlef Jürgensen. Da det var mig, som mødte med Indsigelse mod det af D. J. udgivne Skrift, laa det lige for, at Debatten vilde være at aabne af mig. Imidlertid rettede Formanden indtrængende Anmodning til mig om at lade D. J. tale først. Han henviste til, at denne var uøvet Taler, jeg ikke, og fremholdt nærmest Kravets Opfyldelse som Vilkaar for Mødets Afholdelse. Jeg gik saa ind herpaa, og Mødet blev holdt i stuvende fuldt Lokale. Forsamlingen blev til en Begyndelse slidt træt ved Paahøring af timelang Oplæsning af D. J. af et af ham til Lejligheden udarbejdet Foredrag. Derefter fik saa jeg Ordet, og i et Foredrag paa vel en Timestid imødegik jeg D. J.'s Paastand. Dermed sluttede imidlertid Aftenens Debat, idet D. J. erklærede at maatte udbede sig en 14 Dages Tid til at imødegaa mine Betragtninger. I Samtale paa Tomandshaand med Bramsen om det saaledes fremholdte Ønske erklærede jeg, at efter min Opfattelse var det af D. J. rejste Problem ikke mere Ammunition værd end den allerede forbrugte. Saa jeg fandt det naturligt at lade det blive ved den nu naaede Afslutning. Bramsen pressede imidlertid paa, og det endte med, at jeg gav efter, saa at et nyt Møde vilde være at holde nogle Uger senere.

Ved dette mødte selvfølgelig D. J. frem som Indleder, hædret

fra den yngre Handelsstands Side som Riddersmanden uden Frygt og Dadel, der var rede til at værne Standens Ære mod lavsindede Fjenders fule Anslag. At det var ham, der førte Kampen for Sandhed og Ret, kun villende Sandheden uanset personlig Interesse, fremgik tydeligt af, at han, skøndt stor Forretningsmand i udenlandske Foderstoffer, fremholdt for Landmændene, hvor ufornuftigt det var at købe og anvende disse. Samtidig var som Mødedeltagere mobiliseret et Udsnit af de Landmænd, som sluttede sig til D. J.'s Angreb paa den Parole, der m. H. t. Smørproduktionen havde lydt og lød som det ledende Landbrugs Fællesrøst fra Bjerget. Og Opponenten mod denne vil altid kunne mobiliseres. Om ikke af anden Grund, saa for til en Forandring at opnaa momentan Placering som faglige Forgrundsskikkelser.

Atter oplæste saa D. J. for en stuvende fyldt Sal et langt Indlæg til Gendrivelse af mine Paastande og til Belæring for min misforstaaede Opfattelse af Sagen. Foruden mit ret udførlige Tilsvaer blev der fra forskellig Side afgivet Indlæg, som af tilstedeværende Landmænd væsentlig formede sig som Angreb paa mig, samtidig med at Mødet bød D. J. Anerkendelse for hans energiske og djærve Aktion i denne Sag. Naaet saavidt skønnede den tilstedeværende Folketingsmand Jul. Schovelin — da Sekretær for Grosserer-Societetets Komité — Situationen vel tilrettelagt og derfor fristende til at rette et Angreb paa det Landbrug, der efter hans Opfattelse under alle Livets Omskiftelser trængte til at føle Tugtens Ris. Det Schovelinske Indlæg fremkaldte fra min Side et skarpt Tilsvaer, som fandt Gengklang i Forsamlingen. S., som ejendommeligt nok afstod fra at replicere, tilgav mig det aldrig. Mange Aar derefter langede han uden yderligere Foranledning ud efter mig under en Form, der bragte frem for min Erindring den undertiden hævdede Paastand, at Had udretter mere end Kærlighed i denne syndige Verden, hvor Trangen til at ramme Fjenden eller Modstanderen jevnlige ses at bære sin Mand forbløffende langt.

Dermed endte saa min Deltagelse i Debatten om Smørindustrien i Danmark. Og den af mig imødegaaede Paastand værdigede man iøvrigt fra Landbrugets Side, som rimeligt er, ingensomhelst Opmærksomhed. Thi uvilkaarlig maa man spørge sig selv, hvor dansk Landbrug havde været henne, hvis det dengang havde fulgt Tilholdet om en stærk Afgrænsning af Smørproduktionen. Det kan være vanskeligt nok nu at finde nødvendig Afsætning for Landets Smørpro-

duktion, efter at der gennem en lang Aarrække har været kæmpet ihærdigt for at bevare en Førstehaands-Adgang til Afsætning. Thi Betydningen af at fastholde det Eksportmarked, hvis Aftagning er af vital Betydning for vor Smørproduktions Driftsøkonomi, har danske Landmænd alle Dage selv vidst at bedømme paa rette Maade. Men uden en saaledes opretholdt Adgang vilde Situationen foreligge betydelig forværret.

Af andre Møder, i hvilke jeg deltog, og som vakte en Del Opmærksomhed, skal jeg nævne min Debat med Ingeniør Alex. Foss om det af ham i 1912 udgivne opsigtsvækkende Skrift: „Danmark som Industriland“. Angaaende de i Skriftet opstillede Beregninger over den nærmere Fremtids Forskydninger af vort Lands til henholdsvis Industri og Landbrug knyttede Folketal, lod jeg en statistisk Ekspert foretage tilknyttede Beregninger, som tydede paa, at de af Foss anstillede Beregninger i noget for hurtigt Tempo lod Industriebefolkningen vokse paa Bekostning af Landbefolkningen. Hvad der imidlertid for mig syntes Anledning til at udhæve og vurdere efter Fortjeneste, var Normalværdien af det danske Landbrugs Produktion, Normalværdien af Eksporten af Landbrugsvarer samt Betydningen af Danmarks Jord som det fra Naturens Haand givne Produktionsgrundlag. Et ikke kort Aaremaal er nu forløbet, siden de her omhandlede Drøftelser fandt Sted. De laa hinsides Verdenskrigen. Og det forekommer mig, at den under denne vundne Lære kun kan udhæve, at der ved Vurderingen af henholdsvis Landbrug og Industri som Grundlag for Befolkningens Udkomme er særlige Omstændigheder, som vejer til i Landbrugets Favør.

Ved et Møde i Nationaløkonomisk Forening, afholdt den 4. December 1913, til hvilket selvfølgelig Alex. Foss var indbudt og havde givet Møde, forelagde jeg mine ved hans Skrift fremkaldte Betragtninger og konkluderede disse moderat og alt andet end udæskende ved at mene, at Danmark burde kunne betegnes baade som Industri- og Landbrugsland. Jeg føjede til, at Valget af Rækkefølgen af disse 2 Betegnelser tillagde jeg ingen Vægt. Den vilde af sig selv trækkes i Lave.

Paa det nævnte Møde beklagede Foss sig over, at der ikke var levnet ham Adgang til at komme nærmere ind paa det betydelige Talmateriale, som mit Foredrag bød paa. Dette foranledigede mig til at foreslaa ham, at vi genoptog Mødet for et af ham valgt Forum, f. Eks. Industriforeningen, og saaledes at der forinden gaves ham

behørig Tid til at analysere og kommentere ogsaa Talmaterialet. Dette skete, og Mødet afholdtes i Industriforeningens Bygning den 23. Januar 1914. Den store Forsamling var saavidt jeg ved indbudt fra Industriens Side og omfattede bl. a. et betydeligt Antal Rigsdagsmænd. Mødet, hvis Taler i det store Hele præsteredes af Foss og mig, skønnedes efter faldne Udtalelser at være forløbet harmonisk og godt, med Tilslutning til de fra begge Sider fremholdte Betragtninger. Det sluttede med en staaende Souper, ved hvilken Industriraadet fungerede som Vært.

UNDER VERDENSKRIGEN

Efter Verdenskrigens Udbrud i August 1914 foregik Danmarks Landbrugsproduktion og dermed forbundne Afsætning til Udlandet i Begyndelsen forholdsvis uforstyrret. Forholdet var imidlertid det, at vor Høst i 1914 uheldigvis var usædvanlig ringe. Ifølge Høststatistikken udgjorde den kun 4.79 Mill. Afgrødeenheder mod 5.39 Mill. som Gennemsnit for det forudgaaede Femaar. (En Afgrødeenhed modsvarer her Næringsværdien af 1000 kg Byg). En usædvanlig stor Tilførsel af Korn og Foderstoffer i Løbet af 1915 blev Følgen heraf. Men at en saadan i det Hele taget kunde tilvejebringes, vidner om, at der til det Tidspunkt langt fra var opstaaet de Hindringer for den udenrigske og navnlig for den oversøiske Handel, som denne senere havde at møde. Vor Afsætning af dyriske Produkter var for den alt overvejende Del før Krigen gaaet til England og Tyskland, og saaledes, at England var Hovedaftageren af Smør og Flæsk, medens Hovedparten af Æg og saa godt som hele Eksporten af Kød og Slagtekvæg gik til Tyskland.

Fra begge Lande, men maaske til en Begyndelse stærkest udhævet fra engelsk Side, fremkom imidlertid paa et forholdsvis tidligt Tidspunkt stærke Ønsker om at faa den hidtidige Andel i den paagældende Eksport forøget. Etatsraad H. N. Andersen var med sin nære Tilknytning til ledende engelske Kredse tidlig inddraget som ledende Underhandler med engelske Regeringsmyndigheder om handelspolitiske og maritime Forhold vedrørende vort Lands Interesser. Forholdsvis tidligt blev han klar over Hensigtsmæssigheden eller Nødvendigheden af saavidt gørligt at træffe Aftaler vedrørende vor Landbrugseksport, der aabnede bedst mulig Udsigt til saavel Produktionens Opretholdelse som dens Afsætning. Og han paatog

sig bl. a. som Led i hertil sigtende Bestræbelser at foretage Rejser til England, for at herhenhørende Forhandlinger under hans Ledelse kunde blive ført med de paagældende engelske Myndigheder.

Fra Landbrugsorganisationernes Side maa jeg være bleven udpeget som brugelig Medhjælper ved Forhandlinger af denne Art. I hvert Fald blev jeg af Etatsraad Andersen anmodet om at stille mig til Raadighed som Deltager i de paagældende Forhandlinger, idet jeg dog i saa Henseende var saa heldig fra første Færd at faa en fortræffelig Arbejdsfælle stillet ved min Side, nemlig daværende Forstander for Dalum Landbrugsskole, senere Statsminister Th. Madsen-Mygdal.

Vor første Englandsrejse foretoges i Maj 1916 med det østasiatiske Kompagnis M/S „Fionia“, og fra først til sidst under Etatsraad Andersens personlige Ledelse. Vort Ophold i London med tilknyttede Forhandlinger strakte sig fra den 19. Maj til den 2. Juni. 5 andre Rejser af tilsvarende Art paafulgte i Krigsperioden og dennes Eftertid, den sidste i Juni 1920, saaledes at vore samlede Forhandlinger i London medførte et Ophold derovre af ialt fuldt 3 Maaneder.

Der kan ikke være Tale om her at komme nærmere ind paa de paagældende Forhandlinger, som jevnlig frembød Problemer, hvis gode Løsning tog Etatsraad Andersens Klarsyn og diplomatiske Evne i fuldt Brug. Men derimod turde det være betimeligt kortelig at optrække den Hovedlinie, ad hvilken de paagældende Forhandlinger stadig førtes, og som gik ud paa:

- at den givne Forudsætning for en opretholdt Eksport af danske Landbrugsvarer maatte være en behørig respekteret Anerkendelse af Nødvendigheden af, at der til dens Raadighed blev stillet fornødent tilført Fodermateriale samt Gødningsstoffer;
- at Danmark savnede Midler til med Sikkerhed at opretholde saadan Tilførsel af Foderstoffer og Produktionsmidler mod Tysklands Villie;
- at ingen skriftligt bindende Forpligtelse kunde paatages til at levere bestemte Eksportmængder eller Procenter af den samlede Eksport; først og fremmest, fordi Hensyn til vor anden Aftager, Tyskland, var paakrævet, og dernæst fordi man ikke kan paa-vinge et Marked sine Varer, jvfr. den normale Handelsregel, der lader et Varesalg søge det Marked, der betaler sig bedst, og jvfr.

det engelske Smørmarkeds fuldstændige Sammenbrud i Oktober-November 1915;

- at England selv var i højeste Grad interesseret i, at den Grænse for Eksporten, som Tyskland vilde finde sig i at se dragen, ikke blev overskredet;
- at man fra dansk Side vilde gøre sit bedste for vedblivende at tilsikre England den størst mulige Del af vor Landbrugseksport, men altsaa saaledes, at der maatte handles med den Varsomhed og Hensyntagen, som Situationen foreskrev;
- at naar vi var afskaarne fra at binde os til bestemt formulerede eller paragraferede Tilsagn, maatte den logiske Konsekvens heraf blive, at Forhandlinger i Komiteer og med underordnede administrerende Embedsmænd vilde være hensigtsløse, men
- at vore Forhandlinger alene burde føres med de øverste engelske Myndigheder og alene gælde Hovedlinierne, som var at trække op under gensidig Erkendelse af, at kun indbyrdes Tillid og Hensyntagen til Forholdenes Udvikling kunde være bestemende for en i Almindelighed holdt Aftale om vor fremtidige Landbrugseksport til Storbritannien.

Det skal endnu i denne Forbindelse her nævnes, at den første Forhandling, hvor den ovenfor skitserede Hovedlinie for de indledede Drøftelser blev optrukken og godkendt, samt senere stedse holdtes for Øje, førtes med Lord Robert Cecil, da Minister of Food med Tilknytning til Foreign Office, samt med enkelte af de Ministeren direkte tilknyttede Embedsmænd.

Fra tysk Side pressedes der ogsaa stadig paa for at faa tilført en større Del af vore Eksportmængder. Forhandlingerne herom førtes imidlertid for den overvejende Del ved den tyske Minister i København, dengang Grev Brockdorff-Rantzau, samt den daværende tyske Handelsattaché i København, Dr. Toepfer. Et større Møde holdtes imidlertid i Berlin i Forsommeren 1917, ved hvilket Formanden for Deutsche Zentral-Einkauf-Gesellschaft Direktør Rehbein i en længere Tale indtrængende anmodede om, at der maatte blive Tyskland tildelt en højere Procent af vore eksporterede Landbrugsvarer. Det faldt i min Lod at føre den paa denne Basis startede Diskussion, der ledte til en nærliggende Beklagelse over, at der af den enkelte eksporterede Vare kun kan manøvreres med en Mængde af 100 pCt.

Paa Rejse for Hjemgaaende mellem Sydkalifornien og New York mødte jeg i New Orleans Efterretningen om Etatsraad H. N. Andersens Død. Det paagældende Dødsbudskab greb mig stærkt. Og det levendegjorde hos mig en Række paa nært Hold tilegnede Minder om Etatsraad Andersens særlig under Verdenskrigen præsterede uvurderlige Indsats til Værn for Danmarks vitale politiske og handelsmæssige Interesser.

Som Formand for Det østasiatiske Industri- og Plantekompani udtalte jeg ved et Møde af dettes Bestyrelse den 8. Februar 1938 følgende Mindeord:

Det er første Gang, vor Bestyrelse er samlet til Møde, efter at Døden har bortkaldt Etatsraad H. N. Andersen — den Personlighed, hvis rige Initiativ skabte det Selskab, i hvis Bestyrelse vi har Sæde, og hvis enestaaende Lederevne under mangehaande Former kom ogsaa vort Selskab til Gode.

Ogsaa vi har derfor Grund til Taknemlighed over, at det blev forundt den nu bortkaldte ubestridt højst placerede Høvdingeskikkelse indenfor dansk Erhvervsliv i et saa langt Aaremaal at virke som drivende Kraft i den af ham skabte Forretningsvirksomhed i Verdensformat.

Vi tilønsker de Mænd, hvem det tilfalder paa denne centrale Arbejdsplads at løfte Arven, at videreføre Arbejdet i den verdensomspændende Virksomhed saavel i Pagt med Tiden og Udviklingen som i den Aand og ad de Linier, som den bortkaldte fremragende Fører henholdsvis skabte og fulgte.

Og vi vil forene os om i ærbødig Hyldest — og som et beskedent Blad i Mindekransen over den afdøde Stormand — at udtale ogsaa vort: Ære være hans Minde!

De ovenfor omtalte Forhandlinger paa Forsommermødet i Berlin resulterede i at der blev truffet Aftale om en tysk-østrigsk Kommissions snarlige Komme til København for der at træffe nærmere Aftale om navnlig Priserne paa de Landbrugsvarer, der agtedes aftagne i de paafølgende Maaneder. Ogsaa her faldt det i min Lod at føre de paagældende Forhandlinger, bistaet af Direktør Anders Nielsen, Svejstrup Østergaard, og Folketingsmand Niels Frederiksen. Og da den afsluttede Handelsoverenskomst, der galdt for de 4 nærmest paafølgende Maaneder, drejede sig om et samlet Beløb af rigelig 150 Mill. Kr., vil det forstaas, at det trods det fremkomne Ønske om stærkt forøgede Tilførsler ikke var Smaakvanta, som gik til Tyskland.

Der skulde imidlertid snart paafølge en Periode for vort hjemlige Landbrug, som bragte dets Produktion af Eksportvarer ned til et længe ukendt Minimum. Til Belysning heraf hidsættes vedføjede let overskuelige Taloversigt:

	Høst af Afgrøde-Enheder Mill. A.-E.	Smør Mill. kg	Eksportmængder	
			Flæsk og Skinker Mill. kg	Æg Mill. Snese
1909—1913 aarl. Gennemsnit	5.40	88.7	112.0	20.6
1914 - 1916 " "	5.11	97.6	129.3	23.7
1917—1919 " "	4.48	37.6	28.5	18.5
1920	5.05	74.8	42.4	27.3
1921	5.63	92.1	85.3	32.4
1922	5.94	95.5	111.4	36.8
1923	6.70	111.7	173.6	40.0
1924	6.36	123.4	197.2	41.6

Med Sverige og Norge var der i naturlig Tilknytning til Forhandlingerne paa Trekongemødet i Malmø i December 1914 optaget Forhandlinger om indbyrdes Vareudveksling. Den indledende Drøftelse fandt Sted i Stockholm i Marts 1917 paa et Møde, der lededes af den nu afdøde Admiral, senere Statsminister Lindman. Ved denne Lejlighed var ogsaa Etatsraad H. N. Andersen tilstede. Imidlertid havde Vareudvekslingen for danske Interessers Vedkommende væsentlig Industriens Tarv for Øje. Og her blev Industriraadets daværende Formand, Ingeniør Alex. Foss, naturligt fra dansk Side den selvskevne Forhandlingsleder. For Landbrugsprodukternes Vedkommende var det først og fremmest dansk Leverance af Korn, men endvidere navnlig af Æg, som for vore Nabolande frembød Interesse, hvorhos vi for vort Vedkommende i særlig Grad havde Opmærksomheden henvendt paa Aftagning af norsk Kvælstofgødning.

Til faste Deltagere i Forhandlingerne var fra vor Side som Repræsentanter for Landbruget valgt Folketingsmand Niels Frederiksen, Direktør Anders Nielsen og jeg. De ret hyppige Møder holdtes afvekslende i de 3 Landes Hovedstæder, og de formedes ordinært som Plenarmøder, der under eet søgte varetaget det enkelte Lands forskelligartede Interesser. Imidlertid afholdtes der ogsaa nogle særlige Møder til Drøftelse af isolerede Spørgsmaal af speciel Interesse.

Saaledes eksempelvis et Møde i Norges Hovedstad, hvor vi danske Landbrugsrepræsentanter supplerede med en svensk Repræsentant i 2 Dage forhandlede og sluttede Overenskomst med norske Myndigheder om Levering til begge Lande af Norgessalpeter. Ogsaa kan i denne Forbindelse nævnes Forhandlinger i København, foran-

ledigede af de to ledende Repræsentanter for den svenske Delegation af Underhandlere, Generaldirektørerne Elmqvist og Fryxell. Disse opnaaede ifølge et af Professor H. Møllgaard — davirkende som Ernæringsraadets Sekretær — og mig udarbejdet Forslag, at der af Danmarks Høst 1918 stilledes til Raadighed tidligst muligt for Sverige 10.000 Tons Korn til Afværgelse af den truende Mangel paa Fødekor, som der maatte regnes med p. G. a. Sveriges senere Høst. Kornet stilledes til Raadighed som et Laan, der eventuelt vilde være at tilbagelevere af samme Aargangs Høst, men som, hvis det fra dansk Side viste sig gørligt, vilde kunne overtages ved Køb. Det var den sidstnævnte Form for Overtagelsen, som blev praktiseret, idet man fra dansk Side saa sig i Stand til at frafalde Retten til Tilbagelevering in natura af et tilsvarende Kvantum Korn.

Ifølge Sagens Natur maatte de med udenlandske Myndigheder trufne Aftaler om danske Varetransaktioner stedse være betinget af deres Forenelighed dels med dansk Lovgivning i Almindelighed og dels med vort Udenrigsministeriums Godkendelse af deres Forsvarlighed. Alle de her nævnte Forhandlinger — i saavel England som Tyskland og Skandinavien — foregik derfor stedse i Føling og Samstemning med Udenrigsministeriet. Overvaagningen af Aftalerne og i det Hele taget Kontrollen med, at disse saavel som gældende Forskrifter for Landets Vareomsætning og Vareforbrug overholdtes, var imidlertid henlagt under Justitsministeriet.

I Praksis formede det sig saaledes, at de respektive Fællesorganisationer for vort Landbrugs Eksportvarer havde at fordele disse til de forskellige Aftagerlande med de Procenter, der var dem opgivne paa Grundlag af Resultatet af de til forskellig Side førte Forhandlinger. Utilfredshed med Leverancernes Omfang fandt forholdsvis hurtig Vej gennem de forskellige Instanser til mig som den rette Adressat og med det Resultat, at de efterhaanden gik den lige Vej fra Klageren til mig. Og navnlig i det engelske Gesandtskab havde jeg at føre mangan Forhandling til Godtgørelse af den Kendsgerning, at Fordelingen af Eksportvarerne med yderste Samvittighedsfuldhed overholdt ogsaa de med engelske Myndigheder trufne Aftaler. Kun én Gang, hvor den af Andelsslagterierne normalt udøvede Fordelingskontrol for et Par Uger, i en Juleferie, var overladt til Privatslagterierne, glippede Kontrollen. Der blev herom af mig straks givet den engelske Legation fuld Meddelelse. Og foruden den krævede Efterregulering af den ved svigtende Kontrol skete For-

fordeling blev Sagen herhjemme gjort til Genstand for en indgaaende Undersøgelse, der resulterede i at karakterisere den begaaede Fejl som hændelig.

Behandlingen af de Klager, der i Krigsperioden fremkom over Varerne til Tyskland, førte forholdsvis hurtigt til den Praksis, at de forelagdes for en Kreds, bestaaende af: Leverandøren — nemlig den Handlende eller Fællesorganisationen, Aftageren — ordinært ved Zentral-Einkauf-Gesellschafts københavnske Repræsentant, Groserer Emil Henius, — den tyske Handelsattaché, Dr. Toepfer, Kontorchef i Udenrigsministeriet Knud Sthyr og med mig som Formand.

De paagældende Møder holdtes i Udenrigsministeriets Lokaler. Det drejede sig ikke sjældent om Reklamationer modsvarende ret anelige Beløb. Men sædvanlig opnaaedes der uden altfor stort Besvær en til begge Sider acceptabel Ordning. Og den paagældende Mæglingsinstitution skønnedes i det store og Hele at virke efter sin Hensigt.

De første Forhandlinger med Tyskland om fastlagte Priser for de dertil leverede Landbrugsvarer førtes som allerede da omtalt udelukkende af Landbrugsrepræsentanter og galdt for en 4 Maaneders Periode. Inden dennes Udløb blev der fra Industriens Side fremsat et indtrængende Ønske om, at Forhandlingerne med Tyskland vedrørende Vilkaarene for den fortsatte Leverance af Landbrugsvarer maatte foregaa samtidig med Industriens Forhandling om sin Vareomsætning med Tyskland. Denne angik for den alt overvejende Del Aftagning af tyske Varer, og herunder fornemmelig Raavarer eller Produktionsmidler for vor hjemlige Industri. Det udhævedes, at en saadan samlet ført Forhandling om vort Salg til og Køb fra Tyskland vilde byde samfundsmæssig Fordel sammenlignet med enkeltvis ført Forhandling og opnaaet Aftale. Denne Begrundelse accepteredes. Og det blev Aftalen, at de paagældende Forhandlinger, som stedse afholdtes i København, vilde være at lede skiftevis fra Industriens og Landbrugets Side. Til en Begyndelse skete dette ogsaa, og i hvert Fald een Gang fungerede jeg som Forhandlingernes Leder. Imidlertid var Industriens Ønsker som Køber overfor Tyskland mangesidige og komplicerede, medens Landbrugets Stilling som Sælger var overmaade ligetil. Det faldt derfor ganske naturligt efterhaanden at overlade Ledelsen af Møderne til Industrien og dette saa meget mere, som Møderne altid afholdtes i dennes Lokaler og fra Industriens Side underlagdes Ledelsen af Industriraadets For-

mand, Ingeniør Alex. Foss. Med Foss mødtes jeg i det Hele taget paa mange Hold til et Samarbejde, som jeg satte Pris paa, og som mellem os skabte et venskabeligt Forhold.

Baade de stadige Forhandlinger herhjemme mellem Erhvervenes Repræsentanter og Forhandlingerne udenfor Landegrænserne i Stockholm, Oslo og London, bragte nemlig Foss og mig i nær Berøring og foranledigede en hyppig Tankeudveksling imellem os, som rakte adskilligt ud over Afgrænsningen af de respektive Erhvervsinteresser, vi havde at varetage. I London forhandlede Foss og jeg kun undertagelsesvis i Fællesskab bortset fra, at vi danske Underhandlere normalt samledes paa vort fælles Hotel til Morgenmøde hos vor selvskrevne Leder, Etatsraad H. N. Andersen. Men iøvrigt førte normalt de respektive Erhvervsrepræsentanter deres Forhandlinger med hver sit Hold af engelske Underhandlere, og ikke altid befandtes det opportunt at lade de Foss underlagte Forhandlinger i London foregaa samtidig med dem, der angik Landbrugets Interesser. Der næredes nemlig nogen Frygt for, at de fra hans Side forfægtede Krav kunde rejse Hindringer for Landbrugsforhandlingernes ønskelige Fremme.

I hvert Fald mindes jeg med i og for sig forklarlig Tydelighed en Episode kort forud for en af vore planlagte Londonrejser, der som sædvanlig agtedes foretaget med et af Ø. K.'s komfortable Skibe med Passager-Bekvemmeligheder. Paa Ø. K.'s Kontor mødtes jeg nemlig med den Besked af Etatsraad Andersen og den tilstedeværende Madsen-Mygdal, at de var bleven enige om at betro mig at gaa til Foss og meddele ham, at vi ikke vilde have ham med paa vor forestaaende Londonfærd, men maatte forbeholde os et Forspring af indtil et Par Uger med vore forestaaende Forhandlinger. Ikke særlig begejstret bøjede jeg mig for det mig ved denne Majoritetsbeslutning overdragne Budbringerhverv, som jeg iøvrigt fik besørget, uden at det i mindste Maade anfægtede Foss' og mit personligt gode Forhold.

Ved Afslutningen af det med Verdenskrigen forbundne Forhandlingsbesvær blev der fra Handelens og Industriens Side ved en Midtdag paa Skydebanen midt i Maj 1919 bragt de Repræsentanter en Tak, som havde varetaget de paagældende Erhvervsinteresser, og Alex. Foss blev uvilkaarlig Hovedadressat for denne Tak. Ogsaa jeg var tilstede ved denne Fest, og lige mod Slutningen uden for Programmet og rent personligt bragte jeg i en Tale Foss min Hyldest

og Tak for de forløbne Aars mangesidige Samarbejde og vort der-ved opstaaede Venskab. Snarest derefter hævedes Bordet — idet der dog netop blev fornøden Tid til, at der med Direktør Gunnar Gregeren som Fører for nogle af de unge sympatiske Repræsentanter for Industri og Handel, med hvem jeg i Krigsaarene plejede harmonisk Samarbejde, bragtes mig en paaskønnet, stilfærdig Afskeds-hilsen. Umiddelbart efter Bordet, ved Kaffen, bragte Foss mig sin Tak for Talen under den Form, at han omfavnede mig, hvilket skete under de tilstedeværendes muntre Udbrud om, at naar vi nu virkelig var naaet til, at dansk Industri og Landbrug faldt i hinandens Arme, saa kunde man næppe tænke sig Sammenspillet mellem dansk Erhvervslivs to Hovedled mere harmonisk.

Det blev sidste Gang, jeg mødtes med Foss. Umiddelbart efter det her omtalte Samvær rejste jeg bort for længere Tid. En efter min Tilbagekomst modtagen indtrængende Indbydelse til at deltage i en Jagt paa hans jyske Ejendom og faste Opholdssted, Høvilddgaard, saa jeg mig desværre ikke i Stand til at efterkomme. Og kort efter døde han.

Foss sprængte sig selv. Jeg beklagede, at han udover energisk og fremragende dygtigt Arbejde paa den Arbejds-mark, hvor han ifølge Uddannelse og præsteret Livsgering hørte hjemme, ydermere slog sig paa aktiv Politik. Thi for en Mand med hans Evne til at skabe Arbejdsfrugter var der paa den politiske Arbejds-mark kun Skuffelser at hente.

I et ikke helt kortfattet Brev fremholdt jeg dette for Foss. Jeg anførte, at naar han med sine Førerevner slog sig paa Politik, maatte man vel gaa ud fra, at Begrundelsen maatte søges i Forventning om ogsaa der at kunne finde Udløsning for sin Førerevne. Men om han virkelig troede, at det Parti med konservativ Holdning, for hvilket han skulde kunne blive Fører, kunde vinde Betydning uden væsentlig Tilslutning fra Landbrugskredse. Og om han endvidere troede, at han — Industrihøvdingen — virkelig fra den Side nogensinde vilde blive accepteret som Fører. Samt endelig, om han virkelig tænkte sig Muligheden af, at en Folkets Fører i vore Dage sad som Indehaver af et Landstingsmandat. At hans politiske Virksomhed med mulig dertil knyttede Aspirationer kun vilde bringe ham Skuffelse, maatte jeg derfor beklage at føle mig ganske overtødet om.

I et kortfattet Svar takkede Foss mig venskabeligt for Brevet, idet han beklagede at maatte udtale, at han skønnede, at jeg havde fuldstændig Ret.

Inden jeg forlader Omtalen af min Virksomhed som Deltager i de ved Verdenskrigen nødvendiggjorte Forhandlinger, skal jeg endnu bemærke, at min samtidige Placering som Medlem af Rigsdagen paaførte mig et særligt Hverv. Gentagende maatte jeg nemlig i lukkede Fællesmøder af begge Tingenes Medlemmer afgive Redegørelse for de i Udlandet førte Forhandlinger vedrørende størst mulig Opretholdelse af saavel vor Produktion som Eksport af Landbrugsvarer. Og tillige faldt det jevnlige i min Lod — stundom med kortest Varsel — at møde frem ved de hyppige Møder, der afholdtes af Fællesorganisationerne for de respektive Led af Landbrugsproduktionen for paa disse at udrede, hvorledes Situationen forelaa ifølge Resultaterne af de sidst førte Forhandlinger.

Jeg var nu i det store og Hele naaet til Afslutningen af den særlige Virksomhed, der ved Verdenskrigen var tildelt mig som medvirkende ved Underhandlinger med de nordeuropæiske Lande, der havde Betydning for vor udenrigske Vareomsætning. Den blev kun et Aarstid senere genoptaget ved en enkelt Rejse til London med Underhandlinger i naturlig Tilknytning til de tidligere førte om Englands Aftagning af vore Landbrugsvarer og vor Aftagning af Produktionsmidler for Landbruget.

Ogsaa de faglige Organisationer, som hvis Tillidsmand jeg havde virket i den forannævnte Egenskab, var med mig enige i at betragte Hvervet som tilendebragt. Og umiddelbart før min Tiltrædelse af den nedenfor omhandlede Rejse var det mig en Ære og Glæde ved en af Organisationernes ledende Mænd for mig arrangeret Frokost at modtage Vidnesbyrd om, at man fra Organisationernes Side skønnede, at den Maade, hvorpaa jeg havde varetaget det paagældende Tillidshverv, var Anerkendelse og Tak værd.

TILBAGETRÆDEN FRA MIN STILLING SOM MEDLEM AF LANDSTINGET

Medens Alex. Foss som nys anført gav sig ny og øget Arbejdsvirksomhed i Vold ved at tage Affære som aktiv Politiker, gik jeg omtrent samtidig den anden Vej, idet jeg i Efteraaret 1918 undlod at søge Valg til Landstinget. Hvorvidt jeg kunde have opnaaet Genvalg, er i denne Forbindelse uden virkelig Interesse. Det var tidligere spaaet, at jeg vilde blive vraget, hvor jeg dog var bleven valgt.

Sidst var jeg undsagt paa et Møde, hvor Klaus Berntsen fandt mig værdig til den haardst tænkelige Medfart. Dermed forholdt det sig saaledes, at under Agitationen for den nye Grundlov mødte han frem i Nykøbing F. i harmonisk Samvirken med en radikal og en socialdemokratisk Rigsdagsmand — Kultusminister Keiser-Nielsen og Overretssagfører Jessen — medens han ikke længe forud ved et Møde sammesteds havde ført skarp Debat med Repræsentanter for de samme Partier.

Jeg mindede herom ved det førstnævnte Møde, hvor et Par Tusinde Tilhørere var tilstede, og af hvilke kun en forsvindende Procent slog politisk Følge med mig. Og jeg forstyrrede i det Hele taget Mødets planlagte idylliske Forløb ved min Kritik af det nu etablerede Samarbejde mellem Partierne. Kl. Berntsen blev meget forbitret herover og gav sin Stemning Luft ved at tilraabe den store Forsamling: „Nu skal I smide ham ud — — — ja, jeg mener jo ved næste Landstingsvalg.“ Og efter en hurtig Vurdering af min politiske Konto fortsatte han i adskilligt blidere Stemning: „og saa kan I jo forresten nok senere hen vælge ham ind igen; men i Øjeblikket trænger han til at blive luftet“. Smidt ud blev jeg imidlertid ikke, og da jeg efter Valget ved Rigsdagens Sammentræden mødtes med Berntsen, fortalte han mig paa given Foranledning og leende, at hans Opfordring til at smide mig ud var hverken ment eller ventet realiseret. Det hele altsaa i god Harmoni med det tyske: „Die Suppe wird immer heisser gekocht als gegessen“. Det er ikke blot i Valhalla, at det paa Kamppladsen gaar hedere til, end det fredelige Samvær udenfor denne tyder paa. — Paa andet fælles Arbejdsfelt — i Landbohøjskolens Tilsynsraad — og iøvrigt som oftest i Rigsdagsarbejdet var jeg gennemgaaende mødtes med Klaus Berntsen i harmonisk og venskabeligt Samarbejde.

Men altsaa: Da jeg absolut var træt af Rigsdagsarbejdet og vilde vende det Ryggen, blev Spørgsmaalet om Muligheden for mit Genvalg uden nogensomhelst Interesse. Jeg fandt Anledning til at tage Afsked med politisk Virksomhed ved et vel besøgt Møde den 27. April 1918 i Nykøbing F., hvor jeg som eneste Taler holdt et Foredrag betitlet: „Politiske Afskedsbetragtninger“. Og Sammenkomsten sluttede med en af mig foranstaltet Souper, hvor politisk Interesse-rede af alle Partier i al Fredsommelighed vekslede venskabelige Udtalelser.

EN REKREATIONSREJSE JORDEN RUNDT VED
ROSENLUND-FORPAGTNINGENS OPHØR

Min Afvikling af Kontoen som aktiv Politiker stod iøvrigt i Forbindelse med en Beslutning om, medens det endnu var Tid, at moderere Kravene til min Arbejdsevne. Jeg ønskede ikke at sprænge mig selv eller at undergrave mit Helbred ved Overtagelse af uforholdsmæssige Arbejdsforpligtelser. Jeg var i den senere Del af Krigsperioden ude for Mindelser om, at der ikke var saa rummelige Grænser som hidtil for, hvad jeg ustraffet kunde byde mine Arbejds kræfter og mine Nerver. Min Forpagtning af Rosenlund udløb med Foraaret 1919. Der var da forløbet 30 Aar, siden jeg med Forpagtningen af Knuthenborg Avlsgaard blev lollandsk Herregaardsforpagter. Og købstadsfødt, som min Hustru var, og med hendes Længsel mod Overflytning til København eller nærmeste Omegn, havde jeg tilsagt hende, at med Udløbet af Rosenlundforpagtningen skulde vort Landophold og hendes Ledelse af en stor Landhusholdning være afsluttet.

Hertil kom, at Tanken om en længere Rejse med derved naaet og formentlig tiltrængt Hvile for Arbejds kræfter og Nerver havde meldt sig og syntes mig mere og mere fristende, jo mere det Tidspunkt rykkede nær, der maatte anses som egnet for dens Iværksættelse. Min Hustru, som af Frygt for en hvilken som helst Form for Sejladis ikke turde tænke paa at slaa Følge, vilde med Glæde benytte min planlagte Rejsefærd til Rejse i Europa. Derimod vilde min yngste 17-aarige Datter Erna med største Glæde melde sig som min Rejsefælle, navnlig da jeg gjorde hende bekendt med, at jeg var villig til eller ønskede, for at give hende bedst muligt Udbytte af Rejsen, at indbyde en af hendes Klassekammerater og Veninder til at være med. Den af hende foreslaede og valgte blev Komtesse Ursula Ahlefeldt fra Vestergaard paa Langeland. Med hende som Die drittes im Bunde startedes saa Rejsefærden den 20. Maj 1919, efter at min ældste Datter Thoras Bryllup med Forpagter W. Tillisch, Trygvælde under Bregentved, 6 Dage forud, altsaa den 14. s. M., var bleven fejret.

Vor Rejse startede fra København med D/S A. P. Bernstorff. Skibstrafikken paa Udlandet, særlig Passagertrafikken, var endnu langtfra trukket i Lave efter Krigsperiodens næsten fuldstændige Afspærring. Der var derfor stuvende fuldt ombord, og den engelske Anløbshavn var Hull. Formentlig var den valgt af Hensyn til Mine-

faren i Nordsøen, hvor vi dog ikke undgik nær Passage forbi — men heldigvis ikke Sammenstød med — en drivende Mine. Jernbanekørslen mellem Hull og London, foretaget i herligt Solskinsvejr, gav mine unge Rejsefæller et første overmaade tiltalende Indtryk af England og den landskabelige Skønhed, som ogsaa Østkysten byder paa. Under et 8-Dages Ophold i London slog vi os ned paa det Hotel Carlton, som i Krigsaarene var de danske Delegationers faste og komfortable Hovedkvarter. Ikke mindst Parkerne i og nær London — navnlig Hyde Park, Richmond Park og Kew-Gardens — vakte vor Beundring ved deres kulminerende Forsommerskønhed, som naaede sit Højdepunkt i Kew-Gardens enestaaende Rhododendron-Pragt.

For mine Rejsefæller syntes vore 8 Londondage for knapt tilmaalte. Dertil havde London altfor meget at præsentere for dem som første Gangs Besøgende. Der var selve Byen, dens Trafik og Butikker, der var de nødvendige Besøg bl. a. i Tower, Westminster Abbey, St. Pauls Kirke, Picture-Gallery og ved monumentale Bygninger samt i Teatre. Naar saa hertil kom Udflugter til Londons Omegn, blev det næsten for meget af det Gode og virkede efterhaanden trættende. Det følte derfor nærmest som velkommen Indledning til en mindre anstrengende Tilværelse, da vi den 9. Dags Morgen slog os ned i det Jernbanetog, som tog os direkte til Liverpool Havnekaj, hvor vor Amerikabaad laa klar til Afgang.

Det London, som vi lod bag os, var anderledes præget end under mine hyppige Besøg i Krigsaarene. Ligesom paa A. P. Bernstorff var ogsaa der nu stuvende fuldt. Krigsmandskabet fra nær og fjern strømmede tilbage og forøgede midlertidigt eller permanent Londons mægtige Folketal. Det mærkedes, at Londons altid stærkt belastede Trafikmidler virkede endnu mere anspændt end tilvant. Lykkefølelsen over at være naaet paa den gode Side af den slidsomme og ængstende Tilværelse under de lange og trange Krigsaar var imidlertid i det væsentlige bruset af. Det var det mægtige Reparationsarbejde efter Krigsperioden — derunder ikke mindst det vanskelige Beskæftigelsesproblem — som meldte sig, og hvis besværlige Løsning vakte Bekymringer. Det fra Krigsaarene kendte beslutsomme og sammenbidt energisk virkende London var nu efter en kort Periode af befriende og lykkelig Følelse af at være naaet frelst gennem Krigstruslerne vendt tilbage til Hverdagen med dens alvorlige Problemer. Og med større Skarer end tilvant til at trænges om Beskæftigelsesmulighederne

og til under vanskelige Vilkaar at søge sikret sig rimeligt Udkomme!

Vor Rejse fra Liverpool til New York foretoges med den ca. 25.000 Tons store Passagerdamper Adriatic. Heller ikke den oversøiske Passagertrafik havde til det paagældende Tidspunkt tilnærmelsesvis antaget Førkrigstidens Tilsnit. Den blev nemlig automatisk stærkt afgrænset ved de betydelige Krav til Tonnage, som Hjemsendelsen af de store ikke europæiske Troppemasser stillede. Endnu i Begyndelsen af Juni, da vi gik over med Adriatic, skete den paagældende Hjemsendelse i stort Omfang. Vort Skib var saaledes fuldt optaget af 2600 Passagerer, af hvilke imidlertid kun knapt 100 var Civilpersoner, medens alle øvrige var hjemvendende canadiske Officerer og Menige, som landsattes i Halifax.

Løvrigt var der Liv og Lystighed ombord, som rimeligt var, hvor Tusinder af unge Militære i samlet Flok vender tilbage. Særlig de havde jo Anledning til at føle sig lykkelige over at naa velbeholdne hjem fra en Kampfront og en Krigsrisiko som den, de nu var færdige med. Saavidt Pladsen tillod det, fik derfor de unge Militæres opstemte Humør Udløsning i et righoldigt Program for daglige fornøjelige Sportskonkurrencer, som stedse samlede en stor Kreds af interesserede Tilskuere.

Vort første Hovedkvarter i Amerika opsloges hos min yngste Søn, Hans, som i 1917 var taget fra London til New York som Chef for en paa hans Initiativ oprettet Filial af det Londonhus, Fr. Huth & Co., i hvilket han siden 1912 havde haft Ansættelse. Han var ugift og havde en forholdsvis rummelig Bolig i den særprægede Tuxedo Park, hvis landskabelige Skønhed danner en flatterende Ramme om et murindfattet Omraade med et fortræffeligt Net af Førsteklasses Veje med eget Kommunalstyre og eget Politi samt med dets spredt beliggende ca. 125 Villaer med tilstødende Haver og Plantninger. Da man ved ca. 1 Times Jernbane- eller Automobilkørsel fra New York kunde naa til min Søns Bolig i Tuxedo Park, bød denne os en fortræffelig Installation.

Ogsaa under et 3 Ugers Ophold i og ved New York var Tiden fuldt optaget, omend neppe under saa anstrengende Form som i London. I selve Tuxedo Park bødes der navnlig mine Rejsefæller et rundeligt Maal af selskabelig Omgang med jevnaldrende Unge. Her til kom endvidere en førstehaands Adgang til Fiskeri fra Motorbaad i 3 fiskerige Søer, som i umiddelbar Rækkefølge og med en samlet

Længde af ca. 6 km gennemskærer Parkterrænet. Med min Søns Bil som stadig benyttet Befordringsmiddel blev hans Bolig i Parken Udgangspunktet for de hyppige Udflugter til Seværdigheder i Omegnen samt til New York. Det var her navnlig Steder som Maleri-Samlinger, Akvariet og National-Museum, som afvandt os Interesse. Ikke mindst galdt dette det sidstnævnte Museum med righoldige og fortræffelig ordnede Samlinger af alt, hvad der vedrører Staternes Jordbundsforhold, Dyre- og Planteverden samt etnografiske Forhold.

Den 30. Juni tog vi med Aftentog fra N. Y. til Niagarafaldet, hvor vi ankom den følgende Morgen og blev 1½ Døgn. Under dette Ophold fik vi baade fra Flodbredden, fra den Dampbaad, som har til Opgave at sejle Besøgende nær ind til Faldene, samt fra en Passage ind under et af Faldene — til hvilken man iføres Olietøj — besigtiget Faldene under alle mulige Synsvinkler. Vi kunde derfor den næste Dags Aften starte pr. Jernbane til Chicago med vor Turist-Samvittighed i god Behold. Mine Rejsfæller var iøvrigt meget imponerede og betagne af Niagarafaldene, og i væsentlig højere Grad end jeg. For min Part fandt jeg nemlig de her virkende Vandmasser kendelig mindre imponerende end forudsat. Forklaringen i saa Henseende er utvivlsomt den, at Fremstillingen af Elektricitet efterhaanden beslaglægger en væsentlig stigende Procent af de Vandmasser, der fra Naturens Haand var anvist paa at passere Faldene.

Vor Ankomst til Chicago om Morgenen den 3. Juli 1919 laa forud for det Tidspunkt, hvor Byen havde vundet Verdensry som uomstridt Hovedkvarter for Alverdens værste Forbryder-Bander. Vi færdedes derfor i Chicago uden i mindste Maade at anfægtes ved Tanker om Muligheden af uforvarende at være naaet ind paa en Valplads for Udveksling af Maskingeværsalver mellem henholdsvis Gangster-Bander og det forfølgende Politi. Forholdene i Chicago var i det Hele taget endnu dengang saa idylliske, at man da vilde have været ganske uforstaaende overfor den Historie, der senere hen fortaltes om et Væddemaal mellem en Boston-Mand og en Chicago-Mand. De væddede om, hvem der kunde fortælle den mest usandsynlige Historie. Ifølge Lodtrækning skulde Chicago-Manden lægge for, og han begyndte: „Der var engang en Gentleman i Chicago“. Allerede her gav imidlertid Boston-Manden Stoppesignal og erklærede sig uhjælpelig overvunden. Nogen større Usandsynlighed vilde det være ham umuligt at finde paa!

Iøvrigt følte vi os kun meget lidt tiltalt af Chicago. Der var

tørt, varmt, støvet og snavset. Kun Partiet langs Michigan-Søen, den milelange Michigan Avenue, syntes os at byde paa et tiltalende Storstadspræg. Besøg i Byens Jackston Park blev en Skuffelse, da Dagen var urimelig solvarm, og Parken ikke afgav den tiltrængte Skygge. Vort 4 Dages Ophold i Chicago gav mig ogsaa Adgang til et Besøg i det verdenskendte Armourske Slagterietablisement, til hvilket jeg var godt introduceret, og hvor jeg mødte elskværdig Modtagelse, uden dog derfor at modtage særlige Indtryk udover Etablissementets Dimensioner i Verdensformat.

Hvad der imidlertid forsonede mig med vort Chicago-ophold var den Omstændighed, at jeg der havde sat min yngste Broder Stevne og der tilbragte 3 Dage sammen med ham. Han var med Landmandsuddannelse draget hjemmefra 27 Aar tidligere og var startet som selvstændig Farmer i Canada. Noget større Held som landøkonomisk Skattegraver kunde han ikke smigre sig med at have været Genstand for. Men han havde dog klarer sig og set sine tre i Amerika fødte Børn naaet frem til velplacerede at kunne virke som Familieforsørgere. Og saa havde han, hvad der var det bedste af det Hele, bevaret saavel sit gode Helbred som sit ukuelig lyse Syn paa Tilværelsen. Min Tilfredshed med Forløbet af det paagældende Brodermøde var det blivende Indtryk, jeg tog med mig, da vi den 6. Juli om Morgenen fra vort vestgaaende Jernbanetog saa Chicago svinde bort i Morgendisens. Vi havde da 3 Dages uafbrudt Jernbanekørsel for os, idet Grand Canyon i Arizona var vort næste Stoppested.

Fire Gange og ad stedse vekslende Ruter har jeg tilbagelagt Afstanden mellem Atlanterhavet og Stillehavet. Det er og bliver en vældig Vejlængde. Det er jo imidlertid heller ikke blot et Land, men en Verdensdel, som den gennemskærer. Den spænder i hvert Fald over saa store Landomraader, at man under Passagen over dem kommer ud for de største Modsætninger. Bogstavelig i dagevis vil man paa hver af de af mig befærdede Hovedruter have at passere Landomraader saa øde og golde, at de produktionsmæssigt set neppe kan tænkes mere ørkenagtige. Hist og her ses et Fattigmandsskur med dets Efterladenskab af tømte Konserverdaaser, ladt i Stikken af en Nybygger, som hurtig saa sit Haab tilintetgjort om her at finde blot det nødtørftigste Udkomme. Endvidere møder man ved de spredt liggende Jernbanestationer lidt Bebyggelse i tarvelig Udformning, i det store Hele kun dækkende Stationens og Jernbanearbejdernes beskedne Krav. Og yderligere kan man enkelte Gange under Dagens

Kørsel se nogle faa radmagre Ungkreaturer i et lavt liggende Hul i Terrænet, som ved Skæbnens Ugunst har faaet Anvisning paa at søge bjerget Udkommet paa et Areal, der vel nok i Forhold til Omgivelserne har Karakter af en Slags Oase, men som i Egenskab af Ernæringsgrundlag synes ganske haabløst. De her omhandlede endeløse Arealer forekommer i hvert Fald mig saa haabløse som Dyrkningsobjekt og i det Hele taget saa værdiløse, at hvis det blev tilbudt mig vederlagsfrit at udvælge til Ejendom et Areal af endog mægtige Dimensioner mod blot at markere det med 4 Hjørnepæle, vilde jeg neppe forsøge at gøre Tilbudet effektivt ved at spendere de 4 Pæle, endsiges dermed forbinde Arbejdet med deres Anbringelse.

Som nævnt er Amerika imidlertid et Modsætningernes Land. Thi helt afvigende fra det heranførte kan man saa passere vidtstrakte Landomraader, hvis Produktion af Kulturafrøder og hvis Tilpasning til selv den mest fordringsfulde Planteavl tilfredsstillere ethvert Krav. Dette gælder saaledes store Dele af Vestamerika, navnlig Kalifornien og Oregon, idet man dog ogsaa der træffer store Stræknin-ger, hvis Dyrkningsværdi er minimal ved Jordens ørkenagtige Karakter i Forbindelse med Vandmangel og ondartet Sandflugt.

I Henhold til disse Betragtninger synes det mig nærmest at maatte vække Forundring, at man i U. S. A. betragter Landbruget som det ubetinget vigtigste Led af Staternes Erhvervsliv. Vor Jernbanekørsel fra Chicago med sydøstlig Kørselsretning førte os imidlertid ved Dag gennem Staten Kansas, hvor Jorddyrkingen overalt syntes rationel og utvivlsomt lønnende. Den derværende Kornavl forekom imponerende, idet man fra Jernbanen fik Indtrykket af, at noget som $\frac{1}{5}$ af det samlede Areal anvendtes til Korndyrkning. Og til trods for denne vidtstrakte Dyrkning af modent Korn — som herhjemme vilde medføre Fare for Markernes Forurening — saa man i Kansas egentlig kun ukrudtsfri og tillige frodige Kornmarker.

Markernes Renhed skyldes formentlig den Omstændighed, at Kansas, hvis Nordgrænse ligger ved 40 Gr. n. Bredde, har et betydeligt længere Efteraar til Renholdelse af Jorden end det, der er danske Landmænd tilmaalt. Dette fremgaar af, at da vi den 7. Juli kørte gennem Kansas, var Kornhøsten allerede i fuld Gang. Og den gik for sig under den misundelsesværdige Form — kun mulig ved stærk moden og renstraet Sæd — at samtidig med Kornets Mejning ved Selvbinder kørtes Negene sammen i store Stakke. Jorden var altsaa med det

samme ryddet til Efteraarspløjning. Hvorvidt Jordens Fugtighedsgrad imidlertid tillod Pløjning, er en anden Side af Sagen.

Staten New Mexiko, som passeredes Dagen efter, præsenterede sig i det store Hele med den ovenfor skildrede ørkenagtige Karakter, altsaa uden nævneværdig anvendelig Vegetation. Kaktus og spredte lynglignende Buske var mægtige Strækningers eneste Vegetation. Bebyggelsen svarede hertil, idet den væsentlig omfattede lerklinede Fattigmandshytter. Jevnlige var de beboede af stærkt rødhuede Indianere, som paa de faa Stoppesteder mødte frem for at slaa Mønt af de Rejsende ved Salg af Prospektkort, selvfabrikerede Tæpper, Pottemagervarer m. v., eller ved Afgift for at lade sig fotografere.

Ogsaa Nabostaten Arizona gør et overmaade tørt og fattigt Indtryk. Egentlig Jorddyrkning saa man ikke. Saavidt man fra Banen kunde se, fandt Arealerne kun Anvendelse ved Afgræsning. Til Vurdering af Afgræsningsværdien kan imidlertid anføres, at til græssende Husdyr saa man saa godt som intet, men derimod et forbløfende Antal blegede Skeletter af Kreaturer og Faar.

En kort Sidelinie fra Hovedbanen bragte os til det verdenskendte Grand Canyon, Coloradoflodens Strømløje. Flodlejet ligger her 2000 Fod over Havfladen og Hotelplateauet ved det almindelig benyttede Stoppested, El Tovar, hæver sig 5000 Fod over Flodlejet. Man har herfra en betagende Udsigt over Flodkløften, som er ca. 14 eng. Mil bred og strækker sig over en Længde af ca. 150 eng. Mil. Fjeldvæggene i denne er bratte Fjeldmure af Tusinder Fods Højde med mellemliggende barokke isolerede Klippeformationer med lagdelte Skifer- og Kalkstensmasser, vekslende i alle Farvenuancer mellem hvidgraat og dybrødt.

Et Par Dage tilbragte vi her vekslende mellem Ride- og Køreture til de mest besøgte Udsigtspunkter langs Flodkløften. Grand Canyon besøges af en mægtig Strøm af Rejsende, hvilket er let forklarligt. Intetsteds har jeg mødt et Natursceneri, der synes mig blot tilnærmelsesvis at kunne staa Maal hermed. Sven Hedin har under et længere Ophold paa Stedet skrevet en Bog om det paagældende Naturens Vidunder, forsynet med af ham præsterede fortræffelige Illustrationer af det vanskeligt gengivelige Terræn. Han nævner her, at en Sammenligning mellem Grand Canyon og det ogsaa af ham nøje studerede Himalayadistrikt er hensigtsløs, da der maa siges at savnes fornuftigt Grundlag for Sammenligning. Endvidere hævder han, at naar man har hørt G. C. omtale som Verdens 8. Underværk, forekom-

mer ogsaa dette ham at ramme ved Siden af. Thi, hævder han, vilde man endelig rangere G. C. blandt Verdens Underværker, maatte den blive det første blandt disse.

Jeg forstaar og deler den Begejstring, som Sven Hedin saaledes lagde for Dagen. Og jeg foresatte mig at ville om muligt gense dette enestaaende Natursceneri. Det lykkedes mig at virkeliggøre dette i Forsommeren 1935. Under mit sidstnævnte 2 Dages Besøg var Vejret straalende med solblank skyfri Himmel og dertil svarende pragtfuld Belysning. Dette sidste er af indgribende Betydning for det Skønhedsindtryk, der modtages under et Besøg ved Grand Canyon. Og Betagelsen ved dette mit andet Besøg var ingenlunde mindre end ved det første.

Vort næste Stoppested var Riverside i Sydkalifornien, en lille By med henved 40.000 Indbyggere. Den syntes os at danne den mest velgørende Modsætning til Chicago i Retning af bymæssig og landskabelig Skønhed i Forbindelse med minutiøst gennemført Properhed og med ideelle klimatiske Forhold. Ydermere findes der her et Hotel — Glenwood Mission Inn — som i sin Branche er noget helt for sig selv i Retning af Komfort, Hygge, kunstnerisk Udsmykning og gennemført Skønhedspræg inde og ude.

Ogsaa til det foresatte jeg mig saavidt gørligt at vende tilbage. Gentagne Gange er dette lykkedes mig, og hver Gang har jeg fundet Hotellet, som det Unikum det er, under fremadskridende Udvikling til Materialisering af en „Drøm af et Hotel“ — saaledes som den svenske Kronprins under Festligholdelse af hans Besøg paa Stedet karakteriserede det. I Ly af det særprægede Milieu, som Hotellet og den omliggende By skaber, er mine her nedskrevne Hændelser og Betragtninger bleven til. Og det paagældende Tilblivelsessted vil jeg inden Afslutningen af nærværende Mindeblade gerne gøre til Genstand for nogle yderligere Betragtninger.

Fra Riverside gik i 1919 vor Rejse til Los Angeles med Besøg i dens Havneplads, San Pedro, hvorfra vi sejlede til Øen Santa Catalina. Denne er Hjemsted for et livligt Badeliv og er Startplads for Sejlad i Motorbaad med Glasbund til Besigtigelse af interessant Havvegetation med Masser af Fisk, navnlig Guldfisk. Vor her nævnte Udflugt fra San Pedro var vort første Møde med Stillehavet og med Flyvefiskene, der til en Begyndelse altid afvinder Beskueren livlig Interesse, som imidlertid hurtig tabes ved Sejlad i de Farvande, hvor de ustandselig forekommer.

I Sydkalifornien besøgte vi endvidere Pasadena, en By med ca. 75.000 Indbyggere og bekendt som et Sted, hvor Rigmænd fra hele Amerika i vid Udstrækning slaar sig ned i nogle Vintermaaneder i pragtfulde Villaer, forsynet med Haver og Alleer i tropemæssig Skikkelse. Vi drog derfra til den i Mellemkalifornien beliggende Yosemite Valley med dens Lake of Mirror (Spejlende Sø) med et paa Grund af langvarig Tørke noget tyndslidt Vandfald med 1900 Fods Højde, med en Fjeldvæg „El Capitan“ paa 3600 Fods Højde, med et ved Motorcar naaet „Glacier Point“, hvorfra haves pragtfuld Udsigt over Nevadbjergene med enkelte Snepletter og Højder indtil 13.000 Fod, samt yderligere med Besøg ved „Big Trees“ — et verdenskendt Skovdistrikt med Træer af enorme Dimensioner, og hvor vi med vor 6 Personers Motorcar fotograferedes, holdende i Kørevejen, hvor denne gaar igennem Stammen af et af de paagældende Kæmpetræer.

Vort næste Stoppested var San Francisco, som vi fandt mere kold og blæsende end noget andet af os besøgt amerikansk Sted. Ved vort Besøg var hengaaet 13 Aar efter den Jordskælvskatastrofe, som i 1906 hjemsøgte Byen, og som angaves der at have ødelagt ca. 25.000 Bygninger samt at have anrettet Skade for ca. 1300 Mill. Kr. Byen var nu i det store Hele genopbygget, og Sporene af Naturkatastrofen var for saa vidt udslettede.

Vort Ophold i S. F. indskrænkedes til kun et Par Dage, anvendt til Rundture i Byen — som delvis er bygget paa meget kuperet Terræn — samt i dennes Omegn. Fra disse medtog vi imidlertid ikke dyberegaaende Indtryk og Minder, end at et af de bedst bevarede af disse gælder en Klippe i Indsejlingen til S. F. — Golden Gate — og tæt ved en Chaussé langs Strandkanten, som var et saa stærkt søgt Hvilested for Farvandets Søløver, at man til enhver Tid kunde se den taget i Brug af et stort Antal af disse.

Den 26. Juli afrejste vi fra S. F. via Honolulu med S/S Venezuela, en forholdsvis lille Damper paa 5.600 Tons. Iøvrigt var det et vel indrettet Passagerskib, bygget i 1917, forsynet med tradløs Telegraf efter Poulsens System og indrettet til rigelig 100 første og 160 anden Kl. Passagerer. Venezuela viste sig i Søgang som en støt Søbaad med forbausende lidt Rulning. Jeg skønnede dette forklaret ved dens ringe Overbygning — den laa lavt paa Vandet — samt ved dens Dybgaende, ca. 24 Fod.

Vejret under vor Stillehavssejlsads var i det store Hele gunstigt og bød mine Rejsefæller ønskelig Adgang til den aftenlige Dans

paa Dækket, som var normeret Led af Underholdningen ombord, og som foregik i Tropetemperatur og til yndefuld Musik, leveret af et fortræffelig sammenspillet siamesisk Orkester med udelukkende Strenginstrumenter. En traadløst adviseret Tyfon drejede vi af for. I fuldstændigt Vindstille passerede vi derefter det Strøg, hvor den havde huseret, og imponeredes ved de mægtige Dønninger fra alle Verdens Hjørner, som endnu mindede om dens Optræden i dette Farvand, hvis meget store Havdybde skaber særlige Betingelser for Vindens Evne til at foranledige oprørt Sø.

En Uges Sejlads fra S. F. bragte os til Hawaii Øerne med én Dags Overliggen i Byen Honolulu Havn paa Øen Oahu. Byen med et Folketal af ca. 135.000, med et evigt Sommerklima og Tropevegetation, med herlig Badestrand og en Bølgebrænding, der byder enestaaende Betingelser for sportsmæssigt Brændingsridt („Surfriding“) er et stærkt besøgt Opholdssted for ferierende Gæster, som dér til alle Aarets Tider kan indstille sig paa at holde Sommerferie. Den samlede Øgruppe tilhører Amerika, og vor Køretur gennem Oahu viste os, at paa denne foregaar udstrakt Dyrkning med tilknyttet fabrikmæssig Udnyttelse af henholdsvis Sukkerrør og Ananas. Den sidstnævnte Frugt saa vi produceret paa et sammenhængende Areal af formentlig henimod ét Tusind Tdr. Ld. og under *saa* rationel Pleje og Jordbrugskultur, at det overgaar alt, hvad jeg har set. Ogsaa Bananer produceredes i stor Udstrækning.

I Honolulu findes et Akvarium, ikke imponerende stort, men i høj Grad seværdigt. Det rummer nemlig en enestaaende Repræsentation for Stillehavsfisk, Masser af disse saavel i straalende Farvepragt som i en Variation af Former, der overgaar, hvad selv en livlig Fantasi kan forestille sig. Ingen Rejsende bør derfor undlade at benytte en Mulighed for et Besøg i det nævnte Akvarium.

12 Dages yderligere Sejlads bragte os til Japan med Yokohama som Anløbshavn. Indsejlingen dertil var fremmedartet, navnlig Mødet med de mindre Skibe p. G. a. deres ejendommelige Sejlføring og Mastestilling samt med, hvad der svarer til vore Robaade, som her fremdrives ved Sidearerer, fastgjort til et Kugleled. Paa Havnekajen mødte vi for første Gang Østens normerede Befordring for Persontrafik: Rickshaw'en med den indfødte Kuli som Forspand. Brugen af Motorcar var i Japan endnu dengang kun lidt udbredt.

Ved vort første Møde med japansk Bykultur fangedes vor Opmærksomhed fornemmelig ved følgende Ejendommeligheder: Japa-

nerindernes ringe Størrelse, deres Haaropsætning, deres ejendommelige brogede Bælte med Rygløjfe samt deres Spædbørn baarne paa Ryggen; dernæst det fremmedartede Gadespektakel med en dominerende Grundtone af klaprende og slæbende Træklodser, fornemmelig frembragt ved Japanerindernes slæbende Gang og Brugen af Trætøfler, forsynede med to mere eller mindre høje Træklodser. Og endelig Madlugten, hvis mest fremtrædende Træk var branket Madfedt. Der er hermed gjort Rede for de Sanseindtryk, som uvilkaarlig først udfældes, og som væsentlig holder sig under hele Opholdet i Japan.

Under Følgeskab af en os gennem Cook's Rejsebureau forskaffet engelsktalende japansk Fører tilbragte vi ca. 5 Uger i Japan med Besøg i Byerne Yokohama, Tokyo, Kioto, Nagoya, Kobe og Nagasaki samt i en Del for Turister udhævede Maal inde i Landet, hvis Naturskønhed betinger deres Tiltrækning og har foranlediget deres Udstyr med store og tidssvarende Hotelanlæg. I Harmoni hermed er de beliggende i umiddelbar Nærhed af den brede og stærkt befærdede Alfarvej for Globetrottere, som ogsaa vi fulgte under vor Rejse i Japan.

Japan byder paa et rigt Maal af landskabelig Skønhed, for hvilken hele den indfødte Befolkning har en i ualmindelig høj Grad aaben Sans. Glæden over Kirsebærtrærnes rige Blomstring i det tidlige Foraar, over Efteraarsløvets brogede Farvepragt — fremmet ved skøn som Sammenstilling af forskellige Sorter af navnlig Ahorn-typen — samt Sansen for at skabe raffinerede, kunstfærdige Haveinterieurer, ofte i kostbare Miniaturudgaver, alt dette aflægger Vidnesbyrd herom. Endvidere lægger den almene Befolkning gennemgaaende en dyb religiøs Følelse for Dagen overfor Japans mangfoldige Templer, navnlig overfor den Del af disse, der præsenterer sig med righoldigt Udstyr.

Særlig gælder dette Tempelbyen Niko, hvis rigt udstyrede Tempel ogsaa i særlig Grad virker dragende paa den udenlandske Turiststrøm, og i hvis umiddelbare Nærhed den japanske Kejser har Sommerbolig. Under vort Ophold i Niko passeredes vi gentagende af det kejserlige Køretøj: en opslaaet Landauer fremført i skarpt Trav, og hvis iøjnefaldende fremmedartede Træk var en med Haarkvast udstyret Løber ved Siden af hver Hest til Bortviftning af Insekter.

Hos Fremmede vækker Japans særprægede Kunstindustri Op-

mærksomhed, og den frister ved forholdsvis billige Priser til omfattende Køb. — Med Afrejse fra Kobe i en stor moderne Damper passerede vi gennem den naturskønne japanske Indlandssø med Maser af skovklædte Smaaøer samt anløb Nagasaki, hvor et Utal af japanske Kvinder, delt i 4 Hold, i Nattens Løb besøgede vor Dampers Kulbehov dækket, ved i Kurve paa Ryggen at slæbe Kullene højt tilvejs ad lange Stiger. Mændenes Opgave var at se til og at dirigere Foretagendet. Altsaa en Arbejdsdeling, der i nogen Maade genkaldte Micawbers Tilhold til Hustruen ved Indskibning paa Ud-vandrerdamperen, der skulde føre Familien til Australien: Pas du nu paa Børnene, saa skal jeg passe paa Vejret.

Fra Nagasaki gik Rejsen direkte til Shanghai, hvor vi ankom den 22. Septbr. Opholdet i Kina kom kun til at strække sig over 3¹/₂ Uge, fordelt med 8 Dage i Shanghai med dertil knyttet Husbaad-Udflugt, med 9 Dage til Besøg i Peking med Udflugter derfra samt med 8 Dage til Besøg i Hongkong med derfra aflagt Besøg i Canton.

I Shanghai nød vi godt af Bestyrer Knipschildts, Toldkommisær, senere Minister Oiesens og Generalkonsul Raaschous Landsmandsskab og Gæstevenskab. Særlig den førstnævnte — Manager for Ø. K.'s Shanghai-Afdeling — gav os som Vært under en to Dages Husbaadsejls inde i Landet en paaskønnet Adgang til at faa interessant Indblik i kinesiske Landdistrikters Jorddyrkning. Fra Shanghai foretog vi iøvrigt Køreture i Byens Omegn, bl. a. til Woosung ved Jangtseflodens Munding, aflagde gentagne Besøg i Kineserbyen, i nærmestliggende Pagoder og i den franske Klub samt studerede det meget interessante Butiks- og Gadeliv i Shanghais mægtig trafikerede Hovedgade: Nanking Road.

I Peking havde vi megen Glæde og Støtte for den rette Udnyttelse af vort Besøg af vore elskværdige Landsmænd Telegrafbestyrer under Store Nord. Telegrafseltskab Sophus Black og Frue, velkendte og paaskønnede af danske Pekingrejsende for deres værdifulde, rundeligt ydede Bistand og Gæstevenskab. Selvfølgelig besøgte vi i Peking bl. a. de kejserlige Paladser, Himlens Tempel samt de andre Seværdigheder, som enhver Tilrejsende skylder sig selv at blive bekendt med. Herhen hører ligesaa selvfølgelig Studiet af Muren omkring Peking samt af Gesandtskabskvarteret. I den danske Legation mødte vi Venlighed hos den konstituerede Chargé d'Affaires, Ingeniør Krebs, med hvis Broder, Dr. Krebs, vi ogsaa der mødtes.

Iøvrigt har neppe nogen af de Byer, vi besøgte paa vor Rejse-

færd, frembudt et Gadeliv, der tilnærmelsesvis var saa ejendommeligt og broget, som det vi i Peking blev Vidne til. Det gamle og det nye mødtes her og gav Gadebilledet en særlig Kolorit. Hjulbøre til Personbefordring, Rickshaws, Motorcars og gammeldags Køretøjer med Hesteforspand, Flokke af løsgaaende Svin, Kamelkaravaner, Gadesælgere med Kurve paa Tværstang over Skuldrene, uniformeret militærlignende Gadepoliti i europæisk Lignelse, og saa Handelen ud til Gaden fra aabne Boder eller i Gaderne fra der opstillede Boder; og som Islæt i det Hele et myldrende Liv af indfødte Fodgængere i deres for os fremmedartede Udstaffering — alt dette, som man saaledes blev Vidne til, bibragte os unægtelig Følelsen af at være kommen langt hinsides det hjemlige Markskel.

Fra Peking foretog vi forskellige meget interessante Udflugter. Med Blacks besøgte vi saaledes Kejserens Sommerpalads med nærmeste meget seværdige Omgivelser. Hele det paagældende Distrikt er fra Naturens Haand meget smukt, og hvad der er skabt af Menneskehaand, er baade smukt og kostbart. Vort Besøg derude fandt Sted i straalende Solskin.

En Udflugt til Kejsergravene og Den kinesiske Mur foretog vi alene og via Jernbanestationen Nankau med Ophold paa det der-værende Hotel. Tre der tilvejebragte Æsler benyttedes som Ridedyr til Kejsergravene: Minggravene. Af de 13 Kejsergrave besøgte vi den største samt en mindre Begravelsesplads med Tempel. Den følgende Dag tog vi fra Nankau til en Station ved den kinesiske Mur, som i stadige Vridninger følger det stærkt takkede Bjerglandskab, og hvis ingenlunde velholdte Tilstand vi overbeviste os om ved en længere Spadseretur paa selve Muren.

Vendt tilbage til Peking tilbragte vi med Blacks i deres meget smukke og smagfuldt udstyrede kinesiske Hjem et Par interessante og fornøjelige Dage, hvorpaa vi med Toget vendte tilbage til Shanghai, foretog umiddelbart efter vor Tilbagevenden den alt nævnte Husbaadfarer og satte derefter Kurs mod Hongkong.

3 Dages Sejlads med engelsk Kystdamper bragte os dertil. Det mest bemærkelsesværdige paa denne Tur var vort første Møde med det under dette Himmelstrøg meget benyttede Værn mod Pirater. Det var her praktiseret ved Afgitring af Kommandobroen fra direkte Forbindelse med For- og Agterdæk samt med Forsyning af Skibets samtlige Officerer med Revolver og med tilknyttet Adgang til Vaabenkammer og Ammunition. Sidst og ikke mindst kom saa hertil 4

Politiofficerer, udstyrede med Winchesterrifler og delt i 2 Vagthold med et saadant i skiftevis Virksomhed.

Hongkong, underlagt britisk Styre, omfatter en mindre Ø med tilgrænsende Fastland, som væsentlig optages af Byen med samme Navn og med 850.000 Indb. Havnen med udstrakt Rhed er fortræffelig, og Byens Beliggenhed mod og opad en 1600 Fod høj Baggrund er overordentlig smuk. Beliggenheden er 22 Gr. n. Br., altsaa nær Tropegrænsen. Ved Færdsel med en Tandhjulsbane, som forbinde den nedre Del af Byen med de bagved liggende Højder, passerer man gennem en ualmindelig smuk botanisk Have med en mere særpræget Tropevegetation, end vi hidtil havde set.

Et Besøg i Canton foretoges med Damper fra Hongkong, og det nys nævnte Piratværn var her mobiliseret under særlig effektiv Form. Der startedes fra Hongkong om Aftenen, og henimod Midnat den følgende Aften naaedes tilbage dertil. Tiden fra tidlig Formiddag til sen Eftermiddag blev derved til Raadighed for Opholdet i Canton. Medens vi efter Opbrudet fra Kobe i Japan ikke havde haft nogen som helst Brug for en Rejsefører, var det foreholdt os, at en saadan var ganske nødvendig i Canton. Vi fulgte derfor det givne Tilhold; den engelsktalende Fører mødte os ved vor Dampers Ankomst og viste sig forsaavidt uundværlig, som man vilde have været ilde stillet ved kun at have kunnet anstille et ganske haabløst Forsøg paa at gøre sig forstaaelig paa Engelsk.

Byen omfattede et lille Europærkvarter, hvor vi indtog vore Maaltider. Derfra startedes i Bærestole, hver med 3 Bærere. Gaderne er nemlig saa snævre, at end ikke Rickshaws kan færdes der; og det myldrende Liv i Gader og tilstødende aabne Butikker og Beboelser nødvendiggør det for Fremmede at lade sig befordre. Folketallet angives til rigelig $\frac{3}{4}$ Mill. i selve Byen og opimod $\frac{1}{2}$ Mill. i Baade og Djunker paa Floden. Saa varmt var der, at de Indfødtes Udstyr for mangfoldiges Vedkommende indskrænkedes til et Lændeklæde. Vi besøgte en Del Værksteder for Silkebroderier, Tæpper, Elfenbenssager, Sølvvarer m. v. og med Masser af dejlige Ting. „Tilkøbte“, som vi skønnede at være fra Opholdene i saavel Japan som Nordkina, var vi ikke desto mindre stærkt fristede til at supplere vore Køb med de os her tilbudte Varer. Imidlertid havde jeg forudset denne Fare og havde kun medtaget likvide Penge i saa begrænset Maal, at det ikke tillod Køb i nævneværdigt Omfang. Men ingen undgaar sin Skæbne. Mine to unge Rejsefæller fik mig hurtigt overbevist om det

uforsvarlige i at forsømme en saa gunstig Lejlighed til at forsyne sig med forholdsvis billige men dejlige Ting. Et snedigt placeret Tilbud af vor Fører om Udlæg af ethvert ønskeligt Beløb mod Indbetaling til vort Hongkong-Hotel klarede hele den Side af Sagen. Og Enden paa det Hele blev, at vi fra Canton hjemførte en hel Del Sager, som senere hos Modtagerne mødte uforbeholden Anerkendelse.

Den følgende Morgen, den 16. October, brød vi op fra Hongkong med Singapore som Maal, og vi naaede dertil netop en Uge senere. Det havde vist sig vanskeligt at faa Skibslejlighed ad den paagældende Rute, saa vi maatte benytte et forholdsvis lille Skib — kun 2225 Reg. Tons — og med kun Plads til en halv Snes 1. Kl. Passagerer, medens der var 250 Dækspassagerer og angaves at være Plads til 3 à 4 Gange saa mange. Inden vor Start fra Hongkong-Rhed var det adviseret, at en Tyfon var undervejs fra Filippinerne; og ifølge den angivne Bevægelsesretning skulde vi møde den omtrent ved Midnat. Vor Kaptain lod haant om den saaledes givne Advarsel, men med det Resultat, at vi faktisk ved Midnatstid løb ind i orkanagtig Vindstyrke og i et dertil svarende „Himmelhav“. I 1½ Døgn væltede vi derefter rundt i Kinasøen, hvor jeg, der ellers staar paa god Fod med alt, hvad det aabne Hav har at byde paa, maatte erkende, at et end mere intimt Kendskab til en Tyfons Virkninger i aabne Sø end det her vundne maatte jeg meget bede mig fritaget for.

I Singapore, hvor Ø. K. har en af sine Hovedstationer i Østen, havde vi et særdeles tiltalende Ophold hos Kompagniets Førstemand, Konsul Hvalsøe, ugift og Indehaver af en rummelig og hyggelig Bolig. Takket være hans store Elskværdighed og selskabelige Placering indenfor saavel den danske som den øvrige Fremmedkoloni, befandt vi os fortræffeligt under den udmærkede Installation i hans Hjem. Inklusive Afbrydelser strakte denne sig indenfor en Tid af ca. 1½ Maaned, idet min Hjem søgelse af et ondartet Malariaanfald forlængede vort oprindelig planlagte Ophold betydeligt, da vor fra første Færd tilsigtede Rejse til Siam paa Grund af min Sygdom maatte opgives.

Singapore med ca. 200.000 Indbyggere ligger paa ca. 1° n. Br., altsaa umiddelbart ved Ækvator og følgelig Hjemsted for baade tropisk Varme og Tropevegetation. Under mit derværende Ophold foretog jeg 3 Rejser til Besigtigelse af Plantager, i hvilke Det østasiatiske Plantagekompagni er interesseret, nemlig en 8 Dages Rejse til Padang Meiha, Teluk Merbau og Penang, en 6 Dages Rejse — i

hvilken mine 2 unge Rejsefæller deltog — til Mount Austin og Adda Plantagerne i Johore, samt endelig en 5 Dages Rejse til Kretai Plantagen, som til det paagældende Tidspunkt omfattede ca. 7000 acres, mod Mt. Austin's ca. 11000, Teluk Merbau's ca. 7.900 — Padang Meiha's 4.750 — Timor's 1700 — og Adda's 640 acres — tilsammentaget ca. 33.000 acres.

Singapore er særpræget ved det Samfund af Alverdens forskelligartede Folketyper, som man der møder. Hertil bidrager vel ogsaa den Omstændighed, at Singapore fungerer som Stoppested eller Omskiftningsstation for Masser af Mennesker paa deres Vej fra Vesten til Østen eller omvendt. Og over det bagliggende Malaya med dets bagestliggende vidtstrakte Djungle, forsynet med alt i Retning af Vilddyr: Tigre, Pantere, Elefanter, Næsehorn, Vildsvin og Slanger samt med krokodillefyldte Floder, hviler det Præg af det helt fremmedartede, som kan sætte endog en normalt kølig dansk Fantasi i forholdsvis stærke Svingninger. Ogsaa derude, ligesom i det Indre af Kina, føler man sig altsaa m. a. O. et godt Stykke hinsides det hjemlige Milieu, hvilket ogsaa kan frembyde sin egenartede Interesse.

Vi vilde være trængt dybere ind i disse for os fremmedartede Enemærker, og foruden det nysnævnte planlagte Besøg i Siam var ogsaa et Java-Besøg tilsigtet. En Stopper herfor sattes altsaa ved det ondartede Malariaanfald, som under Besøg i Mount Austins Plantage ved de der grasserende berygtede Moskitoer var paaført mig, men heldigvis ikke mine unge Rejsefæller. Under de foreliggende Omstændigheder var det os kært at kunne benytte en os elskværdig aabnet Adgang til fra Singapore at gaa direkte hjem gennem Suezkanalen med Ø. K.s M/S „Jutlandia“. Den 6. Decbr. afgik vi fra Singapore, og den 14. Januar 1920 fortojedes om Formiddagen ved Dansk Soyakagefabriks Bolværk, idet Jutlandia tilførte Fabrikken en Ladning Copra.

De 39 Dages Sejlads, som Hjemrejsen omfattede, forløb uden særlige Hændelser. Min Malaria, som trods stærk Anvendelse af Kinin ingenlunde var nedkæmpet ved Hjemrejsens Tiltræden, bedredes Dag for Dag under mit Ophold paa Havet. Og det kan i denne Forbindelse anføres, at i god Overensstemmelse med, hvad jeg maatte være forberedt paa, var jeg et lille halvt Aar efter Genstand for et pludseligt opdukkende ondartet og ret langvarigt fornyet Malariaanfald. Der blev derefter af kyndige Folk udtalt den Overbevisning,

at jeg efter dette fornyede Udbrud af Sygdommen maatte være forberedt paa stadig fortsatte tilsvarende Angreb af denne og med ikke særlig lange Mellemrum. Der er nu imidlertid lykkeligvis forløbet rigelig 17 Aar siden det paagældende Anfald, uden at jeg har havt blot nogensomhelst Mindelse om Malaria; saa det bliver vel neppe fra den Side, at det afgørende Hovedangreb paa min Leveevne sætter ind.

Vi var paa Jutlandia de eneste Passagerer og kunde nyde de rolige fredfyldte Rejsedage langs interessante Kyststrækninger, saasom Sumatra, Ceylon, Malta og den spanske Kyst med Udsigt over de hvidtindrende Nevadabjerge. Ikke mindst tog Passagen gennem Suezkanalen, som vi foretog for første Gang, i høj Grad vor Interesse fangen. Dette ikke mindst fordi Kanalens tilstødende Terrain i vid Udstrækning var præget af dets særlige Brug under Verdenskrigen. Der forefandtes saaledes mægtige Lejre — i Krigstiden ogsaa Fangelejre — navnlig paa Østsiden med kolossale Ophobninger af Forraad. I Lejrene, som fornemmelig bestod af Lærredstelte, fandtes talrige Soldater, baade engelske og farvede. Paa Kanalens Vestside fandtes Folde, som talte adskillige Tusinde Heste.

Suezkanalens Længde er 87 engl. Mil, og Gennemsnitsfarten for Passagen er 6 M. i Timen eller 14 à 15 Timers Sejlads. Een Gang stoppede vi op, idet Kanalbroen passeredes af Toget fra Kairo til Jerusalem, hvilket unegtelig forekom os interessantere, end naar der raabes ud til Afgang med Toget Maribo-Rødby.

Iøvrigt forbinder en stærkt trafikeret Jernbane langs Kanalens Vestside dennes nordlige og sydlige Endestation: Port Said og Suez. Den sidste Trediedel af Kanalpassagen foregaar langs oversvømmet Kanalbagland paa Vestsiden (den ægyptiske Side), idet her, saa langt Øjet rækker, findes aldeles horizontalt Terræn, dækket med et ringe Vandlag fra faa Tommers indtil et Par Fods Dybde. Dette oversvømmede Terræn var Tilholdssted for umaadelige Mængder af Ænder samt noget mindre Mængder, men dog Tusinder af Hejrer, Pelikaner, Flamingoer og Regnspover foruden Skarer af mindre Vadefugle. Storke, som vi ogsaa havde paaregnet at se her, søgte vi imidlertid forgæves.

Endnu i den nordlige Del af Rødehavet foreskrev Temperaturen udelukkende Brug af Lærredstøj. Ved Ankomsten til Suez ledtes Tanken hen paa Brugen af noget tykkere Beklædning. Og da vi et Døgn senere, den 26. December, efter Stop og Opankring paa Port Said

Rhed med tilknyttet flygtigt Besøg i Port Said naaede ud i Middelhavet, var Indstillingen nærmest til Brug af Vintertøj.

19 Dage senere gik vi altsaa efter vel tilendebragt Hjemrejse fra-borde i Københavns Havn. Og dette kunde lykkeligvis ske i paaskøn-net Erkendelse af, at Rejsens Forløb i Henseende til Modtagelse af blivende værdifulde Rejseindtryk, til Hvile for Sind og Nerver og i Virkeligheden trods det uvelkomne Malariaanfald ogsaa til Styrkelse til Genoptagelse af Arbejdsvirksomhed havde indfriet enhver rimelig Forventning.

ATTER HJEMME EFTER EN 8 MAANEDERS REJSEFÆRD

Efter de 8 Maaneders Adskillelse mødtes jeg ved min Tilbage-komst med min Hustru, som ogsaa kunde se tilbage paa en lykkelig gennemført Rejsefærd, praktiseret i Overensstemmelse med hendes bestemte Ønske om i videste Udstrækning at foretrække Rejser paa Landjorden for Sørejser.

Vi stod paa det Tidspunkt uden Bolig, idet vi ved Opbrudet fra Rosenlund havde rømmet og afgivet den derværende Bolig, samtidig med at vi overførte vort hele Bohave til en københavnsk Flyttefor-retnings Magasiner. Det var vor Tanke at søge købt en passende Bolig med Have i Københavns Omegn, men foreløbig var vi henviste til at slaa os ned paa Hotel. Vi valgte Paladshotellet, hvor jeg som Rigsdagsmand stadig havde haft Tilhold, og installeredes i 2 Værel-ser, hvorved vi nødtes til at føre det Liv med vore Sager spredt rundt i Kufferter, som i det lange Løb virker trættende og forstyrrende paa Velbefindendet.

Vi tilskyndedes saaledes til snarest at foretage Køb af en pas-sende Villa, uanset at Priserne til det paagældende Tidspunkt laa forholdsvis meget højt. Ikke mindst galdt dette de større Villaer, idet der var Penge mellem Folk og god Efterspørgsel netop efter saadanne Boliger. Forvante som vi var med store og rummelige Bo-liger baade paa Knuthenborg Avlsgaard og paa Rosenlund samt med dertil svarende Møblement, blev det os dyrt paany at faa Foden under eget Bord, hvilket skete ved Købet af en stor og rummelig Bolig paa Dr. Louisesvej i Charlottenlund, nyopført og med en ca. $\frac{1}{2}$ Td. Ld. stor Grund.

Efter at jeg havde havt den Sorg efter 43 Aars Samliv at se min Hustru kaldt bort i Eftersommeren 1929, henvistes jeg dermed til i det store og Hele at være ene om at udnytte Boligen. Efterhaanden forekom den mig følgelig for stor, hvorfor jeg solgte og fraflyttede den i Foraaret 1933. Priserne, navnlig paa store Villaer, var da gaaet helt den anden Vej, og mit Salg af Villaen indbragte ikke stort mere end Halvparten af den Pris, jeg havde havt at udrede for Huset.

Det var under vor midlertidige Installation paa Paladshotellet, at det var bleven overdraget Højesteretsassgfører Liebe at danne Ministerium til Afløsning for Ministeriet Zahle. Formentlig var dette fremskyndet ved de ændrede politiske Signaler, som Folketingsmændene Marott og Moesgaard-Kjeldsen til det paagældende Tidspunkt fandt Anledning til at afgive. Under Arbejdet med Udfærdigelsen af sin Ministerliste havde Liebe i mundtlig Samtale tilbudt mig Landbrugsministerportefeullen. Jeg havde imidlertid kun blankt at afslaa Tilbudet, henvisende til at jeg ved min Tilbagetræden som aktiv Politiker havde — fuldt opmærksom paa den derved indtagne Holdning, altsaa netop med velberaad Hu — fremsat en Udtalelse, der maatte udelukke enhver Tanke om at optræde som aktiv Politiker under den Form, som min Indtræden i det nu under Dannelselse værende Ministerium vilde henvise mig til.

Mit tidligere omtalte Afskedsforedrag som Politiker, holdt i Nykøbing F. i April 1918 under Titelen „Politiske Afskedsbetragtninger“, forelaa trykt in extenso først i Lolland-Falsters Stiftstidende og derefter i Pieceform hos Gyldendal. Det sluttede med at udtale, at det eneste, der sker ved, at jeg træder tilbage som aktiv Politiker er, „at mit Indlæg i Døgnets evigt standende politiske Strid er afsluttet. Og med det selvfølgelig Resultat, at det bliver de næst indtegnede Talere, som fører Ordet“. At indtræde i et Ministerium, hvis Hensigt ubestridelig var under en tilspidset Situation at fortrænge et andet, var efter mit utvivlsomt rigtige Skøn endog i kraftigste Form at genoptage min Virksomhed som aktiv Politiker. Og herfra havde jeg ved min her fremdragne Udtalelse afskaaret mig.

MIN KORTVARIGE VIRKSOMHED SOM LANDBRUGSMINISTER

Da jeg faa Dage senere tiltraadte min sædvanlige Morgenvandring fra Paladshotellet og stoppede op ved Berlingskes Hjørne ved Raadhuspladsen for at erfare det nyeste Nyt, blev jeg bekendt med, at det var overdraget Overformynder M. P. Friis at danne et Ministerium, hvis Opgave skulde bestaa i snarest efter Gennemførelse af det under Behandling værende Forslag til ny Valglov, at faa udskrevet nye Folketingsvalg. Talen var altsaa her om et rent og skært Forretningsministerium, der formentlig som saadant turde paaregne frit Lejde fra de forskellige Partier til Gennemførelse af de tilsigtede Valg.

Mine herved foranledigede Betragtninger førte mig hurtig til den Slutning, at en under de nu foreliggende Omstændigheder eventuelt fremkommen Anmodning om at indtræde i det nye Ministerium vilde der ingen Anledning være til at afslaa. Og for alle Eventualiteter ansaa jeg det for rettest at vende tilbage til Hotellet for at afvente Begivenhedernes Gang. Umiddelbart efter min Tilbagekomst til Hotellet telefonerede den nye Ministerchef og udbad sig en Samtale med mig, som resulterede i, at jeg uden Betænkelighed accepterede det mig tilbudte Hverv som Landbrugsminister. Paa Rigtigheden af min Bedømmelse af de mig gjorte Tilbud om Landbrugsministerstillingen modtog jeg en velkommen Stadfæstelse, da den nylig tilbage-traadte Indenrigsminister Ove Rode ved mit første Fremmøde paa Rigsdagen som Minister venligt overbragte mig sin „Lykønskning til, at De sagde Nej første Gang og Ja anden Gang“.

Som ovenfor anført paaregnedes Vaabenhvile overfor det nydannede Ministerium, hvis Levetid paa Forhaand ventedes afsluttet med Gennemførelsen af de tilsigtede og hurtigt udskrevne Folketingsvalg. Desuagtet kom der dog i den Maaned, som Ministeriet fik at virke i, til at foreligge Situationer, som stillede Ministerchefens Statsmandsevne paa stedse vel bestaaet Prøve.

Det Lovgivningsarbejde, som under vor korte Virketid blev gennemført, var ifølge Sagens Natur ikke omfattende. Imidlertid har jeg let ved at mindes, at det for mit Vedkommende bl. a. omfattede den endelige Vedtagelse af Lov om Vildmosen, i hvilken Landbrugsministeren bemyndigedes til at nedsætte en Vildmosekommission. I de til Forelæggelsen knyttede Bemærkninger erklærede jeg ikke i

min korte Ministertid at ville benytte Lovens Bemyndigelse til Kommissionsnedsættelse, men at ville overlade dette til min Eftermand. Og det var mig unegtelig da en fjerntliggende Tanke, at jeg ved Kommissionens senere Nedsættelse skulde af min Eftermand blive udpeget som dens Formand.

Iøvrigt finder jeg kun Anledning til at fremdrage een Tildragelse under min Ministervirksomhed, idet denne kom til at drage Følger efter sig i Henseende til Arbejdsfordelingen mellem henholdsvis Indenrigsministeriet og Landbrugsministeriet. Det vil endnu af mange mindes, at det ret indviklede og vanskelige Problem vedrørende Kornordningen var henlagt under Indenrigsministeriet med Ove Rode som daværende Indenrigsminister og ikke under Landbrugsministeriet med Chr. Pedersen som Landbrugsminister. Det bestredes ikke fra nogen Side, at Ove Rode i og for sig maatte skønnes at besidde bedre Forudsætninger end Chr. Pedersen for at finde frem til en god Løsning af de mangesidige Vanskeligheder, som Tilvejebringelsen af en brugbar og retfærdig Kornlov frembød. Men ifølge Sagens Beskaffenhed maatte det paagældende Lovgivningsarbejde rettelig henhøre under Landbrugsministeriet, saaledes at man indenfor Landbrugskredse i ret vid Udstrækning fandt det beklageligt, at Situationen havde medført Sagens Henlægning under et andet Ministerium.

Henimod Slutningen af vort Ministeriums Levetid og faa Dage før Rigsdagens Opbrud til Iværksættelse af Valgkampagnen afleverede daværende Sekretær i Kornudvalget og Amtsassessor i Tønder P. C. Stemann, nu Amtmand paa Bornholm, et af Professor Holger Møllgaard udarbejdet Forslag til en Korn- og Foderstofordning for Slesvig, ifølge hvilket der foreløbig vilde være at stille indtil 3 Mill. Kr. udover tidligere bevilgede 4 Mill. Kr. til Regeringens Raadighed. Forslaget var bilagt en udførlig, motiveret Indstilling, der ligeledes afleveredes til min Indenrigsministerkollega — indtil Ministerudnævnelsen Departementschef i Indenrigsministeriet H. Vedel — som uomtvistelig rette Adressat for alt vedrørende Kornlovsproblemet.

Om Eftermiddagen afleverede Vedel Sagens samtlige Aktstykker til mig, bemærkende dels at de rettelig henhørte under mit ministerielle Omraade, og dels at hele Sagen vilde være at behandle og om muligt at gøre færdig i Det sønderjydske Udvalg, som den næste Dags Morgen vilde holde Møde, formentlig det sidste forud for Rigsdagens

Hjemsendelse. For mit Vedkommende havde jeg stedse fundet det urigtigt, at Kornloven var henlagt under Indenrigs- og ikke under Landbrugsministeriet. Og skøndt jeg var fuldt paa det rene med, at Accepteringen af Vedels Overføring af Sagens Aktstykker til mig vilde være ensbetydende med indgaaende Engagement for mig til det nødvendige nøje Studium af Sagen, tog jeg dog imod den uden nogensomhelst Indvending.

Min grundige Gennemgang af Sagen bibragte mig den Overbevisning, at denne var godt og grundigt underbygget og ligesom et medfølgende Forslag til Sagens Ordning afledet af solid Under søgelse og Argumentation. Den foreslaaede Ordning vilde kræve et Tilskud fra Statskassen paa 3 Mill. Kr. Det sønderjydske Udvalg skulde altsaa behandle Sagen paa sit Møde den følgende Morgen, og ifølge Sagens økonomiske Rækkevidde blev det ubetinget det vigtigste Led af Mødets Dagsorden. Formandshvervet i det sønderjydske Udvalg gik paa Omgang mellem de forskellige Partiers Repræsentanter, og det var den paagældende Dag Folketingsmand Borgbjerg, som ledede Mødet.

Jeg forelagde Sagen med en forholdsvis udførlig Indledningstale. Jeg pegede i denne paa, at jeg saavidt gørligt havde søgt at faa grundigt Overblik over Sagen, samt at jeg i Henhold hertil turde anbefale, at Forslaget tiltraadtes i den foreliggende Skikkelse. Jeg vidste, at Rigsdagen og dens Udvalg kun undtagelsesvis vedtog Indstillinger af saa stor Rækkevidde ved kun een Behandling. Jeg vidste endvidere, at Rigsdagen — ogsaa det sønderjydske Udvalgs Medlemmer — stod foran umiddelbart Opbrud for at stævne ud til alt indvarslede Vælgermøder. Der var naturligvis Adgang til at kalde Udvalgsmedlemmerne ind til et nyt Møde. Men om Medlemmerne vilde se sig i Stand til under Valgkampagnen at følge en saadan Indbydelse til nyt Møde, var et andet Spørgsmaal. Og derhos følte jeg mig overtødet om, at Udgangen af den her til Behandling foreliggende Sag vilde blive den samme som uden fornyet Møde, nemlig Vedtagelse af Indstillingen, som den forelaa.

Paa det Grundlag førtes saa Diskussionen, under hvilken jeg gentagende havde Ordet dels til Besvarelse af saglige Spørgsmaal og dels til Betoning af, at jeg fastholdt min Anbefaling af at vedtage Indstillingen allerede i dette Møde.

Dette blev saa Enderesultatet, ogsaa under Hensyn til, at det maatte regnes for saa godt som ugørligt at faa samlet til et senere

Møde blot en nogenlunde fyldig Repræsentation af Udvalgets Medlemmer fra deres Engagement paa Vælgermøder, spredt ud over hele Landet. — Da jeg efter Mødets Afslutning vendte tilbage til Landbrugsministeriet og meddelte Departementschef Waage Forhandlingens Resultat, udtalte han Forventning om, at Sagen nu skulde sendes tilbage til Indenrigsministeriet for der i Lighed med hidtidige Kornlovssager at henføres til Departementschef Martensen-Larsens Departement. Heri var jeg imidlertid ikke enig med Departementschef Waage. Jeg anførte, at her var Tilfældet kommet os til Hjælp til en smertefri Tilbageføring af Kornloven til det Ministerium, hvor den rettelig hørte hjemme. Vi burde her handle efter Fiskerilovens Forskrifter, hvor den, der med lovmæssig Ret beslaglægger Pladsen, har privilegeret Fiskeret. Og derved blev det.

En helt anden Sag er, at Kornloven i den nærmest følgende Periode blev end vanskeligere end hidtil at manøvrere med uden mangesidig Kritik. Og kan hænde, at min Efterfølger, Th. Madsen-Mygdal, vil kunne have havt Anledning til at ønske, at det vedblivende var tilfaldet Indenrigsministeriet at have denne at trækkes med. Der-til har jeg saa kun at sige, at min Indgriben til Gennemførelse af dens Henlægning under Landbrugsministeriet var sket for at hidføre den saglig korrekte Ordning.

NÆRMERE TILKNYTNING TIL LANDHUSHOLDNINGSSKABET

En af de sidste Dage inden Starten til min Langfart Jordan rundt kom Professor Westermann til mig og meddelte, at han agtede ved Aarets Udgang at træde tilbage fra sin til den Tid niaarige Virksomhed som Præsident i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab og vilde sætte Pris paa at kunne anbefale mig til Valg som sin Efterfølger. — Han ønskede nu indhentet min Godkendelse heraf. Min indledende Bemærkning om, at den naturligste Ordning vilde være, at han selv fortsatte et ikke for kort Aaremaal endnu, foranledigede Westermann til kategorisk at erklære, at Beslutningen om hans Tilbage-træden var urokkelig, saa nogen Diskussion derom vilde ikke kunne optages med mindste Udsigt til positivt Resultat. Idet Samtalen derefter gled over paa det af Westermann rejste Spørgsmaal, maatte jeg erkende, at efter Likvidationen af min hidtidige Virksomhed baade som aktiv Politiker og som Forpagter i større Stil kunde jeg

principielt ikke fremføre nogen afgørende Betænkelighed ved at indtræde i det paagældende Præsidium som Westermanns Afløser. Fra min tidligste Ungdom og gennem en ikke kort Aarrække havde jeg jo som Forsøgsleder virket i Selskabets Tjeneste; i ikke mindre end 21 Aar, nemlig fra 1898—1919 havde jeg været Medlem af Selskabets Bestyrelsesraad; i Slutningen af Firserne var det endvidere under Forhandling at knytte mig til Selskabet som Sekretær, hvilket imidlertid strandede paa min afgjorte Ulyst til ad den Vej at spærre af for min Trang til at søge Beskæftigelse ved praktisk Virksomhed; og for endelig at tage alting med havde jeg i sin Tid været paa Valg til Præsidiat, nemlig i 1898, da Kammerherre Knud Sehested blev valgt med 369 Stemmer, medens jeg faldt med Glans med kun 210 Stemmer. Den sidst nævnte Hændelse havde iøvrigt ikke efterladt noget dybere Indtryk hos mig og var saa godt som udslettet af min Erindring. Jeg maa formentlig dengang have været ganske sikker paa, at der ikke vilde kunne være Tale om Gennemførelsen af mit Valg, eftersom dette til det paagældende Tidspunkt vilde have været mig i højeste Grad ubejligt.

Som Sagerne nu stillede sig med den fornødne Tid til min Raadighed og med min stadig opretholdt sympatiske Dragning mod Selskabet, erklærede jeg mig sluttelig villig til at modtage Kandidaturen som Præsident, under Forudsætning af, at en Sondering til forskellig Side angaaende Stillingen til min paagældende Kandidatur viste ønskelig Tilslutning til denne. Resultatet af en saaledes foretagen Sondering vakte hos mig ingen Betænkelighed. Og ved min Tilbagevenden fra min 8 Maaneders Rejse erfarede jeg at være valgt som Medlem af Landhusholdningsselskabets Præsidium og uden Modkandidat. Mine daværende Præsidielkolleger var Lensgreve Moltke, Bregentved, valgt 1911 samt Kammerherre Carl Bech, som imidlertid p. G. a. Sygdom fratraadte omtrent samtidig med min Tiltræden og afløstes af Kammerherre H. Lüttichau, som imidlertid det følgende Aar afgik ved Døden.

En af mine første Handlinger som Medlem af Præsidiat var — paa indtrængende Opfordring af daværende Redaktør af Ugeskrift for Landmænd, Anton Bing — at holde et Foredrag i Landhusholdningsselskabet om min nys afsluttede Rejse Jordan rundt. Det blev mod al Sædvane holdt som Eftermiddagsforedrag og havde samlet en anselig Tilhørerskare, ligesom det i det Hele taget syntes forløbet til almindelig Tilfredshed. Foruden den saaledes afgivne Rejse-

beretning havde jeg under Rejsen til Lolland-Falsters Stiftstidende afsendt ialt halvhundrede Rejsebrevne til Publikation efterhaanden, som de fremkom. Bladet forærede mig en Snes Eksemplarer af de samlede trykte Breve, hvilket har foranlediget, at enkelte af mine allernærmeste endnu er i Besiddelse af et saadant Eksemplar.

I 15 Aar, nemlig til Udgangen af 1934, opretholdt jeg mit Sæde i Landhusholdningsselskabets Præsidium. I den paagældende Periode og allerede adskillige Aar forud derfor var der indenfor de landbrugsfaglige Organisationer bleven anvist Landhusholdningsselskabet en helt anden Placering end den, der var gældende i mine unge Dage. Det er Tidsaanden og Udviklingen, som har medført, at Selskabet, som i ældre Tider overfor Regering og Lovgivningsmagt talte paa Landbrugets Vegne, har maattet se Landbrugets paa bredere Basis beskikkede Tillidsmænd overtage det paagældende Ordførerskab. Der har ikke kunnet rejses berettiget Indvending herimod. Med det politiske Systemskifte ved Aarhundredskiftet var Regering og Rigsdag indstillet paa at modtage og følge de faglige Raad og Anvisninger, der afgaves af de paa bred demokratisk Basis udformede Landbrugsorganisationer. Disse var tilmed til det paagældende Tidspunkt bleven sammensvejsede i handlekraftige Fællesorganisationer, først afgrænsede efter de enkelte Landsdele, senere sammenfattede i landsomfattende Centralforeninger.

Det kunde ikke undre, at Det kgl. danske Landhusholdningsselskab dermed maatte se sin Rolle udspillet som faglig Raadgiver overfor Regering og Lovgivningsmagt. Selskabet var jo ifølge Tradition og organisationsmæssig Udbygning at betragte som Repræsentant for det større Landbrug, medens det nu var bleven det mindre Jordbrug — eller vel rettere Gaardmandsbruget — som for sig krævede Retten til at være dansk Landbrugs Ordførende. Thi Husmændene spillede jo endnu den Gang ikke direkte med i det landbrugsfaglige Orkester; i hvert Fald ikke med den Tonefyldte, som deres Talstyrke med derved betinget Stemmetal i og for sig berettigede dem til.

Kanhænde at der paa det Tidspunkt ved Verdenskrigens Afslutning, da Tanken om Oprettelse af en virkelig Centralorganisation for Landbruget dukkede op, havde været Mulighed for at omskabe det gamle Landhusholdningsselskab til brugelig Ramme for en saadan. Et muligt Krav til Ændring af Navnet kunde ikke have rejst afgørende Hindring for Tankens Realisation. Og denne var da ogsaa Genstand for en Realitetsdrøftelse, hvilende paa den Erkendelse, at var end

Landhusholdningsselskabet udformet som organisationsmæssig Repræsentant for det større Landbrug, havde dets Arbejde gennem Tiderne dog i et saadant Maal havt det samlede Landbrugs Tarv for Øje, at det faglig set var vel anskrevet i alle Landbrugskredse. Efter hvad der foreligger, var Aarsagen til, at de saaledes optagne Forhandlinger forholdsvis hurtig afbrødes, den Omstændighed, at der hos Selskabets daværende Præsidium og Sekretariat var afgjort kølig eller maaske endog uvillig Stemning overfor Tanken, som man ansaa for uigennemførlig paa en for Selskabet tilfredsstillende Maade.

Den nyskabte Centralorganisation blev altsaa til som „Landbrugsraadet“. Det er muligt, at Venner af Landhusholdningsselskabet har beklaget det som en forspildt Chance, som en ikke erkendt Besøgelsestid, at Selskabet ikke udnyttede Tanken om at komme i Smeltediglen og omsmeltes til moderne landbrugsfaglig Centralorganisation. Men ret beset er der neppe behørigt Grundlag for en saadan Beklagelse. Blot én Betragtning turde i saa Henseende have ikke ringe Vægt: Landhusholdningsselskabet var paa den Tid med sin Grundfond og andre Kapitaler at anse for et ganske godt Parti, som nok kunde friste en Frier. Men ifølge Forholdenes Udvikling beslægtet med Landbrugsraadets Virksomhed saa store Midler, at en Medgift som den, Landhusholdningsselskabet kunde have bragt, vilde have været af overmaade ringe Betydning og vilde langt fra have kunnet sikre Selskabet Opretholdelsen af en med dets Traditioner stemmende Placering indenfor Nyorganisationerne.

Paa Baggrund af det her anførte tør rolig udtales, at Landhusholdningsselskabet i Virkeligheden i indeværende Aarhundrede har havt vanskelige Arbejdskaar. Det politiske Systemskifte, den fastere Udformning af talstærke landbrugsfaglige Organisationer med tilknyttet Fællesledelse samt yderligere Oprettelsen af Landbrugsraadet som selvskrevet til at tolke Landbrugets Fællesrøst, alt bidrog til at vanskeliggøre Stillingen for Selskabet.

Ensidig Forfølgelse af de traditionelle Arbejdsopgaver vilde vanskelig kunne holde Interessen samlet om dette. Udgivelse af Maa-nedsskriftet „Tidsskrift for Landøkonomi“, Afholdelsen af Foredrag i Vinterhalvaaret, Præmiering af fremragende Jordopdyrkning, Belønning af lang og tro Tjeneste, Uddannelse af Lærlinge og Hus-holdningselever, Uddeling af Understøttelser og Legatportioner samt mere eller mindre midlertidig Virksomhed vedrørende aktuelle Landbrugsproblemer og underlagt særlig nedsatte Udvalg — alt det kunde

være meget godt. Men paa Grundlag af det Arbejdsprogram turde Selskabet ikke regnes at kunne opretholde sin Levedygtighed, end-sige at kunne udvide sin Medlemskreds.

Endnu i Krigsaarene, altsaa inden Oprettelsen af Landbrugs-raadet, og medens der var rigeligt med Penge mellem Folk, gik Arbejdet i Landhusholdningsselskabet sin stiltfærdige, rolige Gang med væsentlig opretholdt Medlemstal. Men da Pengeknapheden indtraadte efter Krigsaarene, og Parolen lød paa, at Livremmen maatte spændes ind, var det tydeligt, at Selskabet var udsat for at maatte undgælde for den anbefalede Manøvrering med Livremmen.

Medlemstallet viste nemlig kendelig Tilbagegang, og som da valgt Medlem af Selskabets Præsidium følte jeg mig, som rimeligt var, i høj Grad medansvarlig for Selskabets fremtidige Skæbne. Jeg saa denne mismodigt i Møde. Medlemstallets Tilbagegang maatte selvfølgelig paavirke Selskabets Driftsøkonomi i ugunstig Retning. Der var Tradition for, at Selskabet optog Arbejdsopgaver for, naar disse var kommen vel i Gang, at afgive dem til anden i Reglen mere pengestærk Ledelse, saaledes som Tilfældet var med bl. a. Konsulentsagen og forskelligartet Forsøgsvirksomhed. Men Optagning af nye Arbejdsopgaver var vanskeliggjort ved, at Selskabets Budget var stærkt anspændt og ikke taalte yderligere Belastning. En trofast, men begrænset Stab af Landbrugspraktikere, væsentlig større Jordbrugere, støttede vedblivende Selskabet som Medlemmer. Men de modgaaende Konjunkturer øgede end ydermere Vanskeligheden ved indenfor Landbrugspraktikernes Kreds at vinde forøget Støtte for Selskabet. En saadan var, jvfr. de foranførte Betragtninger, meget tiltrængt, men hvor skulde den søges!

NYORIENTERING VEDRØRENDE

LANDHUSHOLDNINGSSELSKABETS ARBEJDSPROGRAM

En lejlighedsvis Samtale med en Mand, som jeg siden da ofte har havt Glæde af at være kommen paa nærmere Hold, nemlig Forstander N. Bredkjær, Tune Landboskole, foranledigede mig imidlertid til at se Selskabets Fremtid noget mindre mistrøstende i Møde. Og den paagældende Samtale blev i Virkeligheden af saa indgribende Betydning for mit fremtidige Forhold til Selskabet, at jeg finder det rimeligt her at gøre den til Genstand for nærmere Omtale.

Samtalen fandt Sted en Solskinseftermiddag i August Maaned 1924 paa en Bænk i en fredelig Park tilhørende Østersø-Havnebyen Libau. Bredkjær og jeg var nemlig af Landbrugsraadets anmodet om at besigtige Forholdene paa 5 Forpagtergaarde i Lithauen, som ved Foranstaltning af det Lithauske Landbrugsministerium, ved Landbrugsraadets Medvirkning og med den danske Minister Biering i Kowno som Mellemand, var bleven overtaget af unge danske Landmænd. Resultatet af den paagældende Besigtigelse, som ikke formede sig særlig gunstigt, ligger udenfor den her tilsigtede Udredning. Kun skal dog i saa Henseende bemærkes, at det modtagne ugunstige Indtryk af saavel de af danske Landmænd drevne Brug som af alt det lithauske Landbrug, der kom os for Øje, skyldtes skæbnsvanger Brist m. H. t. to fundamentale Faktorer: Vandregulering og Trafikveje. Stadige Regnskyl, ingen nævneværdig Vandregulering og yderst primitive Færdselsveje vanskeliggjorde nemlig i høj Grad en nogenlunde rationel Brug af Jorden — for ikke at tale om Anlæg og Drift af Fælles- eller Andelsmejerier — samt vanskeliggjorde eller umuliggjorde i Perioder henholdsvis Person- og Varetrafik.

Men tilbage til den nævnte Samtale, under hvilken Bredkjær røbede et Syn paa den fremtidige Stilling, der ved god Villie og Forstaaelse maatte kunne skabes for Landhusholdningsselskabet, som bibragte mig Troen paa, at Fremtidsudsigterne for dette dog ikke tegnede sig *saa* trøstesløse, som af mig befrygtet! Thi med fuld Anerkendelse af den Indsats til Landbrugsgavn, som gennem Tiderne havde givet Selskabet en anset Stilling og forlenet det med smukke Traditioner, hævdede han, at der endnu indenfor den store Kreds af *Formidlere af faglig Landbrugsoplysning* — Landbrugslærere, -konsulenter, -redaktører og Forsøgsledere — var saa megen Sympati i Behold for Selskabet, at der gennem dennes rette Udnyttelse ved klog Tillempning af Selskabets Virksomhed maatte kunne tilføres dette den tiltrængte Levedygtighed.

Vi maatte være enige om, at Udviklingen naturlig havde medført, at Landhusholdningsselskabets tidligere Stilling som faglig Raadgiver for Regering og Rigsdag eller som direkte Varetager af omfattende, konkrete Arbejdsopgaver ingensinde vilde blive det tilbagegivet. Men som Formidler af almen landbrugsfaglig Oplysning vilde der for Selskabet foreligge en taknemlig Arbejdsopgave. Thi Selskabets Navn, Traditioner og endnu opretholdte Position gjorde det egentlig selvskevet til at tage en saadan Arbejdsopgave op. Og,

udhævede Bredekjær, efter hans Opfattelse var der vedblivende fortræffelig Brug for en Organisation, stærk og indsigtfuld nok til at kunne magte netop den Opgave.

Den paagældende Samtale blev for mig betydningsfuld. Den havde bibragt mig Troen paa, at der, som af Bredekjær udhævet, var mere at bygge paa m. H. t. en styrkende Nyorientering af Selskabet, end jeg havde turdet regne med. Og ved de af Selskabet senere foretagne Skridt i dette Øjemed holdt jeg mig dette for Øje.

Der hengik imidlertid adskillig Tid, inden hertil sigtende Bestræbelser antog fast Form og paakaldte Opmærksomhed udadtil. En ønskelig solid Basis for Iværksættelsen af en Aktion for Gennemførelse af Nyorientering var bleven tilrettelagt ved, at min Præsidiokollega, Kammerherre N. Juel, under Drøftelser i 1927 havde givet sin fulde Tilslutning til Tanken om at søge gennemført en Reorganisation indenfor Selskabet, som ad de her skitserede Veje og med hermed harmonisk afstemte Lovbestemmelser kunde aabne Udsigt til en Konsolidering af Selskabets Fremtid.

Et Landhusholdningsselskab, som i øget Grad agtede samlet sit Arbejde om landbrugsfagligt Oplysningsarbejde, maatte nærmest paaregne at kunne møde Interesse og eventuelt virksomt Samarbejde hos Organisationer som Landbrugskandidatforeningen, Landbrugslærerforeningen, Foreningen af Landbrugskonsulenter, Den danske Afdeling af Nordisk Jordbrugsforskerforening samt Foreningen af danske Landbrugsblade, i alt væsentligt altsaa den store Klasse af Landbrugets Vejledere, som opretholdes og vel nærmest er under fortsat numerisk Vækst ved Landbohøjskolens stadige Produktion af Landbrugskandidater. Med de her nævnte Organisationer førtes en Række indgaaende Forhandlinger, under hvilke Landbrugskandidatforeningen med sit store Medlemstal spillede en ledende Rolle. Men navnlig de økonomiske Problemer, der knyttedes til Forhandlingen om nært Samvirke, og herunder ganske særlig Ordningen m. H. t. Foreningens Medlemsblad: „Ugeskrift for Landmænd“, førte til, at Forhandlingerne endte resultatløst.

Det kom under de paagældende Forhandlinger til at staa mig klart, at Landhusholdningsselskabet i Virkeligheden i Forhold til de Arbejdsopgaver, som det kunde tage sig af, maatte anses for svagt økonomisk stillet. For efter Evne ved Afgivelse af et følgeværdigt Eksempel at søge denne Mangel afhjulpel lagde jeg ved et Tilskud Grunden til et Arbejdsfond for Selskabet, hvis Renter fornemmelig

vilde være at anvende til Bedste for et landbrugsfagligt Oplysningsarbejde. Dette sidste paaregnedes henlagt under en Samvirksomhed, hvis Ledelse ogsaa omfattede Repræsentanter for de Organisationer, med hvilke som oven omtalt de første Forhandlinger var ført, men uden da at føre til noget Resultat. Samtidig var det Hensigten at omforme Selskabets Love og navnlig saaledes, at den tidligere amtsvis landboforeningsvalgte Halvdel af Selskabets 44 Bestyrelsesmedlemmer afløstes af Medlemmer, som dels var selvskrevene ved at være Formænd for de af Selskabet nedsatte mere betydningsfulde Udvalg og dels valgte af disse sidste i Forbindelse med de af Selskabets Medlemmer direkte valgte Bestyrelsesmedlemmer.

Selskabets Love vilde herefter være at ændre i Henhold til det saaledes tilsigtede. Dette viste sig imidlertid at være en særdeles vanskelig Opgave at løse, navnlig p. G. a. den i de gamle Love gældende Bestemmelse om, at der til Lovændringer krævedes $\frac{3}{4}$ Del af — ikke de afgivne Stemmer, men: — af det Stemmetal, der svarede til Antallet af tilstedeværende Medlemmer. Med denne Bestemmelse paa den ene Side og den rejste Opposition mod de her tilsigtede Lovændringer paa den anden Side var det egentlig forbløffende, at Lovændringerne blev vedtagne. Ved den ekstraordinære Generalforsamling den 22. Februar 1933 kæmpede Forstander N. Esbjerg, Professor K. A. Bondorff og Kammerherre S. Scavenius ihærdigt for at hindre Vedtagelsen og sikkert ud fra en bestemt Overbevisning om dennes Forkastelighed. Jeg tillod mig under Forhandlingen at henvise til, at naar Lovændringerne var vedtagne, vilde der formentlig hengaa et længere Aaremaal, inden der vilde blive skænket den nu kritiserede Udformning af Enkeltparagrafferne nogen eneste Tanke. Og saa vidt vi er komne, har den paagældende Betragtning formentlig holdt Stik. Fra den anden Side leverede min Præsidiokollega, Professor Lars Frederiksen, samt min Afløser som Medlem af Præsidiet, Dr. K. A. Hasselbalch, vægtige Indlæg, hvorhos ogsaa den af min fhv. Præsidiokollega, Kammerherre N. Juel, tidligere bestemt tilkendegivne Stilling i Favør af Lovændringerne i høj Grad vil have støttet og formentlig have været paakrævet for at muliggøre deres Vedtagelse.

Lovændringerne blev altsaa gennemført og sikkert kun til Gavn for Selskabet. Kortelig udtrykt tager de jo Sigte paa at vinde Tilknnytning for Selskabet fra de Organisationer, som indenfor deres Rammer samler, hvad der kan henføres under Betegnelsen: Formid-

lere af landbrugsfaglig Oplysning. Den tilvejebragte Tilknytning er saa tænkt automatisk at virke for det tilsigtede øgede Arbejde for Spredning af landbrugsfaglig Oplysning. Hvorvidt saa de heromhandlede Bestræbelser tør siges at være resulteret i tilstrækkelig nær Tilknytning og fast Forbindelse mellem Selskabet og de paagældende Organisationer, er et Spørgsmaal for sig. Den kan sikkert udvikles og gøres mere gensidigt frugtbringende. Forhaabentlig vil der vedblivende være gode Forudsætninger i Behold, for at dette kan ske.

Professor Lars Frederiksens Valg i December 1929 til Medlem af Præsidiets foregik under Omstændigheder — med Professor Frederiksen som udefra foreslaet Modkandidat til den af Bestyrelsen foreslaaede Baron Gustav Lerche — som væsentlig betog Professor Frederiksen Tilfredsstillelsen ved at have samlet det største Stemmetal. Under det første Aars Samarbejde med Kammerherre Juel og mig som Præsidielkolleger forholdt Lars Frederiksen sig væsentlig passiv eller uden Tendens til at gøre nogen Særmening gældende. I det næste Arbejdsaar kom hans selvstændige Mening om Sagerne i væsentlig højere Grad til Orde. Og i det tredie endelig, hvor han under reglementeret Form fungerede som ledende Præsident, stod hans Initiativ, Fremsyn og Handlekraft Maal med det bedste.

Lad mig ogsaa her udhæve, at det var Lars Frederiksen, hvem det alene skyldes, at Landhusholdningsselskabets eget Hus blev rejst. Selskabet var paany blevet opsagt af Assuranceselskabet „Danmark“, i hvis Bygning det i mangfoldige Aar havde haft til Huse, og denne Gang var der ikke som tidligere nogen Mulighed for at faa Fraflytningen udsat. Vi besaa i Fællesskab en Del Lokaler, men ingen syntes os egnet for Selskabets Brug. En Dag dukkede der saa op paa Selskabets Kontor en Tegning af Arkitekt Tyge Hvass, gældende en egen Bygning for Landhusholdningsselskabet. Lars Frederiksen havde ikke bestilt den, men Arkitekten havde i en ledig Periode lavet den paa eget Initiativ, og den havde Lars Frederiksens Interesse. Den vandt ogsaa min. Og Lars Frederiksen hævdede, at dér og netop dér kunde Selskabets Arbejdsfond — der udefra havde faaet nogen, *men langt fra tilstrækkelig Forøgelse* — finde fortræffelig Anvendelse. Kort sagt, vi studerede under vort hyppige Samvær paa Selskabets Kontor saa vedholdende de paagældende Tegninger, at vi enedes om, at vi ikke kom udenom at bygge Huset. Saaledes skete det. Lars Frederiksens Forventning om Arbejdsfondens Tilstrækkelighed slog til. Det samme galdt Forventningen om, at Selskabets

Erhvervelse af eget Hus vilde vise sig i økonomisk Henseende at staa sin Prøve.

Det var for mig en dyb Sorg, at Lars Frederiksen saa uventet og i sin bedste Alder kaldtes bort op under Julen 1933. Han blev i den forholdsvis korte Periode, hvor vort Arbejde i Selskabets Tjeneste blev et virkelig dybtgaaende Samarbejde, en uforglemmelig Arbejdsfælle, hvis Minde jeg bevarer med den varmeste Sympati. Han afløstes som Præsident af Prof. O. H. Larsen. Ingen kunde paa denne vor fælles Arbejdsmark bedre end han have løftet Arven efter Lars Frederiksen, saa vist som O. H. Larsens Elskværdighed, usvigelige Loyalitet, faglige Indsigt og grundige Samvittighedsfuldhed betød en fortræffelig Indsats til Samarbejdet, for hvilken jeg alle Dage er ham taknemlig.

I mit sidste Præsidiaar i Selskabets Tjeneste faldt det i min Lod at samarbejde med 2 nyvalgte Præsidenter, idet Hofjægermester Chr. Lüttichau valgtes ved Udgangen af 1933 som Afløser for Godsejer P. Olufsen, der var afgaaet ved Døden i November 1933. Det skal imidlertid i denne Forbindelse med varm Paaskønnelse fremhæves, at ogsaa Hofjægermester Lüttichaus Indsats til Arbejdet i Præsidiet var i høj Grad tiltalende og dygtig, saaledes at Aarets Præsidiervirksomhed forløb saa harmonisk og godt, som overhovedet muligt. —

Det var min længe nærrede Beslutning at ville ved opnaaet 75 Aars Alder benytte enhver given Adgang til at træde tilbage fra saa godt som samtlige de Arbejdsopgaver, jeg havde paataget mig. Og disse skyldtes for den alt overvejende Del overdragne Tillidshverv. Det syntes mig nærliggende at rømme Arbejdsmarken ved Opnaaelse af den anførte Alder. Vor Lovgivning normerer som bekendt en væsentlig tidligere dragen Grænse for Kravet til den Enkeltes Arbejdsindsats. Jeg fandt imidlertid ingen Anledning til at følge de paagældende Forskrifter. En hel Del af de mig overdragne Tillidshverv galdt nemlig en saaledes tilrettelagt Virksomhed, at der krævedes et ikke helt lille Arbejde, for hvilket der ikke ydedes noget egentligt Vederlag. Nogle Tillidshverv var imidlertid paa den anden Side saaledes beskafne, at de ikke krævede noget egentligt Arbejde, samtidig med at de bød paa et ikke helt lille Vederlag. Det gav en vis rimelig Balance i det Hele. Netop Hensynet hertil vakte hos mig Ønsket om saa vidt gør ligt samtidig at kunne indstille min vedblivende mangesidige Arbejdsvirksomhed.

Den af mig i saa Henseende valgte Aldersgrænse syntes mig passende under Hensyn baade til eget Ønske om muligvis at opnaa en fredelig Livsaften med aabnet Adgang til at kunne røre mig frit, og til den Ungdom, som har Krav paa, at den ældre Generation ikke uforholdsmæssig længe spærrer af for dens Adgang til de eftertragede Arbejdspladser. At det ikke helt lykkedes mig at frigøre mig for alle Tillidshverv — baade af den ene og anden Art — skyldes Forhold, over hvilke jeg ikke var Herre, uanset at jeg med rimelig Konsekvens gjorde mig ufølsom overfor elskværdig fremholdt Argumentation for, at jeg skulde besidde alle Forudsætninger for endnu nogle Aar at virke som hidtil.

For Landhusholdningsselskabets Vedkommende var min treaarige Valgperiode udløbet i December 1934, saaledes at min Tilbagetræden fra dets Præsidium var i fuld Overensstemmelse med min ovenfor omhandlede Beslutning. Ikke mindst de 15 Aar, det faldt i min Lod at virke som Medlem af Selskabets Præsidium, knyttede mig nær til Selskabet, som iøvrigt fra min tidligste Ungdom — jvfr. det tidligere udtalte — ejede min levende Interesse og Sympati. Fra Selskabets Side blev der ved min Tilbagetræden vist mig en højlig paaskønnet Opmærksomhed, men af saadanne Dimensioner, at det uundgaeligt maatte anfægte mig. Og jeg havde den Glæde samtidig med min Tilbagetræden at kunne give Aarets Generalforsamling Meddelelse om den af Godsejer Goldschmidt til Selskabet skænkede Legatkapital, ialt omfattende Millionbeløb, hvorhos der kunde henvises til en allerede da opnaaet følelig Stigning i Selskabets Medlemstal.

MIN TILKNYTNING TIL LANDBRUGSRAADET

Ved min Hjemkomst fra Verdensrejsen mødte jeg altsaa i Januar 1920 Meddelelsen om mit Valg til Landhusholdningsselskabets Præsidium. Men samtidig modtog jeg Meddelelse om at være indvalgt i Ledelsen af den nyoprettede Centralorganisation: *Landbrugsraadet*. Ved ikke mindst Forstander Th. Madsen-Mygdals virksomme Initiativ var Organisationen under min Fraværelse traadt i Virksomhed, og det første Hold af Raadets Medlemmer — 12 ialt — var bleven valgt. Som en Anerkendelse af min Virksomhed som Deltager i Krigsperiodens Forhandlinger i Udlandet vedrørende vor Landbrugseksport var jeg bleven indsat som Medlem af Raadet, valgt

af Landboforeningerne, medens Kammerherre A. Tesdorpf og Kontorchef H. Hertel valgtes af Landhusholdningsselskabet, som havde faaet tillagt Ret til at besætte de 2 af Raadets 12 Pladser.

Indtil Udgangen af 1933, da en Omdannelse af Landbrugsraadet fandt Sted, havde jeg Sæde i Raadet, og i de sidste 8½ Aar som Medlem af Præsidiets. I Perioden Juni 1925 til Juni 1932 omfattede dette tillige Folketingsmand P. Pinstrup og Godsejer Theilmann med den førstnævnte som ledende Præsident. Og fra Juni 1932 til ultimo 1933 bestod Præsidiets af 6 Medlemmer, først med Folketingsmand Pinstrup og senere med Landstingsmand H. Hauch som ledende Præsident.

I Maanedens forud for Hjemkomsten fra mit sidste Amerikaophold var Godsejer Jens Theilmann kaldt bort, 72½ Aar gammel.

Vi havde plejet mangesidigt nært Samarbejde. Under Theilmanns 8aarige Landstingsperiode samarbejdede vi saaledes som Partifæller og var i Landstingssalen placerede i umiddelbart Naboskab. Med Pinstrup som det 3. Medlem og som den ledende Præsident havde vi endvidere begge i 8 Aar samtidig Sæde i Landbrugsraadets Præsidium. Theilmann var dernæst fra 1922 Medlem af Landhusholdningsselskabets Bestyrelsesraad, i hvilket Selskabs Tjeneste vi saaledes ogsaa samvirkede. Og endnu skal nævnes, at under Krigsaarenes Forhandlinger mødtes vi jevnlige paa fælles landbrugsfaglig Arbejds-mark, herunder gentagne Gange ved Forhandlingsbord i London.

Theilmann var en rigt udstyret Personlighed: En statelig Mand, der fyldte og pyntede paa en Talerstol, en fortræffelig Taler, et klart og hurtigt Hoved, en ypperlig, lydhør, forstaaende og i fornødent Fald myndig Forhandlingsleder, samt med en Baggrund for alt det af vindende Elskværdighed, usvigelig Loyalitet og en enestaaende Evne til overalt, hvor han virkede og færdedes, at forskaffe sig Venner — og kun Venner. Han gjorde paa Grund af det her anførte ogsaa fortrinlig Fyldest i forskellige meget krævende og ansvarsfulde Tillidsposter, der var ham betroet, og blandt hvilke her særlig skal fremhæves hans 7aarige Næstformands- og paafølgende 10aarige Formandsvirksomhed i De samv. Andelsslagteriets Fællesbestyrelse. — Ogsaa jeg bevarer med varm Paaskønnelse Mindet om Theilmann som en i særlig Grad sympatisk og kær Arbejdsfælle.

Husmændenes Indtræden i Landbrugsraadet havde fra dettes Side længe været ønsket, for at Raadet derved i højere Grad end

ellers kunde hævdes at tale med Landbrugets Fællesrøst. Under Forhandlingerne om Husmændenes Indtræden i Raadet var det fra disses Side bleven krævet som et Vilkaar, at Landhusholdningsselskabets Forbliven som Medlem af Raadet skulde ophøre. I Praksis ordnedes det saaledes, at Husmandsorganisationernes Repræsentanter indtraadte i Raadet i Juni 1932, medens Landhusholdningsselskabets Repræsentanter vilde have at trække sig tilbage 1½ Aar senere, nemlig ved Udgangen af 1933. Efter Kontorchef Hertels Død i 1927 overdrog Landhusholdningsselskabet mig den hidtil af ham indtagne Plads i Landbrugsraadet. Det var derfor Forstander H. J. Rasmussen og mig, der til det Tidspunkt repræsenterede Landhusholdningsselskabet i Landbrugsraadet, og i hvis Lod det altsaa faldt at trække os tilbage som Medlemmer af dette.

I den Aarrække, i hvilken jeg havde Tilknytning til Landbrugsraadet, paaførtes der mig iøvrigt derved et ikke helt lille Arbejde. Thi med Bopæl i Nærheden af Landbrugsraadets Lokaler havde jeg en bekvem og meget benyttet Adgang til paa nærmeste Hold at følge Raadets hurtigt og stærkt voksende Virksomhed. Raadet blev til i en Periode, hvor der fra alle Verdens Hjørner lystes efter Leverance af Landbrugsvarer, som det var ugørligt at skaffe. Verdensproduktionen var gaaet i Staa, og ligeledes herhjemme var Fremstillingen af Landbrugsvarer tvunget ned paa et Niveau, hidtil ukendt for den da levende Generation. I Løbet af forbløffende kort Tid blev imidlertid Situationen den helt omvendte med et Overmaal af Landbrugsvarer, som fra alle Sider — ikke mindst herhjemme fra — ophobedes paa Afsætningsmarkederne, hvor deres Afsætning til rimelig Pris mødte stedse stigende Vanskeligheder. Lovmæssige Restriktioner eller Spærreforanstaltninger til Værn for det enkelte Lands egen Produktion og Selvforsyning i det Hele taget blev Følgen heraf. Og for Landbrugsraadet stillede Forholdet sig saaledes, at Arbejdet for at sikre muligst fri Bane for Afsætningen af vor Landbrugseksport blev fra første Færd en af Raadets betydningsfuldeste Opgaver.

En straks iværksat og i Raadets ugentlige Publikation altid à jour-ført Oversigt over Landbrugseksporten bød Offentligheden en nyttig og i Virkeligheden længe savnet Adgang til paa nært Hold at følge denne betydningsfulde Side af vort Samfunds samlede Driftsøkonomi. Men som hele Udviklingen formede sig med først en enestaaende Knaphed og senere et enestaaende Overmaal af Landbrugsvarer blev der i høj Grad Brug for Landbrugsraadets stadige

Føling med de Udlandets rette Vedkommende, med hvem det galdt om at søge opnaaet Aftaler til Bedste for Afsætningen af vor Landbrugsproduktion eller for vor Aftagning af Produktionsmidler. Og det blev under min Medvirkning i Raadet jevnlig overdraget mig at medvirke ved saadanne Forhandlinger i Udlandet eller med her til Landet fremmødte udenlandske Underhandlere.

Det første Hverv af denne Art, som var mig overdraget, galdt en i 1920 foretagen Rejse til Berlin for der i Forbindelse med vor derværende Statskonsulent A. P. Jacobsen at rette en Henvendelse til det tyske Landbrugsministerium. Denne galdt en Afspænding af de Restriktioner for Samhandel, som man allerede dér var begyndt at bringe i Anvendelse, og derunder tillige en Lettelse i de Vanskeligheder m. H. t. transiterende Varer, som man fra tysk Side praktiserede. Stillingen som tysk Landbrugsminister beklædtes da af Dr. Hermes, en højt begavet, aandslivlig Mand. Fra et Studieophold i Danmark var han velkendt med danske Forhold, og under Forhandlingen røbede han al ønskelig Velvillie samt udtalte Fortrøstning til, at den internationale Samhandel snart maatte blive frigjort for de mangehaande Hæmninger, der rejste afgørende Hindringer for den Handelsfrihed, af hvilken ogsaa han var en oprigtig Ven.

Ved den internationale økonomiske Kongres i Geneve i 1927 mødtes jeg atter med Dr. Hermes, som — ikke længere Landbrugsminister — dér var mødt som tysk Delegeret, og som baade under Forhandlingerne i Salen og ved Arbejdet i Udvalgene spillede en fremtrædende Rolle. Det var imidlertid ikke som Talsmand for Handelsfrihed, at han der optraadte, saaledes som det kunde være ventet efter hans Udtalelser til mig i 1920. Medens nemlig den senere hollandske Statsminister Colijn og den senere engelske Handelsminister Runciman i 1927 tog Føringen i Geneve som Talsmænd for en vidtgaaende Handelsfrihed — den, de senere mente sig tvunget af Nødvendigheden til at frafalde som uigennemførlig under det dem overdragne Regeringsansvar — tog Hermes afgjort et herfra afvigende Standpunkt. Og med sin umiskendelige Begavelse og parlamentariske Evne vandt han Ørenlyd paa Kongressen. Dette ydermere, fordi han med tidligere periodisk Ansættelse ved Det internationale Landbrugsinstitut i Rom talte fortræffeligt Fransk — efter Sigende som en Indfødt.

I Overensstemmelse med ledende Landbrugsførere som f. Eks. Schweizeren Dr. Laur og Franskmanden Gautier havde Dr. Hermes

efterhaanden tilegnet sig en modvillig Holdning overfor Lande, der saaledes som Danmark ved en omfattende Produktion med dertil knyttet stor Eksport vanskeliggjorde det for andre Landes Jordbrugere at gennemføre en lønnende Driftsøkonomi. Det var ud fra det Synspunkt, at ogsaa Hermes var bleven Talsmand for Iværksættelse af Handelsrestriktioner eller andre hensigtsmæssige Foranstaltninger til Støtte for det enkelte Lands Selvforsyningsbestræbelser. Og han var herved i god Overensstemmelse med det Program, han havde gjort til sit ved at vinde Plads som den ene af de fire store Førere i den tyske saakaldte grønne Front sammen med det tyske Landbrugs højt placerede Tillidsmænd Fehr, Brandes og Schiele.

Siden Mødet i Geneve i 1927 har Forholdene ikke bragt mig i Forbindelse med Dr. Hermes. Efter hvad jeg erfarer virker han imidlertid i den senere Tid som landbrugskyndig Raadgiver i Tyrkiet.

VANSKELIGGJORT EKSPORT AF SLAGTEKVÆG OG KØD

Det blev navnlig Forhandlinger vedrørende vor Eksport af Kød og levende Kreaturer, som paa et noget senere Tidspunkt blev aktuelle, og som ifølge Sagens Natur i første Række kom til at gælde Tyskland, men ogsaa Lande som Belgien, Holland m. fl. Allerede 1929 paaførtes der vor Udførsel til Tyskland forhøjede Toldsatser og Besværligheder af forskellig Art. I August 1930 øgedes Vanskelighederne ved forskellige generende veterinærpolitimæssige Foranstaltninger, som fra tysk Side begrundedes med Mund- og Klovesygens Optræden i Danmark. Bl. a. blev Udførsel af Kvæg fra Tønder og Aabenraa Amter standset. I 1931 begrænsede Tyskland sin Indførsel meget stærkt og paalagde ubehandlet fersk Kød en stærkt forhøjet Told. I det paagældende Aar blev imidlertid Holland betydelig Aftager af vor Kødudførsel — med rigelig Tredieparten af denne — medens Belgien fra Begyndelsen af Maj gav ugentlig Indførselsadgang for 850 Stkr. lev. dansk Hornkvæg og derved blev Aftager af næsten Fjerdeparten af vor Udførsel heraf. Aaret 1932 bragte en yderligere Vanskeliggørelse af vor Eksport af baade Kød og Slagtekvæg ved Aftagerlandenes gennemgaaende Forhøjelser af de forud opdrevne Toldsatser og ved yderligere Nedskrivning af de allerede kontingenterede Tilførselsmængder.

1933 bragte ingen Bedring, tvertimod. Tyskland fordoblede saa-

ledes den forud meget høje Told for levende Hornkvæg samtidig med en stærk Forhøjelse ogsaa af Kødtdolden. Det var under de her anførte Omstændigheder, at der kom Fart i den herhjemme i 1932 iværksatte Destruktion af de daarligste Udsætterkreaturer. Ved denne tilsigtedes navnlig ved Nedbringning af Tilførslerne til Kreaturmarkederne at modvirke en ganske urimelig Sænkning af Kødprisen. I 1932 destrueredes rigelig 22.000 Kreaturer. Men i 1933 delte omkring 150.000 Kreaturer Skæbne med disse.

De afgørende Vanskeligheder for Afsætningen af vor Produktion af Slagtekvæg og Kød, som altsaa var indtraadt, og som i den ovenfor omhandlede Periode var Genstand for stadig Skærpelse, var i sin Art uden Sidestykke eller Præcedens. Thi vel forekom Afsætningen af baade Bacon, Smør og Æg i den Periode baade besværlig og træg ved Udbud af de store Varemængder paa Afsætningsmarkeder, mere afgrænsede end ønskeligt, og med derved foranledigede trykkede Salgspriser. Men man kunde dog blive af med dem. Man var endnu ikke naaet til nogen Art af engelsk Rationering, saa der var endnu Adgang til at blive Varerne kvit mod at nøjes med de Priser, som under de Omstændigheder kunde opnaas.

Alle de Forhandlinger, som i den Periode førtes af og med Landbrugsraadet for at søge raadet Bod paa de Vanskeligheder, som vor Kød- og Slagtekvægseksport havde at møde, har jeg for mit Vedkommende let ved at mindes. Thi i den første Periode var jeg Formand for det Kødeksportudvalg, under hvilket den paagældende Eksport sorterede, og som var nedsat samtidig med Udvalget for Hjemmeforbrug af Kød og Destruktion af Kreaturer, for hvilket Udvalg Folketingsmand N. P. Andreasen var Formand.

Fra 17. Maj 1933 at regne blev begge Udvalg samlet under sidstnævnte Ledelse, idet indvunden Erfaring godtgjorde Hensigtsmæssigheden af det nære Samarbejde mellem de to Udvalg, som tør regnes fremmet ved, at de samles under én fælles Overledelse. Jeg mindes, hvorledes vi under Masser af Møder i henholdsvis selve Landbrugsraadet, i Landbrugsministeriet og hyppigt med Landbrugsministeren som Deltager samt indenfor de særlig nedsatte Udvalg bestræbte os for at finde frem til den Form for Afsætningen, der maatte skønnes hensigtsmæssigst under de foreliggende vanskelige Omstændigheder.

Vi fandt saaledes, at naar en meget betydende Afsætning af Slagtekvæg til Belgien i sin Tid var bleven sat i Gang paa Initiativ af danske Eksportører, og naar denne atter efter sket Standsning

sattes i Gang ved de samme Eksportører i Samarbejde med deres Forbindelser i Aftagerlandet, vilde det være naturligt at overdrage disse en væsentlig Del af Eksporten. Alt paa sin rette Plads. Opretholdelsen af den igangsatte Eksport syntes os det vigtigste. Om det blev det størst mulige Antal Eksportører, der fik Andel i Eksporten, syntes os af sekundær Betydning, samtidig med at den ønskelige for ikke at sige ganske nødvendige Forbindelse med Aftagerlandets Kødimportører syntes os bedst betrygget ved, at en forholdsvis afgrænset Kreds af danske Eksportører varetog Eksporten.

Imidlertid var vi selvfølgelig paa det Rene med, at det ikke var af sekundær, men af primær Betydning, at der sikredes Producenten den bedst mulige Pris for hans Kreaturer. Hertil sigtede:

1) Andelskreatureksportforeningernes Adgang til Deltagelse i den paagældende Eksport; 2) disses og de øvrige bemyndigede Eksportørers Forpligtelse til at indsende til Landbrugsraadet snarest efter modtagen Afregning Opgørelse over resp. Udgift og Indtægt for de enkelte Eksportdyrs Vedkommende; 3) den af Udvalget under Hensyn til de iflg. foregaaende Passus afgivne Opgørelser ugentlig fastsatte Notering for de paagældende Eksportvarer, og 4) den etablerede lokale Markedskontrol med, at de ugentlig noterede Priser blev fulgt ved Opkøb af Eksportdyrene.

Alt det her anførte gælder m. H. t. Eksporten til Belgien, medens de ugentlig noterede Priser for Eksportdyr til andre Lande søgtes korrektest muligt afledede af indhentede Oplysninger om de paagældende Markeders Tilstand, idet Markedskontrollen ogsaa havde til Opgave at overvaage, at de saaledes noterede Priser blev betalt.

Selv en vaagen og angrebsvis indstillet Kritik vil vist indrømme, at der ikke kan forlanges ufejlbar Virkning fra Stedet af en Ordning, der praktisk talt hovedkulds er at etablere og udforme i Kraft af opdukkende Nødvendighed og uden nogensomhelst forud tilrettelagt Basis. Og der gik nogen Tid — men efter min Opfattelse ikke uforholdsmæssig lang Tid — forinden det Hele var trukket i Lave. Der sigtes herved fornemmelig til regelmæssig indsendte Afregninger til Kontrol, endvidere til Nedsættelse af lokalt beskikkede Markedskontrollører med disses Sammenkaldelse til Møde med Udvalget, hvor Spørgsmaalet om Omfanget og Varetagelsen af Kontrollørernes Arbejdsopgave drøftedes og uddybedes. Iøvrigt skal jeg tilføje, at jeg fra det paagældende Møde bevarede et bestemt Indtryk af,

at Markedskontrollens nyvalgte Medlemmer nærrede al ønskelig Tilid til at kunne udøve en effektiv Kontrol, svarende til Hensigten.

Som allerede anført og som det af det her meddelte vil fremgaa, blev mit Formandsskab for Kødeksportudvalget afsluttet paa et forholdsvis tidligt Tidspunkt. Jeg har fra mit paagældende Hverv bevaret Erindringen om en lang Række Møder med gennemgaaende langvarige og brydsomme Forhandlinger og med jevnlig Fremsættelse udefra af ubegrundet Kritik. Den almindeligste Form herfor var bitre Klager fra Landmænd, der mente sig skammelig forurettet, fordi der ikke aabnedes dem Adgang til at faa deres Udsættekøer afsat til Belgien og til de for det Marked gældende Højestepriser. Og saa var Forholdet simpelthen det, at de Egne og de Landmænd, hvorfra de paagældende Klager særlig stammede, slet ikke kunde præstere Kreaturer egnede for Belgiensekporten, idet disse saa at sige udelukkende præsteredes fra de af vore Landsomraader, som er indstillet paa at levere første Klasses Slagtekvæg.

Men paa Baggrund af mit Forhold og Kendskab til Kødeksportudvalgets Virksomhed har det overrasket mig og har jeg maattet beklage, at de Mænd, som videreførte Arbejdet med denne vanskelige Opgave, har været gjort til Genstand for vedholdende og skarpe Angreb for paastaet uforsvarlig Varetagelse af den paagældende Sag.

I de Forhandlinger i London, som tog deres Begyndelse i December 1932 paa Foranledning af de til Ottawa-Konferencen knyttede Vedtagelser om Ændring i den af Storbritannien hidtil fulgte Linie for Handelsfrihed, medvirkede jeg ikke som egentlig Deltager. I det første store Fremmøde i London den 5. December 1932 af en samlet Repræsentation for dansk Erhvervsliv var jeg Deltager, men egentlig nærmest fordi jeg fra Krigsaarene skønnedes naturligt tilknyttet Forhandlinger med England om dets Aftagning af danske Landbrugsvarer. Thi min Deltagelse ved den Lejlighed, hvor der var samlet en mere end tilstrækkelig talstærk dansk Repræsentation, var uden Betydning. Jeg havde forud for Opbrudet til London været med til ved adskillige Møder i Landbrugsraadet at søge nærmere Kendskab til de særlige Interesser, der indenfor Landbruget knyttedes til Aftagning af Raavarer og Produktionsmidler fra England eller ved Englands Mellekomst. Ved det her ommeldte første større Fremmøde i London var det imidlertid saa afgjort vor Eksport af Bacon og Smør, som var Forgrundsproblemerne, og som naturligt varetooges af de fremmødte Repræsentanter for Fællesorganisationerne i

Forbindelse med Statskonsulenten i London. Og hvad angaar Forhandlingerne paa Fællesmøder i London af de danske Erhvervsrepræsentanter, var det kun naturligt, at Landbrugsraadets ledende Præsident, Landstingsmand Hauch, varetog Ordførerskabet for Landbruget.

Derimod var jeg i Aarenes Løb ordinært Medlem af de Delegationer, som af Landbrugsraadet udpegedes til — som oftest under Medvirkning eller Ledelse af Repræsentanter for Udenrigsministeriet — at forhandle med Lande som Tyskland, Holland og Belgien om vor Samhandel med disse. Navnlig i Forholdet overfor Tyskland var hyppige Forhandlinger nødvendige. De galdt saa at sige alle Landbrugsvarer, som indgik i vor Samhandel med Tyskland, selv om det jevnlig var Slagtekvæg og Kød, der under Forhandlingerne spillede Hovedrollen. Baade der og i andre Lande var det med Regeringsdelegerede vi mødtes ved Forhandlingsbordet. Men medens Forhandlingerne med Holland og Belgien stedse førtes under den Form, at vi i disse Landes Hovedstæder gav Møde til Deltagelse i dertil sigtende Sammenkomster, var det ret almindeligt, at de tyske Underhandlere var villige til at føre Forhandlingerne i København. Paa de forskellige Steder i Udlandet førtes Forhandlingerne iøvrigt i nær Føling med og i ønskeligt Tilfælde med direkte Bistand af de respektive Gesandtskaber, som derudover stedse havde rummelig Gæstevenslighed tilrede for den fremmødte Delegation.

Tilrods for at Forhandlinger gældende vor Samhandel med Tyskland ogsaa som anført jevnlig fandt Sted i København, var dette Led af vor udenrigske Samhandel dog saa mangesidigt og de derved nødvendiggjorte Forhandlinger saa omfattende, at Delegationernes Rejser til Berlin forefaldt hyppigere end til de andre Forhandlingssteder. Det blev saaledes i særlig Grad det derværende Gesandtskab, paa hvilket Delegationerne trak Veksler. Og den Form, under hvilken vor derværende Minister, Kammerherre H. Zahle, vidste at honorere disse Veksler, baade ved saglig Støtte og — bistaaet af Kammerherreinden — som Formidler af Gesandtskabshjemmets charmerende Gæstevenslighed, vandt som naturligt er, Delegationernes uforbeholdne Paaskønnelse.

Med min Tilbagetræden fra Landbrugsraadets Præsidium bortfaldt min Deltagelse i de paagældende Forhandlinger vedrørende vor udenrigske Samhandel. Jeg gled dermed automatisk ud, hvilket jeg kun fandt Anledning til at hilse med Tilfredshed. Thi m. H. t.

de paagældende Forhandlinger, der selvfølgelig var at føre paa fremmede Sprog, og som jevnlig var af vanskelig Art, modtog jeg tidligere end andetsteds Mindelser om, at jeg ved at være naaet langt frem i Halvfjerdserne burde skønne at befinde mig ved Aldersgrænsen.

Fra Arbejdet i Landbrugsraadet og det Samarbejde, hvorpaa dette hvilede, har jeg kun gode Minder. Det var mig kært at vide, at Pinstrup satte Pris paa Samarbejdet med Theilmann og mig i den ikke kortvarige Periode, i hvilken vi tre udgjorde Præsidiet med Pinstrup som selvskreven ledende Præsident. Jeg har andetsteds og gentagende givet Udtryk for min Paaskønnelse af de baade faglige og almenmenneskelige Egenskaber, som var Pinstrups Indsats til vort gode Samarbejde, samtidig med at de hos mig skabte og underbyggede en personlig Venskabsfølelse.

Men ogsaa den seneste Periodes Samarbejde med den da indtraadte Repræsentation for Husmandsorganisationerne forløb harmonisk og godt, tiltrods for at disse repræsenterede et uomgængeligt Krav om, at hvor de gik ind, maatte det ved bl. a. mig repræsenterede Selskab, Landhusholdningsselskabet, gaa ud. Det stod mig klart, at det saaledes stillede Vilkaar for Husmandsorganisationernes Tilslutning til Landbrugsraadet ikke skyldtes personlig Uvillie mod de i Raadet indvalgte Repræsentanter for det bandlyste Selskab. Heller ikke tror jeg i og for sig, at selve Ledelsen for de i Landbrugsraadet indtraadte Husmandsorganisationer vilde have næret afgørende Betænkelighed ved at samarbejde med et Landbrugsraad, som vedblivende indrømmede Landhusholdningsselskabet en beskedent tilmaalt Medlemsret. Men jeg regner med, at Pressionen er kommet udefra som et uafviseligt Krav om, at naar nu Husmændene marcherer frem med den Appél i Fodslaget, som deres Talstyrke skaber, saa bør denne skelsættende Foreteelse markeres under behørig Form. Og i saa Henseende er det altsaa fundet i sin Orden, at det gamle Landhusholdningsselskab af 1769 — som ved sin Aldersorden minder om Hoveri, Træhest og andet derhen hørende, og som vel mere end noget andet Landbrugsselskab maa siges traditionsmæssig at være præget som Storlandbrugernes Selskab — skal have at fornemme, at Husmandsorganisationernes Repræsentanter betakker sig for at trække paa Hammel med dét Selskab.

Med Omtalen dels af min kortvarige Virksomhed som Landbrugsminister og dels af min Tilknytning til Landhusholdningsselskabet og Landbrugsraadet er tilkendegivet, at jeg ved min Tilbage-

komst i Januar 1920 fra min 8 Maaneders Rejse hurtig forefandt Arbejdsopgaver, som kunde give Udløsning for en væsentlig Del af min Arbejdsevne. Men ogsaa anden Virksomhed blev mig i den nærmeste Tid efter min Tilbagekomst overdraget og skal her nærmere omtales.

VILDMOSEKOMMISSIONEN

Først skal nævnes, at den Ret, som den i Foraaret 1920 vedtagne Vildmoselov gav Landbrugsministeren til at nedsætte Vildmosekommissionen, blev af Landbrugsminister Madsen-Mygdal benyttet efter dens Bestemmelse. Dette skete den 26. August 1920, idet Kommissionen omfattede 5 Medlemmer, blandt hvilke jeg beskikkedes som Formand.

Den Kommissionen overdragne Arbejdsopgave gav straks denne og ikke mindst mig som Formand meget at bestille. Jeg var for mit Vedkommende i alt væsentligt ukendt med Vildmoseterrænet og dets særlige Forhold, hvorfor jeg snarest maatte søge Orientering i saa Henseende. Hertil kom, at der indenfor Kommissionen var et almindeligt Ønske om at sætte Fart i Arbejdet, bl. a. under Hensyn til, at netop til Tidspunktet for Kommissionens Nedsættelse gjorde Efterkrigstidens Brændselsvanskeligheder Spørgsmaalet aktuelt om en mulig Udnyttelse af Vildmosernes Tørvemasse. Der blev derfor drevet paa med de herhenhørende Undersøgelser og Overvejelser. Man naaede imidlertid indenfor Kommissionen forholdsvis hurtigt til Overbevisningen om, at der praktisk taget og under Hensyn til Forfølgelsen af forsvarlig Økonomi ikke vilde være Vej frem for Realiseringen af en fremholdt Tanke om at udnytte Vildmosens Tørvemasse til Brug paa Stedet — f. Eks. til Elektricitetsværk — for derefter at udnytte den afdrevne Mose til Plantekultur. Men derimod var der indenfor Kommissionen Enighed om, at Erfaringer saavel fra Udlandet som fra Udkanten af selve den store Vildmose godtgjorde, at der kan skabes gode Græsfenner paa uafgraved Højmose, naar behørig Vandafledning er gennemført, og der dernæst sørges for Tilførsel af Mergel eller Kalk samt Kunstgødning.

Imidlertid forelaa der en Situation, som skabte Mulighed for at sikre Staten Ejendomsretten over en større Del af Store Vildmose. Betingelsen herfor var imidlertid, at der handledes hurtig.

Forholdet var det, at Stamhuset Birkelse, som ejede Hovedpar-

ten af Store Vildmoses rigelig 5000 ha store Areal, havde med et engelsk Selskab en løbende Kontrakt, der gav dette Brugsret over Arealet. Men i en vis Periode, som var nær sit Udløb, havde Birkelse Ret til at opsiges Kontrakten. Der havde tidligere af Landbrugsministeriet med Forbehold af Rigsdagens Godkendelse været budt Birkelse 300 Kr. pr. ha af et 3000 ha stort Areal af St. Vildmose. Men under Hensyn til den med Englænderne løbende Kontrakt vilde Birkelse ikke acceptere Tilbudet. Nu derimod vistest der Villighed til Salg, naar dette kunde effektueres, medens Retten endnu bestod for Birkelse til at opsiges den engelske Kontrakt. Under disse Omstændigheder lykkedes det Kommissionen at faa Rigsdagens Tilslutning til Køb af 2800 ha af St. Vildmose til en Pris af 250 Kr. pr. ha.

Dette skete ved Købekontrakt af 11. Marts 1921. Der stilledes endvidere til Raadighed for Kommissionen de fornødne Midler til paa det erhvervede Areal at sætte Vandafledningsarbejdet i Gang ved Opgravning af Grøfter. Paa Forhaand vidste man, at der ved Bortledning af Vandet til Egnens Aaløb var det fornødne Fald forhaanden til Vildmosearealets Afvanding ved fri Afstrømning. Endvidere indkøbtes der noget Materiel til Iværksættelse af Opdykningsarbejdet paa Mosen, herunder fornemmelig en Fræser til Moseoverfladens Sønderdeling.

Kommissionsarbejdet blev i det Hele taget fremmet saaledes, at der endnu inden Udløbet af 1921, altsaa $1\frac{1}{3}$ Aar efter Kommissionens Nedsættelse, kunde afgives en udførlig og i og for sig afsluttende Kommissionsbetænkning. Den behandlede først tidligere fremkomne Planer om Vildmosearealernes mulige Udnyttelse i tørveteknisk Øjemed. Og den kunde her fornemmelig bygge paa indgaaende Udredninger, som var afgivet af Statens Grundforbedringsudvalg paa Grundlag af omfattende Undersøgelser af Store Vildmoses Areal, dygtig gennemført under Ledelse af Ingeniør Th. Claudi Westh.

Betænkningen anførte dernæst, at ifølge en i det sidste Aar indtruffet følelig Afspænding af den vanskelige Brændselssituation vilde en tørveteknisk Udnyttelse af Vildmoserne ad privat Vej eller en saadan i Forbindelse med Statsengagement indenfor rimelig økonomisk Grænse vise sig uigennemførlig. Man valgte derfor at se bort fra en ad den Vej opstaaet Mulighed for indenfor et overskueligt Tidsrum at faa ændret Vildmosearealernes Karakter som ganske uproductive golde Arealer, hvis vandfyldte sumpede Beskaffen-

hed paa følelig Maade paavirkede Oplandets Klimatforhold i ugunstig Retning. Men der henvistes til foreliggende Erfaringer fra et gunstigt Resultat af Græsklædning af Højmosearaler som Vildmoseaens, samt at der i Henhold hertil var opnaaet Bemyndigelse til at erhverve for Staten Ejendomsretten over de ovennævnte 2800 ha af Birkelses Vildmoseareal. For den indledede Opdyrkning af dette Areal gjorde Betænkningen endvidere Rede, idet den samtidig indeholdt Meddelelse om, hvorledes Kommissionen tænkte sig det paa-gældende Areals fuldstændige Opdyrkning gennemført. Da Kommissionens Nedsættelse lød paa, at den vilde have at afgive Forslag om Vildmosearealernes rette Udnyttelse, var dens Hverv altsaa forsaa-vidt endt, og Betænkningen sluttede med en hertil svarende Erklæring.

Fra Landbrugsministeriet modtog Kommissionen imidlertid umiddelbart efter Betænkningens Afgivelse en Anmodning om at fortsætte sin Virksomhed som saadan, og nu med den Arbejdsopgave at forestaa Opdyrkingen af det for Staten erhvervede Vildmoseareal i Henhold til dens afgivne Forslag. Kommissionens Virksomhed blev derfor videreført som af Landbrugsministeriet ønsket, idet dog Kommissionen allerede paa det Tidspunkt var bleven berøvet et meget kyndigt Medlem og for Kommissionsmedlemmerne en meget skattet Arbejdsfælle, eftersom Statskonsulent Fr. Hansen, Askov, var afgaaet ved Døden allerede inden Betænkningens Afgivelse.

I det store og Hele gennemført efter den i Kommissionens Betænkning foreslaaede Plan kom Opdyrkingen af det 2800 ha store Statsareal til at strække sig over ialt 13 à 14 Aar eller et noget længere Tidsrum end oprindeligt paaregnet. Aarsagen hertil var ikke Skuffelser eller indvundne ugunstige Erfaringer m. H. t. Hensigtsmæssigheden af den foreslaaede Opdyrkningsplan. Men der indtraadte fleraarige Perioder med en hidtil ukendt Lavkonjunktur for Græskvæg, som vanskeliggjorde Opnaaelse af en rimelig Forrentning af de græsklædte Fenner ved fortsat Benyttelse af den oprindelig alene anvendte Form, nemlig aarlig Udleje.

Ønskeligheden af Forsøg med Benyttelse af andre Brugsformer — navnlig Smaabrug med Brugskontrakt gældende for en længere Aarrække og med konjunkturbestemt Afgift — Hensynet til de for Staten pengeknappe Tider med fremkommet Ønske om ikke at anvende unødvendig store Beløb til Fremskyndelse af Opdyrkningsarbejdet — Tempoet for dette noget modereret og afpasset efter Eg-

nens Tarv m. H. t. Arbejdsbeskæftigelse, for hvilken Opdyrkningsarbejdet spillede en meget stor Rolle — samt endelig de sidst opdyrkede Arealers Vinding ved, at deres dybere og løsere Tørvemasse fik Lejlighed til efter Afvandingen at henligge en ikke for kort Tid til Udluftning og Sænkning — alt dette var medvirkende til, at Opdyrkningsarbejdet trak noget mere i Langdrag end oprindelig paaregnet.

Den sidst opdyrkede Del, omfattende ca. 1500 ha, blev fra 1935 udlejet til Mejeriernes Fællesorganisation til Opdrætning af tuberkelfrit Kvæg. Forfølgelsen af den hermed forbundne Hensigt er planlagt saaledes, at der i Foraaret, og til det Tidspunkt, hvor Dyrene kan taale Ophold paa Græs Døgnet rundt, modtages Kalve, som ikke bør være alt for unge, idet Planen er, at de fra Ankomsten til Vildmosen skal kunne klare sig Sommeren igennem ved udelukkende Græsning. De modtagne Kalve maa ved Dyr lægeundersøgelse være konstateret fri for Tuberkulose og anden Sygdom, hvorhos de under Opholdet paa Vildmosearealet holdes under Dyr lægekontrol m. H. t. Sygdomsfrihed. De opstaldes den første Vinter paa Vildmosen og fodres med Hø og Græsensilage. De bedækkes hen paa Vinteren eller i Foraarstiden, tilbringer ogsaa anden Sommer paa Vildmosens Græsarealer og tilbagesendes til Ejeren inden Indbindingstiden, idet de under normale Forhold altsaa er drægtige og nær Kælvningen.

I Henhold til det derved rejste Krav til Bygninger opførtes paa det paagældende Areal dels en Centralgaard som Tilholdssted for det betydelige Mandskab, for den Drivkraft og for det Materiel, som Brugen af det samlede Areal med Bygninger kræver, og dels 19 ensartede, passende fordelte Bygningskomplekser, hvert omfattende i Vinkelbygning en Hølade med 2 tilstødende Kreaturstalde à 49 Baase, 5 Siloer til Ensilage samt Møddingplads og Ajlekumme. Da ogsaa Centralgaarden omfatter en tilsvarende Stald for Ungkvæg, er der saaledes Plads til 20×98 Stkr. Ungkvæg eller til Overvintring af en Aargang paa op imod 2000 Stkr. Ungkvæg.

Indtraadte Vanskeligheder har fra Begyndelsen krydset Planerne for den ønskelige Gennemførelse af den tilsigtede Brug af denne Del af Vildmosearealet. Som saadanne Vanskeligheder kan nævnes dels et med Styrke optraadt Angreb af Stankelbenslarver, som væsentlig reducerede den Hø mængde, der var paaregnet til Ungkvægets Vinterfoder, samt dels senere Slaaning af Arealerne end paaregnet og ønskelig, med derved formindsket Genvækst. Den iværksatte Ud-

formning af Opdrætningscentralens Virksomhed er altsaa bleven paavirket heraf.

Thi vel skønnes dennes veterinærmæssige Side efter Erfaringerne fra de nu forløbne Aar at have staaet sin Prøve. Og det samme gælder den Ernæring af det modtagne Ungkvæg, som normeredes i Skikkelse af velbjærget Hø og ensileret Græs fra Vildmosens Græsfenner, ensileret efter A. I. V. Metoden.

Men de ovenomtalte uforudsete Forholds uheldige Indflydelse paa Høfoderets Mængde og Kvalitet har omgaaende medført Indskrænkning i den Tilgang af Ungkvæg, som er nødvendig til Sikring af Vildmosecentralens Driftsøkonomi.

Under de anførte Omstændigheder maa der imidlertid være Adgang til — ogsaa med forholdsvis kort Varsel — at træffe de Dispositioner, som god Udnyttelse af det store Areal Græsafgrøde nødvendiggør. Talen kan her bl. a. blive om Indkøb for egen Regning af Ungkvæg til senere Afhændelse eller om delvis Udnyttelse af Arealet under anden Brugsform, f. Eks. som selvstændige Avlsbrug i Lighed med de paa tidligere opdyrkede Vildmosearealer anlagte.

Imidlertid er baade Arealets Ejer — Jordlovsudvalget — og dets Lejer — Mejeriernes Fællesorganisation — mødtes i Enighed om, at Ejeren bedre end Lejeren kan træffe eventuelt nødvendige hurtigtagne Beslutninger om ændret Udnyttelse af det nu under Opdrætningscentralen henlagte Areal. Og begge Parter er derfor enedes om, at Mejeriernes Fællesorganisation fra Foraaret 1939 træder tilbage som Lejer af Opdrætningscentralen med derunder henlagt Areal med Bygnings- og Driftsanlæg.

I Løbet af den Arrække, som det paagældende Opdyrkningsarbejde beslaglagde, var Arealet flere Gange Genstand for Besøg af Rigsdagens Finansudvalg, enten i samlet Formation eller ved hvert af de to Tings Finansudvalg for sig. Ved disse Besøg, i hvilke Landbrugsministeren som Regel deltog, var alle Sider af Virksomheden paa Statsarealet Genstand for nærmere Besigtigelse, hvortil knyttedes mundtlig Redegørelse for det Stadium, hvorpaa det samlede Opdyrkningsarbejde befandt sig, samt for den finansielle Side af Sagen. Lovgivningsmagten opretholdt saaledes nær Føling med den i en vis Forstand — jvfr. det foran anførte — konjunkturbestemte Fremadskriden af Statsarealets Opdyrkning. Og dette i Forbindelse med den Interesse, Forstaaelse og Velvillie, som Kommissionen stedse mødte hos de vekslende Landbrugsministre, gav Kom-

missionen tiltalende Arbejdskaar i Henseende til Opnaaelse af Bevillingsmyndighedernes Godkendelse af dens Forslag til Fremme af Arbejdsopgaven vedrørende Statsarealet.

Det lokale Medlem af Kommissionen, Forsøgsleder L. P. Jacobsen, Tylstrup Forsøgsstation, blev saavel ved sin særlige Indsigt i Mosekulturproblemer som i Egenskab af bosiddende i umiddelbar Nærhed af Statsarealet ganske naturligt den egentlige Overvaager af den praktiske Udførelse af Opdyrkningsarbejdet, og med Virksomhed som et Slags øverste Driftsleder. Men ogsaa hans Initiativ, ikke mindst i Henseende til at finde frem til de Brugsformer, som under de skiftende Konjunkturer varslede den bedste Driftsøkonomi for de opdyrkede Arealer, var af største Betydning for Kommissionsarbejdet og var i tilsvarende Grad paaskønnet af hans Kommissionskolleger.

Forstander Jacobsens pludselige og ganske uventede Død — ved et Hjerteslag den 10. April 1934 — betød derfor et stærkt føleligt og uerstatteligt Tab for Kommissionen, som paa det Tidspunkt med Udsigt til Opdyrkningsarbejdets nære Afslutning fandt det lidet formaalstjenligt at søge den ledigblevne Plads i Kommissionen besat med en Afløser. Kort før sin Død havde Jacobsen syslet med Tanken om at faa den sidst opdyrkede betydelige Del af Statsarealet udnyttet som den ovenfor omtalte Centralanstalt for Opdrætning af tuberkelfrit Ungkvæg. Men Tanken var endnu ikke naaet ud over et første Overvejselsernes Stadium.

Efter Jacobsens Død var der af Kommissionens oprindelige 5 Medlemmer kun 3 tilbage, nemlig Konsulent M. K. Kristensen, Professor A. Mentz og jeg. Ogsaa som det eneste i Jylland bosiddende Medlem var det naturligt at søge overført til Konsulent Kristensen det af Jacobsen udøvede grundige Indseende saavel med Opdyrkningsarbejdet som med Brugen af den alt opdyrkede Del af Statsarealet. Villig til at overtage denne Arbejdsopgave med derved nødvendiggjorte hyppige og regelmæssige Besøg paa Vildmosen blev det Kristensen, som paa nærmeste Hold kom til at forestaa og overvaage Kultiveringsarbejdets Afslutning, som endvidere til det allertidligst mulige Tidspunkt iværksatte energiske Bestræbelser for at virkeliggøre Tanken om paa Vildmosen at skabe en Opdrætningsanstalt for tuberkelfrit Ungkvæg og som endelig i Egenskab af kyndig Medarbejder stillede sig til Raadighed for Statens Jordlovsudvalg, der i 1935 erhvervede Ejendomsretten over det saa godt som

færdigkultiverede Areal og med de forannævnte Bygninger til Vinterhold af henimod 2000 Stkr. Ungkvæg.

Samtidig med, at dette skete, var Kommissionens Arbejde endt, og ved dens umiddelbart paafølgende Ophævelse var der for dens forhenværende Medlemmer kun Anledning til at føle Tilfredshed med, at den fremtidige Brug af det vidtstrakte nu opdyrkede tidligere Vildmoseareal var bleven underlagt en saa sagkyndig Driftsledelse som Jordlovsudvalgets. Ved Overdragelsen til dette af det opdyrkede Areal kunde der ogsaa henvises til, at det derved var bleven muligt at analysere eller opgøre hele den økonomiske Side af Opdyrkningsarbejdet mod en virkelighedstro Baggrund. Fra Kommissionens Side har det — ikke mindst efter at Brugen af det opdyrkede Vildmoseareal mødte modgaaende Konjunktur — været behørig fremholdt, at det ikke turde ventes, at et Opdyrkningsarbejde af denne Art skulde kunne „holde Pengene sammen“, saaledes at man f. Eks. ved Salg af Arealerne skulde kunne faa sit samlede Udlæg dækket. Her var jo bl. a. Tale om et Arbejde af afgørende Betydning for Modvirkning af Egnens Arbejdsløshed. Og mon der overhovedet her til Lands er bleven opdyrket Arealer, som ved Realisation umiddelbart efter Kultiveringens har kunnet præstere fuld Dækning for de medgaaede Omkostninger?

Spørgsmaalet var saa, om der var holdbart Grundlag for en Kritik over de Udgifter, som Opdyrkningen af Statsarealets rundt 5000 Tdr. Ld. med paaførte Bygninger, med et betydeligt Driftsmateriel, og med et ca. 45 km langt Net af grundforbedrede Færdselsveje havde medført. De paagældende samlede Udgifter androg ca. 7 Mill. Kr., og Jordlovsudvalget overtog det Hele til en Pris af ca. 5 Mill. Kr. Fem Syvendedel af de udlagte Penge vendte altsaa tilbage ved Statens Realisation af Aktivet. Og skulde det søges hævdet, at de foran fremholdte Realiteter godtgør, at den her skete Forvandling af et godt, øde og surt Mosedistrikt til velafvandet og velgræsklædt Kulturjord med derved tilrettelagt Levekaar for mange Mennesker har været uforholdsmæssig kostbar, saa er der en anden Betragtning, som det ligger nær at fremholde. Nemlig den, at Jordlovsudvalget samtidig med Overtagelsen af Statsarealet købte et dette tilgrænsende ca. 700 ha stort Areal, hvis Opdyrkning straks blev paabegyndt efter de af Vildmosekommissionen fulgte Linier. Og yderligere kan anføres, at kort efter købte Jordlovsudvalget endvidere et ca. 3000 ha stort Areal af Lille Vildmose for dertil at over-

føre de paa Store Vildmose indvundne Erfaringer m. H. t. Opdyrking og Brug af saadanne Arealer. Allerede kort efter, at Kommissionens Opdyrkningsarbejde var begyndt paa Statsarealet, blev der jo iøvrigt andetsteds — navnlig ved Hedeselskabets Anskaffelse og Udlaan af Fræser-Materiel — iværksat tilsvarende Mosekultivering ved Foranstaltning af og Samarbejde mellem private Lodsejere. Som et velkendt Eksempel i saa Henseende skal her nævnes Kultiveringen af Stenrøgel Mose.

Som medvirkende ved Vildmosekommissionens mangeaarige Arbejde mener jeg mig saaledes berettiget til med velbegrundet Tilfredshed at kunne se hen til, at det af Kommissionen præsterede Arbejde ikke resulterede i Spor, der skræmmer, men tværtimod blev bedømt som et Eksempel, der skønnedes egnet til Efterfølgelse. —

Af anden Virksomhed, som af Landbrugsministeriet blev mig overdraget, skal her nævnes mit Indvalg i 1921 i

Det danske Hedeselskabs Bestyrelse,

hvor jeg placeredes som Næstformand med fhv. Statsminister I. C. Christensen som Formand. En Nyorientering vedrørende Hedeselskabets Bestyrelse havde fundet Sted med derved given Adgang for Landbrugsministeriet til at besætte en af Bestyrelsespladserne, og det var altsaa denne Plads, som blev mig overdraget. Omtrent samtidig hermed var Institutionen „Statens Grundforbedring“ bleven overført til Hedeselskabet, hvilket for dette sidste resulterede i et betydelig forøget Arbejde. I det Hele taget havde jeg Indtrykket af, at der af Selskabets store og dygtige Stab af Tjenestemænd og med I. C. Christensen paa Formandspladsen præsteredes et mangesidigt, stort og betydningsfuldt Arbejde. Det var jo i en Periode, Efterkrigstiden, hvor der var en levende Interesse for at øge Jordens Produktionsevne ved Foranstaltninger som Vandafledning, Mergel- eller Kalktilførsel samt i det Hele taget ved Afhjælpning af Kalktrang.

I. C. Christensen havde ved Overtagelsen af Selskabets Formandspost trukket sig tilbage fra al hidtidig politisk Virksomhed og dermed stillet saa at sige sin hele Arbejdsevne til Raadighed for Selskabet. Baade herved saavel som ved sin levende Interesse for Selskabets Arbejde samt ved sin Popularitet indenfor den Landbefolkning, som Selskabets Arbejde fornemmelig galdt, blev han en udmærket Varetager af Formandspladsen. Som et karakteristisk Vidnesbyrd om den levende Interesse og Samvittighedsfuldhed, hvor-

med I. C. Christensen omfattede sit Arbejde i Hedeselskabets Tjeneste, kan anføres, at i de 10 Aar, i hvilke jeg fungerede som Bestyrelsens Næstformand, hændte det ikke nogen eneste Gang, at han svigtede som Varetager af Formandshvervet.

Det turde være overflødigt her at fremhæve I. C. Christensen som en i alle Henseender ideel Leder og Arbejdsfælle, baade hvad angaar saglig Evne og almenmenneskelig Indsats til harmonisk Samarbejde. Hans rige Udstyr i saa Henseende er vel kendt og afvandt ogsaa mig under vort Samarbejde i Hedeselskabet den mest uforbeholdne Anerkendelse og Sympati.

I det Hele taget syntes det af Hedeselskabet præsterede Arbejde vel anskrevet bortset fra en ikke helt uforklarlig Uvillie overfor dette indenfor de Kredse, hvor man varetog Udførelsen af Kultiveringsarbejder i Lighed med Hedeselskabets, og hvor man følte sig brøstholden ved Konkurrencen med et af Staten støttet Selskab. Et enkelt Afvandingsarbejde, Væth-Enge ved Gudenaen mellem Langaa og Randers, gav Anledning til en fleraarig jevnlig tilbagevendende Kritik med modstridende Erklæringer, men skønnedes at maatte rubriceres som et isoleret og hændeligt omend uheldigt Tilfælde, som ikke paa afgørende Maade kunde skade Selskabets Renommé for at præstere godt Arbejde. Med Lovgivningsmagten stod Hedeselskabet rundt regnet paa god Fod, selv om der efterhaanden fandt ikke ringe Tovtrækning Sted, navnlig om Bevillinger til Transport af Mergel og Kalk.

Der kom saa imidlertid et Tidspunkt: 1932, eller Aaret efter I. C. Christensens Tilbagetræden, hvor der af Landbrugsministeriet stilledes et Krav om at blive stærkere repræsenteret i Bestyrelsen, hvilket indenfor Hedeselskabet vakte stærkt Røre og rejste en ret kraftig og ret vedholdende Opposition. Som Situationen forelaa, skulde det paagældende Krav ret beset overfor mig synes nærgaaende eller at indebære et Slags Mistillidsvotum. Jeg var jo nemlig Ministeriets eneste Repræsentant indenfor Bestyrelsen, og af det rejste Krav kunde der altsaa med god Villie afledes en Sigtelse mod mig for ikke paa behørig Maade at have varetaget Ministeriets Interesser.

Saaledes bedømte jeg imidlertid slet ikke Forholdet, men fra første Færd sluttede jeg mig til det ministerielle Krav. Jeg fandt nemlig dette særdeles vel motiveret. Rundt regnet var Forholdet det, at Rigsdagen til det paagældende Tidspunkt stillede aarlig til Hedeselskabets Raadighed et Millionbeløb, som var ca. 20 Gange saa

stort som det Beløb, der i Selskabets Egenskab af privat Selskab tilfød det som Medlemsbidrag og ad anden Vej. Rigsdagen kunde derfor med Føje hævde overfor Landbrugsministeren, at Lovgivningsmagten kunde ikke vide sine Interesser behørigt sikrede ved, at der af en Bestyrelse paa ialt 7 Medlemmer var af Landbrugsministeren valgt ét Medlem.

Under livlig Behandling af Sagen indenfor Bestyrelsen og paa Hedeselskabets aarlige Repræsentantmøde tog jeg derfor ikke i Betænkning at udtale, dels at jeg som tænkt Indehaver af Landbrugsministerhvervet vilde stille netop det samme Krav, samt dels at jeg følte mig overbevist om, at det vilde være i Selskabets velforstaede Interesse at imødekomme Kravet, eftersom dette vilde tillægge et ikke mindst for Selskabet tiltalende Tillidsforhold mellem dette og Lovgivningsmagten. Den Ændring af Selskabets Love, som var en naturlig Følge af den tilsigtede ændrede Sammensætning af Bestyrelsen blev ikke gennemført, medens jeg endnu havde Sæde i Bestyrelsen. Men 3 af Landbrugsministeriet valgte Medlemmer var under frit Lejde indtraadt i Bestyrelsen, og man var fra alle Sider enig om, at det skulde have sit Forblivende derved, uanset at de ikke ændrede Lovbestemmelser var i Modstrid hermed. Min Tilbagetræden fra Hedeselskabet fandt Sted i 1935 i Overensstemmelse med min forannævnte Beslutning om da at frasige mig mine forskellige Tillidshverv.

Et andet landbrugsministerielt Tillidshverv, som jeg ogsaa da afgav, var min Tilknytning til

Frøkontrolkommissionen.

Denne min Tilknytning var af meget gammel Dato, idet den var etableret samtidig med Institutionens Tilbliven i 1889 og saaledes havde strakt sig over ikke mindre end 46 Aar. I de første 38 Aar var jeg menigt Medlem af Kommissionen, hvis længst virkende Formænd var henholdsvis Professor Westermann og Professor Wilh. Johannsen. Ved den sidstnævntes Død i 1927 blev Formandshvervet mig overdraget. Kommissionens Virksomhed bestod fornemmelig i at fungere som en mellem Statsfrøkontrollen og vor indenlandske Frøhandel indskudt Institution med en flersidig Arbejdsopgave. Denne gik bl. a. ud paa: 1) at medvirke ved Udformningen af de Regler, som efter indhentet landbrugsministeriel Godkendelse vilde være at følge, dels ved Udførelsen af Frøkontrollens Analysearbejde og dels m. H. t. Beta-

lingen for dette; 2) at medvirke ved Udarbejdelse og Forelæggelse af henholdsvis Frøkontrollens Aarsbudget og Regnskab samt af dens Aarsberetning og 3) at fungere som en Appelinstant, til hvilken saavel Frøhandlere som Statsfrøkontrollen kunde henvende sig ved opstaaet Uoverensstemmelse, som ikke ved direkte Forhandling lod sig bilægge, og en Appelinstant, hvis udtalte Mening om en foreliggende Sag jevnlig kunde afværge dennes Forfølgelse ad Rettens Vej.

I sidstnævnte Henseende kom Kommissionen i ret vid Udstrækning til at virke som en mæglende Stødpude mellem Frøhandelen og Statsfrøkontrollen, velegnet til at mindske Slagkraften af de Stød, man fra de to Sider kunde føle sig fristet til at rette mod Modstanderne. Kommissionens Sammensætning var nemlig velegnet til at give den Autoritet som Appelinstant, udformet som den var med ligelig Repræsentation for Landbruget (Frøavlere og Frøforbrugere), for Frøhandelen og for den forsøgsmæssige og videnskabelige Ledelse af Landbrugets Planteavl.

Kommissionen holdt normalt 2 aarlige Møder, som Regel meget langvarige og med en hel Del Sager til Behandling. I saa Henseende havde Arbejdet været voksende gennem Aarene, hvilket i og for sig ikke kunde undre. Gennem de sidste 34 Aar af min Tilknytning til Kommissionen havde Statsfrøkontrollen været underlagt Ledelse af Direktør K. Dorph-Petersen. Fra alle Sider var man enig om at tillægge Dorph-Petersen en enestaaende Interesse for paa bedste Maade at udvikle dansk Landbrugs Planteavl, en enestaaende energisk Arbejdsudfoldelse for ad alle fremkommelige Veje at søge gavnet denne i Almindelighed og vore Græsmarkers Bælgplantebestand i Særdeleshed, samt en enestaaende maalbevidst Bestræbelse for som Statsfrøkontrollens Direktør at arbejde til Bedste for de Hovedformaal, han saaledes havde for Øje.

Dertil maa lægges, at Dorph-Petersen i en Række Aar og indtil sin Død den 25. Septbr. 1937 var almindelig paaskønnet Formand for den internationale Sammenslutning af Frøkontrolanstalter, og at han derigennem saavel som af vore hjemlige Planteavlsledere dreves frem mod ideale Højder m. H. t. de Krav, der rettelig burde stilles til Kvaliteten af den Saavare, som det faldt i Landbrugets og ikke mindst i dansk Landbrugs Lod at manøvrere med. Det vil derfor være forstaaeligt, at der var Mulighed for Friktion mellem Statsfrøkontrollen paa den ene og Frøhandelen paa den anden Side. Og Muligheden var ret jevnlig materialiseret i foreliggende Divergenser,

der ikke mindst galdt Den selvvirkende Kontrol som det mest rationelle og mest tidssvarende Led af Statsfrøkontrollens Arbejdsprogram.

Der var ved Kommissionens Medvirkning til at faa disse Divergencer bilagt paa god Maade Anledning til at holde sig for Øje, at vel er Statsfrøkontrollen en Statsinstitution, men vel at mærke uden Forpligtelse for Frøhandelen til at benytte den. Og at vedtage Regler for Kontrollens Udførelse, som Frøhandelen ikke vil acceptere, vilde Kommissionen ikke roligt kunne række Haand til. I Praksis vilde en saa vidt dreven Stramning af Analysereglerne neppe kunne tænkes gennemført overfor den normerede Frøhandel, men maatte nærmest tænkes rettet mod Den selvvirkende Kontrol. Kunde imidlertid Frøhandelen med rimelig Føje hævde at se sig tvunget til at opgive denne ifølge altfor rigoristiske Krav fra Frøkontrollens Side til Kontrollens Udformning, vilde den være ret uangribelig i saa Henseende. Men det vilde i saa Fald betyde et afgjort Tilbageskridt i Form af en fremtrædende Niveausænkning af vor hjemlige Frøkontrol, hvorhos det som en yderligere Konsekvens vilde medføre en følelig Reduktion af Statsfrøkontrollens Analysevirksomhed, antagelig tillige til Ugunst for dens Driftsøkonomi. —

Budskabet om Dorph-Petersens Død — som Følge af en pludselig Sygdomshjemsøgelse, fulgt af Maaneders uafbrudt Sygeleje — vakte i vide Kredse oprigtig Sorg. Med sine lige fyldte 65 Aar ejede han endnu en enestaaende Vitalitet og Arbejdsenergi. I faglig Henseende forbandt han dermed en vidtspændende Viden, som vel i særlig Grad galdt Planteavl, men som i Virkeligheden omfattede al landbrugsfaglig Indsigt og hvad dens er.

Hvad der gør Dorph-Petersens Død saa tragisk, er, at man i Henhold til det her anførte skønner, at han blev slaæet ud, netop da han stod paa Højden af sin Evne og Villie. I begge Henseender var han usædvanlig højt placeret. Han var evnerig som faa. Man fæster sig uvilkaarligt ved, at han undtagelsesvis var et Menneske, som kunde tale meget, uden at der af den megen Tale kom Fortrydelse. Thi hans Indlæg rummede altid noget godt og værdifuldt, virkede altid belærende. Foruden sin klare Forstand ejede han saa tilmed det rigeste og varmeste Hjertelag. Altid i fuld Aktivitet med og levende optaget af under den ene eller anden Form at hjælpe de mangfoldige, der paakaldte hans Bistand. Og alt det besørgedes, samtidig med at han passede sin Tjenestemandsvirksomhed med en saa overdaadig Ar-

bejdsindsats, at alene det syntes væsentlig at overstige et normalt Menneskes Ydeevne.

Dorph-Petersens Bortgang har derfor i usædvanligt Maal efterladt en tom Plads. Samtidig har den imidlertid i mangfoldige Sind udfældet Billedet af en Mand, der var som et Kraftcenter for utrættelig, ideel Stræben efter at gøre Livet rigere og fuldkomnere.

Og nu altsaa kun et Minde!

Men om en Personlighed, hvis rige Menneskeværd giver Mindet særlig Glans.

Af andre landbrugsministerielle Tillidshverv, som jeg afgav samtidig med min Tilbagetræden fra Vildmosekommissionen, Hedeselskabet og Frøkontrolkommissionen, kan nævnes min Tilknytning til Landbrugsmuseet i Lyngby og Virksomheden som Medlem af Landbohøjskolens Tilsynsraad.

Landbrugsmuseet.

Til dette blev Grunden lagt ved en til den nordiske Udstilling i København 1888 tilvejebragt landbohistorisk Samling, som blev til væsentlig paa Initiativ af Kapt. I. C. la Cour. Til Landmandsforsamlingen i Odense 1900 var med Held søgt tilvejebragt paany indsamlet gammelt Landbomateriel, af hvilket en Del kom Lyngbysamlingen tilgode. I 1916 blev denne flyttet fra Husrum ved Landboskolen og under Frilandsmuseet til en særlig og ret anselig Bygning ved Kongevejen fra Lyngby forbi Sorgenfri Skov og anbragt overfor Frilandsmuseet, med hvilket der er etableret Samarbejde, bl. a. m. H. t. Billetsalg.

Museets Bestyrelse, som normalt omfatter 6 Medlemmer, afholder sædvanlig ét aarligt Møde og aflægger nu og da Besøg paa Museets Filialer i Tilknytning til Landbrugsskolerne i Dalum, Malling, Ladelund og Lundby. I 1920 var jeg som Medlem af Landhusholdningsselskabets Præsidium indvalgt i Museets Bestyrelse, for hvilken da Departementschef i Landbrugsministeriet L. E. Wolff var Formand. Ved hans Død i 1921 blev jeg af Landbrugsministeriet beskikket som Formand og fortsatte som saadan til min Tilbagetræden i 1935.

Landbrugsmuseet er stadig undergivet interesseret, samvittighedsfuld og forstaaende Overvaagen af Statskonsulent K. Hansen som dets fungerende Inspektør, hvilken Stilling han har varetaget siden

1898, eller praktisk taget siden Lyngbysamlingen blev til. Da den københavnske Museumsordning var i Støbeskeen, var der en Tidlang en ret nærliggende Mulighed for, at Frilandsmuseet vilde blive overført til København. Tanken herom blev imidlertid ikke til Virkelighed, og derefter foretagen tidssvarende Udbygning af det samlede Museumskompleks turde godtgøre, at der nu regnes med, at dets nuværende Plads er at anse for dets blivende Sted. Maaske vil det kunne hævdes, at det for Landbrugsmuseets Interesser ikke er af væsentlig Betydning, om dets Naboskab til Frilandsmuseet opretholdes. Herom vil der imidlertid kunne raade delte Meninger. Men dette vil neppe kunne gælde Rigtigheden af den Betragtning, at der for Landbrugsmuseet intet vilde være at vinde ved Frilandsmuseets Bortflytning. Og heraf følger, at der for Landbrugsmuseet nærmest er Anledning til at føle Tilfredshed med, at de her ommeldte Flytningsbestræbelser ikke bragtes til Udførelse.

Tilsynsraadet for Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole.

Som Medlem af dette har jeg virket fra 1911 til 1935, eller i en Periode, hvor Højskolens Direktørplads var besat af henholdsvis Hofjægermester Fr. Friis, Professor O. Ellinger, Professor A. W. Mørkeberg og Professor Carl Hansen. Raadets normale aarlige Tilsynsvirksomhed midtsamledes i et Møde afholdt i Juni Maaned, paa hvilket bl. a. Højskolens Budget for det kommende og dens Regnskab for det sidst forløbne Driftsaar blev nøje gennemgaaet og drøftet. Det vil heraf ses, at Talen er her om et Tillidshverv, saaledes beskaffent, at man af saadanne vilde kunne paatage sig adskillige uden derved opstaaet Fare for at komme til at segne under Byrden af overtagne Arbejdsforpligtelser.

I det store Hele maa det vel erkendes, at Lovgivningsmagten har stillet sig velvilligt overfor Landbohøjskolens Krav til de Midler, som krævedes til tidssvarende Udvikling af saavel Skolens bygningsmæssige Rammer som af dens mangesidige faglige Undervisning. Tilsynsraadets Anbefaling af de aarlige Budgetandragender blev derfor som Regel i tilfredsstillende Omfang taget til Følge. I de senere Aar syntes der imidlertid hos Bevillingsmyndighederne opstaaet et vist Nøjeseende med Højskolens aarlige Budgetkrav. Det skønnedes afledet af en ikke mindst i Rigsdagskredse fremkommen og livlig drøftet Kritik med tilknyttet Undersøgelse af de betydelige Over-

skridelser, som Opførelsen af Højskolens omfattende Bygningsudvidelser, jfr. Bevillinger af 19. Marts 1918 og senere havde medført. Der kan hertil bemærkes, at de stadige Prisstigninger i den paagældende Periode umuliggjorde Overholdelsen af Budgetter som det her omtalte. Det var tilmed i en Periode, hvor man saa store Summer forsvinde, uden at der af disse efterlodes blivende haandgribelige Værdier. Her blev der imidlertid et stort Bygningskompleks tilvejebragt, som ventelig vil blive liggende gennem en lang Fremtid. Og Udviklingen viser, at det paagældende Kompleks var haardt tiltrængt, eftersom det er vitterligt, at selv Landbohøjskolens nuværende Lokaler ikke fyldestgør de Pladskrav, som den nyeste Tid stiller.

Enkelte Led af Landbohøjskolens Budget skønnedes i de senere Aar saa knapt aflagt, at Forholdet gjordes til Genstand for et Møde paa Landbohøjskolen paa Initiativ af Landbrugskandidatforeningen, afholdt i 1934, ved hvilket jeg leverede den indledende Redegørelse. Det var bl. a. Højskolens Bibliotek med tilvant Hold af periodisk Faglitteratur, hvis forsvarlige Drift de stigende Anskaffelsespriser fuldstændig havde umuliggjort. Budgetbeløbet var forgæves søgt forhøjet i blot nogenlunde tilstrækkeligt Omfang. Ved selve Mødet, i hvilket ogsaa Rigsdagsrepræsentanter deltog, syntes der ikke at være Modtagelighed for de fremsatte konkrete Ønsker om velvilligere Stemning overfor enkelte Led af Budgettet. Efter hvad der foreligger, synes denne imidlertid senere at være bleven dem til Del.

Der er her omtalt de mig af Landbrugsministeriet overdragne Tillidshverv. Men ogsaa fra anden ministeriel Side er i Tidernes Løb saadanne bleven mig betroet. Ved Oprettelsen af *Præstegaardskonsulent*-Institutionen i 1913 blev jeg saaledes af Kirkeministeriet beskikket som

Præstegaardskonsulent

for Lolland-Falsters Stift, og denne Virksomhed opretholder jeg fremdeles. Virksomheden har nemlig altid interesseret mig, idet den omhandler Forhold, der i særlig Grad synes mig at falde indenfor Afgrænsningen af det Omraade, hvor min faglige Indsigt og Praksis skulde kunne strække til. Og Omfanget af det paagældende Konsulentarbejde er i Tidernes Løb bleven stærkt reduceret. Dette er sket som Følge af den Formindskelse, som Præstegaardsjorden er undergaaet ved Udstykningslovenes hertil sigtende Bestemmelser.

Det var nemlig ogsaa en af Præstegaardskonsulentens Hovedopgaver at fungere som Raadgiver ved Affattelse af Kontrakter vedrø-

rende Brugen af Præstegaardsavlingerne. Og i Konsulentinstitutionens første Virketid, hvor der endnu fandtes Præstegaardsavlinger som anselige Gaardbrug, og hvor det i Modsætning til senere var Præsten personlig, hvis Økonomi var engageret paa Brugsudbyttet eller Brugsafgiften af Præstegaardsjorden, frembød den Side af Konsulentvirksomheden en interessant Arbejdsopgave. Ikke mindst naar en ældre Præst skulde have Forpagtningskontrakten forlænget for en ny Periode, og han i Egenskab af Indtægtsnyder af et større Præstegaardsareal havde vist sig ikke at være tilstrækkeligt af denne Verden ved at lade en Forpagter hygge sig i Ly af en urimelig lav Afgift. Thi naar saa Præsten — som det skete — godmodigt anbefalede, at Forpagteren fremdeles fik Lov at fortsætte paa de tilvante urimelig gunstige Vilkaar, kunde der for Konsulenten komme til at foreligge en baade interessant og taknemlig Opgave.

Nu stiller Forholdet sig imidlertid helt anderledes. Thi nu er det Embedet med Menighedsraadet som varetagende Interessent, der er direkte interesseret i Brugsafgiften af Præstegaardsjorden. Og nu er det økonomiske Omfang af den paagældende Interesse stærkt begrænset ved Præstegaardsarealets Nedskæring til omkring den normerede Snes Tdr. Ld. Hertil kommer yderligere, at hele Forpagtningsforholdet baade m. H. t. elementære Kontraktbestemmelser og til Bestemmelser vedrørende Brugsafgiften er efterhaanden saa fast udformet og de nævnte Bestemmelser allerede tagne i Brug som saadanne, saa at der ved Indgaaelse af nye eller forlængede Kontrakter kan henholdes til de hidtil gældende Bestemmelser. Præstegaardskonsulentens Virksomhed, som nu væsentlig er begrænset til Censur af Forpagtningskontrakterne, er som nævnt undergaaet en stærk Reduktion. Og en Side af den, som i sin Tid var ret omfattende, og som krævede Afholdelse af saakaldte Præstegaardskommissioner — under Medvirkning af en amtsvalgt Lægmand og herredsvalgt Geistlig — er, efter at Præstegaardenes Udstykning er gennemført, helt bortfaldet. Den galdt nemlig Indstilling vedrørende Praktiseringen af den forestaaende Udstykning med tilknyttet Forslag vedrørende Brugsafgiften af det Areal, som foresloges bibeholdt som Præstegaardsavling, samt vedrørende eventuel Omdannelse af Præstegaardens hidtidige Avlsbygninger.

I sidstnævnte Henseende kunde der komme til at foreligge Situationer, nærmest grænsende til det barokke, naar brugelige Avlsbygninger skulde reduceres til et Omfang, svarende til et Areal udgø-

rende f. Eks. Tredie- eller Fjerdeparten af det hidtidige. Budgettet for saadan Omdannelse eller blot for delvis Nedrivning med Opførelse af en derved nødvendiggjort Gavl kunde nemlig komme til at lyde paa Beløb, som man fra almindelig Landbrugspraksis ikke var vant til at regne med. Et forsonende Forhold kan imidlertid i denne Forbindelse anføres, nemlig at den planlagte Nedrivning af Præstegaardenes Avlsbygninger i de fleste Tilfælde galdt Bygninger, som maatte erkendes i fortrinlig Grad egnede til Nedrivning, medens kun faa var af saa ny Dato, at deres Nedrivning kunde vække nogen af den Grund foranlediget Anfægtelse.

Ifølge Beskikkelse af Handelsministeriet blev jeg medvirkende i to Arbejdsorganer, nemlig

a.) *Eksamenskommissionen for autoriserede Revisorer.*

Denne var nedsat i 1913 under Forsæde af Professor Harald Westergaard. Et opstaaet Ønske om at have Landbruget repræsenteret i Kommissionen ledte Tanken paa mig; og indvalgt i 1921 opretholdt jeg mit Sæde i Kommissionen indtil ult. 1932. Skønt forholdsvis godt inde i alt, hvad der vedrører Føringen af almindeligt Landbrugsbogholderi, maatte jeg dog forholdsvis hurtigt blive paa det Rene med, at den faglige Indsigt, som her krævedes — ikke mindst hvor det galdt Bedømmelsen af de af Eksamenskandidaterne indgivne 4 Opgaver — oversteg, hvad der stod til min Raadighed. I de første Aar, hvor Antallet af Eksaminander var stærkt begrænset, og hvor elementære Drøftelser vedrørende Kommissionsarbejdet og Eksamensordningen optog en betydelig Del af Kommissionens Tid, følte jeg ikke Savnet af behørig Competence saa stærkt som senere. Da var nemlig Antallet af Eksamenskandidater betydelig forøget, og Eksamenscensuren udgjorde da den langt overvejende Del af Kommissionsmedlemmernes Arbejdsindsats. Ved skriftlige Henvendelser til Formanden udtalte jeg derfor Ønsket om at vige mit Sæde for et Medlem med bedre Forudsætninger for at gøre Fyldest, men blev under elskværdigste Form og under liberaleste Bedømmelse af min Arbejdsindsats som Kommissionskollega anmodet om at fortsætte nogen Tid endnu. Formanden anførte nemlig at være betænkt paa selv i nær Fremtid at trække sig tilbage og vilde sætte Pris paa at kunne undgaa inden da at række Haand til Ændringer i Kommissionens Sammensætning. Det var under de Omstændigheder,

at jeg bevarede mit Sæde i Kommissionen til Fratrædelse samtidig med Professor H. Westergaard og Direktør Chr. H. Olesen.

b.) *Eksportkreditudvalget.*

Som Medlem af dette var jeg som Repræsentant for Landbruget foreslaaet af Landbrugsministeriet. Udvalget virkede imidlertid i Tilknytning til og under direkte Overvaagen af Handelsministeriet, hvorfor jeg stedse har betragtet min paagældende Virksomhed som udøvet i Handelsministeriets Tjeneste. Det betydelige Sekretær- eller Kontorarbejde, som var forbundet med Udvalgets stadig stærkt voksende Virksomhed, udførtes stedse i Handelsministeriet af der ansatte Embedsmænd. Formandsstillingen indenfor Udvalget varetoges først af Grosserer Otto Petersen, efter hans Død af Fabrikant C. F. Jarl og ved dennes Udtræden af Udvalget i 1929 af Direktør O. E. Andersen, som atter — i 1936, 3 Aar efter min Tilbagetræden — afløstes af Direktør for Patent- og Varemærkeudvalget N. J. Ehrenreich-Hansen. Fra første Færd havde sidstnævnte i Egenkab af Fuldmægtig i Handelsministeriet været med at udforme Eksportkreditsagen herhjemme. Og ved saaledes, støttet af Studierejser i Udlandet, at følge Sagen op, sad han inde med fortræffelige Forudsætninger for at medvirke til Sagens Udvikling paa sund og god Basis. At Udviklingen lededes ad solide Baner, var forsaavidt af største Vigtighed, som Eksportkrediten efterhaanden beslaglagde en Statsgaranti af et stærkt voksende Antal Millioner.

I den Periode, i hvilken jeg medvirkede i Udvalget, formaede den af Eksportkreditnyderne erlagte Præmie for Eksportkrediten rigeligt at dække de forholdsvis beskedne Tab, som indtraf, og der opsamledes efterhaanden en ikke helt lille Præmiefond, der varslede Virksomhedens Fortsættelse ved egen Hjælp og uden paakrævet direkte Støtte af Statsmidler. Det var den ved Afslutning af Forretninger med Rusland betingede Kreditydelse, som omfattede de største Beløb. De russiske Regeringsmyndigheder stod bagved alle de paagældende Handelsaftaler, og det var navnlig i Skibsbygningsbranchen, at Kreditgivningen naaede meget høje Beløb. Den overfor Rusland normalt indrømmede Kreditydelse strakte sig over 5 Aar, opdelt i regelmæssige Afbetalingsterminer, og det var navnlig Burm. & Wain's Skibsbyggeri, som var stærkt inde med Rusland, og som derfor i vid Udstrækning gjorde Brug af Eksportkrediten.

Indenfor Udvalget næredes, saavidt jeg forstod, egentlig ingen

Ængstelse for den punktlige Indfrielse fra russisk Side af de kontraktmæssig foreskrevne og nu af Eksportforsikringen garanterede Afdrag. Man gik nemlig ud fra, at den punktlige Overholdelse af paatagne Afdragsforpligtelser var af den mest vitale Betydning for Opretholdelsen af Ruslands internationale Handel, idet blot en enkelt Svigten af Betalingspligten kunde ventes at drage skæbnesvangre Følger efter sig.

Imidlertid smittede den ved Skibsbygning for Rusland betingede Kreditgivning, saaledes at en tilsvarende ogsaa blev betinget ved Bygning for andre Nationers Rederier. Og den af Burm. & Wain opnaaede Eksportkredit kom ogsaa til at gælde anselige Tilgodehavender for nye Skibe, leverede til norske Rederier.

Fabrikant Jarl forenede i sin Formandstid i Eksportkreditudvalget det paagældende Hverv med Formandspladsen i Bestyrelsen for A/S Burm. & Wain. Og da der som anført indenfor Eksportkreditudvalget raadede Enighed om, at de fra russisk Side indgaaede Betalingsforpligtelser turde regnes prompte overholdt, samtidig med at den til norsk Side indrømmede Eksportkredit ikke gav Anledning til Anfægtelser, skønnedes det ikke, at der ved de to paa een Haand forenede Formandshverv skabtes nogen Interessekollision. Thi de fra Burm. & Wain's Side fremkomne Begæring om Eksportkredit var saa lige til og let gennemskuelige, at deres Behandling kunde foregaa og foregik uden Paavirkning fra Formandspladsen.

Ogsaa jeg var imidlertid Medlem af Burm. & Wain's Bestyrelse og forholdt mig som saadan passiv ved Behandlingen af Aktieselskabets Begæring om Eksportkredit. Men medens Fabrikant Jarl var traadt tilbage fra Virksomheden i Eksportkreditudvalget paa det Tidspunkt i 1933, da manglende Driftsmidler foranledigede en ved handelsministeriel Indgriben iværksat dybtgaaende Rekonstruktion af A/S Burm. & Wain, havde jeg endnu paa det Tidspunkt Sæde som Medlem af Eksportkreditudvalget. Jeg fandt det under de foreliggende Omstændigheder rettest at vige det paagældende Sæde, uanset at en orienterende Sondering i Handelsministeriet ikke bibragte mig Indtrykket af, at man der ansaa dette for paakrævet. Jeg foretrak imidlertid at sikre mig, at et opstaaet Ønske om min Afgang først udgik fra mig selv.

Saavidt jeg har forstaaet, medførte de A/S Burm. & Wain tilsikrede omfattende Eksportkrediter ret beset intet Tab, for hvilket Aktieselskabet eller uforsigtig Kreditydelse af Eksportkreditudvalget

kan kritiseres. Thi det eneste Tab, der opstod, galdt de afsluttede Kontraktens Guld Klausul: Kontrahenternes Forpligtelse til at præstere skyldige Betalinger efter Guldmøntfod.

Denne Bestemmelses uangribelige Gyldighed blev fastslaaet ved en dansk Højesteretsdom, men vakte stærk Misstemning i Norge.

At det saa af afgørende Myndigheder og under Hensyn til vort Forhold til Norge skønnedes rettest at frafalde de ved Højesteretsdommen godkendte Betalingskrav og at lade Eksportkreditens Præmiefond yde sit gode Bidrag til Finansiering af den paagældende venskabelige Gestus, maa ubestridelig være at betragte som et Forhold, for hvilket hverken Ledelsen af Eksportkrediten eller af Burmeister & Wain med Rette kan gøres ansvarlig.

Gaar jeg dernæst over til Omtalen af en Række Tillidshverv, som blev mig overdragne ad privat Vej, altsaa uden ministeriel Mellekomst, ligger det nær først at nævne min Tilknytning til lollandske Selskaber. Blandt saadanne er tidligere omtalt den paa mit Initiativ startede Havre- og Rismølle Ota — oprindeligt bærende Navnet Avena —. Omtrent samtidig med denne Virksomheds Tilbliven dannedes imidlertid med Sæde i Maribo to Aktieselskaber, af hvis Bestyrelse jeg fra første Færd blev Medlem.

A/S C. A. Qvade & Co.

var det ene af disse, som optog i sig den af Agent C. A. Qvade i 1843 i Maribo begyndte Købmandsforretning, der i Tidernes Løb havde vokset sig stor og anset ved omfattende Handel med saavel en gros Varer — som Korn, Foderstoffer, Kunstgødning og Kul — som med Købmandsforretning en detail, hvorhos der var tilknyttet et meget stort Klientel af Landboere i Virksomhedens vidtstrakte og frugtbare Opland. Det var gaaet den paagældende Forretningsvirksomhed som saa mange andre i de Tider, at ved dygtig økonomisk Ledelse var dens Udvikling vokset nogenlunde proportionalt med Provinshavnenes Uddybning. Denne var foregaaet jevntløbende med Krav til Anvendelse af stedse større Tonnage og dermed forbunden ordinær Anvendelse af de større Skibstyper, som i oversøisk Fart hjemførte Skibslaster af stærkt forøgede Dimensioner. Der stillede herved betydelig forøgede Krav til den enkelte Handelsvirksomheds Pengestyrke. Og til Fyldestgørelse af disse meldte Valget af Aktieselskabsformen sig som det nærmestliggende Middel.

C. A. Qvades Omsætning med Landbrugsvarer og Kul var i Tidernes Løb vokset stor ved Firmaets omfattende Brug af den nærliggende Bandholm Havn med en Besejlingsdybde, som fulgte godt med en tidssvarende Udvikling, og med en Havneplads, der afgav rummelig Grund for Firmaets Magasiner, tidssvarende Losse- og Indladningsindretninger, Foderblandingsanlæg, Oplagsskure, Kulplads o. lign.

Talen er altsaa her om en stort dimensioneret Provinsforretning med naturlig Tendens til at søge Udformning som Aktieselskab. En særlig Tilskyndelse til at virkeliggøre dette skyldtes den Omstændighed, at der ikke var Udsigt til Virksomhedens Videreførelse under Ledelse af nogen direkte Arvtager efter Grundlæggeren eller Bærer af dennes Navn. En Søn samt en Svigersøn af Grundlæggeren var indtil deres Død Ledere af Virksomheden, men efterlod sig ingen Livsarvinger. Deres samlede betydelige Formue blev imidlertid afgivet til Legat for Slægten, men samtidig tjenende til Finansiering af den mangesidige Handelsvirksomhed.

I Aktieselskabets første Periode varetoges Hvervet som Bestyrelsens Formand af daværende Landstingsmand, Højsteretsadvokat P. G. C. Jensen. Senere hen overgik Formandshvervet til Direktør V. Reimer, Nakskov. I de ca. 40 Aar, Aktieselskabet nu har bestaaet, maa det alt i alt siges at have, trods periodisk modgaaende Konjunkturer, formaaet dels at opretholde den fornødne økonomiske Konsolidering af Virksomheden, dels at oparbejde en rimelig gennemsnitlig Forrentning af Aktiekapitalen.

A/S Grængegaardens Teglværk

stiftedes som før nævnt ogsaa i 1898 og galdt Købet af det ved den lollandske Jernbanestation Grænge beliggende og da privat ejede Teglværk med dets tilliggende Landbrug. Dette sidste omfattede et samlet Areal paa omkring halvandet hundrede Tdr. Ld., heraf ca. 30 Tdr. Ld. opskaarne Lergrave, for en stor Del vandfyldte. For min i 1899 overtagne Forpagtning af det paagældende Landbrug er tidligere gjort Rede. Der medfulgte ved Overtagelsen nødtørftige Bygninger, som imidlertid efter en Brand i 1907 blev nyopført i forstørret Maalestok.

Teglværket truedes gennem en Periode med Udsigten til at komme til at mangle Raamateriale, idet Lerforraadet paa dets eget

Grundareal syntes at svinde stærkt. Ved grundig Eftergravning af det før Aktieselskabets Tilbliven opgravede Areal samt ved Erhvervelse af Arealer saa nært beliggende, at Tilførsel ad Sporbane eller pr. Automobil kan praktiseres, er der imidlertid Udsigt til, at Teglværkets Drift vil kunne fortsættes endnu i en Række Aar.

Efter at der til en Begyndelse gennem en længere Periode ved et beskedent Renteudbytte var sørget for at skabe den tiltrængte økonomiske Konsolidering af Selskabet, har dette i de senere Aar alt i alt kunnet arbejde med et tilfredsstillende Resultat, hvortil ikke mindst den øgede Efterspørgsel efter Drænrør og Teglværkets forcerede Fremstilling af saadanne har bidraget.

A/S Holeby Dieselmotorfabrik

blev til paa Grundlag af en Fabrik for Landbrugsmaskiner og -redskaber, fornemmelig Radsaamaskiner og Radrensere, som i 1877 anlagdes i Holeby af en dygtig og anset Fabrikant H. Christoffersen. En Søn af Stifteren fortsatte Virksomheden i nogle Aar efter Faderens Død, men solgte den til Direktør O. L. Kongsted, senere Rumænsk Generalkonsul og Bestyrelsesformand i forskellige Selskaber, som fornemmelig lagde Vægt paa Fremstilling af Motorer.

Af ham købtes Fabrikken i Foraaret 1918 af en Kreds af Interessenter, omfattende A/S Københavns Flydedok og Skibsværft, A/S Helsingørs Jernskibs- og Maskinbyggeri og Interessentskabet Nakskov Skibsværft. Med det paagældende Køb, som samme Efteraar suppleredes med Købet af Jernstøberiet „Guldborg“ i Nykøbing F., var forbundet videre gaaende Planer, gældende Etablering af en københavnsk Dieselmotorfabrik af anseelige Dimensioner.

I den nedsatte Bestyrelse var ogsaa A/S Det østasiatiske Kompagni og A/S Det forenede Dampskibs Selskab repræsenteret, og fra Bestyrelsens Tilbliven virkede jeg som dens Formand.

Allerede i April 1918 købtes der til den paatænkte Fabrik en 60.000 m² stor Grund af Frederiksholms Teglværks Areal. Købesummen var ca. 1¹/₂ Mill. Kr. Endvidere tilvejebragtes Planer vedrørende Byggearbejder og Maskinanlæg, som i det væsentlige forelaa udarbejdede allerede i Juli Maaned. Ifølge disse vilde det samlede københavnske Anlæg inklusive Grund beslaglægge en halv Snes Mill. Kr., som fra de Interesseredes Side holdtes til Raadighed.

I Slutningen af Juli rettedes der imidlertid fra A/S Burmeister

& Wain Henvendelse om Samarbejde til Afværgelse af Etablering af den tilsigtede konkurrerende Virksomhed. Dette blev Indledningen til, at en lang Række Forhandlinger, der gentagende syntes truende nær Bristepunktet, førtes i Tilknytning hertil. Resultatet blev imidlertid en sidst i December tilvejebragt Overenskomst med A/S B. & W., som lod det nævnte Aktieselskab indtræde i den nye Interessentskabskreds som dens fjerde Led og i Sidestilling med de førnævnte Interessenter.

Den trufne Overenskomst gik imidlertid ud paa, at Planen om Opførelse af den københavnske Fabrik frafaldtes, samtidig med at der aabnedes Holebyfabrikken Adgang til at bygge Dieselmotorer af B. & W.'s Type.

Navnet for det nye Selskab blev herefter fastlagt som Holeby Dieselmotor-Fabrik, og den paa Frederiksholms Teglværks Areal sikrede Grund for den planlagte Fabrik lykkedes det at afhænde uden Tab. Aktiekapitalen for Holeby Dieselmotor-Fabrik fastsattes til 4 Mill. Kr. med 1 Mill. Kr. for hver af de 4 Interessenter.

I Sammenligning med den Produktion, der var tiltænkt den københavnske Fabrik, blev Holebyfabrikken's Produktion selvfølgelig kun af beskedent Omfang. Men dens Dieselmotorer var vel renommerede, og der leveredes Maskiner paa indtil 1100 E. H. K., hvorhos Fabrikken's Ordremængde i et enkelt Driftsaar naaede op til ca. 2 Mill. Kr.

Baade som selvstændig konkurrerende Fabrik og som Leverandør i betydeligt Omfang af Hjælpemaskiner til B. & W. virkede Holebyfabrikken i det store Hele godt og til Interessenternes Tilfredshed.

Ved A/S B. & W.'s Overtagelse af A/S Københavns Flydedok og Skibsværft i 1927 blev Selskabet samtidig Ejer af Flydedokkens Andel i Holebyfabrikken. Ved Nytaarstid 1930 købte imidlertid B. & W. tillige de to andre Interessenters Parter og blev saaledes Eneejer af Holebyfabrikken med det tilknyttede Jernstøberi „Guldborg“.

Samtidig med min Tilbagetræden i Begyndelsen af 1933 fra A/S B. & W.'s Bestyrelse afsluttedes ogsaa min Tilknytning til Holebyfabrikken's Bestyrelse. Men saavidt mig bekendt virker Fabrikken fremdeles som hensigtsmæssig supplerende Filial eller som paa god Vis assisterende Arbejdsfælle i den københavnske Hovedvirksomheds Tjeneste.

Omtalen er hermed tilendebragt af de lollandske Aktieselskaber, til hvilke jeg havde Tilknytning. Jeg gaar derfra til Omtalen af min

Virksomhed vedrørende andre Organisationer og Selskaber, i saa Henseende begyndende med mit Hverv som Formand for

Foreningen af Sukkerroedyrkere.

Med min Optagelse af Sukkerroedyrkning paa Rosenlund var Betingelsen til Stede for min Indtræden i Sukkerroedyrkerforeningen. Denne omfattede kun Roeleverandører til De danske Sukkerfabrikker, medens min Sukkerroedyrkning paa Grængegaard galdt Andelsukkerfabrikken i Nykøbing F. Efter min Indtræden i Foreningen blev dennes Formandsplads mig forholdsvis hurtigt overdraget; og indtil Opbrudet fra Rosenlund og umiddelbart paafølgende Start til min længere Rejse i Foraaret 1919 opretholdt jeg denne.

Det var i de Tider en af Hovedopgaverne for Foreningens Bestyrelse at føre de aarlige Forhandlinger med Regeringsrepræsentanter, som skulde tjene til Fastlæggelse af den Sukkerroepriis, som for det paagældende Aar skulde tilsikres Roedyrkerne. Og disse Forhandlinger førtes eller indlededes paa afgørende Maade i Den overordentlige Kommission, hvor der forhandlede bl. a. med Mænd som Overformynder, senere Statsminister M. P. Friis, Folketingsmand, senere Handelsminister C. N. Hauge, Direktør K. Riis-Hansen, Direktør H. Heilbuth, Professor O. H. Larsen o. fl.

Jeg tør neppe smigre mig med, at mine Bestyrelseskolleger altid var helt tilfredse med mig som Talsmand for Roedyrkernes Interesser, uanset at Samarbejdet indenfor vor Kreds forløb harmonisk og fredsommeligt. Men jeg slog ikke af paa min Overbevisning om, at et rimeligt Maadehold m. H. t. de under de paagældende Forhandlinger rejste Krav varetog Roedyrkernes Tarv bedst. Og som stor Roedyrker paa Jorder, hvis gennemsnitlige Roedbytte laa væsentlig under det lollandske, mente jeg mig i Besiddelse af Forudsætninger for at kunne danne mig en selvstændig Mening om det vigtige Problem, som forelaa til Drøftelse.

Der var imidlertid henimod Tidspunktet for mit Opbrud søgt optaget til Drøftelse indenfor Bestyrelsen et endnu vigtigere Spørgsmaal, nemlig Tanken om De danske Sukkerfabrikkers Overgang til Roedyrkerne som disses Ejendom. Der skulde altsaa erhverves en Aktiemajoritet i Selskabet, som muliggjorde dettes Udformning som et Roedyrkerne tilhørende Foretagende, vel nærmest i andelsorganisatorisk Lignelse. Det hed sig, at der fra børsinteresseret Side pressedes paa for at faa Tanken virkeliggjort. Rygtevis forlød det end-

videre, at man mente at turde paaregne finansiel Støtte fra Andelsbankens Side. Under min Formandsledelse blev Tanken imidlertid kun løselig drøftet indenfor Sukkerroedyrkerforeningen. Sukkerfabrikkernes Aktiekurs laa dengang omkring 360. Aktiemassens Paa-lydende var 22½ Mill. Kr. Jeg fandt dengang Tanken om Roedyrker-nes Overtagelse af Fabrikkerne fuldstændig fantastisk og var ganske uvillig til at medvirke til en dyberegaaende Realitetsdrøftelse af Tan-ken. Ved min Hjemkomst fra min 8 Maaneders Rejse var Kursen dalet til 160, altsaa 200 ned, eller en Tilbagegang i den samlede Aktiemasses noterede Værdi af 45 Mill. Kr. Da dette skrives, er Børs-noteringen for Sukkerfabrikaktierne 108.

Hvorvidt Drøftelserne indenfor Sukkerroedyrkerforeningerne vedrørende Fabrikkernes her omhandlede Overgang til Roedyrkerne er ført dybere efter min Tilbagetræden fra Formandspladsen, ved jeg ikke. Kun ved jeg, at til Held for Roedyrkerne naaede Sagen ikke udover de indledende uforbindende Forhandlingers Stadium.

A/S Burmeister & Wain.

Ovenfor under Omtalen af mit Forhold til Eksportkreditudvalget er anført, at jeg havde Sæde i Bestyrelsen for A/S Burmeister & Wain. Jeg indvalgte i denne paa Generalforsamlingen i Foraaret 1919, og Aarsagen hertil var min da skete Overtagelse af Hvervet som Bestyrelsesformand for A/S Holeby Dieselmotorfabrik. Med Op-givelse af Tanken om med Hjemsted i København at skabe en fuldt-ud moderne, stort dimensioneret Afløser for Holebyfabrikken, og fra Starten indstillet paa Muligheden af eller Sandsynligheden for at virke i paagaaende Konkurrence med Burmeister & Wain, laa det nemlig nær da at regne med, at der i Stedet for paatænkt Konkur-rence kunde skabes et nært Samarbejde mellem sidstnævnte Aktie-selskab og Holebyfabrikken. Den paagældende Forventning blev til Virkelighed. Holebyfabrikken blev jo endog fra 1930 at regne som et Datterselskab af B. & W. Og det er ovenfor under Omtalen af Holebyfabrikken anført, at denne i en Aarrække gennem Erhvervelse af Brugsret af B. & W.'s Konstruktioner har leveret en Mængde Ma-skiner, ikke mindst Hjælpemaskiner til B. & W.'s Anlæg.

Som Medlem af B. & W.'s Bestyrelse ramte det ogsaa mig med det Uventedes Styrke, at Aktieselskabets Driftsøkonomi ved Nytaars-tid 1933 skønnedes kørt saa uhjælpelig fast, at der kun var den Ud-

vej levnet at skride til en Rekonstruktion som den foretagne. Af den forudgaaende Periodes store Gevinst var en betydende Del anvendt til stor Udvidelse af det producerende Anlæg. I og for sig skulde dette jo imidlertid synes forsvarligt, og jeg fandt det i sin Tid ubetænkeligt at stemme herfor.

Forventningerne til Effektiviteten af det paagældende Nyanlæg som Led af den samlede Virksomhed krydsedes ad to Veje. Først ved Skuffelse m. H. t. paaregnet Serieproduktion af Dieselmotorer samt tillige m. H. t. Fremstilling af Diesellokomotiver. Men med de Kræfter, der stod til Virksomhedens Raadighed, maatte der vel indenfor en rimelig Tidsfrist kunne være fundet Vej frem til Besejring af de Vanskeligheder, som den fulde Udnyttelse af Nyanlægget havde mødt. Og dernæst ved, at Udvidelserne blev dyrere, væsentlig dyrere end budgetteret og da vedtaget. Selvfølgelig var dette overmaade beklageligt. Men at det skulde blive skæbnesvangert og kunne umuliggøre Virksomhedens Fortsættelse paa hidtidig Produktionsbasis, havde i hvert Fald jeg ikke tænkt mig Muligheden af.

Ved Bedømmelsen af B. & W.'s Virksomhed som Led af dansk Erhvervsliv har jeg stedse fæstet mig ved den Kendsgerning, at den *beskæftigelsesmæssig* set var vor eneste Virksomhed herhjemme, udformet i verdensmæssig Dimension. Den havde i Tidernes Løb gennem sin banebrydende Fremstilling af store Dieselmotorer vundet et verdenskendt Navn. Selskabet havde jo i det Hele taget ved selvstændig Medvirkning til at bane Vej for Dieselmotorens Sejrsgang ud over Verden vundet en meget høj Placering. Og Driftsledelsen var underlagt Mænd, der paa deres respektive Led af Teknikens Omraade regnedes for de bedste herhjemme, og som hvad angaar faglig Rangforordning var baade indenfor og udenfor Landegrænsen placeret i Overensstemmelse hermed.

Der afslørede manglende harmonisk Samarbejde mellem de paagældende dygtige Kræfter, og især Savnet af det finansielle Overblik og den Enhed i Ledelsen, som en dygtig Førstedirektør vilde kunne have skabt — eller en Direktør Wilh. Petersen formentlig vilde kunne have opretholdt. Ved den Likviditetskrise, som til mangesidig Beklagelse saavelsom Undren slog Selskabet over Ende, lader sig jo imidlertid intet ændre, saa der er i og for sig ingen Anledning til at komme dybere ind paa denne. Hvad der imidlertid efter mit Skøn har bidraget til væsentlig at øge Rækkevidden af den Aktieselskabet overgaaede tragiske Skæbne, er den Omstændighed, at be-

tydelige udenlandske, navnlig svenske og engelske, Beløb var anbragt i Selskabets Aktiemasse. Det vil nemlig ikke kunne undre, hvis de paagældende udenlandske Interessenter med Bitterhed har været ude af Stand til at forstaa Nødvendigheden af at slaa en velrenommeret Virksomhed som Burmeister & Wain's ud, saaledes som det skete. — Thi hvad der skete var jo det, at det med de Udsigter, som det paagældende Tidspunkt bød for datidig og fremtidig Arbejdsbeskæftigelse for en Virksomhed af Burmeister & Wain's Standard, ansaas fornødent at konvertere den fra gaaende til likviderende Koncern. Hvilket var ensbetydende med, at der bortamputeredes Masser af Millioner for, at Virksomheden efter i en Periode — og i denne endog under alm. anerkendt fremragende Ledelse — at have slidt i det som haardt arbejdende Debitor skulde kunne genopstaa som forpjuket Arvtager til Navnet og det stærkt nedskaarne Virksomhedsomraade.

A/S Dansk Frøavls Kompagni og Markfrøkontoret (Trifolium).

Stifteren af Markfrøkontoret, Grosserer Chr. P. Jacobsen, var i sin Tid min Lærer ved Thisted Realskole, og jeg har som Voksen og indtil hans Død i 1896 staaet i venskabelig Forbindelse med ham. Af Markfrøkontoret er det her omhandlede Aktieselskab fremgaaet. Og fra 1911 indtil min Tilbagetræden i 1935 har jeg haft Sæde i Selskabets Bestyrelse. Som Forsøgsleder under Landhusholdnings-selskabet drog jeg under forskellig Form praktisk Nytte af Markfrøkontoret og af mit personlige Forhold til Grosserer Jacobsen og hans betroede Medhjælpere. Dette laa saa meget nærmere, som Grosserer Jacobsen var Medlem af de to Udvalg, under hvilke Maltbyg- og Hvedeforsøgene sorterede. Og ved Anskaffelsen af Saasæd fra Udlandet og ved Afgivelse af Arbejdsplads og Drivkraft for vort Forsøgsmølleri ydedes der os fra den Side værdifuld Støtte.

I mange Aar indtil sin Død i 1929 var Kammerherre Ad. Tesdorpf en dygtig og interesseret Formand for Selskabets Bestyrelse. I Aarenes Løb har en betydelig Udvidelse af Selskabets Virksomhed fundet Sted. Navnlig skal fremhæves at i 1895 skete en Sammenlutning med det københavnske A/S „Dansk Markfrøhandel“. Og i 1900 forenedes Selskabet med A/S „Dansk Frøavlskompagni“, Randers.

Som Leder af Randersafdelingen siden 1918 har Direktør Oliva-

rius Jørgensen dér oparbejdet en betydelig Forretning, hvorhos den nævnte Direktør ogsaa i de seneste Aar medvirker ved Driftsledelsen af den københavnske Hovedforretning.

Aktieselskabet ejer en Forsøgsgaard, Taastrupgaard ved Taastrup, som i den allernyeste Tid ved Anvendelse af betydelige Beløb er bleven udstyret med et moderne Bygningskompleks, særdeles velegnet til det Forsøgsarbejde med tilknyttet Udvalg og Fremavl af Stammer af Landbrugets Kulturplanter, som der foregaar. Et betydningsfuldt Led af Aktieselskabets Virksomhed gælder iøvrigt den videreførte Avl af Stamfrø og Stamsæd, som foregaar udenfor dets egen Forsøgsgaard, og som normalt ifølge afsluttede Aarskontrakter beslaglægger betydelige Arealer hos Landmænd i Landets forskellige Egne.

A/S Chr. Hansen's Laboratorium.

Efter at Grundlæggeren af den her omhandlede Virksomhed, Etatsraad Chr. Hansen, var afgaaet ved Døden i 1916, stiftedes det Aktieselskab, som bærer hans Navn. Det udformedes ved sin Tilbliven som et eksklusivt Familieselskab. Bestyrelsen omfattede — foruden Direktøren — fra Selskabets Start indtil min Tilbagetræden i 1935 Formanden, Stiftamtmand, Kammerherre C. E. A. Ammentorp (Slægtning af Selskabets Aktionærer), Godsejer E. Hansen (Søn af Virksomhedens Grundlægger) og mig. Grundlæggerens Navn blev ogsaa af den Grund landskendt, at han som Apoteker anvendte betydelige Midler paa at bygge og montere den pharmaceutiske Lærestalt, som han i 1892 skænkede Staten. Ogsaa var Etatsraad Hansen bekendt i Egenskab af større Landejendomsbesidder, idet han ejede 2 velkendte Herregaarde: Bøstrup og Mullerup.

Etatsraad Hansen var den første, som iværksatte fabrikmæssig Fremstilling af Osteløbe med den derved vundne Adgang til at give denne den Ensartethed i Styrke og Kvalitet, som blev af Betydning for rationel Ostetilvirkning. Fabrikationen baseredes paa tørrede Kalvemaver, som opkøbtes i Ind- og Udlandet. Men sideordnet med Løbefremstillingen optoges efterhaanden Tilvirkning af andre Præparater af Interesse for Mejeribruget saasom Smørfarve, Ostefarve og Syrevækker, eller til Husholdningsbrug saasom Tabletter til Koagulering af Mælk.

Skøndt Chr. Hansens Eksempel hurtigt smittede og skabte talrige Efterlignere og Konkurrenter, beholdt dog den af ham grundlagte

Virksomhed en førende Stilling, hvorom Vidnesbyrd er afgivet ved det Utal af højeste Anerkendelser, som de Chr. Hansenske Præparater i Tidernes Løb hjemførte fra Konkurrencer paa internationale Udstillinger.

Aktieselskabet, der herhjemme videreføres ved foretagen tidsvarende Udvidelse og Udbygning af den af Grundlæggeren i sin Tid rejste Fabrik, har i Tidernes Løb etableret Samarbejde med forskellige saavel udenlandske som hjemlige beslægtede Virksomheder. Et nyt og moderne Mejeri, blevet til paa Grundlag af Andelsprincippet, men af dets Ledelse bortforpagtet til Aktieselskabet, drives af dette som Forsøgsmejeri, navnlig med rationel Ostetilvirkning for Øje.

Foruden Salgsbureauer i forskellige Storbyer har Aktieselskabet i Udlandet en Række Datterselskaber, som driver fabriksmæssig Tilvirkning af de samme Præparater, som Moderselskabets Fabrikation omfatter. Saadanne Datterselskaber findes bl. a. i England, Tyskland og Italien, hvorhos der i Amerika findes et Søsterselskab med to Fabrikker i Staterne og en i Canada.

En Søn af Grundlæggeren, Ingeniør Johs. Hansen, har siden Aktieselskabets Tilbliven virket som dets administrerende Direktør. Og han har dermed — men under væsentlig udvidet Form — fortsat sin Virksomhed som Faderens Medarbejder ved Driftsledelsen af dennes Fabrikvirksomhed.

A/S Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.

Ved min Tilbagekomst i 1920 fra min lange Udenlandsrejse indtraadte jeg i det her nævnte Aktieselskabs Bestyrelse ifølge Anmodning af dets daværende Formand, Raadmand Gustav Philipsen. Ved min Tilbagetræden i 1935 havde Formandshvervet yderligere været overdraget Overretssagfører Johs. Werner, Højesteretssagfører C. L. David og Excellencen Greve Fr. Brockenhuus-Schack.

Ved min Indtræden i Bestyrelsen forelaa der den Situation, at en væsentlig udvidet Adgang til likvid Kapital viste sig paakrævet, iøvrigt som et ganske naturligt automatisk opstaaet Inflationsfænomen. Thi med Periodens stærke Stigning i de med Bogfremstilling forbundne Udgifter maatte selvsagt Bøglageret beslaglægge væsentlig større Kapital end tilvant. Aktiekapitalen blev derfor kort efter min Indtræden i Bestyrelsen udvidet med 50 pCt., fra 2,4 til 3,6

Mill. Kr. Efter Ophøret af den egentlige Inflationsperiode først i Tyverne naaede iøvrigt det af Forlagets Boglager beslaglagte Beløb forholdsvis hurtigt ned paa det tilvante Niveau.

Indenfor Bestyrelsen var nedsat et snævrere Udvalg eller en Delegation, bestaaende af Formanden og to andre Medlemmer, som i Forbindelse med Direktionen samledes til hyppigere Møder til Drøftelse af løbende Sager. Indenfor denne Delegation havde jeg i min Bestyrelsestid ordinært Sæde, og havde dermed en velkommen Adgang til at faa Indblik i Aktieselskabets mangesidige Forlagsvirksomhed med tilknyttede tekniske Afdelinger samt Dispositioner vedrørende Bogsalget.

Hvad der for mig væsentlig forhøjede Interessen ved Tilknytningen til Aktieselskabets Bestyrelse, var, at denne omfattede en Række intelligente og ansete Mænd, nemlig foruden de alt nævnte: Dr. Edv. Brandes, Højsteretssagfører O. Liebe, Professor Vilh. Andersen, Bankdirektør C. C. Clausen, Direktør Aug. Bagge og med Direktør Fr. Hegel som den faste og blivende centrale Skikkelse indenfor Direktionen. Bestyrelsesmøderne syntes mig derfor stedse at byde paa en saavel interessant som solid Emnebehandling.

Af særlig bemærkelsesværdige Begivenheder, som fandt Sted indenfor Aktieselskabet under min Tilknytning til Bestyrelsen turde der maaske være Anledning til her at nævne Salget af den norske Afdeling i Oslo og de med denne forbundne Forlagsrettigheder. Beslutningen om det paagældende Salg blev indenfor Bestyrelsen truffet efter grundig Overvejelse og i fuld Erkendelse af, at det her drejede sig om en i mange Henseender betydningsfuld Sag. Beslutningen blev imidlertid truffet under fuld Samstemning. Og bedømt fra den nu naaede Afstand, der vilde kunne have ladet uheldige Sider ved den trufne Beslutning træde stærkere frem, synes der kun at være Anledning til at fastholde den Opfattelse, at der ved Valget af denne handledes rigtigt.

A/S Den danske Landmandsbank.

Paa mine Rejser til England med tilknyttede Ophold i London under Krigsaarene havde jeg ofte Lejlighed til Samvær paa nært Hold med Etatsraad Glückstadt. Dette har formodentlig været Anledning til, at jeg i 1917 indvalgtes som Medlem af Landmandsbankens Bestyrelse og specielt som Afløser for den da afdøde Justitsraad

Brødsgaard. Det var mig bekendt, at Landmandsbanken plejede at sikre sig landbrugskyndig Bistand ved Overvaagningen af sin Hypothek-Afdeling. Jeg vidste nemlig, at en god Bekendt af mig, Proprietær Andersen, Vadgaarden, havde virket i denne Egenskab, samt at Justitsraad Brødsgaard var indtraadt som hans Afløser.

Nu var det altsaa bleven min Tur til at løfte Arven; og med dette for Øje overdroges det mig ved mit Indvalg i Bestyrelsen specielt at følge alt vedrørende Hypothekafdelingen, som var underlagt Bankens veltjente Direktør gennem mange Aar, P. C. C. Harhoff. Overensstemmende hermed fulgte jeg Hypothekafdelingens Virksomhed i hele min Bestyrelsesperiode ved successiv Gennemgang af samtlige forefaldende Sager med Direktør Harhoff og paa dennes Kontor.

Desuden indvalgte jeg af Bankraadet som Medlem af den 8 Mands Bestyrelse, som paa hyppige Møder — normalt hver Uge — mødtes med Direktionen til Drøftelse af løbende Sager, derunder som fast Punkt paa Dagsordenen Drøftelse af Krediter. I den paa-gældende Bestyrelse havde jeg Sæde sammen med Formanden, Admiral, Kammerherre A. de Richelieu, Næstformanden, først Departementschef L. E. Wolff, senere — fra 1921 — Overformynder M. P. Friis, Grosserer C. Collstrup, Direktør H. Heilbuth, Fabrik-ejer Bjørn-Stephensen, Bankdirektør Viggo Reimer og Kommitteret N. Schack-Eyber.

Fra Midten af Maj 1919 til Januar 1920 var jeg bortrejst og havde følgelig i det paagældende Tidsrum af $\frac{2}{3}$ Aar intet med Bankens Virksomhed at skaffe.

I Efteraaret 1921 opholdt jeg mig i 4 Uger ved den internationale Arbejdskonference i Geneve. Jeg var af Landbrugsministeriet beskikket som Delegeret ved denne og var anmodet om at fungere som Kommissionens Formand. Ved min Hjemkomst meddeltes det mig af Etatsraad Glückstadts stærkt benyttede Medarbejder, Kommitteret Schack-Eyber, at det under min Fraværelse var af Bestyrelsen fundet opportunt at danne et Støttekonsortium til Modvirkning af et betydeligt og efter alt foreliggende umotiveret Fald i Landmandsbankaktiernes Kurs. De enkelte Bestyrelsesmedlemmer havde tegnet sig efter Evne, og man havde tilladt sig at mene, at mit Bidrag passende kunde sættes til 100.000 Kr. Dette Beløb vilde man altsaa udbede sig min Bemyndigelse til at maatte anse som stillet til Raadighed af mig. Der var ikke Tale om kontant Indskud. Banken leverede Beløbet, som Bidragyderne forrentede, saafremt Indbetaling blev at

præstere. Men dertil var der ifølge Sagens Natur kun liden Udsigt. Det foretagne Skridt turde i det Hele taget være at bedømme som en formel Gestus.

Jeg accepterede. Og jeg gad egentlig nok vide, hvad jeg under de foreliggende Omstændigheder havde at gøre andet. At jeg senere fik at udrede de 100.000 Kr. med paaløben Rente, er en Selvfølge. Mindre selvfølgelig er det derimod forekommet mig, at min under den her angivne Form skete Indtræden som aktiv Deltager i det paa-gældende Støttekonsortium skulde kunne paaføre mig Tiltale for Begaaelse af en strafbar Handling. Dette sidste nemlig som Følge af, at der — hvilket da var mig ubekendt — udover de Midler, som af personlige Garanter tilsikredes Støttefonden, ogsaa fra Bankens Side var tillagt denne Garantibeløb, uden at dette senere blev opgivet i det aflagte Regnskab.

Det var vist min Præsidiokollega i Landbrugsraadet P. Pinstrup, som lancerede det i og for sig gode Udtryk: Man skal enten tærskes eller gaa af Loen! Unegtelig havde det pengelig set betalt sig særdeles godt for mig, om jeg ved den Lejlighed havde betakket mig, var gaaet af Loen og havde reddet mine 100.000 Kr. og dermed tillige, hvad der derudover løb paa af meget betydelige Sagsomkostninger. Men Forholdene kan stille sig saa kontrært, at man kun har Valget mellem at redde enten Honnøren eller Pengene. Jeg har været saa heldig situeret, at et saadant Valg ingensinde har beredt mig Anfægtelser. Men in casu mente jeg ikke fra første Færd mine 100.000 Kr. i Fare. Og selv om jeg havde været klar herover, kan jeg vanskeligt tænke mig andet, end at det var bleven dem, jeg havde ladet i Stikken.

Saa fulgte i September 1922 Landmandsbankens Sammenbrud og derefter i 1923 den for Landsretten rejste Anklage mod Bankens Ledelse. Min Defensor saavel ved Landsretten som ved Højesteret var nu afdøde Højesteretsadvokat Ivan Kondrup. Om jeg mindes ret, var Overformynder Friis og jeg de eneste blandt de Anklagede, som ved Landsretten tog Ordet til Selvforsvar. Fra de øvrige Anklagedes Side fik jeg adskillige Anmodninger om at afstaa fra at møde op som Selvforsvarer, men kunde ikke forsone mig med at efterkomme dem. Om mit Indlæg har paavirket Dommen i nogensomhelst Retning, ved jeg ikke. Thi vel blev jeg frikendt, men det blev ogsaa Flertallet af de øvrige anklagede. For den mig særligt vedrørende Hypothekafdelings Vedkommende var iøvrigt Forholdet følgende:

Selve Regnskabsaflæggelsen befandt sig i fuldgod Orden. En ikke bankmæssig Disposition gav imidlertid Anledning til Paatale. Men denne havde ikke mødt Indsigelse fra den tilsynsførende Myndigheds Side. Og den var foretaget udenom den til Hypothekafdelingen knyttede nærmeste Ledelse, som derfor ikke med Føje kunde betragtes som ansvarlig for den.

Sagen kom jo dernæst for ved Højesteret, og for mit Vedkommende med det Resultat, at jeg for grov Uagtsomhed idømtes en Bøde paa 2000 Kr. Jeg talte ikke selv ved Højesteret. Min Sagfører anmodede mig nemlig indtrængende om at undlade det. Derfor afstod jeg fra mit Forsæt om ogsaa dér at ville tage Ordet. Jeg nærede imidlertid dengang en ret fast Overbevisning om, at jeg vilde være i Stand til at tale mig fri for Strafansvar. Og det var ikke Tvivl eller Anfægtelser i saa Henseende, som foranledigede, at jeg bøjede mig for min Forsvarers lige nævnte Anmodning. Nej; det var elementære Betragtninger af en helt anden Art.

Landmandsbankaffæren greb saa dybt ind i vore Samfundsforhold, at det laa nær at søge udpeget et rimeligt Antal af brødebetvingede Syndere, over hvis Hoveder Nationens berettigede Harme kunde finde Udløsning.

Jeg mente dengang at have en Særstilling indenfor Bestyrelsen, og jeg mener det samme den Dag idag. Min Opfattelse var og blev den, at naar jeg — med specielt Tilhold om at følge Hypothekafdelingen, hvilket var sket, og uden derved given Adgang til berettiget Paatale — satte mit Navn under Bankens Aarsregnskab, saa garanterede jeg derved med mit Navn for Rigtigheden af Regnskabet for den mig vedrørende Hypothekafdeling, ligesom mine Bestyrelseskolleger med deres Underskrift garanterede for de Afdelinger, som det var overdraget dem specielt at overvaage. Saaledes opfattede jeg vore Underskrifter, og det forekommer mig vedblivende, at der fornuftigvis vanskeligt kan tillægges Underskrifterne anden Betydning. Jeg indrømmer endvidere, at jeg bortsaa fra, at der skulde kunne paaføres mig nogen Art af Strafskyld for mit Forhold til de Hundred Tusind Kroner, som man under mit Ophold som Regeringsdelegeret i Geneve paa mine Vegne havde tegnet i Aktiestøttekon-sortiet.

Min formentlige Særstilling som Medlem af Bestyrelsen foranledigede mig altsaa til at tro, at jeg for Højesteret vilde kunne præstere et Indlæg, der vilde medvirke til, at jeg blev frikendt, samtidig

med at jeg — netop p. G. a. den af mig formodede Særstilling — maatte regne det som sandsynligt, at jeg vilde blive frikendt, selv om jeg skulde blive den eneste.

Det Problem, som jeg saa havde at overveje samt at afgøre under Hensyn til den Stemning og Mentalitet, som helt igennem i vort Samfund da var raadende overfor Landmandsbankens Mænd, var følgende:

Hvilket af de her anførte Alternativer bør jeg vælge:

- 1) at forsøge at plædere til Frikendelse, at opnaa dette og da muligvis som den eneste af Landmandsbankens Mænd, men saaledes at alle mine anklagede Bankkolleger og mangfoldige med dem vil mene, at min Særstilling realiter ikke betyder meget, fordi ogsaa mine Bestyrelseskolleger praktisk taget har været afskaarne fra, da de satte deres Navn under Bankregnskabet, at være klar over de katastrofale Dispositioner, som slog Banken over Ende — hvorfor min stærke Pukken paa min Særstilling ret beset kunde bedømmes som en ikke kollegial Handling — eller
- 2) at tie stille, lade Sagen gaa sin Gang uden Forsøg paa at paavirke den mig vedrørende Dom. (Altsaa med begrundet Sandsynlighed for Stadfæstelse af Landsrettens Frifindelsesdom, og saaledes, at selv om jeg blev dømt, vilde der formentlig levnes mig Sympati i Anledning af min nære og særlige Tilknytning til den Hypothekafdeling, hvis Sager realiter er befunden i behørig Orden) — samt

Valget at træffe under Hensyn til, at jeg ved at følge Alternativ 1) meget vel vilde kunne komme ud for *ikke* at opnaa Frikendelse.

Jeg valgte Alternativ 2): at tie stille. Og jeg blev altsaa dømt.

Dommen traf mig forberedt. Og samme Dag — d. 30. Septbr. 1923 — som Dommen var falden, afsendte jeg 20 Breve, i hvilke jeg med Henviisning til den mig overgaaede Dom for grov Uagtsomhed traadte tilbage som

Bestyrelsesformand for Landbrugsmuseet

„ „ A/S Holeby Dieselmotorfabrik

„ „ A/S Ota, De foren. Havre- og Rismøller

Præsident i Det kgl. danske Landhusholdningsselskab

Formand for Vildmosekommissionen

„ „ Frøkontrolkommissionen

Præstegaardskonsulent for Lolland-Falsters Stift

Næstformand i Det danske Hedeselskab

Medlem af Eksamenskommissionen for autoriserede Revisorer

„ „ Hovedbestyrelsen for Dansk Røde Kors

„ „ Landbohøjskolens Tilsynsraad

„ „ Landbrugsraadet

Bestyrelsesmedlem for A/S Det østasiatiske Industri- og Plantage-
kompagni

„ „ „ Burmeister & Wain's Skibsbyggeri og
Maskinfabrik

„ „ „ Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag

„ „ „ Dansk Frøavls Kompagni (Trifolium)

„ „ „ Chr. Hansens Laboratorium

„ „ „ C. A. Qvade & Co.

„ „ „ Grængegaardens Teglværk

„ „ „ Landsudvalget for Tilvejebringelse af uden-
landsk Arbejdskraft.

Imidlertid var det mig en stor Glæde forholdsvis hurtigt — vist i Løbet af en Maanedstid — at blive genindsat i samtlige de her nævnte Tillidsposter.

Den her foreliggende Lejlighed frister mig til yderligere at dvæle lidt ved Landmandsbanksagen, bl. a. for at fremdrage nogle Momenter denne vedrørende, som jeg vilde have uddybet nærmere, hvis det var faldet i min Lod at tale for Højesteret.

Som den frikonservative Partigruppens Repræsentant ved Retsreformens Behandling i Landstinget og med levende Interesse og Sympati for det af Goos udfoldede Arbejde for Lovens Gennemførelse har jeg nogenlunde Rede paa Grundlinien i dennes Udformning. Den gik ud paa at skille Anklagemyndigheden fra Domsmyndigheden for derved væsentlig bedre end hidtil at sikre den Anklagede en retfærdig, objektiv og ikke subjektiv Behandling. Men selv efter at Retsreformen har placeret Anklageren som Anklager i Renkultur, turde Aanden i det Lovværk, der resulterede af Retsreformen, indebære et Tilhold til Anklageren om at forme sin Anklage med rimeligt Maadehold.

Det være indrømmet, at Anklageren i Landmandsbanksagen havde en vanskelig Stilling, drevet frem som han blev efter Landsretsdømmens Skuffelse af en ikke uforklarlig vidt udbredt Harme og

Bitterhed, som belastede alle Landmandsbankens Mænd med et Bjerg af Skyld, og som krævede dem hjemfalden til den strengeste Straf. Og Anklageren, daværende Rigsadvokat Topsøe-Jensen, gik efter min Opfattelse haardt paa som Anklager og foreholdt de Anklagede Forømmelser, hvis Beskaffenhed frister til nærmere Analyse.

Den grove Uagtsomhed, som for de fleste Bestyrelsesmedlemmer blev den fornemmelige Domsaarsag, skyldes den Omstændighed, at de havde sat deres Navn paa et Aarsregnskab og en Status, hvis virkelige Tal stillede sig langt ugunstigere end Regnskabets. Men hvis Tal ifølge den administrerende Direktørs udtalte Overbevisning saavidt gørligt var sammenfaldende med de virkelige.

Regnskabsaarets Afslutning faldt sammen med Aarsskiftet. Og Regnskab og Status underskrevs af Bestyrelsen den 20. Februar. Er saa Kravet om, at Bestyrelsen allerede da skulde kunne have grebet behørig effektivt og afgørende ind, tilstrækkelig saglig underbygget?

Ovenfor har jeg hævdet den Opfattelse, at ogsaa mine Bestyrelseskolleger realiter vilde have været ude af Stand til at underkende den Regnskabsopstilling, som Bankens administrerende Direktør med den ham tillagte Placering lagde Navn til og hævdede forsvarlig.

En saadan behørig dokumenteret Underkendelse vilde under alle Omstændigheder have krævet Tid og dybtgaaende Undersøgelse og vilde kun kunne iværksættes ved at gøre den administrerende Direktør til Genstand for en saavel for ham som for Banken skæbnesvanget Anklage og Degradation. Senere, under Retssagen, blev den administrerende Direktør fængslet og anklaget som Bedrager.

Men hvorledes var Bestyrelsen ved Landmandsbankens Afslutning af Regnskabet for 1921 stillet overfor Bankens administrerende Direktør. Den var stillet saaledes, at den i Spidsen for Bankens Ledelse saa en Mand, som nys havde vundet international Anerkendelse for sin Ordning af vanskelige østerrigske økonomiske Problemer, og som herhjemme i samme Anledning var bleven hædret ved en offentlig Anerkendelse, som kun ganske undtagelsesvis bliver en saa ung Mand til Del.

Talen er her om den administrerende Direktør, som Bestyrelsen hidtil har stølet paa og haft Grund til at stole paa. Men som den nu, netop til *det* Tidspunkt, hvor hans Lykkestjerne synes at staa i Zenith, ikke bør tro over en Dørtærskel. Thi samtidig med, at den paagældende er beskæftiget med i Frederiksborg Slotskirke at op hænge sit nyerhvervede Storkors-Vaabenskjold, skal Bankbestyrelsen

hænges op, fordi den ikke er klar over, at den her er kommen ud for en Lovbryder i stor Stil. Det forekommer mig unegtelig, at der her forelaa adskilligt, som talte til Undskyldning for, at de Dømte accepterede den administrerende Direktørs Forsikring om, at Regnskabets Opstilling var sket efter bedste Overbevisning. —

Af Landmandsbankaffæren var der for mit Vedkommende endnu eet Led tilbage, som jeg finder Anledning til her at omtale.

Det gælder Udredelsen af en Efterbetaling, som et lille Udsnit af de Dømte efter Aftale med styrende Magter tilpligtedes at udrede for at slippe for at dække de Tab, som deres strafbare Færd havde paaført Landmandsbankens Aktionærer. Hvor mange der henførtes til den paagældende lille Kreds, ved jeg ikke. Utvivlsomt saas der fornuftigvis ved Mobiliseringen af dette lille Korps mere paa Evnen end paa Villien. Kun saa meget ved jeg, at jeg nød den Ære at være blandt de Udvalgte.

Det meddeltes mig lejlighedsvis mundtligt fra en Side, som jeg maatte skønne vel underrettet, at der vilde blive givet den Kreds af de Dømte, for hvem dette kunde have Betydning, Ret til ved Erlægelse af et efter Omstændighederne rimeligt Beløb at afværge Udnyttelsen af den Adgang, som den fældede Dom aabner til at lade de Dømte, saavidt deres Evne rækker, dække de Tab, som ved deres Forømmelse var paaført Banken og dens Aktionærer.

Under Samtale med en Personlighed, som paa nært Hold fulgte Dagens vigtigere Hændelser, nævnede jeg den mig saaledes tilkendegivne Hensigt og fik oplyst, at det mig meddelte stemmede med Virkeligheden. Jeg svarede dertil, at jeg ikke havde til Hensigt at acceptere et saadant Tilbud. Ved Dom kunde jeg maaske nok blive tilpligtet at aflevere alt, hvad jeg ejede — men det fik saa være. Et saadant Resultat vilde jeg ikke tage særlig højtideligt. Jeg havde i den senere Periode været Vidne til et saa stærkt Svind i mine i Tidernes Løb samlede Sparemidler, at jeg var bleven ret ufølsom over for alt, hvad der yderligere paa den Konto kunde vederfares mig; altsaa egentlig indstillet til at anlægge Synspunktet: Har F..... taget Hesten, saa lad ham tage Grimen med. Endog klædt af til Skjorten var jeg arrogant nok til at mene mig i Stand til ved Arbejde at kunne sikre mig et rimeligt Udkomme. Men frivillig betale nogetsomhelst Beløb som Assurance mod Erstatningspligt af den omhandlede Art, nej — det vilde jeg ikke.

Unegtelig er det et Standpunkt, svarede der mig. Men, fortsattes

der, De bør vide og holde Dem for Øje, at der indenfor den paagældende Kreds er Mænd, for hvem det er af vital Betydning at naa til en Underhaandsordning. Og denne vil kunne møde afgørende Vanskeligheder, hvis det her tilkendegivne Standpunkt fastholdes indenfor Kredsen. Af kollegiale Hensyn anbefaledes det mig derfor at undlade at rejse Modstand mod Sagens Ordning, som tilsigtet. Og Efterkommelsen heraf blev mit endelige Standpunkt til Sagen.

Kort Tid efter kaldtes jeg til Telefonsamtale med den Personlighed, som havde til Opgave at tilvejebringe det samlede Beløb, der skulde tjene som Løskøbesum eller Assurancepræmie. Jeg bemærker, at det var ikke den samme Personlighed, som jfr. det ovenanførte først havde berørt Sagen for mig.

Telefonsamtalen indlededes med Oplysning om, at jeg indenfor den her omhandlede Kreds var den eneste, som det endnu stod tilbage at træffe Overenskomst med. Det havde været et umaadelig besværligt Job at naa til Overenskomst med mine Kolleger indenfor Kredsen. Og Stemmeføringens Mathed bekræftede Rigtigheden heraf. Nu var det imidlertid endelig lykkedes. Nu var altsaa kun jeg tilbage. Og nu vilde Manden ved Telefonen indtrængende anmode mig om ikke at forøge de Lidelser, han paa denne Konto havde været ude for. Min Bemærkning om, at her forelaa en af de Situationer, hvor man til det yderste havde at kæmpe for den hjemlige Arne, bl. a. for at sikre sig, at det Beløb, man var gaaet ind paa at udrede, ikke bagefter krævedes forhøjet, afvistes med Forsikring om, at en saadan Risiko var ganske udelukket, med tilføjet Bemærkning om, at det mig i Sagen paalignede Beløb var ansat meget moderat. Det oplystes saa under den fortsatte Samtale, at det Beløb, som det for mit Vedkommende drejede sig om, lød paa 40.000 Kr. Efter en Del Snak frem og tilbage med fornyet Forsikring om, dels at der ikke var Mulighed for at slippe med et mindre Beløb, og dels at med Accepten af dette Beløb vilde Sagen være definitivt ordnet, sluttede Samtalen med, at jeg accepterede.

Kort Tid efter rettedes der fornyet Henvendelse til mig — men nu fra en anden Varetager af Indsamlingen. — Det meddeltes mig, at det først samlede Beløb havde vist sig for lille og maatte forøges. Der var for os Andelshavere i Foretagendet intet andet at gøre end at betale. Ellers blev der ingen Underhaandsordning. Der var følgelig kun Tale om et ja eller nej. Og for mit Vedkommende androg Forhøjelsen 15.000 Kr., som udbades indbetalt, hvilket skete.

Senere naaede det til min Kundskab, at til Brug for det Møde, hvor Repareringen af Forhøjelsesbeløbet var bleven foretaget, skulde der være faldet Bemærkning i Retning af, at overfor mig var der ingen Anledning til at lægge Fingrene imellem, eftersom jeg forholdsvist let var gaaet ind paa at udrede det først fastsatte Beløb af 40.000 Kr.

Jeg rørte aldrig senere ved Sagen, som jeg efter Erlæggelsen af de 55.000 Kr. i videste Maal undlod at beskæftige mig med. Unegtelig kan det til Tider være vanskeligt at ramme det rigtige, saavist som rigtig Maaltagning af de Mennesker, med hvem man forhandler om foreliggende Sagers Ordning, kan frembyde uovervindelig Vanskelighed, som man altid burde være en garde imod. Det har altid tiltalt mig at undgaa smaatskaaret Pindehuggeri, og i Stedet derfor at kunne handle large. Men den sidste Handlemaade kan blive kostbar. Og erfaringsmæssigt tvinges man til oftere end ønskeligt og inden det endnu er bleven for sent, at klare med sig selv Spørgsmaalet om, hvorvidt man ogsaa virkelig har Raad til det.

Aarene gaar! Og allerede nu har et ikke kort Aaremaal bragt Landmandsbankaffæren paa en Afstand, der formentlig er tilstrækkelig til, at en lidenskabsløs, objektiv og saglig Bedømmelse kan finde Sted af Forhold og Omstændigheder, der under den ene eller anden Form staar i Forbindelse med Affæren.

Det er endnu i frisk Minde, hvorledes der i Perioden umiddelbart forinden Bankens Sammenbrud virkedes ogsaa herhjemme med abnormt opskruede Priser. Krigsaarene og den nærmeste Efterkrigstid skabte i det Hele taget ogsaa hos os et ekstraordinært stort Krav til likvide Midler. Det var den uundgaaelige Følge saavel af det abnormt høje Prisniveau som af den i vid Udstrækning tilrettelagte, men ganske fejlslagne Forberedelse til et omfattende handelsmæssigt Fremstød i det baltiske Landomraade.

Driftsøkonomisk og pengelig set virkedes der altsaa i nævnte Periode ogsaa herhjemme i stor Maalestok under nødvendiggjort Anvendelse af et ekstraordinær højt Gear.

Melder der sig imidlertid saa ikke uvilkaarlig i den Forbindelse Spørgsmaalet om, hvorvidt der i det Hele taget var Mulighed for uden Tab af betydelige Pengemidler at gennemføre den paakrævede Omskiftning fra det høje Gear til den kommende Periodes Virksomhed under tilvant normerede hverdagsagtige Forhold?

Gennem Landmandsbanken gik et stort Antal Millioner tabt. Her tænkes ikke paa de mange Millioner, som gik tabt ved Bankens trans-

atlantiske Eventyr. Thi det var Spild — rent Spild! Ogsaa de Milliontab, som foranledigedes ved de fejlslagne Planer om Storhandel over Balticum, fortjener imidlertid særlig Omtale. De maatte meget beklages. Men ingen skarp Kritik kan dér sætte ind. Thi det var Planer, som et vaagent og fremskuende Initiativ meget vel tør tage Ansvaret for, eftersom det var uforudseelige Forhold, der her kom til at gribe afgørende ind. Hvis derfor ogsaa dette Tab er at betragte som rent Spild, saa falder det i hvert Fald ind under de Dispositioner, for hvilke der gives Décharge eller i hvert Fald vægtig Undskyldning i Fyndordet: Hvor der handles, dér spildes.

Men er ogsaa — bedømt paa Baggrund af hele den foreliggende Situation — den øvrige Del af de mange Millioner at betragte som spildte, der blev at afskrive paa Landmandsbankens Regnskab, ved at den som Formidler i stor Stil stillede dem til Raadighed for et under meget vanskelige Forhold arbejdende Erhvervsliv? Er ikke en meget væsentlig Del af disse Midler at tillægge en Nyttevirkning, ikke blot i beskæftigelsesmæssig Henseende, men i det Hele taget som forsvarligt ydet Støtte til saavidt gørligt at holde vort hjemlige Erhvervsliv gaaende under de daværende abnorme Arbejdskaar?

At der saa bagefter har kunnet peges paa, at der ydedes Støtte ogsaa paa urette Sted, er en Sag for sig. Helt kunde det sikkert ikke undgaas. Men fra den paagældende Periode med vidt dreven Inflation har dog mangfoldige endnu i frisk Erindring saavel de abnormt store Krav, der stilledes til Kreditgivningen — ikke mindst for Virksomheder med langsomt omsættelige Lagerbeholdninger — som de Bekymringer, der kunde opstaa m. H. t. iøvrigt solide Virksomheders Opretholdelse ved Tanken om, at den tiltrængte Kreditydelse skulde svigte.

Landmandsbanken blev i vid Udstrækning Formidleren af den her omhandlede rundelige Kreditydelse til vort hjemlige Erhvervsliv. Det være ogsaa her anført, at en formentlig ikke uvæsentlig Del heraf maa paaregnes ikke at falde ind under, hvad der — selv under Periodens abnorme Forhold — var at bedømme som bankmæssig forsvarligt.

Men er ikke — *samfundsmæssig set* — en meget væsentlig eller maaske endog den overvejende Del af det øvrige Tab at betragte som uundgaaelig under de daværende Omstændigheder?

Nu var det fornemmelig Landmandsbanken, men iøvrigt ogsaa andre stærkt engagerede Laangivere, som det gik ud over, og over

hvis Regnskaber Tabene væsentlig var at afskrive. Samfundsmæssig set vilde det vel imidlertid have hidført et tilsvarende Resultat, hvis Kreditydelsen var præsteret gennem andre formidlende Mellemlid, eller hvis man ved mere afgrænset Kreditgivning havde iklædt Tabene Form af Standsning eller tidligere Standsning af gaaende Erhvervsvirksomheder.

Et Ejerskifte m. H. t. de engagerede Pengemidler vilde selvfølgelig derved have fundet Sted. Alt efter de trufne Dispositioner vilde den Sorteper, med hvilken der spilledes, være endt paa forskellig Haand. Det berører imidlertid ikke den samfundsmæssige Side af Sagen, for hvilken det afgørende er, om det havde været muligt at manøvrere Sorteper ud af Spillet uden følelige Tab. Og dette anser jeg for mere end tvivlsomt. Til rigtig Opgørelse af alt vedrørende den her omhandlede Konto turde der iøvrigt være god Anledning til ogsaa at inddrage under Opgøret det mægtige Beløb, der i hine Tider svarede til Staten i Form af Skat af imaginære Værdier. Thi den herved foranledigede økonomiske Svækkelse vil sikkert ikke kunne have undgaaet at øge Omfanget af de ovenfor omhandlede Tab.

I det forudgaaende Afsnit er nævnet, at jeg i Efteraaret 1921 opholdt mig i Geneve som Regeringens Delegerede ved den dér afholdte internationale Arbejdskonference. Ogsaa i Maj 1927 tilbragte jeg imidlertid ca. 4 Uger i Geneve som regeringsbeskikket Deltager i den da afholdte internationale økonomiske Konference.

Til denne knyttedes fra mange Sider optimistiske Forventninger om en vidtgaaende Ophævelse af den Baandlægning, som den internationale Handelsfrihed til det paagældende Tidspunkt i høj Grad gjordes til Genstand for.

Den svenske Professor Cassel holdt Konferencens indledende Foredrag, i hvilket han gjorde sig til varm Talsmand for friest muligt internationalt Handelssamkvem. Og særlig styrkedes Tilliden til, at det skulde lykkes at bane Vej for det paagældende Princip's Sejrs-gang, ved at Personligheder som den fhv. hollandske Finansminister Colijn og det engelske Parlamentsmedlem Sir Walter Runciman samt Redaktør af „The Economist“, Layton, i stærkt applauderede Foredrag ved Konferencen gik afgjort ind for Anerkendelsen af dets Rig-tighed. I Overensstemmelse hermed blev Konferencens Resolutioner udformede og vedtagne.

De paagældende Resolutioner bar imidlertid desværre ingensom-

helst Frugt. De mødte nemlig et modgaaende uovervindeligt og lamrende Selvforsyningens Princip, som under haandfast Form krævede en mest mulig nedskreven Import fra Udlandet, udformet over den direkte Byttehandels Princip.

Og ejendommeligt nok faldt det senere i min Lod som medvirkende i Underhandlingsdelegation at sidde ved Forhandlingsbord i saavel Haag som London, hvor henholdsvis Colijn som hollandsk Statsminister og Runciman som engelsk Handelsminister saa sig henviste til at tage bestemt Afstand fra den internationale Handelsfrihed, som de ved Genevekonferencen i 1927 var gaaet stærkt ind for, dengang imidlertid i en ikke indfriet Forventning om, at ogsaa andre Lande — navnlig Tyskland og Frankrig — vilde slaa Følge og knæ sætte det samme Handelsprincip.

Dansk Røde Kors.

I min Landstingsperiode var jeg ikke sjelden Adressat for personlig Henvendelse af Direktør i Det forenede Dampskibsselskab C. M. T. Cold, senere Udenrigsminister i Madsen-Mygdals Ministerium. Ifølge min Interesse for Søen var jeg nemlig som Regel tilknyttet Behandlingen i Landstinget af Love, vedrørende Søfarten — ogsaa jevnlige som Ordfører eller Udvalgsformand. Og det var angaaende Behandlingen af saadanne foreliggende Lovforslag, at Cold forebragte mig sine Synspunkter med tilknyttede Ønsker. Under Krigsaarene mødtes jeg jevnlige med Cold, dels ved de Møder, som herhjemme afholdtes mellem Repræsentanter for de forskellige Hovederhverv, og dels ved Rejser til og fra England samt under Ophold i London.

I 1922 henvendte Cold sig i sin Egenskab af Bestyrelsesformand for Dansk Røde Kors personlig til mig og anmodede mig om at indtræde i saavel Foreningens Hovedbestyrelse som dens Forretningsudvalg. Dette sidste afholdt ret hyppige Møder, normalt et Par Møder maanedlig, paa Foreningens Hovedkontor i København.

Den af Dansk Røde Kors udfoldede Virksomhed havde paa Forhaand min Interesse og Sympati. Alene Foreningens omfattende Fredsvirksomhed — bl. a. med Udsendelse af Sygeplejersker og Hushjælpersker, Afholdelse af Samariterkursus, Ydelse af Nødhjælp under forskellig Form, Oprettelse af Redningsposter samt af Sammenslutninger af Unge i Ungdoms Røde Kors — bør tilføre Forenin-

gen almindelig Sympati for mangesidig, højlig tiltrængt samfundsgavnlig Virksomhed. Og da min sympatiske Indstilling ogsaa galdt Bestyrelsens Formand, var det kun naturligt, at jeg accepterede Anmodningen om at paatage mig den ønskede Tilknytning til Virksomheden.

I en Del Aar faldt det derved i min Lod paa nært Hold at følge det mangesidige, frugtbringende Arbejde af Dansk Røde Kors med dets københavnske Kontor som centralt Hovedkvarter og med den interesserede og erfarne Apotheker A. Andresen som Foreningens aarvaagne Generalsekretær.

En af de Arbejdsopgaver i stor Stil, som Dansk Røde Kors i den nyere Tid har underlagt sig, er Folkekuranstalten ved Hald, oprindeligt startet som Rekreationslejr for hjemvendende Krigsfanger, men senere udformet som Folkekuranstalt ved et Initiativ, hvis positive Forfølgelse i væsentlig Grad skyldtes Overlæge Poul Videbech, Viborg.

Til Overvaagen af Folkekuranstaltens Tarv gennem stadigt Indseende med alt vedrørende dennes Drift og Driftsøkonomi var af Forretningsudvalget nedsat et snevrere „Haldudvalg“, i hvilket jeg ret tidligt fik Sæde. En særlig vanskelig og beklagelig Sag fik Haldudvalget at beskæftige sig med i Form af den landskendte Brinck-Eliassenske Affære, rejst ved Sigtelse af kvindelig Patients nære Paa-rørende mod Anstaltens Overlæge for Misbrug af sin Stilling som Læge ved Behandlingen af kvindelige Patienter.

Overlæge Videbech var Haldudvalgets Formand og var den indenfor Udvalget og Forretningsudvalget, som havde nærmest Forbindelse med de Kredse udenfor Folkekuranstalten og de enkelte Læger indenfor denne, som ønskede Sagen ført igennem tilbunds, og saaledes at Overlægens Fjernelse fra Anstalten dermed blev givet. Fler-tallet indenfor baade Haldudvalget og Forretningsudvalget ønskede og haabede ifølge den oprindeligt fremkomne Anklages ikke skarpt optrukne Linier, at Sagen ikke maatte stille sig værre, end at det vilde være baade forsvarligt og opnaeligt at lade den dø hen uden at afstedkomme større Ravage. Og ifølge, hvad der forelaa for Udvalget — ogsaa efter mundtlig Drøftelse, hvor Overlæge Brinck-Eliassen og hans to Modstandere blandt Lægerne paa Hald var tilstede — stillede dettes Flertal sig paa det Standpunkt overfor Overlægen, at saa længe dennes Skyld ikke forelaa godtgjort, vilde man ikke mene det forsvarligt at unddrage ham den Støtte, han som fort-

sat Indehaver af Folkekuranstaltens Overlægestilling maatte have Krav paa.

Som bekendt resulterede den mod Overlæge Brinck-Eliassen rejste Retssag i hans Domfældelse og deraf følgende omgaaende Afskediggelse som Folkekuranstaltens Overlæge. Under hele den paagældende Sags Forløb — lige fra den første Anklage fremkom — var den bleven nøje fulgt af Bestyrelsens Formand, som altsaa vedrørende denne stod i nært Samarbejde med Haldudvalget, hvis Flertal indtog samme Stilling som han overfor den anklagede Overlæge.

Efter at Dommen var faldet, sammenkaldte Bestyrelsesformanden Foreningens Hovedbestyrelse og forelagde for denne, hvad der i den foran omhandlede beklagelige Affære var passeret i Henhold til Haldudvalgets og Forretningsudvalgets opretholdte nøje Føling med Sagen. Han redegjorde for, at han med et Flertal af Udvalgsmedlemmerne havde ment at burde afvente Domskendelsen, forinden der skønnedes at kunne være Anledning til at betragte Overlægens Forhold til Folkekuranstalten som afgørende kompromitteret. Dette havde nu maaske været urigtigt. Man havde villet handle fuldt loyalt mod den hidtil af Patienternes og Funktionærernes store Flertal meget afholdte Overlæge. Saa udbad Bestyrelsesformanden sig Hovedbestyrelsens Tillids- eller Mistillidsvotum i Anledning af den Holdning i Sagen, han saaledes havde indtaget. Det blev til et enstemmigt Tillidsvotum. For dette takkede Direktør Cold, idet han samtidig erklærede det som sin Beslutning at ville træde tilbage fra Formandspladsen og udtræde af Bestyrelsen. Efter forud truffet Aftale med Formanden tog jeg derefter Ordet og meddelte, at jeg, som i Haldsagen fuldtud havde delt Formandens Opfattelse, fandt det rigtigt ogsaa m. H. t. Tilbagetræden fra Bestyrelsen at slaa Følge med ham. Vort Judicium i Sagen havde altsaa ikke staaet sin Prøve, idet Sagens Udfald var blevet et andet end af os ventet og haabet. Ogsaa jeg var Hovedbestyrelsen taknemlig for det Tillidsvotum, der billigede den Holdning, vi under den vanskelig gennemskaelige Sag havde indtaget. Men ogsaa jeg fandt det rigtigt at træde tilbage og paaskønnede i høj Grad, at dette kunde ske, uden at jeg var bleven gjort til Genstand for Hovedbestyrelsens Mistillid. — Dermed skiltes altsaa ogsaa jeg fra et Arbejdsfelt, som levende havde interesseret mig, og fra hvilket jeg medtager Mindet om en Række Arbejdsfæller, som jeg lærte at omfatte med største Sympati.

A/S Det østasiatiske Industri og Plantage Kompagni.

I dettes Bestyrelse indtraadte jeg i 1918, paa hvilket Tidspunkt Etatsraad E. Glückstadt var Formand. Efter hans Død og fra 1923 overdroges Formandspladsen til mig. Som Navnet tyder paa, er det et Datterselskab af Det østasiatiske Kompagni og startet af dette i 1917.

Paa det Tidspunkt var der særlig gunstige Konjunkturer for Gummiproduktionen, saaledes at et Selskab som dette med betydeligt, ca. 30.000 acres produktivt Gummiareal havde fortræffelige Betingelser for at sikre Aktionærerne et godt Renteudbytte. Hertil bidrog ogsaa Selskabets Tinmine, beliggende paa siamesisk Terrain og normalt bearbejdet saavel ved hydraulisk Anlæg som ved Gravemaskine. I Aaret 1919 benyttede jeg mit Ophold i Østen til paa Malakka-halvøen at besøge Selskabets samtlige Gummi- og Kokosplantager, som viste sig gennemgaaende at være i lovende Udvikling og Drift.

Ved Gummidepressionen i Begyndelsen af Trediverne indtraadte der et meget føleligt Omslag i Selskabets Forrentningsevne. Det blev da i Løbet af Treaaret 1929/30 — 1931/32 nødvendigt at foretage betydelig Nedskrivning i Selskabets Plantageaktiv samt at skabe en betydelig Sikringsfond for den i dette anbragte Kapital. Det lave Prisniveau for Gummi medførte endvidere, at det ad den Vej oparbejdede Driftsudbytte kun i beskedent Maal formaaede at støtte Bestræbelserne efter at tilvejebringe tilfredsstillende Forrentning af Aktiekapitalen, hvortil yderligere kom, at lave Tinpriser og en ved rationeret Produktion nedskaaret Produktionsmængde virkede i samme Retning.

Under de anførte Omstændigheder har det imidlertid været heldigt, at den Del af Selskabets Virksomhed, som gælder det hjemlige Anlæg, eller som har Tilknytning til dette, har kunnet præstere et i det store Hele tilfredsstillende Driftsresultat. For dette skyldes der Fabrikens administrerende og tekniske Direktører D'hrr. L. Wasard og R. Holst-Andersen, al Anerkendelse.

Det hjemlige Anlæg omfatter det paa Islands Brygge beliggende Fabriksanlæg, grupperet om det centrale Anlæg: Dansk Sojakagefabrik med dens Ekstraktions-, Presse- og Hærdningsanlæg. Som stedligt Led af Virksomheden slutter sig bl. a. hertil Sæbefabrikken Noma. Og som andre Virksomheder, der er tilknyttede Sojakagefabrikken og som har Betydning for denne som Aftager af dens Produktion, kan nævnes Aalborg Margarinefabrik, Margarine- og

Sæbefabrikken Victoria i Helsingborg samt Margarinefabrikken i Hangö, Finland.

Trods de Vanskeligheder, som de senere Aars Baandlægning af den internationale Handelsfrihed bereder, er det dog lykkedes at opretholde en Eksport af Sojakagefabrikkens Produkter, som muliggør en Produktion, der nogenlunde modsvarer Fabrik anlæggets Kapacitet. Og selv med den senere Perodes ret utilfredsstillende Konjunktur for Produktionen af Gummi og Tin og det derved fra den Side ydede rationerede Tilskud til Driftsaarets Udbytte er det dog i de seneste Aar lykkedes at bibringe Selskabet en Konsolidering, der i vid Udstrækning fyldestgør det Krav til økonomisk Selvhjulpethed, som det særlig under utrygge Handelsforhold er tiltalende at kunne honorere.

Censurat ved Landbohøjskolen.

Formentlig tør jeg regne mig blandt Højskolens Censorer med ældst Anciennitet. Jeg begyndte nemlig i 1890 som Censor hos Professor Westermann i Landbrugets Jorddyrkning og Plantekultur og fortsatte hermed til Westermanns Afgang i 1923, kun med et enkelt Aars Svigten p. G. a. Bortrejse. Ved Westermanns Tilbagetræden blev det af ham docerede Fag delt saaledes, at Professor K. A. Bondorff overtog Undervisningen i Landbrugets Jorddyrkning. Han bød mig en paaskønnet og gerne benyttet Adgang til at fortsætte som Censor i det af ham overtagne Fag.

Jeg har nemlig altid følt mig tiltalt af Censorvirksomheden — mere for ad den Vej at tilegne mig selv det Lærestof, som jeg bør kunne, end for at udmaale Eksaminandernes Strafskyld for det faglige Lærestof, som de ved Eksamensbordet dokumenterer ikke at kunne.

Sagen er, at den først af Westermann og derefter af Bondorff docerede faglige Viden ligger grumme langt over det Niveau, der blev opretholdt, da jeg for 60 Aar siden i Højskolens Høresale sad lyttende ved deres da virkende Forgængers Fødder. Ja saa langt over, at jeg qua Censor jevnlig har maattet genkalde mig det Holbergske Ord, som jeg i min Ungdom mødte paa min Vej: „I lige Maade skader det ej heller, om en Forfatter“ — in casu altsaa en Censor — „kender noget til den Materie, han trakterer“. (Ejendommeligt nok har jeg ingensinde, selv ved at banke paa hos meget skriftkloge, kunnet faa oplyst, hvor Holberg har sagt det. Ergo er det vel tvivlsomt, om han har sagt det, uanset at det lyder Holbergske). Men

Facit af det Hele er, at Censorvirksomheden har givet mig en bekvem Adgang til saa nogenlunde at følge med i den faglige Udvikling paa et Omraade, hvor jeg tillægger dette Betydning. Og derfor har jeg hidtil gerne villet fortsætte. Men dog efterhaanden med Erkendelse af at være rykket den yderste Aldersgrænse overmaade nær.

I denne Forbindelse vedgaar jeg iøvrigt gerne, at det paa mig altid har virket umiddelbart tiltalende gennem Censorvirksomheden at se den Strøm af Unge passere Revue paa nærmeste Hold, som Landbohøjskolen Aar efter Aar i nærmest stigende Antal og med nærmest stigende Kundskabsfylde sender ud til det fremtidige Arbejde med at gøre Dyrkningen af Danmarks Jord saa nyttebringende som muligt.

Forsøg paa Næsgaard.

Ved Iværksættelse i 1910 af en siden da opretholdt Forsøgsserie paa Næsgaard, gældende Planteavl og Jorddyrkning, blev der til Udformning, à jour-Føring og Overvaagning af Forsøgsplanen nedsat et Forsøgsraad. Forsøgene finansieres af Næsgaards Ejer: Det Classenske Fideicommis. Og til Forsøgsraadet — hvis fødte Formand er Næsgaards Forstander H. J. Rasmussen — valgtes af eller paa Foranledning af Formanden først Statskonsulent K. Hansen, Lyngby, og jeg, samt da den førstnævnte for et Par Aar siden af Hensyn til dels Alder og dels megen Optagethed ønskede at træde tilbage, Forstander Josef Hansen, Tystofte, som hans Afløser.

Forsøgenes praktiske Udformning og Ledelse er stedse underlagt en af Lærerne paa Næsgaard. Og i den senere Periode har det været Lærer P. N. Gaardmand, i hvis særdeles kyndige, særdeles interesserede og særdeles samvittighedsfulde Hænder Forsøgsledelsen har været lagt. Det er ogsaa ham, af hvem den grundige Aarsberetning om Forsøgenes Forløb og foreslaaede Videreførelse forelægges paa Forsøgsraadets aarlige Møder paa Næsgaard. Gentagne Gange ved Forløbet af et passende Aaremaal for de enkelte Forsøgsseriers Gennemførelse har der været afgivet Publikationer om Forsøgsresultaterne, og disse har stedse i ønskeligt Maal været Genstand for aarvaagen Interesse i Fagkredse.

Det vil af den her skitserede Tilrettelægning af det omhandlede Forsøgsarbejde let forstaas, at Stillingen som Medlem af Næsgaards Forsøgsraad ikke er noget byrdefuldt Hverv. Tvertimod! Den lange Række af én Gang aarlige Mødedage paa Næsgaard — som oftest

i Højsommertiden — staar for min Erindring som en ubrudt Række af lutter Solskinsdage og i de lyse og gode Minders smukkeste Skær.

Man stillede paa Næsgaard Ansigt til Ansigt med Stedets ejendommelige Naturskønhed og med en særlig skønhedspræget Udsigt over det tilstødende Farvand med nærliggende Øer. Man saa endvidere paa Næsgaard foruden den landskendte højestydende Herregaardsbesætning af rødt Malkekvæg og en tip-top Svinebesætning et Landbrug, hvis Jorddyrkning og Planteavl stod Maal med det bedste herhjemme, og som det altid var en Fryd for Øjet at passere igennem og iagttage paa nærmeste Hold. Og saa endelig som Baggrunden for det Hele det saa elskværdige og sympatiske Forstanderpar, til hvilket man uvilkaarlig i Tidernes Løb blev knyttet ved en varm Venkabsfølelse, næret ved Erindringen om en Række herlige Højsommerdage, tilbragt i Ly af deres rummelige Gæstevenskab og i et Hjem, hvis ferierende Unge af baade første og anden Generation ordinært yderligere bidrog til at skabe et Milieu, i hvilket man maatte befinde sig vel.

Administrationskommissionen for Grevskabet Brahesminde.

Formentlig ved samvirkende Initiativ af den beskikkede Formand for den her nævnte Administration, Højesteretssagfører Frits Bülow, og daværende Statsminister Madsen-Mygdal blev jeg i 1927 anmodet om at tiltræde Kommissionen, hvilken Anmodning jeg efterkom. Som tredje Medlem af den var beskikket Godsinspektør Danielsen, Brahetrolleborg. I 1937, da Administrationen stod nær ved at kunne ophæves, afgik Danielsen ved Døden. Men indtil den Sygdom, som voldte hans Død, betog ham Arbejdsevnen, var han som lokalt og nærmestboende Kommissionsmedlem selvskreven til at varetage særlig den Side af Administrationsvirksomheden, hvis Besørgelse vilde have paaført hans fjernereboende Kommissionskolleger et uforholdsmæssigt Besvær.

De Dispositioner af større Rækkevidde, som under vor Kommissionsvirksomhed blev foretaget som tilsigtet Støtte for Grevskabets Driftsøkonomi, blev alle foretaget med fuld Tilslutning af Besidderen, Lensgreve Bille-Brahe-Selby. Og blandt saadanne nævnes her: Salget til Staten af Hvedholm Slot til Brug som Anstalt for Sindsyge, Salg af Horne Møllegaard, Bortforpagtning af Hvedholm Avlsgaard, Byggearbejder paa Hvedholm Avlsgaard efter delvis Ødelæg-

gelse af Avlsbygninger ved Ildebrand, Bortforpagtning af Steensgaard, Salg af Damsbo Skov, Salg til Jordlovsudvalget af Hvedholm Avlsgaard samt Bortsalg af Byggegrunde ved Faaborg og af den under Hvedholm Forpagtning drevne Engstrækning, benævnt Horne Mølledam. Tanken om et samlet Bortsalg af hele det tilbageværende Skovareal, omfattende ialt ca. 560 ha, gennemgaaende særdeles velplejet Skov, har været overvejet, og Tanken har hos Lensgreven ikke mødt afgjort Modstand. Spørgsmaalet er kun, om der vilde kunne opnaas tilstrækkelig stort Salgsbeløb, og saa stort, at det kan dække enhver Betænelighed ved fremtidig at afskære Hovedgaarden Steensgaard fra paa naturlig Maade at kunne faa tilknyttet Skovareal. Betingelsen for at kunne effektuere Salg regnes uomgængelig at være den, at hele Skovarealet sælges samlet.

Idet Kommissionen nu har indstillet sig selv til Ophævelse, og denne Indstilling er taget til Følge, er dens Virksomhed saaledes endt, idet den kun har stillet sig til Raadighed for Besidderen som rede til at fungere som raadgivende, forsaa vidt og da i det Omfang, som det maatte ønskes.

Det er ogsaa mig en stor Tilfredsstillelse, at vi er naaet til at kunne anse vor Udøvelse af fremtidig Administrationsvirksomhed som overflødig. Dette ogsaa af den Grund, at vort Samarbejde med Besidderen forekommer mig stedse at være forløbet i gensidig god Forstaaelse og under urban Form, saaledes at det kun kan være mig en tiltalende Tanke, at Besidderen paa sine ældre Dage er naaet frem til at blive fritaget for Medvirkning af en Administrationskommission samtidig med at Successorfonden er i fuld Behold. Naar dette har kunnet naas, skyldes det imidlertid først og sidst Kommissionsformandens omsigtsfulde, interesserede og meget dygtige Varetagelse gennem de mange Aar af Besidderens Interesser.

For mit personlige Vedkommende har Kommissionsvirksomheden væsentlig indskrænket sig til at udfælde gode Minder om en Række rare Dage i Aarenes Løb tilbragte paa Steensgaard med dens særprægede Skønhed ude og inde, hvor Dagens saglige Drøftelser stadig forløb harmonisk og under venskabelig Form, og hvor man var Genstand for en Gæstevenskab, ved hvis Udøvelse Lensgreven under smukkeste Form var bistaaet af Komtesse Ella som Hjemmets charmerende Værtinde¹⁾).

¹⁾ Efter at ovenstaaende var afgivet til Trykning, afgik Lensgreve Bille-Brahe-Selby i en Alder af 67 Aar ved Døden d. 7. Maj 1938 efter et kort Sygeleje paa Skodsborg Sanatorium.

Jevnlige Besøg paa Fuglsang.

Besidderinden af Fuglsang Gods paa Østlolland, Fru Bodil de Neergaard, født Hartmann, henvendte sig i 1919 til mig og forelagde mig Regnskaber for en Del Aar over Fuglsang Avlsgaard, hvis Driftsresultat syntes hende utilfredsstillende. Paa Grundlag af egne Erfaringer maatte jeg give den paagældende Bedømmelse af Fuglsang Avlsgaards Driftsfacit Medhold, endog i høj Grad.

Naar Fru Neergaard fandt Anledning til at henvende sig til mig, skyldtes det den Omstændighed, at mit sidste lollandske Hjem, Rosenlund, laa i samme Kommune som Fuglsang, hvorfor vi kunde mødes som gode Bekendte. Efter sin Ægtefælle Godsejer R. V. de Neergaards Død i 1915 havde Fru Neergaard ved den veltjente Godsforvalters Bistand ladet de to under Godset hørende Hovedgaarde samt en tredie Gaard med omkring halvandethundrede Tdr. Ld. drive for egen Regning, og ønskede at fortsætte hermed og altsaa undgaa Bortforpagtning. Imidlertid følte Savnet af en Mand med praktisk Landbrugs-Indsigt, hvis Mening i paakommende Tilfælde kunde afæskes. Og paa Anmodningen om fremtidig at fungere som saadan gav jeg et indvilgende Svar.

Dette har medført, at jeg i Aarenes Løb har aflagt ret jevnlige Besøg paa Fuglsang, hvis væsentlige Indtægter stammer dels fra de 3 nysnævnte Gaarde samt en bortforpagtet Gaard med ca. 200 Tdr. Ld. og dels fra Godsets betydelige Skovareal.

Efter en af mig paa et tidligt Stadium tilraadet Ændring af Driftsledelsen paa Fuglsang og senere hen ligeledes paa den anden Hovedgaard er samtlige 3 Gaardes Drift underlagt 3 Bestyrere, som paa Fru Neergaards Initiativ meldte sig som Ansøgere til de Pladser, hvortil hun derefter valgte dem. Det paagældende Valg har vist sig saa heldigt, at Driften paa de 3 Gaarde gaar sin gode Gang uden min Indgriben og med et gennemsnitligt Driftoverskud, som ligger adskilligt over, hvad der kunde naas ved Bortforpagtning.

Selvfølgelig har ogsaa Godset Fuglsangs Driftsøkonomi været paavirket af de ugunstige Omstændigheder, som i den nyere Tid har vanskeliggjort Opnaaelse af en blot nogenlunde rimelig Balance for de Besiddelser med større Dimensioner, hvis Indtægter i alt væsentligt afledes af Land- og Skovbrug. Den stærkt forøgede Skattebyrde har her fornemmelig grebet dybt ind. Men naar det samlede Driftsver-

skud af saadanne Besiddelser i den nyere Tid gennemgaaende er undergaaet Reduktion i et Omfang, som formentlig overalt tvinger Besidderne til i betydelig Grad at nedskære deres fra de bedre Tider tilvante Forbrug, er ogsaa det stærkt nedskaarne Udbytte af Landbruget og tillige — omend maaske i noget mindre Grad — af Skovbruget medvirkende hertil.

Ogsaa for Fuglsangs Vedkommende har Opretholdelsen af forsvaerlig Driftsøkonomi krævet Nedskæring i det tilvante Forbrug. Men Forholdet har her været dette, at det Omraade, hvor Nedskæringen med bedst Virkning lod sig gennemføre, galdt dels det vidtstrakte filantropiske Virkefelt, hvor Fru Neergaard fandt Udløsning for sin dybe Trang til at afhjælpe Nød og Savn, og dels Fuglsangs store og kostbare Have- og Parkanlæg. Det af Fru Neergaard skabte *Sønderskovhjem* med Plads til 25 løsladte Fanger, hvis Driftsomkostninger i sin Tid udelukkende bestredes af hende til et aarligt Beløb af rundt 30.000 Kr., maatte overgaa til anden Driftsledelse, der i det store Hele aflastede Ejerinden af Fuglsang for den hidtidige Udgiftsbyrde. Og den tidligere normerede Udgift til Have og Park har det været nødvendigt at lade undergaa en Nedskæring, som maatte beklages, men som har maattet gennemføres som en uundgaaelig Parade overfor Tidernes Ugunst.

Min Virksomhed paa Fuglsang har været for mig af tiltalende og lidet krævende Art. Den hviler paa den Forudsætning, at jeg skulde fungere som raadgivende. I nævnte Egenskab har der imidlertid for mig kun været overmaade lidet positivt at udrette. De 3 selvdrevne Landbrugs Bestyrere forstaar hver for sig eller i hvert Fald ved indbyrdes Raadslagning samt under Overvaagning af Fru Neergaard at præstere selvstændig Driftsledelse.

Og iøvrigt kan Fru Neergaard selv! Som det fine Menneske, hun er, og forenende varmt Hjertelag med sund praktisk Sans besidder hun dermed særlige Forudsætninger for at finde den rette, lykkeligt farbare Vej gennem alle saadanne Vanskeligheder, som ikke mindst Administrationen af Jordegods i vore Dage byder paa — ret beset til Stadfæstelse af den af Jonas Lie formulerede smukke Betragtning: „Kærligheden er og blir den overgeniale Udvej af baade Livets og Ægteskabets Konflikter — intet andet end Kærligheden“.

Ekstraordinære Arbejdsopgaver.

Naar jeg genkalder mig i Erindringen Arbejdsopgaver udenfor det hverdagsagtige, som har været mig overdragne, vilde jeg kunne nævne adskillige. Et Par af disse, hvor en Kreds af Kaldsfæller anmodede mig om at fungere som Talsmand for de af dem varetagne Interesser, skal her nævnes.

I 1914 deltog jeg saaledes som beskikket Varetager af Sukkerroedyrkernes Interesser i et *Mellemværende med A/S De danske Sukkerfabrikker*, gældende Fastsættelse af Prisen for Sukkerroeavlen af 1914.

Efter de løbende Kontrakter var London-Noteringen for Sukkerbestemmende for Roeprisen. Ved Krigens Udbrud var imidlertid Noteringen bortfalden.

Aktieselskabet udarbejdede derfor et Forslag til Beregning af Roeprisen under de foreliggende ekstraordinære Omstændigheder. Paa et Møde den 23. August 1914 forelagdes det for De samvirkende Sukkerroedyrkerforeningers Overbestyrelse, som tiltraadte Forslaget.

En Kreds af lollandske Roedyrkere, som omfattede ogsaa mig, ønskede imidlertid Forslaget ændret. Den foranledigede derfor Sagen undergivet Voldgiftsbehandling, under hvilken den optraadte ogsaa som Befuldmægtiget for ca. 850 Sukkerroedyrkere paa Lolland og Fyn.

Højesteretssagfører Otto Liebe og Sagfører S. Bang, Maribo, var Voldgiftsmænd, valgt af henholdsvis Sukkerfabrikkerne og Roedyrkerne, medens Højesteretsassessor, senere Præsident i Højesteret, R. Gram, var Opmand i Sagen, valgt af Sø- og Handelsretten.

Efter en mundtlig Forhandling, i hvilken jeg deltog, afsagdes den 20. November 1914 Kendelse i Sagen. Ved denne fastsattes Prisen pr. Centner Roer til 68 Øre. Vel blev denne lidt højere end efter Selskabets Forslag. Men den indfriede ikke de Forventninger, som fra vor Side var knyttet til den rejste Aktion.

En anden Voldgiftssag, ved hvis Foretagelse jeg medvirkede, galdt en opstaaet *Twist mellem Landarbejderforbundet* og tidligere *Medlemmer af Arbejdsgiverforeningen for Land- og Skovbrug i Danmark*. En Kreds af disse, repræsenteret ved Forpagter O. Lawaetz, Holmegaard, havde, som Følge af det stærke Prisfald paa Landbrugsprodukter i 1930, opsagt sine Overenskomster med Landarbejderforbundet. Dette sidste, der i Sagen særlig repræsenteredes ved For-

manden, senere Medlem af Folketinget, Oscar Levinsen, bestred Gyldigheden af den skete Opsigelse.

Sagen indankedes for Den faste Voldgiftsret og henvistes derfra til en faglig Voldgiftsret med daværende Landsdommer, nu Retspræsident O. Haack, som Opmand. Som juridisk Varetager af Arbejdsgivernes Interesser førte Overretssagfører S. Engelhardt Sagen. Og den i Marts 1931 afgivne Kendelse maatte fjerne enhver Tvivl hos Modparten om Gyldigheden af Arbejdsgivernes Opsigelse.

En tilbudt Direktørpost.

En Henvendelse, for hvilken jeg var Genstand, og som kunde være kommet til at gribe dybt ind i min Virksomhed og Livsbane, finder jeg Anledning til her at nævne. Bestemt at tidsfæste Henvendelsen formaar jeg ikke. Men den fandt vist Sted i eller omkring 1915, da jeg var 56 Aar gammel. Der tilbødes mig da ved en bemyndiget Underhandler en vellønnet Direktørpost i en af vore Kreditforenings-Institutioner. Jeg fristedes egentlig af Tilbudet. Men jeg valgte den Holdning at tilkendegive, at jeg sandsynligvis vilde modtage Pladsen, hvis den under bindende Form blev mig tilbudt, og under Forudsætning af, at jeg ikke behøvede at indgive Ansøgning.

Underhandleren vendte tilbage med den Besked, at Virksomhedens Statuter krævede Ansøgning. En ganske kort Ansøgning fra min Side vilde imidlertid sikre mig Pladsen. Efter nærmere Overvejelse valgte jeg at forholde mig passiv, og altsaa ikke indgive nogen Ansøgning.

Til Forklaring af min valgte Taktik skal her anføres en Udtalelse, som jeg i sin Tid bed Mærke i. Den indeholdes i en forlængst, nemlig i 1897 af Lægen Hans Kaarsberg udgivet Bog om Resultatet af en Studierejse i Lapland, betitlet „Nordens sidste Nomade“. I denne udtrykker han „Glæden over, at der endnu paa denne Jord findes hele Folkestammer, for hvilke den eneste store Betingelse for et lykkeligt Liv er: Frihed til at flytte Teltet derhen, hvor de er vante til at flytte det“.

For mig har Friheden til at flytte Teltet altid spillet stor Rolle. Men jeg har krævet ubunden Frihed, ikke blot som lige angivet en Ret til at flytte Teltet paa tilvant Vis. Og det var Frygten for, at Overtagelse af den ledige Direktørpost skulde afskære mig fra, eller i højere Grad end ønskeligt begrænse min Ret til at flytte Telt-pælene, som afholdt mig fra at forfølge Sagen.

Min Tilknytning til mangesidig Virksomhed gav mig rundelig Adgang til at komme et betydeligt Antal af vort Samfunds ledende Personligheder paa nærmere Hold. En Del af de paagældende Forgrundsskikkelser er det faldet naturligt at omtale i min foran givne Redegørelse for mit Medarbejderskab paa en Række Arbejdspladser. Men ikke faa er hidtil ladet uomtalt, med hvem jeg har plejet Samarbejde og havt Forbindelse under Former, som jeg har al Anledning til at mindes med Paaskønnelse. Blandt disse skal her særlig nævnes tre landskendte og betydelige Personligheder, med hvem jeg fornemmelig har maattet sætte Pris paa at mødes om Løsningen af Arbejdsopgaver af fælles Interesse.

Den ene af disse var Direktør *Benny Dessau*. I hans Egenskab af fremtrædende Repræsentant for Industrien — i en Periode endog Formand for Industriraadet — mødtes vi ret jævnligt, hvor Problemer vedrørende vore respektive Erhvervsinteresser laa for til Drøftelse. Men specielt kom jeg i Samarbejde med Dessau gennem hans Virksomhed henholdsvis som Formand for „Udvalget vedrørende Danmarks Deltagelse i udenlandske Udstillinger“ og som Medlem af „Maltbygudvalget“.

I det førstnævnte Udvalg var jeg af Landbruksraadet indvalgt som Landbrugets Repræsentant. Og mit Forsøgsarbejde i Ungdomsaarene vedrørende vor hjemlige Maltbygavl foranledigede, at jeg blev Medlem af og Formand for Maltbygudvalget. Ikke mindst ved Arbejdet indenfor de to nævnte Udvalg lærte jeg Dessau at kende som en rigt udstyret Personlighed med alle de Egenskaber til Raadighed, som blandt andet gennem hurtigt Omdømme, Beslutsomhed og fortættet Arbejdsenergi forlenede ham med fremragende Leder-evne. Som Forhandlingsleder forstod han i misundelsesværdig Grad kort og knapt og uden Brug af overflødige Ord at finde frem til det rigtige og at vinde Tilslutning til det af ham uddragne Facit af Forhandlingerne — i saa Henseende iøvrigt støttet af sin i høj Grad vindende Personlighed.

Baade indadtil i den mægtige industrielle Virksomhed, som Dessau havde bygget op og ledede med fremragende Dygtighed, og udadtil i Egenskab af vort Samfunds gode Tjener har Dessaus Livsgering skabt rige Frugter, der sikrer ham et lysende Eftermæle.

Ogsaa med den højt ansete Professor *S. P. L. Sørensen* har jeg havt den Glæde periodisk, omend under beskeden Form, at pleje et for mig befrugtende Samarbejde. Ogsaa Professoren var og er

Medlem af „Maltbygdudvalget“, som er nævnet lige ovenfor, og som i Aarenes Løb til Fremme af hjemlig Produktion og Eksport af en god Maltbygdkvalitet blandt andet har foranstaltet landsomfattende Maltbygdstillinger i København, Odense og Aarhus med tilknyttet Propaganda i Udlandet. Professorens videnskabelige Placering gjorde ham endvidere til selvskreven Førstemand indenfor den Kreds af interesserede Fagmænd, som optog et mangeaarigt og omfattende Forsøgs- og Undersøgelsesarbejde for Avl herhjemme af saadanne Hvedesorter, som betinger bedst mulig Bagningskvalitet, og som tillige gennem omfattende Forsøg med afgjort gunstigt Resultat fandt frem til Udformning af en Bagningspraksis, der i ønskelig Grad sikrer Befolkningen tidligt Morgenbrød trods Bagerilovens efterhaanden betydelige Begrænsning af Natarbejdet i Bagerier.

Det var paa disse forholdsvis afgrænsede Arbejdsfelter, at jeg særlig har havt Adgang til at mødes med Professor Sørensen. Hans Virksomhed har jo imidlertid været særdeles mangesidig; og paa mangfoldige Omraader har han kunnet registrere rige Arbejdsfrugter.

Iøvrigt er der det særlige at bemærke om Videnskabsmanden, Professor S. P. L. Sørensen, at sideordnet med, at hans Laboratoriearbejde vidstes at følge de stringentest videnskabelige Linier, ejede han en uvurderlig Evne til paa hensigtsmæssigste Maade at gøre Videnskabens Resultater tilgængelige for Praksis. Og naar Professor Sørensens Navn ogsaa indenfor Landbrugernes Kreds rangerer højt, skyldes det en almindelig Erkendelse og Anerkendelse af, at en vel udviklet praktisk Sans sætter ham i Stand til at prøve og vurdere de under hans videnskabelige Virke opdukkende landbrugsfaglige Problemer netop under den Synsvinkel, der anlægges — og bør anlægges — af dem, der virker derude, hvor Ploven gaar.

Direktør *Chr. H. Olesen* er den tredie af de her fremdragne Personligheder. Han er den yngste af dem og har efter menneskelig Beregning endnu en lang Række gode Virkeaar for sig samtidig med, at han allerede nu kan se tilbage paa en mangesidig og frugtbringende Virksomhed. Thi ubestrideligt har han dokumenteret baade Evne og Villie til at præstere en Arbejdsindsats, som rækker langt udover det almindelige.

Og det maa lades Direktør Olesen, at det Begreb „Forretningen Danmark“, med hvilket han ynder at manøvrere, er ikke ensidig udbygget over hverken den anselige industrielle Virksomhed, hvis

Drift er underlagt hans fremragende Lederevne, eller det Hovedled af dansk Erhvervsliv, til hvilket han ved sin Direktørvirksomhed har direkte Tilknytning. Thi i anerkendelsesværdig Grad aflægger han Vidnesbyrd om samfundsmæssig Indstilling, baade gennem Virksomheden som Landsforeningen Dansk Arbejdes energiske Formand og som levende interesseret Deltager i Overvejelser og Drøftelser vedrørende Forretningen Danmarks Tarv.

I hans sidstnævnte Egenskab og med ham som initiativrig Iscenesætter har jeg gode Minder fra frugtbringende Meningsudvekslinger om Øjeblikkets aktuelle Samfundsproblemer, ført indenfor den Kreds, der samledes med og om ham.

Ikke fra alle Sider indenfor Landbruget er der set med venlige Øjne paa Chr. H. Olesen, særlig fordi man har villet tillægge ham Tendens til baade i Tale og Skrift ukaldet at ville blande sig i Landbrugets Affærer. Navnlig i mine noget yngre Aar er det unægtelig adskillige Gange faldet i min Lod med Offentligheden som Vidne at krydse Klinge med Direktør Olesen angaaende Landbrugets og Industriens respektive Placering i og Betydning for vort hjemlige Erhvervsliv. Men alle Dage har jeg fundet hans Interesse for Landbrugets Tarv baade velmotiveret og objektivt udformet, saavel ifølge den af ham ledede Virksomheds direkte Tilknytning til Landbruget som ifølge hans samfundsmæssige Vurdering af dansk Erhvervslivs enkelte Led.

Og Direktør Olesens Forhold overfor Landbruget har derfor paa ingen Maade kunnet virke reducerende paa det Maal af Sympati, han som aktivt Medlem af Forretningen Danmark har afvundet mig ved sin evnerige og betydningsfulde Arbejdsindsats til Samfundsgavn.

REJSER

Min i Foraaret 1919 tiltraadte store Rejse er ret udførligt beskrevet foran, idet Omtalen er henført til det Tidsafsnit, i hvilket den foretoges. Men ikke mindst efter Foretagelsen af den paagældende Rejse maa jeg vel siges at have rejst forholdsvis meget. Mit nuværende Ophold i Nordamerika er saaledes mit femte. Og som tidligere nævnt har jeg 4 Gange passeret Nordamerika tillands fra Atlanterhavs- til Stillehavskysten eller omvendt. Min Lyst til at fær-

des paa Søen har foranlediget mig til at foretage jevnlige Smaature i omliggende Farvande. Af saadanne foretagne efter 1919 og startede fra København nævner jeg gentagne Dampskibsture til og fra Finland, Edinburgh, London samt langs Norges Kyst til Trondhejm og tilbage samme Vej. Til London og langs Norges Kyst er mine Rejser normalt foretagne som virkelige Rekreationsrejser og derfor til en Aarstid, hvor jeg var eneste eller saa godt som eneste Passager. Men udover de paagældende Smaarejser har jeg foretaget de nedenævnte oversøiske Rejser.

Efter Hjemkomsten i Begyndelsen af 1920 fra min Jordomsejling hengik der næsten 9 Aar, inden jeg paany fik Lejlighed til at foretage oversøisk Sejlads. Dette skete nemlig første Gang i November 1928, da jeg — sammen med min ældste Datter og hendes Mand — drog til New York for i Nærheden deraf at overvære min yngste Søns Bryllup. Overfarten, som fandt Sted med „Hellig Olaf“, blev bemærkelsesværdig derved, at vi — og som eneste Gang for mit Vedkommende — mellem New Foundland og New York kom ud for Møde med et Par veritable Isbjerge af enorme Dimensioner. De var adviserede, og Vejret var sigtbart, saa der var ingen Fare for Sammenstød. Men i Taage eller usigtbart Vejr vilde et ikke forud adviseret Møde med saadanne Isbjerge kunne blive katastrofalt — jvfr. „Titanic“-Affæren.

Min Søns Bryllup fejredes paa amerikansk Vis med Vielse i Brudens Hjem i Montclair ved New York — baade m. H. t. Afstand og Folkemængde forholdende sig til New York omtrent som Gæstefamilie til København. Det paagældende Hjem — en større Villa med flere store Værelser af anselige Dimensioner i Stueetagen — egnede sig godt for en Festlighed af denne Art. Selve Vielsen overværedes af en snevrere Kreds af Indbudne. Umiddelbart efter den var der Lykønskingsreception for en stor Kreds af Omgangsvener, som i uafbrudt Strøm defilerede lykønskende forbi Brudeparret, hvis nærmeste Slægt var stillet paa Linie med dem og endnu paa det Tidspunkt kunde om fornødent have tjent til at holde Modet oppe hos dem. Fin Opdækning selvfølgelig inkluderende et Kunstværk af en mægtig Bryllupskage stod til Rede for baade det første og andet Hold Festsdeltagere, der ogsaa alle var selvskrevne Deltagere i et Par Timers Dans for fuldt Orkester, afsluttet ved Sekstiden. Saa fandt det almindelige Opbrud Sted, og kun en snevrere Kreds blev tilbage til Middagen sammen med Brudeparret.

Ved det paagældende Amerikabesøg opholdt jeg mig i alt væsentligt kun i New York samt en kortere Tid forud for Brylluppet i min Søns Hjem i Tuxedo Park. En af min Søn forud for Brylluppet paa et New York Hotel foranstaltet stor Middag for hans Omgangsvener med Damer fik — ogsaa ved første Klasses kunstnerisk Underholdning af forskellig Art — et overmaade festligt og vellykket Forløb. Iøvrigt var mit paagældende Ophold i Amerika forholdsvis kort, kun knapt 2 Uger. Aarstiden fristede ikke til længere Ture. Ej heller fristedes jeg til at slaa Følge med min Datter og Svigersøn ved deres Udflygt til Niagarafaldet, som jeg i 1919 havde inspiceret grundigt.

I April 1929, altsaa knapt $\frac{1}{2}$ Aar efter den lige omtalte Amerikarejse, gik jeg med en engelsk Baad „Orduna“ til Panama. Skibet var en moderne Passagerdamper paa en Snes Tusind Tons, som gik paa Rute­fart mellem Liverpool og Sydamerikas Vestkyst, med Valparaiso i Chile som sydligste Endestation. Orduna gjorde Indtryk af at være fuldt besat med Passagerer. Og Livet ombord gik sin Gang med al den Underholdning, som moderne oversøiske Passagerdampere af større Dimensioner har til Raadighed for deres Passagerer.

Orduna anløb et Par franske og endnu flere spanske Havne. Endvidere ankrede den paa Bermudas Rhed med Udsigt til dens smukt beliggende Storby, Hamilton, med rigelig 30.000 Indbyggere. Kommende Nord fra er det paa Atlanterhavssiden i Nærheden af Bermudasøerne, at man første Gang møder Flyvefiskene, og til at begynde med af væsentlig mindre Dimensioner end længere Syd paa. Paa Cuba blev Havana anløbet, og Opholdet varede fra om Formiddagen til Midnat. Der var saaledes Tid nok til at ture rundt i Byen, som med sine ca. 600.000 Indbyggere ligger paa 23° n. Br., og hvor der allerede sidst i April var meget varmt. Den derværende pompøse Regeringsbygning var lige bleven fuldført; den er af betagende Dimensioner og hævdedes at have kostet 17 Mill. Dollars at opføre, hvilket ifølge dens Ydre lyder meget troværdigt. Engelsk forstaas ikke af Havanas bredere Lag, selv ikke af Byens Chauffører. Kun ved at forevise Tegning af en Damper — heldigvis en af de lettest læselige forekommende Tegneopgaver — lykkedes det mig om Aftenen at gøre min Chauffør begribeligt, at vi skulde til Havnekajen.

Med min Rejse til Panama forbandtes ingen anden Hensigt end at tilbringe en længere Tid tilsøs paa en moderne oversøisk Passager-

damper og samtidigt at være længst muligt afvejen paa min 70 Aars Fødselsdag. Denne tilbragte jeg i idyllisk Ubemærkethed i det karibiske Hav mellem Kuba og Panama. Jeg havde sikret mig Billet tilbage fra Panama til New York med en stor Passagerdamper — „California“ paa 30.000 Tons — der gaar i Rutefart mellem New York og San Fransisco. Vor Damper var én Dag forsinket, og det stillede sig derefter saaledes, at California ifølge Datoen for min Billet skulde afgaa fra Panama Dagen efter vor Dampers Ankomst dertil. Først Kl. 11 om Aftenen naaede vi imidlertid Panama, og jeg fik da at vide, at California skulde afgaa næste Morgen Kl. 6. Der blev saaledes netop Tid til i midnatligt Mulm og Mørke at naa ombord i California.

Mine Bordfæller ombord og de Rejsefæller man paa en saadan 3 Ugers Sørejse uvilkaarlig falder i Snak med, havde lidt vanskeligt ved at forstaa, at jeg rejste fra Liverpool til Panama uden egentlig at have noget der at gøre. Og der havde formet sig den spøgende Formulering af Maalet for min Rejse, at jeg drog fra Liverpool til Panama blot for at forsøge Barbering af en Panamabarber. Vi skiltes derfor i gensidig Munterhed over, at hvis dette havde været mit Rejseformaal, vilde den mig i Panama levnedes Tid bogstavelig ikke have muliggjort Praktisering af Rejseformaalet.

Iøvrigt er Passagen gennem den 41 miles lange Panamakanal — fra Christobal og Colon ved Atlanterhavssiden til Panama og Bilbao ved Stillehavssiden — af betydelig Interesse, særlig naturligvis ved første Gangs Passage. Gatunsøen, hvor man sejler i en efterhaanden stærkt svindende Bestand af udgaaede Træer, er ejendommelig og interessant. Det samme gælder de udgravede Strækninger af Kanalen og ikke mindst de mægtige Sluseanlæg med Sluseporte og øvrigt teknisk Tilbehør (Gatunsluserne). Det er en yndet Beskæftigelse at spejde efter Krokodiller under Farten gennem Kanalen, og som Regel lykkes det at faa nogle at se. I Nærheden af Byen Panama, i jungleagtigt Terrain umiddelbart ved Kanalen findes der store Krokodillekolonier. Af selve Panama fik jeg som omtalt intet at se paa Grund af min natlige Omskiften fra den ene Damper til den anden.

Tilbageturen fra Panama til New York forløb planmæssigt uden bemærkelsesværdige Begivenheder. Mit Ophold i Amerika galdt denne Gang saa godt som udelukkende Besøg i min Søns og Svigerdatters Hjem i Tuxedo Park og strakte sig kun over en Ugestid med

adskillige Udflugter pr. Motorcar til saadanne Højdepunkter eller naturskønne Stoppesteder, som den paagældende Del af Amerika er rigt udstyret med, og som lokker Besøgende i stort Tal.

Hjemturen skete med en 18.000 Tons Bremendamper, og den blev for mig bemærkelsesværdig ved, at vi forlod New York med stiv vestlig Kuling, som øgedes jevnt Dag for Dag, saaledes at Skibets trykte Bulletin for den sidste Dag, inden vi løb ind i den engelske Kanal, lød paa: „full gale, montaneous sea“ — vel at oversætte som Brandstorm, bjerghøj Sø. I hvert Fald bekræftede Kapitajnen min Formodning om, at Atlanterhavets Præstation laa i Overkanten af, hvad det overhovedet kan byde af Storm og Søgang. Men vi havde Vind og Sø agterind. Og med Skibets Fart af 17-18 Knob kunde vi netop løbe fra Søen, som saaledes ikke kunde naa at brække over, hvilket vilde have nødvendiggjort at ligge underdrejet. Saa det var egentlig helt tiltalende at opleve en Atlanterhavsorkan under saa gunstige Forhold.

Min næste længere Rejse tiltraadtes først næsten 6 Aar senere, nemlig den 28. Marts 1935, og galdt Pacifickysten med Vancouver eller Seattle som Endestation. Rejsen var planlagt at skulle foretages i Selskab med Hrsgf. Frits Bülow og Datter, Frk. Inger Bülow, og med Ø. K.'s Motorskib „India“ — Lasteevne 14.600 Tons — der gaar i regelmæssig Fart mellem Pacifickysten og København.

Efter at have anløbet Aarhus for nogen Udlosning sattes Kursen efter Hull, hvor der i 4 à 5 Dage foretoges Udlosning af Resten af Skibets fra Stillehavskysten hjembragte Ladning. Da Frk. Bülow ikke før havde besøgt London, benyttede hun, ledsaget af Faderen, Skibets Ophold i Hull til en Rejse dertil, hvor B. uheldigvis blev syg, saa begges Rejse med India maatte opgives, og deres Bagage sendes til London. Heldigvis blev B. forholdsvis hurtig restitueret, saa det kunde telegrafisk aftales mellem os, at han og Frk. B. vilde tage Ruteskib til New York for derfra at gaa landværts til Californien, hvor vi saa efter senere Telegramaftale skulde mødes til Iværksættelse af Fællesrejse i senere Udformning.

Af vort Rejseselskab var jeg altsaa den eneste tilbageværende, og jeg var i det Hele taget den eneste mandlige Passager ombord. Opholdet paa India med Skibets fortræffelige Passagerbekvemmeligheder var meget tiltalende, og Sejladsen forløb programmæssigt og helt efter Ønske. Vi anløb St. Thomas, om hvilken jeg har udtalt mig under Omtalen af mit Forhold til Salget af de vestindiske Øer.

Endvidere benyttede jeg Lejligheden ved Standsningen ved Indløbet til Panamakanalen til at gaa i Land med Skibets Repræsentant i Colon for at tage Jernbanen derfra til Panama. Sejladsen gennem Kanalen, som jeg i 1929 havde foretaget frem og tilbage, beslaglægger 7 à 8 Timer, medens man pr. Bane tilbagelægger Afstanden paa ca. 1½ Time. Ved at benytte Toget vandt jeg saaledes Tid til baade at se det nye moderne Panama og Ruinerne af den gamle By af samme Navn, beliggende ca. 7 engl. miles fra Centret af den nye By. Der var ikke blot Tid hertil, men ogsaa til at se de mægtige Anlæg, som i Panamas umiddelbare Nabolag findes til Brug for den amerikanske Marine bl. a. som Navigationsskole og Basis for Marinens Flyverafdeling. Yderligere blev der Tid til at besøge Butiker i Byen Panama med dens rigelig 80.000 Indbyggere og med en Lummerhede, der svarede til dens Beliggenhed kun 9° nord for Ækvator. Det var mig meddelt, at paa Grund af Toldfrihed for det stærkt afgrænsede Panamadistrikt er Priserne paa adskillige Varer — navnlig Silkevarer — i Panamas Butikker ekstraordinært lave. Der findes et uforholdsmæssigt Antal Butikker — de fleste i Hænderne paa Kinesere og Japanesere — som fornemmelig handler med Raasilkevarer. Og for disses Vedkommende kan jeg stadfæste, at Priserne var forbløffende lave.

I Skumringen gik jeg i Kanalløbet atter ombord i India. Sejladsen i Stillehavet var i det store Hele begunstiget af godt Vejr og var i tiltalende Grad fri for det taagede Vejr, som siges i ret fremtrædende Grad at kunne genere Sejladsen. Det slog til som forudsagt, at vi i et Par Dage vilde passere et Bælte med talrige Havskildpadder af betydelig Størrelse, som var interessante at iagttage paa nært Hold. I Havnestaden for Los Angeles, San Pedro, stoppede vi op for at indtage Olie. Et karakteristisk Led af Billedet af San Pedro, saaledes som det fæstner sig i Erindringen, naar det tages fra Søsiden, er det Præg, der sættes paa Byen ved den enestaaende og imponerende Række af Boretarne for Oliekilder, som omgiver den. Fra San Pedro — hvor vort Ophold var begrænset til 6 Timer — gik vi uden yderligere Standsning til Grays Harbour — sydvest for Seattle — hvor Skibet efter indløbet Telegram skulde indtage Trælast. Vi ankom dertil Søndag Eftm. den 5. Maj efter en Sejlads og et Ophold ombord, for hvilket jeg kun kunde være Skibschefen, Kaptain Krarup, meget forbunden.

Grays Harbour er en lille Plads. Søndagens Togforbindelse med

den nærmeste større By — Seattle med 365.000 Indbyggere — indskrænkedes til ét afgaaende Tog, som naturligvis var gledet af, forinden jeg efter Told- og Pas-Klarering var parat til Start. Ifølge indløben Meddelelse vilde Bülow's være at træffe paa et angivet Hotel i San Francisco den næstpaafølgende Dag, Tirsdag, om Formiddagen. Skulde dette imidlertid naas, var der ingen Tid at spille. Jeg benyttede derfor en Rutebil, som ifølge Køreplanen vilde kunne aflevere mig i Seattle til det Natiltog, som efter 1½ Døgns Kørsel vilde bringe mig netop rettidig til San Francisco. Afstanden mellem Grays Harbour og Seattle angaves til ca. 180 engl. miles. Den tilbagelagdes med Iltogsfart i ca. 4 Timer og med et ret begrænset Antal Stoppesteder, hvor der iøvrigt med prisværdig Undgaaelse af Tidsspilde gjordes færdig til Genoptagelse af Kørselen.

En saadan amerikansk Rutebil synes mig at byde en meget tiltalende Befordring. Man sidder godt; der var ingensomhelst Tale om Sammenstuvning. Vejene i Amerika er overalt, hvor Rutebilerne kører, første Klasses. Farten er som alt anført fortræffelig. Og særlig af to Grunde har man et tiltalende Indtryk af at køre sikkert. For det første nemlig fordi al anden Trafik ved første Nys om, at en Rutebil er i Farvandet, klogelig og i en Fart kommer afvejen for den fremstormende Sturvogn; og for det andet fordi det er et strengt overholdt Lovbud, at i hvert Fald en saadan Vogn ikke maa passere nogen af de talrige og ikke indhegnede Jernbanelinier uden forinden at holde fuldstændig stille, for under Holdtet at kunne overbevise sig om, at Passage med Tryghed kan foretages. Som yderligere Sikkerhedsforanstaltning kan anføres, at der er paabudt Brug af dobbelt Sæt Gummiringe paa hvert af Rutebilens Hjul.

Den 1½ Døgns Jernbanekørsel fra Seattle til San Francisco gennem Staterne Washington, Oregon og Californien var meget interessant, ikke mindst fordi den førte mig gennem de to førstnævnte Nordveststater, som jeg ikke før havde besøgt. Den 4. Maj, da vi sejlede langs Washingtons Kyst, saas nyfalden Sne paa dennes kun ca. 2000 Fod høje Plateau. Og i den højere liggende Del af det umaadelig udstrakte Skovdistrikt, som Toget passerede Mandag den 6. Maj, laa der paa lange Strækninger Snedriver ved Skinnerne. Man ser gennemgaaende i disse Skovstrækninger en pragtfuld Træbestand, baade tæt og med mægtig Størrelse af de enkelte Træer. Men samtidig ser man ogsaa i stort Omfang de katastrofale Ødelæggelser, som afstedkommes ved de i hine Egne jevnlige Skovbrande, med foreliggende

Vidnesbyrd om Vanskeligheden ved at faa dem standset eller blot rimelig afgrænset, forinden Ødelæggelsen har antaget mægtige Dimensioner.

I Nordcaliforniens Lavland var Billedet et andet, idet man her saa Markstrækninger med begyndende Foraarsfremvækst. Da imidlertid Forholdet er det, at disse Strækningers nordlige Bredde er de 41° à 42° , som svarer til henholdsvis Neapels og Roms Breddegrad, vakte det nærmest min Forundring, at Vegetationen den 6. Maj ikke var længere fremskredet.

I San Francisco mødtes jeg programmæssigt med mine Rejsefæller. Vi gjorde hurtig den Opdagelse, at den Dag — den 2. Maj — da jeg tilbragte 6 Timer i San Pedros Havn, opholdt Bülow sig i Los Angeles. Vi var altsaa kun adskilt ved ca. 1 Times Jernbanekørsel, medens jeg for at naa til Mødestedet havde rigelig 3 Døgns Sejlads og $1\frac{1}{2}$ Døgns Iltogskørsel samtidig med, at Bülow kunde naa Mødestedet ved 15 Timers Jernbanekørsel. Saaledes kan det altsaa gaa, og endda næsten end mere barokt, idet vi i Forening begyndte med at starte for Los Angeles — med nu 15 Timers Kørsel mod den førnævnte Times Kørselsafstand fra San Pedro! I Forbindelse med Los Angeles besøgte vi ogsaa Hollywood og drog derfra gennem Fastlandet til Atlanterhavskysten, hvor vi afsluttede med et Par Ugers Besøg i Tuxedo Park.

I Hollywood — nu indkorporeret i Los Angeles og tilsammen med $1\frac{1}{4}$ à $1\frac{1}{2}$ Mill. Indb. — tilbragte vi et Par Dage og fik der ved Introduktion af vor lige saa elskværdige som ansete og fint placerede Films-Acteur Jean Hersholt en paaskønnet Adgang til i det derværende største Studio at overvære paa nærmeste Hold Filmsoptagelser. Ja, vi naaede endog at se en saadan afbrudt, for at vi kunde blive fotograferede sammen med den i Filmen optrædende Stjerne.

Fra Hollywood tog vi med Motorcar til Riverside, en Køretur paa godt et Par Timer. Undervejs passerede vi en Opdragelsesanstalt med Internat for Løver, som netop den Dag var lukket for Besøgende for at begrave en af Løverne dræbt Oppasser. De Orange-Lunde, vi passerede, var kun undtagelsesvis besat med Frugter, nær Modningen. Vort Ophold paa Glenwood Mission Inn i Riverside strakte sig kun over én Dag og benyttedes dels til en meget flygtig Passage gennem Hotelllets mange Lokaler med Seværdigheder og dels til en Køretur i de nærliggende Bjerge, som rummer de for Byen og Egnen anlagte store Vandreservoirer.

Vor Rejse gik fra Riverside videre til Yosemite Valley, Big Trees og Grand Canyon i Arizona. Paa sidstnævnte Sted sluttede min Søn sig til os, naaet dertil efter ca. 3 Døgn Jernbanekørsel fra New York. De her nævnte Maal for vore Besøg er tidligere omtalt, og jeg har dertil intet at føje. Vor Rejse fra Grand Canyon til Tuxedo Park omfattede Besøg i Indianersamfund samt ved Ruiner af en Indianerboplads paa Toppen af et Klippeplateau og med tidligere Indianerboliger i Huler i det paagældende Plateaus Klippevæg. Endvidere af lagde vi Besøg ved barokke Stenformationer og „Rokkesten“ i en saakaldet Vidunderhave samt endelig Besøg i saakaldte Hotsprings og i en vidtstrakt og interessant Drypstenshule i Nærheden deraf.

Ankomsten til min Søns Bolig i Tuxedo Park fandt Sted kort efter Midten af Maj, altsaa til en Aarstid, der viste den nævnte Park med Omgivelser i fejreste Vaarpragt. Min Søn var rigelig et Aarstid forud flyttet ind i den tidligere omtalte af ham købte rummelige Bolig. I Parkens tidligere omtalte Søer drives Lystfiskeri i stor Maalestok. Og min Søns Motorbaad — stationeret i Baadehus kun faa Minutters Gang fra Huset — var under vort Besøg taget stærkt i Brug til Fisketure.

Vor Hjemrejse fra New York tiltraadtes den 4. Juni og foregik via Göteborg med M/S Kungsholm.

Med Start den 18. Jan. 1936 tiltraadte jeg en 6 Ugers Sørejse til Middelhavsegnene. Den foretoges med det D. F. D. S. tilhørende nybyggede M/S „Tunis“, med Lasteevne ca. 2500 Tons og med Plads til 12 Passagerer i 4 Dobbelt- og 4 Enkelt-Kahytter. Paa Skibets paagældende første Rejse var alle de nævnte Pladser optagne og af en Kreds af Passagerer, som hurtig rystedes sammen til hyggeligt og harmonisk Samvær. Det bør med Anerkendelse noteres, at Skibets Fører, Kaptain J. O. Jepsen, senere overført som Skibsfører til Aarhusruten, paa alle Maader ydede sit gode Bidrag til at gøre Passageerne Opholdet ombord behageligt.

Efter et flere Dages Ophold i Antwerpen til Udveksling af Last blev Casa Blanca i Marokko — ca. 160.000 Indb. — og med Belligenhed ud mod det aabne Atlanterhav vor første Anløbshavn. Vi mødte der for første Gang det for os fremmedartede Præg paa den indfødte Befolkning, som vi senere hen mødte i samtlige nordafrikanske Havne, og som staar i Forbindelse med den særprægede Paa klædning med Brug af Turban og folderig Burnus for Mændene og stærk Tilsløring for Kvindernes Vedkommende. Baade i Casa Blanca

og i de andre nordafrikanske Havne frembød den Bydel, som udelukkende eller fornemmelig var forbeholdt de Indfødte, særlig Interesse, navnlig ved dens Værksteder og Udsalg, sammenfattede under Fællesbetegnelsen Basarer.

Casa Blanca, som ligger paa 34° n. Br., forbausede os ved under vort Besøg i Slutningen af Januar at præstere saa intenst Solskinsvejr, at vi uvilkaarlig stedse søgte at færdes i Skyggesiden. Byens pragtfulde og moderne Havneanlæg imponerede os. Og den særlige Mentalitet, som vi dér for første Gang kom ud for, morede os. Den leverede os nemlig Billedet af en halvvoxen Knægt med Fiskesnøre, siddende paa Havnekajen, hvor han i Dagens Løb normalt fanger 2 à 3 Smaafisk. Men omgivet af normalt 4 à 6 burnuskledte Indfødte, siddende paa Hug og hengivende sig til det ikke uoverkommelige Arbejde nøje at holde Rede paa, hvad det er, der foregaar. Og faktisk saaledes, at den ene Fiskesnøre hele Dagen igennem giver fuld Udløsning for hele Kredsens Virkestrang.

Byens store Havneanlæg turde fornemmelig være at forklare ved, at den fungerer som et Trafikcenter, særlig for den Trafik, der foregaar paa hele den afrikanske Vestkyst.

Af andre nordafrikanske Havne, vi anløb, skal nævnes Tanger, Ceuta, Melilla, Oran, Algier og Tunis. Et lidt længere Ophold i Algier end i de forud anløbne Byer satte os i Stand til der at foretage en Heldagsudflugt ind i Landet med Atlasbjergenes Nordkant som Maal. Vi mødte der Foraaret under den Form, at vi saa Markerne, bl. a. Vinmarkerne, gjort til Genstand for begyndende Foraarsbearbejdning. Vi saa adskillige Orangelunde, og paa sine Steder bar Appelsintræerne saa godt som modne Appelsiner. Kameler saa vi ingen af; kun ganske enkelte i Nærheden af Tunis. Det er Æsler og Muldyr, man overalt i Nordafrika ser som Trækdyr og Ridedyr; og det forekommer os utroligt og barbarisk, hvad man i begge Egenskaber byder dem. Iøvrigt fandt vi, at Algier med sine ca. 250.000 Indb. og med en højt beliggende bageste Bydel er en smuk og moderne By.

Tunis med ca. 190.000 Indb. frembyder i flere Henseender Interesse, bl. a. ved dens Naboskab med det gamle Carthago, som man passerer, naar man som vi kommer nordfra. Og dernæst ved Indsejlingen, som sker ad den ca. 4 engl. miles lange Kanal, hvis Sider flankeres af fladt Terrain med lav Vandstand, hvor Vadefugle holder til i stor Mængde, og hvor navnlig Flamingoer i store Flokke er mest iøjnefaldende.

Til det gamle Carthago kører man i Bil fra Tunis paa omkring et Kvarterstid. Man kan se, hvor den gamle Havn har været, der i sin Tid betød grumme meget som den største og bedste Havn i den Del af Middelhavet. Og man ser dernæst som den absolut største og interessanteste Seværdighed de vel bevarede Ruiner af Amphiteatret, hvor i sin Tid under Kristenfølgelserne de Kristne blev kastet for Løverne. Der findes i Ruinerne Angivelse af, hvor dette skete, og fra hvilket Aflukke Løverne blev sluppet ud. Men derudover ser man ikke synderligt til Ruinerne af Carthago, idet alt det gamle Byggemateriale er fjernet og saavidt gørligt benyttet paany. Paa selve Stedet for det gamle Carthago ser man derfor kun væsentligt nye og moderne Bygninger, opført af nutidigt Materiale.

Paa den europæiske Side blev Toulon vor første og i Frankrig eneste Anløbshavn. Som Flaadestation frembyder Toulon nogen Interesse ud over den, der ordinært knyttes til en Havneby af den paa-gældende Størrelse, ca. 135.000 Indb. Og den gjorde i det Hele taget et tiltalende Indtryk ved et Præg af Liv og Fart, i hvert Fald over Havneterrænet, hvilket vel nok skyldes Krigsflaadens og dens Mandskabs Bidrag til Havnebilledet.

I Spanien stoppedes først op i Barcelona og derefter i Taragona, Valencia, Cartagena, Malaga og Cadiz. Af disse frembød Barcelona negtelig den største Interesse. Med rigelig 1 Mill. Indb. er det jo Spaniens største By, ca. 50.000 Indb. større end Madrid. Og ved sin store og moderne Havn samt ved det imponerende Bygningskompleks, som er efterladt og har fundet Anvendelse som et storslaet Minde om Verdensudstillingen i 1929, samt endvidere ved pragtfulde Kirkeinteriører byder det Turister fængslende Besøgsobjekter i usædvanligt Omfang.

I det Hele taget bød Kirkeinteriørerne i de forskellige spanske Anløbshavne som Regel paa et Maal af arkitektonisk og kunstnerisk Skønhed, som i Forening med en ofte overdaadig rig Udsmykning virkede imponerende eller betagende. Der var endnu, da vi besøgte de nævnte spanske Byer, nogenlunde roligt. Men ogsaa kun nogenlunde. Thi Revolutionsurolighederne var begyndt. Og i en af vore Anløbshavne havde de antaget saadanne Dimensioner, at vi efter forgæves at have ventet paa Indladningsmandskab fra den ene Dags Morgen til næste Dags Formiddag maatte gaa til Søs ned uforrettet Sag. Arbejderdemonstrationer efter Konflikt med Politiet med Dødsfald paa begge Sider foranledigede nemlig Gang efter Gang Ud-

skydning af det lovede Tidspunkt for Arbejdernes Optagelse af Arbejdet.

Den sidste Del af Ladningen indtoges i Lissabon og bestod som i de andre Anløbshavne væsentlig af Sydfrugter: Appelsiner, Citroner, Oliven, Rosiner, Figener m. v. samt nogen Vin, Piasava samt Korkballer, af hvilke vi til Slutning hjemførte en mægtig Dækslast, som det lykkedes at bringe hjem i god Behold. Lissabon med rundt 600.000 Indbyggere ligger meget smukt op ad et stærkt skraanende Højland ved en Udvidelse af Tajo-Floden, som derfor paa det paa-gældende Sted præsenterer sig som en Flod af mægtige Dimensioner.

Lissabon rummer smukke og imponerende Bygninger og offentlige Pladser med meget anvendt Udsmykning ved kostbare Mindesmærker. Dette sidste gælder iøvrigt ogsaa Flertallet af de spanske Byer, vi besøgte. Alt i alt fremtræder Lissabon som en velstandspræget By. Og fra alle Sider forlød det, at Portugal i det Hele taget, takket være et dygtigt og maalbevidst Regeringsstyre, i den nyere Tid havde gjort iøjnefaldende Fremskridt. Disse hævdedes at gælde saavel lønnende Produktion som international Omsætning til iøjnefaldende økonomisk Fremgang for baade Statssamfundet Portugal og Landets Befolkning.

Fra Lissabon gik Hjemrejsen direkte til København, hvor der for-tøjedes den 3. Marts sent om Aftenen efter en Hjemrejse uden Gen-vordigheder af nogen Art.

Min næste længere Rejse, til hvilken der startedes fra Odense den 13. Oktober 1936, galdt Sydamerika, som jeg ikke tidligere havde besøgt. Ogsaa af en særlig Grund havde jeg Lyst til at rejse dertil og at aflægge et Besøg saa langt Syd paa som i Buenos Aires i Argentina, idet jeg der har nære Slægtninge, nemlig Enken efter en afdød Broder — Tyge — og dennes to nu forlængst voksne Børn. Min Broder var et Par Aar ældre end jeg, var uddannet som Handelsmand og var efter forudgaaet Virksomhed i franske Handelshuses Tjeneste i en Aarrække Direktør for et af de store Kreaturslagterier i Buenos Aires. I 1910 besøgte han Danmark efter mange Aars Fraværelse og præsenterede da for første Gang herhjemme sin franskfødte Hustru og deres 2 Børn, en 13-aarig Søn og en 8-aarig Datter. Efter et Ferieophold paa nogle Maaneder herhjemme, hvoraf nogen Tid tilbragtes paa Rosenlund, hvor samtidig det størst mulige Antal Slægtsmedlemmer herhjemmefra mødte frem til fornøjeligt Samvær, gik Rejsen tilbage til Buenos Aires, hvor Direktørvirksomheden gen-

optoges. I Aaret 1916 døde min Broder, efter kort forud paa Grund af Sygdom at have maattet opgive sin Direktørvirksomhed.

Familien var forbleven boende i Buenos Aires, Sønnen som Førstemand paa en Morbroders Skibsmæglerkontor og Datteren gift med en specielt som Violoncellist uddannet Musiker, nu virkende som Musikleder ved en af Buenos Aires' broadcasting Radiostationer. Genoptagelse af personlig Forbindelse med mine Slægtninge efter ca. 27 Aars Forløb var saaledes et Led af Programmet for den paa-gældende Rejse.

Denne foretoges med D.F.D.S.' Motorskib „California“ med Lasteevne ca. 7.600 Tons og ført af en utvivlsomt dygtig Sømand, Kaptain J. Th. Kolster, hvis Fader var en kendt Dampskibsfører paa Esbjerg-Harwich Ruten, hvor jeg jevnlig sejlede med ham i mine unge Dage og havde lært at sætte Pris paa ham.

California havde losset en Del af sin Last i Odense, da den om Morgenen Tirsdag den 13. Oktober i stærk Blæst tiltraadte Sejladsen ud efter gennem Odense Kanal. Der var kun én Slæbebaad til Raadighed, der altsaa tillige maatte gøre Tjeneste som Støttebaad. Og for et Skib af Californias Størrelse var det under Dagens stormende Byger ikke let at klare Odensekanalens ret skarpe Hjørner. Imidlertid slap vi igennem, uden at Skibet tog Grunden, hvilket under de meget ugunstige Vejrforhold var al Ære værd. Skibet var forholdsvis let lastet. Thi medens det fuldt lastet laa omkring 25 Fod, var dets Dybtgaaende nu kun 12 Fod for og 18 Fod agter, altsaa prisgivet stærk Afdrift ved tvær- og modgaaende Sø og kraftig Vindstyrke.

Restladningen, Hvede og Majs, udlossedes i Oslo Fjord ved Kempe Mølle og ved en Mølle i Moss. Lørdag Middag skete Afgangen fra Moss direkte til Buenos Aires med mig som eneste Passager. Jeg var dermed fortræffeligt installeret, da Skibet havde normeret Plads til 10 à 12 Passagerer. Og Kaptajnen som eneste Bordfælle og Maskinmester Hansen, der af Omklædningshensyn foretrak at spise alene, men som mødte regelmæssig til en hyggelig Aftenpassiar, var mig et tiltalende og fuldt tilstrækkeligt Selskab ombord.

Ved Afgangen fra Moss var det nu fuldt udlossede Skibs Dybtgaaende kun 9 Fod for og 16 Fod agter. Det var pænt Vejr ved Afgangen fra Moss og om Aftenen ud af Oslofjorden. Vindstyrken var neppe over Bramsejlskuling. Men om Natten friskede det noget, dog ikke saaledes at det varslede det Vejr, vi Søndag Formiddag — den 18. Octbr. — kom ud for. Forholdet var nemlig det, at vi den

Dag omkring Middag laa i Nordsøen tvers af Hanstholm i stærk vestlig Storm med orkanagtige Byger og med tilsvarende svær Sø. Vor Afdrift var meget stærk, op til 4 Streger gennem en længere Periode. S. O. S.-Signaler opfangedes fra flere nødstedte Skibe, men kunde ikke tages til Følge af California, som i mindre Grad end ønskeligt kunde dirigeres uafhængigt af Vind og Sø. Hanstholm kunde ikke ses gennem Regntykning og Brandstormens Vanddrev fra den oprørte Søs Bølgekamme. Men Resultatet af de stadige Lodskud fulgtes med forklarlig Opmærksomhed, indtil det ved Krydspejling kunde konstateres, at Hanstholm var passeret. Henimod Aften aftog Vinden noget i Styrke, og Lodbjerg Fyr passeredes under forholdsvis gunstige Vejrforhold.

Efter den paagældende Oktobersøndags Optakt til vor lange Sejlads var vi paa Vejrkontoen indstillet paa at møde al Slags Modgang, medens Resultatet heldigvis blev, at vi ret beset siden da havde stadig gunstigt Vejr. Ækvator passeredes den 2. November med østlig Passat, og d. 12. Novbr. sejlede vi langs den lave, sandede og ret træløse sydamerikanske Kyst. D. 13. Morgen var La Plataflodens Munding naaet. Den har her en mægtig Bredde, der af kyndige Folk sidestilles med Kattegats. I Dagens Løb saas paa Afstand i Nord Uruguays Hovedstad Montevideo med tæt ved $\frac{1}{2}$ Mill. Indb. Om Aftenen ankredes ved Fyrskibet for Sejlløbet til Buenos Aires, som er 110 Sømil langt. Først bestaar Løbet nemlig af en 92 Mil lang vel afmærket Rende og derefter af Strækningen fra 18 Mil Bøjen — ved hvilken der skiftes Lods — til Havneindløbet.

Byen La Plata med ca. 170.000 Indb. ved Flodens sydlige Bred skimtedes fra Ankerpladsen. Lørdag den 14. Novbr. fortøjede vi i Buenos Aires Havn i Dok No. 1 ved et Firmaet Dreyfus tilhørende stort Silopakhus, hvor der forholdsvis hurtig gjordes klar til Indladning af ialt ca. 6000 Tons Korn. Det vakte min Interesse, at heraf var 2000 Tons Havre til den af mig i sin Tid startede Fabrik: Ota, Naskov, hvorhos der var yderligere 600 Tons Majs til samme Havn. Ogsaa til Vejle-Møllen indtoges Ladning, fornemmelig af Havre. Forbindelse blev hurtig etableret med mine 3 førnævnte Slægtninge suppleret med mine to Broderbørns respektive sympatiske Ægtefæller og deres ialt 3 flinke og lovende Børn i Alderen 10—13 Aar, hvilke sidste jeg saa for første Gang. Under mit ca. 8 Dages Ophold i Buenos Aires var jeg som rimeligt er væsentlig sammen med disse mine Slægtninge, som ejer Hus 14 Minutters Jernbanekørsel fra B. A.

Det elektriske Tog løber her — i hvert Fald i Perioderne for Forretningsfolks Indrejse til og Udrejse fra Byen — hvert 3die Minut, og Kørehastigheden er som vore Klampenborgtog. Naa, B. A. er jo ogsaa den sydlige Halvkugles største By med 2.150.000 Indb.

Vor sympatiske Minister Monrad-Hansen i B. A. var saa venlig at indbyde mig til Middag i sit elegante Ungkarlethjem, hvor jeg i en snever Kreds af Danske og Svenske tilbragte en særdeles hyggelig Aften. Iøvrigt havde jeg i Legationen Lejlighed til at hilse paa dansk Konsul C. Karbel og veksle Bemærkninger med ham om Argentina som Virkefelt for Danske, et Forhold som Konsulen havde gjort til Genstand for nøje Studium. Han leverede mig saaledes et i 1925 af ham selv forfattet rigelig 100 Siders Skrift om Argentina og derboende Danske samt Chancerne for indvandrende Danske. Hverken det paagældende Skrift eller mit umiddelbare — men unegtelig kun overfladiske — Indtryk af Landet og dets Klima vakte hos mig nogen Tro paa, at dér vil være synderligt at gøre for danske Landbrugere. Thi de Mænd, som har tilstrækkelig Energi til sejrrikt at overvinde Vanskelighederne — ikke mindst i klimatisk Henseende, men ogsaa m. H. t. Afgrødernes Sygdomme og Insektangreb — vil utvivlsomt hjemme eller andetsteds kunne sikre sig et fuldt saa betrygget Udkomme. I det Hele taget var det formentlig vel motiveret, at den for nogle Aar siden paatænkte Undersøgelsesrejse til Argentina under Ledelse eller Ledsagelse af Justitsminister Steincke blev opgivet. I al Almindelighed turde der være Plads for den Betragtning, at de danske Udvandrere, som i The far West — hvad enten det ligger Nord eller Syd for Ækvator — har søgt at finde Lykken som Landbrugere, vilde have haft adskillig større Udsigt til herhjemme at finde, hvad de søgte. Vel at mærke, hvis de havde set Udvej til som Indsats til Agrarvirksomhed paa det hjemlige Arbejdsfelt at præstere det Maal af sammenbidt Arbejdsenergi, og dertil — samt ikke mindst — den vidtdrevne Sparsommelighed, som de, dér langt hinsides Landegrænsen, af gode Grunde trænedes til at praktisere.

Et af mine Slægtninge for mig arrangeret Besøg ved Tigri ved La Plataflodens Munding fortjener nærmere Omtale. Tigri ligger ved den sydlige Flodbred med et enormt Delta, opsplittet i Snesevis af brede Flodarme. Langs disses Bredder findes et Utal af pragtfulde Villaer, Bungalows, Haver, Parker, Restauranter med Haveanlæg samt Frugtplantager. Trafikken paa disse Flodarme, omfattende Ro- baade, Motorbaade og Motoryachter samt motordrevne Passagerfar-

tøjer i alle Størrelser var enorm. Den angaves imidlertid at være mindre end for en normal Søndag, idet der paa Søndagen for vort Besøg afholdtes Regatta i Byen La Plata, hvortil en større Del af Bestanden af Robaade var sendt pr. Bane, hvorhos en stor Del af Tigris sædvanlige Søndagspublikum regnedes draget dertil.

I Tigri findes 30 Roklubber. Den mindste af disse — den skandinaviske, af hvilken min Broder havde været Medstifter — angaves kun at have 350 Medlemmer. Dens Baadehus rummede rigelig halvhundredre tidssvarende Robaade i alle Størrelser op til 8 Aarers Baade. Og Tigris samtlige Roklubber mentes at mønstre adskilligt over 1000 saadanne.

Ombord i en hurtiggaaende Motorbaad til en Snes Passagerer besejlede vi i flere Timer Floddeltaet ved Tigri, til hvis Beskaffenhed jeg følgelig erhvervede mig et ret godt Kendskab. Trods Regattaen i Nabobyen syntes der mig stærkt besøgt i de talrige Restauranter langs Flodbredden. Det var jo Søndag, Vejret var smukt, og Aarstiden — Slutningen af November — svarede til Slutningen af Maj herhjemme. I Buenos Aires var Skolebørnene stærkt optagne af den sig nærmende lange Sommerferie, og netop den Ugestid, jeg tilbragte i B. A., faldt sammen med Kulminationen for Byens Jordbærsaason.

Buenos Aires' langstrakte Serie af Dokker med dertil knyttet Skibstrafik gør et imponerende Indtryk. Selve Byen med sin store Befolkning er selvfølgelig vidtstrakt og med storstadsmæssige smukke og tidssvarende Partier, hvilket gælder baade i bygningsmæssig og i parkmæssig Henseende. De seneste Aar har været Vidne til en livlig Byggevirksomhed med Opførelse af talrige Huse med Funkispræg eller af Skyskrabertype. Langs Flodbredden strækker sig paa en lang Strækning et elegant Anlæg med fint holdte Plæner, Blomsterpartier og Plantninger. Der bades i Floden; men det kan jo ikke nægtes, at det som Regel plumrede Flodvand ikke tager sig indbydende ud, naar man er bedre vant.

Mandag den 23. Novbr. afsluttedes Indtagningen af Ladning, der ved Forsinkelser af forskellig Art fra Pakhusets Side var trukket noget længere ud end paaregnet. Samme Eftermiddag startedes for den næste Anløbshavn: Santos, hvor der skulde indtages supplerende Ladning i Form af 1300 Tons Kaffe og Oliekager. Skibets Dybtgaaende var nu 22½ Fod, der er regnet som Maksimum ved Farten gennem Dokkerne.

Ankomsten til Santos fandt Sted forholdsvis tidlig Lørdag den

28. Novbr. med Opankring paa Rheden, hvor Læge, Toldvæsen, Havnepoliti og Skibets lokale Repræsentant hurtig kom ombord. Da sidstnævnte meddelte, at Indladningen først kunde begynde Mandag Morgen, havde det ingen Hast med at lægge til Kaj, hvilket først skete Søndag Form., idet der da var bleven en gunstig Kajplads ledig. Ved særdeles effektiv Introduktion ordnedes Forholdet saaledes, at Søndag Eftermiddag benyttedes til at gøre mig bekendt med Santos og Omgivelser, medens de to følgende Dage medgik til en Tur langt ind i Landet med Besøg navnlig paa Kaffeplantager.

Ved Ankomsten til Santos var vi jo fra den argentinske Stat overflyttet til Brasilien med et næsten 3 Gange saa stort Areal som Argentina og med 40¹/₂ Mill. Indb. mod Argentinas knapt 12 Mill. Santos er en smukt beliggende By med ca. 160.000 Indb., og den betragtes som Havnestad for den bagved liggende By Sao Paulo. Den ligger 10° nærmere Ækvator end Buenos Aires, nemlig paa 24° s. Br., og det mærkes, at man er kommen Varmebæltet nærmere. Byen er særlig kendt som Verdens største Eksporthavn for Kaffe. Af Seværdigheder kan nævnes et Have- og Parkanlæg, der fornemmelig præges af Orkideer i et Utal af Variationer.

Byen har en udstrakt og smuk Strandboulevard. Ad denne og ved Brug af Færgе ogsaa for medbragt Bil besøgte Øen Guaruja med ualmindelig pragtfuld Brænding, stort mondænt Badehotel og en Del Badeliv, som imidlertid var indskrænket ved daarlig Adgang til veritabel Badning. Hele Forstranden var nemlig et kogende Brændingsbrus, som syntes at umuliggøre normal rolig Nydelse af Strandbadet. I Santos sluttede Køreturen gennem de forskellige Bydele af Interesse med Besøg paa en ved Trækbane tilgængelig Udsigtshøjde. Fra denne haves en pragtfuld Udsigt over Byen, som ved gennemgaaende lav Bebyggelse har en forholdsvis stor Udbredelse, og som i Virkeligheden ligger paa en Ø, da den skilles fra det høje Bagland ved en Flod af beskedne Dimensioner og ved det denne tilstødende Lavland, som er delvis vanddækket.

Paa den følgende 2 Dages Tur ind i Landet var den administrerende Direktør for et stort Kaffehus i Santos personlig min Fører og Vært. I hans Bil kørte vi Mandag Formiddag ad en stærkt slangebugtende Bilvej over det indtil 2600 Fod høje forrevne, overalt busk- og træklædte Højdedrag bag Santos. Køreturen byder paa Udsigter af enestaaende Skønhed ud over Santos med den bagved liggende ovenfor omtalte Ø og bag denne Atlanterhavet. Jeg har endog hørt

den betegne som Verdens smukkeste Køretur, og da vi foretog den i klart Solskin, kunde Chancerne for at faa Udsigten præsenteret under gunstig Form ikke tænkes bedre. I hvert Fald indfrie de alle Forventninger. Efter ca. 1¹/₂ Times hurtig Kørsel ankom vi til Sao Paulo, beliggende inde i Landet og ca. 70 km fra Santos. Jeg vedgaar, at jeg først paa mine ældre Dage er bleven klar over Eksistensen af den paagældende By. Sikkert er det, at vi ikke besværedes med den i den Geografi, vi lærte i Thisted Realskole. Men Byen har alligevel 1 Mill. Indb. og er i hvert Fald i Forhold til sit Indbyggertal den mest vidtstrakte By, jeg har set. Hvad der bidrager hertil er den Omstændighed, at den gennemgaaende har lav Bebyggelse, naar bortses fra en central mindre Bydel med Skyskrabere. Byens Grund og nærmest omliggende Areal gør Indtryk af at være af let og mager Beskaffenhed, saa der har ikke været Betænkelighed ved at give Grundstykkerne rigeligt Maal.

Brasilien var jo i sin Tid en portugisisk Koloni, medens det nu er en uafhængig Republik. Men Forholdet mellem Portugal og Brasilien, som det har formet sig i den nyere Tid, er meget interessant, hvorfor her skal optrækkes Hovedlinierne. Vi begynder med 1808, thi i det Aar fordrev Napoleon den daværende Konge af Portugal, Don Johan VI, derfra. Han drog da med Hof og Eskorte paa ialt 1200 Personer til Brasilien, som siden det 16de Aarhundrede var portugisisk Koloni, men nu blev Regeringssæde ogsaa for Portugal. Nævnte Johan VI forblev i Brasilien fra 1808—1820 og vendte saa tilbage til Portugal.

Hans Søn Don Pedro I. regerede som Portugals Udsending og Guvernør fra 1820—22, men lod sig i 1822 udraabe som Kejser af Brasilien, samtidig med at Brasiliens Uafhængighed af Portugal proklameredes. Samme Don Pedro I viste sig saaledes som en noget egenartet Søn af det Kongehus og Land, som havde betroet ham Styret af dets meget værdifulde Koloni. Han karakteriseredes som en meget uligevægtig og impulsiv Mand, gift med Prinsesse Leopoldine af Østerrig, men en hensynsløs Kvindejæger, som med skandaløs Aabenhed opretholdt Forbindelse med en Elskerinde, Domilita, der endog for ét Døgn naaede at blive betragtet som Kejserinde. Han regerede som Kejser fra 1822—31.

I 1831 vendte Don Pedro I tilbage til Portugal og fik sin Datter Maria da Gloria anbragt paa Portugals Trone. Og samtidig overtog hans Søn — Don Pedro II — Regeringen som brasiliansk Kejser og

regerede som saadan fra 1831—1889, da han abdicerede for at jevne Overgangen til Republik, som da blev Statsformen. Den tilbage- traadte Kejser, som siges at have været afholdt og havt mange Ven- ner, forlod Brasilien og tog Ophold i Europa, fornemmelig med Bo- pæl i Paris. —

Ved vor Ankomst til Sao Paulo besøgte vi først det saakaldte kejserlige Museum, indrettet i et tidligere af Kejseren benyttet Pa- lads. Arkitekturen er smuk: søjleprydet Front, pragtfuld Hall og dermed forbundet Trappeopgang. Paladset ligger højt, har anselige Dimensioner og har foran sig et af et lille elegant Parkanlæg om- givet pompøst Monument til Forherligelse af Brasiliens Uafhængig- hedserklæring 1822. Et pragtfuldt Maleri i Paladsets Hall minder yderligere om denne Begivenhed.

Museet omfatter navnlig Malerier, Inventar fra Kejserdagene (bl. a. Portechaiser og Kareter, benyttede af Kejsershoffets Damer) samt Udstillinger vedrørende Brasiliens Dyre-, Plante- og Jordbunds- forhold, herunder en baade stor og meget smuk Samling af Brasiliens samtlige Arter af Sommerfugle, med hvilke Brasilien er meget rigt udstyret; det samme gælder Landets Forsyning med Slanger. Ved Sao Paulo findes en videnom kendt Slangefarm med tilknyttet Se- rumlaboratorium, hvor jeg aflagde Besøg. Anlæggets store Slange- bestand med kuplede Cementboliger med aaben Indgang samt med Træer, der ogsaa benyttes af Slangerne til Ophold, og med om- givende Vandgrav, besaas med Interesse. Det samme galdt Anlæggets store Bestand af Frøer, anbragt i en særlig, tilstødende Afdeling og immune for Slangegift.

I Sao Paulos Udkant findes en Række smukke Alleer med ele- gante Rigmandsvillaer i pompøse Haver og væsentlig opdelt i Kvar- terer med Villaejere af samme Nationalitet.

Fra Sao Paulo førte 3¹/₂ Times Hurtigtogskørsel os til en Jern- banestation — Rio Clara — dybt inde i Landet, i hvis umiddelbare Nærhed min Vært ejer et Plantageareal paa henimod et Par Tusind Tdr. Ld. Den dér beliggende Villa er rummelig, tidssvarende og hyg- geligt monteret, ogsaa med fortræffelige Senge. Indretningen er be- regnet paa komfortabelt Ferieophold for hele Ejerfamilien, omfat- tende to Voksne og tre halvvoxne Børn.

Arealet er for den overvejende Del benyttet til Produktion af Kaffe. Det samlede Antal Kaffebuske angaves til 110 Tusinde i for- skellig Alder. 10 til 25 Aars Alderen anses som bedst, 40 Aar som

Maksimum. Udskiftning af gamle Træer ved Nyplantning foregaar efterhaanden. Ved mit Besøg den 1. Decbr. var Buskene rigt besat med halvmodne grønne Kaffeær. Der er tre Hovedblomstringstider, i Juli, Aug. og Septbr., af hvilke den sidstnævnte normalt er vigtigst. Høsten foregaar væsentligst i April-Maj. Arealet gennemhakkedes fem Gange aarlig. Arbejdsstaben, inklusive arbejdsføre Kvinder og Børn, angaves til henimod 150 Personer. Foruden Pengevederlag, beregnet pr. Dag, har Arbejderne fri Bolig, Græsning for en Hest og en Ko, Adgang til Høsehøld og til Dyrkning af Havesager. Arbejderne betegnes som Indfødte, hvorved forstaas Efterkommere af Indianer- og Brasilianerblanding. Deres Levestandard synes at ligge væsentlig under, hvad vi herhjemme anser for normalt, og det samme turde gælde, naar man benytter Købeevnen af deres Arbejdsvederlag som Maal. De hævdedes imidlertid at røbe fuld Tilfredshed med den dem beskaarne Lod, og intetsomhelst i deres Udseende eller Adfærd mod-sagde dette.

En stor cementeret Murstensflade, forbundet med Bygning for Maskinbehandling og Opbevaring af Kaffen tjener til den første Tørring af den indhøstede Kaffe. — Foruden Kaffeplantagerne omfatter det paagældende Areal Orangelunde, hvis Frugter normalt modnes i en af vore Foraarsmaaneder og som ved mit Besøg var omtrent paa Størrelse med ikke afhasede Valnødder. Endvidere var betydelige Arealer tilplantet med Bomuld, medens en Lund tæt ved Villaen omfattede alle de forskellige Frugter, som trives under dette Himmelstrøg, tæt ved Tropegrænsen, altsaa en Mangfoldighed af Frugtsorter. Ogsaa fandtes der Bambuskulturer, dels i normal Ud-vikling, saaledes som man ser dem allevegne, hvor der er varmt nok til, at de kan trives, og dels med kæmpemæssige Stængler, paa Tyk-kelse med vore almindelige Læssetræer. Endnu kan anføres, at der forefandtes en Del Plantninger med de hurtig voksende Eukalyptus-træer, der i den paagældende Egn anses som det ubetinget bedst egnede Skovtræ.

At denne Opfattelse synes fuldt begrundet, bekræftedes ved en om Eftermiddagen foretagen Køretur gennem en et Jernbaneselskab tilhørende og rationelt dreven Eukalyptusskov — paa formentlig adskilligt over 1000 Tdr. Ld. — og under Førerskab af den ledende Forstmand. De af denne afgivne Oplysninger godtgjorde de forbløf-fende gunstige Vilkaar, som Jordbund og Klima tilmaaler derværen-de forstlig Produktion. Normen angaves nemlig at være, at i Løbet

af 10 — ti — Aar har Eukalyptustræet naaet fuld Udvikling til Ydelse af de mest anvendelige eller brugte Tømmerdimensioner, og Dimensioner, som vore Naaetræer maaske paa vore gode Jorder kan naa i Løbet af halvhundrede Aar, medens det i vore Hedeplantager vil kræve et væsentligt længere Aaremaal — saafremt de paagældende Dimensioner i det Hele taget dér vilde kunne fremdrives, hvilket formentlig turde være ret usandsynligt.

De derværende Klimatforhold maa nærmest regnes ideelle for al Plantevækst. Frost kendes ikke, men Temperaturen er nærmest tropisk, og efter hvad jeg forstod, er Regnmangel ukendt. Om Eftermiddagen, netop som min Tur gennem Plantagedistrikterne var endt, tog det fat at regne og skylregnede yderligere under hele vor ca. 4 Timers Jernbanetur til Sao Paulo. Ogsaa paa Strækningen mellem denne og Santos var der faldet og faldt vedblivende stærk Regn, som vakte nogen Betænkelighed m. H. t. Kørselen ad den stærkt skraaende, nu vaade og glatte Zigzagvej. Vor Chauffør mente imidlertid at kunne klare Vanskelighederne; og ved forsigtig Kørsel naaedes Santos i god Behold sent paa Aftenen.

Først den følgende Dags Aften kastede vi los fra Havnekajen i Santos, idet Regn hele Formiddagen krydsede Planen om Afsejling tidlig Formiddag. En lille manglende Del af Ladningen maatte afvente tørt Vejr, hvilket først indtraadte hen paa Eftermiddagen. Ved Afgangen var Californias Dybtgaaende 24 Fod, og det var nu kun mindre Lastmængder, der var Plads til at modtage. Imidlertid opfordrede de i den paagældende Periode stærkt stigende Fragtsatser til at tage alting med, og Skibets Program lød derfor paa at anløbe Rio de Janeiro og Bahia til Indtagning af Smaalaster, Las Palmas til Aflevering af 60 Tons Kaffe og Lissabon til definitiv Supplering af Lasten.

Vor næste Anløbshavn var altsaa Rio, hvortil vi naaede efter 1 Døgn's Sejlads. Klokken var imidlertid bleven 8 Torsdag Aften, inden vi naaede ind i Byens Havn. Vi maatte da ankre, idet vi først kunde fortøje ved Kajen efter foreskreven Visitering af Læge, Toldvæsen og Politi samt efter modtagne Direktiver fra Skibets lokale Agent. Disse sidste gik ud paa, at Skibet vilde kunne være klar til Afsejling Kl. 3 om Eftermiddagen. Der var saaledes kun begrænset Tid til at bese Byen, som hævdes i sig selv at være usædvanlig smuk, samtidig med at Indsejlingen ikke mindst ved et Par iøjnefaldende ejendommelige Klippepartier er egenartet og imponerende. Da

vi passerede forbi disse i Mørke — ogsaa ved Udsejlingen — fik vi ikke Adgang til i fuldt Maal at betages af den navnkundige Sejlroute ind i Rios Havn, men maatte nøjes med, kommende udefra, at beundre denne paa Afstand og i det svindende Dagslys.

Rio er Sydamerikas næststørste By med ca. 1,4 Mill. Indb. Fra vor Ankerplads i Havnen tog Byen sig ikke ud som en Millionby. Den fremtræder nemlig ikke som et imponerende samlet Hele, men ser fra Havnen ud som opdelt i forholdsvis mange mindre Bydele ved en næsten helt lukket Kreds af forrevne Fjeldtinder. Og den største af disse Bydele ser væsentlig mindre ud end Virkeligheden, idet man undervurderer Afstanden fra dens Udbygning mod Havnen til dens modsatte Afgrænsning ved de bagved liggende Fjeldhøjder. Blandt disse kan særlig nævnes den ca. 400 Fod høje og stejle Pao Assucar (Sukkertoppen), som man ved Indsejlingen passerer tæt forbi, samt en bagved denne liggende langt højere Fjeldtinde. Paa dennes rigelig 2300 Fod høje Top er anbragt en imponerende Skikkelse — Kristus som Genløser med udbredte Arme — der om Aftenen er rigt elektrisk belyst og følgelig er synlig viden om.

Ogsaa mit Besøg i Rio var fortræffelig forberedt ved et stedligt Ægtepar, som ved nøje Lokalkendskab og størst muligt Maal af Elskværdighed foranledigede, at jeg fik det overhovedet opnaaelige ud af mit korte Ophold. Programmet herfor indledes med en Kørsel ad Byens smukke Strandvej, der i en Længde af 15 km fremtræder som en første Klasses stærkt trafikeret Autostrada. Basis for Rios Udbygning mod Havet afgives af 3 Havbugter. Ved den ene af disse ligger et stort og mondænt Hotel — Copacabana — og ud for dette florerer Badelivet livligt. Dette foregaar fra aaben Strand uden Badehuse, kun ved Brug af — forresten ikke overvættes mange — store brogede Solskærme. Det umiddelbart nærliggende Hotel overflødiggør for mange Badendes Vedkommende særligt Badehus. Dagen var *meget* varm. Ved min Tilbagekomst til Skibet viste dets Thermometer 36° C. i Skyggen, medens vi paa Søen kun én Gang var naaet over 30°, og da kun 31°.

Paa Tilbagevejen fra Kørselen ad Strandvejen, ved hvis Endestation vi havde besigtiget et stort Sportsklubhus med udstrakt Ferskvandssvømmebassin og omliggende store Sportsarealer, standsede vi ved Dagens Gademarked. I de andre Byer, jeg har besøgt — saaledes i alle de paa min Middelhavsrejse besøgte Byer — har jeg altid først og fremmest søgt aflagt Besøg i Markedshallerne. De Varer, som der

udbydes, og det Folkeliv, som der udfoldes, synes mig nemlig altid at frembyde Interesse og ved sit Særpræg at give Forestilling om Befolkningens Levestandard, Produktions- og Ernæringsforhold m. v. Man faar saaledes der eksempelvis et interessant Indblik i den stedlige Produktion af Havesager, af Markfrugter, Træ- og Bærfrugter samt af det fra Fiskeriet stammende Udbud af Fisk og anden „Sea-food“, som Amerikanerne kalder det. Der galdt Besøget altsaa Markedshallerne, medens Talen for Rios Vedkommende er om Dagens Gademarked.

Dette fandt Sted paa en stor aaben Plads og omfattede Husgeraad, Beklædningsvarer, Grøntsager, Frugter, Fisk m. m. og var Samlingssted for en Masse Mennesker. Det Hele afgav et interessant og livligt Billede af et Folkeliv, skabt af stærkt varierende Folketyper. Her som i de andre brasilianske Byer karakteriseres det imidlertid ved, at de farvede Typer *ikke* — som f. Eks. i U. S. A. — betragtes som deklasserede Medlemmer af Samfundet, men betragtes og betragter sig som ligestillede med de øvrige Samfundsmedlemmer.

Under supplerende Ledsagelse af en meget livlig, charmerende og meget rejsende Enkefrue med Hjem i Paris besaa vi først en pragtfuld og særpræget udstyret og monteret Villa. Den hævdedes helt igennem at fremtræde i gammel fornem portugisisk Udformning, og den var højt beliggende, i isoleret Afspærring, med fortræffelig Udsigt over Rio og Baglandets klipperige, forrevne Silhouet, hvorhos den var udstyret med vel bevogtet og aflaaet Indkørselsport. Villaen ejedes af en ældre nær kvindelig Slægtning af vor Ledsagerske, som p. G. a. Ejerindens Sygdom og i Egenskab af nær Ven af det Ægtepar, som varetog Programmet for mit Riobesøg, slog midlertidigt Følge med os. Under hendes Ledelse besaas endvidere en Ejerinden af Villaen tilhørende og lige ved denne beliggende smuk katolsk Kirke med et pragtfuldt Højalter, hvorover en meget smuk Jomfru Maria Skikkelse, straalende belyst.

Vi spiste derefter alle fire Frokost paa det førnævnte Hotel, hvor jeg vekslede Hilsen med det tidligere franske Ministerpar i København Hr. og Fru Louis Hermite, hvis da vundne Ry for Elskværdighed genkaldtes i min Erindring ved den charmerende Form, under hvilken Ægteparret kom mig i Møde. Umiddelbart efter Frokosten — under hvilken Dagens Lummerhede virkede stærkt dæmpende paa Appetiten — skiltes vi fra vor elskværdige midlertidige Ledsagerske og kørte først til Rios Museumsbygning, tidligere det kejserlige Palads.

Paa Grund af Fejring af en national Mindedag var det imidlertid lukket, hvilket ogsaa galdt den nærliggende Akvariebygning. Vi kørte derefter gennem en smuk Park, yderligere til en mindre katolsk Kirke med meget smuk og hel gennemført indvendig Beklædning af stærk forgyldt Træudskæring, og derfra gennem Dokkernes Hovedpassage til min rettidige Aflevering Kl. 3 ved California, som dog først til et noget senere Klokkeslet var færdig til Afgang.

Efter 3½ Døgn's Sejlads ankom vi til Bahia, en By med ca. 350.000 Indb. og med Beliggenhed 13½° s. Br., altsaa en meget varm By. Det Last-Supplement, vi dér skulde indtage, androg kun 140 Tons og bestod væsentlig af Cacao, hvortil kom lidt Kaffe og en Del Piasava. Samme Dag henimod Aften var Indladningsarbejdet endt, og vi stod atter tilsøs med Byen Las Palmas som nærmeste Maal.

Bahia bestaar dels af en lavtliggende Del, opført paa Plateau langs Havnen og med store moderne Bygninger, tilknyttede Havnens Virksomhed, dels en større højtliggende Del, forbundet med det førstnævnte Plateau ved 2 Anlæg, nemlig baade en lodret Elevator og en skraa Trækbane med 2 Passagervogne, af hvilke den ene gaar op samtidig med, at den anden gaar ned. Begge Befordringsanlæg er stærkt benyttede og meget billige, hvilket ogsaa kan siges at gælde Byens veludviklede Sporvognsnet.

Af Bahias Befolkning regnes kun 3 pCt. helt hvide Mennesker, ikke mindre end 80 pCt. Negere og Resten Mulatter eller anden Blanding. Den Dag, vi lagde til ved Bahias Kaj, var en kirkelig Helligdag, hvilket imidlertid ikke hindrede Indladningsarbejdet. Derimod foranledigede det, at Størstedelen af Butikkerne præsenterede sig tillukkede med Skodder, hvilket gav Byen et kedeligt og dødt Udseende. Maaske er selve Gaderne i Bahia lige saa velholdte som andet Steds. Men særlig utiltalende virkede imidlertid Negerbeboernes malpropre Husfaçader med gardinløse Vinduer, gennemgaaende aabentstaaende og med Tørring af broget Vasketøj paa Snore mellem disse. Mange Steder tydede Façaderne iøvrigt paa, at Spildevand uden Betænkelighed hives ud gennem Vinduerne ogsaa til Gadesiden. Sikkert er det i hvert Fald, at af alt, hvad jeg har set af Storbyer, sætter Bahia en absolut ubestridt Rekord i Henseende til Beboelseshusenes Malproperhed.

Med Afgang fra Bahia den 8. Decbr. og i det store Hele begunstiget af Vejret ankom vi til Las Palmas den 22. Decbr. Det drejede

sig altsaa her om 14 Døgns uafbrudt Sejlads. Men den udsejlede Distance spændte ogsaa fra Bahias Beliggenhed paa $13\frac{1}{2}^{\circ}$ s. Br. til Las Palmas med 28° n. Br. Og California, som efterhaanden var praktisk taget fuldt lastet, var nu absolut ingen Hurtigløber, idet 9 à 10 Mils Fart regnedes for jevn Gennemsnitsfart.

Vi ankrede paa Las Palmas Rhed indenfor en lang moderne Mole — „Breakwater“ — som nødvendigt Værn mod den Søgang og Brænding, som det aabne Atlanterhav kan byde paa. Byen Las Palmas med 75.000 Indb. er sammenbygget med Byen La Lux, som har ca. 20.000 Indbyggere. Deres mellemliggende Havn er god og moderne, og de er at betragte som Hovedstaden for de canariske Øer. Disse omfatter 7 Øer med ialt rigelig $\frac{1}{2}$ Mill. Indb. Blandt de største af disse er Teneriffa, som ligger mere vestlig end Gran Canaria, hvor Hovedstaden er beliggende. Paa Nedrejsen var vi passeret vesten om Teneriffa og havde set den med dens stadig sneklædte 11.000 Fod høje Bjergtop.

Gran Canaria er i store Træk cirkulær med en Diameter paa rundt 40 km. Dens højeste Bjerg midt paa Øen er 6400 Fod, og dens Top var, da vi saa den, sneklædt. Det var jo imidlertid ogsaa Aarets korteste Dag, men med Gran Canarias Beliggenhed paa de nævnte 28° n. Br. var der under vort Ophold sommervarmt, og Solen gik ned Kl. 5^{10} (mod hos os 3^{34} paa den korteste Dag). Las Palmas og La Lux præsenterer sig som en anselig, moderne og velstandspræget Bybebyggelse. Vegetationen paa Øens østlige Skraaning, langs hvilken vi sejlede, præsenterede sig i tiltalende Udformning og omfattede Bananer, Tomater, Tobak og Vin. Baade By og Land saa altsaa indbydende ud. Og med sit milde Vinterklima og efter Sigende med gode Hoteller vil Las Palmas formentlig byde gode Betingelser for et tiltalende Vinterophold.

Vor her nævnte korte Visit ved Las Palmas var vort eneste Stop ved nogen af Atlanterhavets Øer. Paa Nedrejsen var vi gaaet tæt vest om Madeira. Foruden den og Teneriffa saa vi iøvrigt paa Nedrejsen kun den ret fortørrede og trøstesløst udseende brasilianske Ø, anvendt til Internering af politiske Forbrydere: Fernanda Oranha, beliggende paa $3\frac{1}{2}^{\circ}$ s. Br.

Ved Midnatstid mellem 1. og 2. Juledag ankredes paa Lissabons Rhed. Endnu 1. Juledag havde vi haft varmt Vejr med en Dagtemperatur af 18 — 20° C. Men skøndt det var Solskinsvejr, var der koldt paa Lissabons Rhed, nemlig kun 8° C., saa for første Gang efter

næsten 2 Maaneders Forløb blev Skibets Varmeapparat atter taget i Brug. 2. Juledag fejres ikke i Lissabon som Helligdag, saa Indladningen kunde foregaa ganske normalt. Den omfattede ca. 2000 Korkballe à ca. 75 kg væsentlig som Dækslast — endvidere Vinfade, Sardinier og Cacao. Dermed var imidlertid ogsaa Californias Lastevegne fuldt udnyttet — lige til Lasteliniermærkerne for Vintersejlad.

Kl. ca. 20 den 26. Decbr. tog vi Ankeret paa Lissabons Rhed. Og efter normal Sejlad — med gunstige Strømforhold gennem Kanalen og i det Hele taget nærmest medgaaende Vind og Sø — ankrede vi Lørdag den. 2. Januar Kl. 23 paa Københavns Rhed; næste Morgen fortøjedes ved Frihavskajen. — California havde i de til Rejsen medgaaede 82 Dage gennemsejlet 14.476 Sømil. —

Min næste oversøiske Rejse er den, paa hvilken den her nedskrevne Beretning om Oplevelser og Betragtninger er bleven til. Den tiltraadtes den 28. Septbr. 1937 i Forening med Hrsgf. Frits Bülow og Datter, Frk. Inger B., hvis Rejse blev besluttet Maaneden forud ved vort Samvær i København med min Søn fra Amerika og sammes Hustru. En af disse afgiven og af mig stærkt støttet Indbydelse til at gentage et Forsommerbesøg i 1935 i Indbydernes Hjem i Tuxedo Park blev altsaa fulgt, idet min nær forestaaende Rejse til Nordamerika med indbefattet Besøg hos min Søn og Svigerdatter var planlagt.

Med Opbrud fra Københavns Hovedbanegaard den 28. Septbr. Formiddag indskibede vi os i Göteborg samme Eftermiddag paa Svenska Amerikaliniens M/S „Kungsholm“, som umiddelbart derefter tiltraadte Rejsen til New York. En Dagstid eller to i den først passerede Del af Atlanterhavet bød paa urolig Sø og stormende Kuling. Men iøvrigt forløb Rejsen paa normal Vis uden større Hændelser og under Sammenrystning med en snevrere Kreds af svenske og svensk-amerikanske Passagerer.

Den 6. October Aften naaedes New York. Af forretningsmæssige Hensyn foretrak Bülows at tilbringe det første Par Dage efter Ankomsten i New York. Et lignende Ophold gentoges senere. Men iøvrigt opholdt vi os i min Søns Hjem, indtil Bülows Natten mellem den 26. og 27. October tiltraadte Hjemrejsen med „Bremen“, medens jeg den 28. Aften med Tøg via Chicago og Salt Lake City tog til Riverside, hvor jeg ankom den 2. Novbr. Morgen, og hvor jeg forblev til 10. Januar 1938. Med et Døgns Ophold i New Orleans ved Mississippi-Floden og nær dennes Udløb i den mexikanske Havbugt mødtes jeg

den 15. Januar med min Søn i Syd Carolina. Besøget galdt et af ham selvanden ejet Jagtterrain paa 10.000 acres. Det fornemmelige Vildt er Quails (Vagtlere), smaa Agerhønelignende Fugle, som optræder i Flokke med Antal som vore Agerhøns-Flokke, og som paa det her nævnte Terrain er Genstand for regelmæssig Fodring. De flyver snarest hurtigere end vore Agerhøns og byder derfor god og meget søgt og paaskønnet Sport. Ogsaa vilde Kalkuner er paa det nævnte Terrain Genstand for Jagt, men lodes under vort Besøg i Fred. Efter 3 Dages Ophold i Syd Carolina ankom vi til New York og Tuxedo Park den 19., hvorpaa min Hjemrejse via Göteborg fandt Sted med S/S „Drottningholm“, som afgik fra New York den 22. Januar.

LANDBRUGSMÆSSIGE BETRAGTNINGER

Det vil formentlig neppe findes unaturligt, at jeg fristes til at fremsætte nogle Betragtninger vedrørende dansk Landbrugs produktions- og afsætningsmæssige Forhold i den Periode af ca. 65 Aar, gennem hvilken jeg personlig har haft Tilknytning til Erhvervet.

For Landet som Helhed vil ingen forudgaaende Periode af tilsvarende Længde kunne have været Vidne til en fagmæssig Udvikling som den, dets Landbrug i denne sidste Periode har været Genstand for. Blot i de sidste ca. 35 Aar er sket en Fordobling af Landets Avl af Afgrøde-Enheder. Dette skyldes imidlertid fornemmelig, at de mellemstore og mindre Landbrug er kommen med. Allerede i mine yngste Landmandsdage var nemlig Avlsudbyttet paa mange af vore større og store Gaarde forbløffende godt. Min Bedømmelse heraf skyldtes sikkert ikke Paavirkning af nogensomhelst Art af Forhaandsympati. Thi at de større Gaarde i saa Henseende gennemgaaende laa forrest, var almindelig anerkendt.

Fra mine Landstingsdage mindes jeg saaledes gentagende lejlighedsvis Samtaler, særlig gældende lollandske Landboforhold, med den lige saa gode Lollik som Socialdemokrat K. M. Klausen. Og det interesserede mig af disse Samtaler at erfare, at Klausen fordomsfrit og objektivt erkendte, at det dernede saa afgjort var de store og større Gaarde, som var Pionererne for Landbrugets avlsmæssige og øvrige produktionsmæssige Udvikling, medens de mindre og mindste Landbrug gennemgaaende sakkede langt bagud.

Med mit ved Begyndelsen af den her omhandlede Periode vundne

Kendskab til de Afgrøder, som da voksede paa Lerchenfeldts Marker — god, veldreven Jord, tæt ved Kalundborg — forekom de mig nu i Yppighed at staa Maal med vore bedste nutidige. Foldudbyttet kom vel neppe paa Højde med det, der nu om Dage regnes med, skøndt en Snæs Fold Hvede var paa Lerchenfeldt ingenlunde noget ualmindeligt Udbytte. Men navnlig Bygfoldene var lavere end det nu er almindeligt. Den der dyrkede Bygsort var nemlig blødstraaet Chevalierbyg, som gik i Leje for et godt Ord. Og ikke mindst var dette Tilfældet paa Lerchenfeldt, hvor Kornafgrøderne gennemgaaende i Yppighed og Fyld overgik eller stod Maal med de bedste nutidige.

Man havde dengang paa Lerchenfeldt opretholdt en Tradition, som bedømt under det derværende Landbrugs Synsvinkel var meget hensigtsmæssig, men som i sin Udformning var ligesom præget af Reminiscenser fra Hoveritiden. Forholdet var det, at Lerchenfeldt raadede over godt Tørveskær, hvilket iøvrigt i hele Omegnen var meget sparsomt forhaanden. Egnens Landboere — navnlig Gaardejere, og fornemmelig fra den nærmeste Omegn — fik saa anvist en Tørvelod til Opskæring mod som Vederlag for hver saadan Enhed at meje, binde og opstille en Td. Ld. af Aarets Kornafgrøde. Det formede sig da saaledes, at var en Lerchenfeldtsk Bygmark paa noget som 40 Tdr. Ld. mejetjenlig, gik der et Par Dage forud Bud rundt til det fornødne Antal indskrevne Tørveskærere. Og normalt, ved godt Vejr, fremmødte da en saa stor Skare Høstarbejdere, at Marken ophøstedes paa én Dag. Agrene var paa 6 Fvn. Bredde, og hver Lod havde 2 Agres Bredde og 130 Fvn. Længde. Og det hændte, at Bygafgrøden var saa yppig, at der — nærmest som Kuriosum, thi hensigtsmæssigt var det ikke — kunde rejses én sammenhængende Byghob, der spændte over hele Loddens Længde.

Hele denne Ordning var Aarsag til, at Lerchenfeldts Ejer, den tidligere omtalte Godsejer E. Holm, som iøvrigt var levende interesseret i ethvert landbrugsmæssigt Fremskridt, ikke var særlig interesseret i Mejemaskiner. Disse var netop da begyndt at vinde Terrain herhjemme, men var endnu ikke her naaet videre end til Selvaflæggestadiet. Naa, en saadan — „Spring balance“ hed den — anskaffedes dog, og det blev mig betroet at køre den under Godsejerens personlige Ledelse af Foretagendet. Dette havde i høj Grad vor fælles Interesse. Men vi mødtes i Enighed om, at det var mere praktisk — navnlig i Betragtning af de mange Lejesædsarealer — at overlade Lerchenfeldts Høst til Besørgelse af de før nævnte Tørveskærere.

I 1882 kom som bekendt vort første Andelsmejeri, Hjedding, i Gang. Og i forbløffende kort Tid drog det talrige Efterligninger efter sig, hvilket virkede revolutionerende paa Udformningen af vor Mejeridrift. Naar denne Udvikling foregik saa hurtigt, var det vel i og for sig ikke Hjedding-Mejeriet som saadant, der var Skyld deri. Langt snarere maa det siges at skyldes de samme Aarsager, som havde skabt Hjedding-Mejeriet. Blandt disse maa først nævnes Mejericentrifugens Tilbliven og dernæst den Fællesmejeridrift, som af dygtige og foretagsomme Mejerifolk ikke faa Steder var sat i Gang, inden Fællesdriften blev udformet paa Andelsbasis.

Tanken om Andelsmejerier laa dengang i Luften. Af egen Erfaring kan jeg udtale dette. Redaktøren af Tidsskrift for Landøkonomi, Kapt. I. C. la Cour, havde for de 4 Aar 1881—84 overladt mig som Afløser af Godsejer Winkel, Dybvad, at skrive til Tidsskriftet Aarsberetningen om vort Mejeribrug, hvilket Hverv derefter overgik til B. Bøggild. Og jeg mindes, at jeg — uden mindste Kendskab til Hjeddingplanen — forelagde for la Cour den nærliggende Tanke at ændre Mejeriers Fællesdrift til Andelsdrift, og at søge inddraget herunder den størst mulige Del af mindre Landbrugs Mælkeproduktion. Men ikke mindre tydeligt mindes jeg min dybe Skuffelse ved at erfare, at Tanken allerede var under Virkeliggørelse ved Bygning af Hjedding-Mejeriet.

De vanskelige Tider for dansk Landbrug i hin Periode — potenserede ved at stærkt voksende oversøiske Korntilførsler slog Kornpriserne ned til et uforudset Lavmaal — tilrettelagde Basis for en hurtig Udvikling ad denne Vej. „Nød lærer nøgen Kone at spinde“ — eller sagt mindst lige saa godt et eller andet Sted af Harald Tandrup: „Det er i Utilfredsheden, vort Fremskridt henter sin Kraft“. Dette er absolut rigtigt. Det er nemlig iøjnefaldende, at i de daarligere, vanskelige Tider sætter Udviklingen i særlig Grad frugtbringende Skud. Det burde den nu hævdede særlig vanskelige Situation for vort Landbrug altsaa ogsaa ventes at gøre. Og det vil sikkert blive Tilfældet under Forudsætning af, at Mentaliteten ikke har været undergivet en skæbnesvanger Paavirkning, gaaende ud paa, at det ikke længere, som i min Tid, er den Enkeltes Sag at finde Udveje, men at det bør overlades Staten at agere Forsyn.

Jeg anfører her, at under min i Firserne iværksatte Søgen efter Forpagtning mødte jeg den Paastand, at paa et bestemt udpeget Gods kunde Forpagterne gennemgaaende ikke klare sig, fordi de

betalte for lav Afgift. Den paagældende Motivering syntes mig barok og egentlig hen i Vejret. Den genkaldtes imidlertid i min Erindring, da jeg senere, efter fra 1905 at være bleven østlollandsk Forpagter, blev opmærksom paa 3 i Nærheden af Rosenlund beliggende særprægede Bondebrug. De stak nemlig til den Grad af mod de omliggende Nutidslandbrug, at de forekom mig at være mindst et Aarhundrede bag efter den nu naaede Udvikling. I Virkeligheden var de nemlig prægede som henhørende til Perioden før Stavnsbaandets og Hoveriets Ophævelse med dennes forkuede og mishandlede Bondebrug.

Og naar man saa ved Samtale med de paagældende Bagstræberes Fagfæller drøftede de ommeldte Landbrugs afstikkende Elendighedspræg, var den fra de forskellige Sider absolut ensrettede Forklaring følgende: Baade Bygningernes, Besætningernes og Markafgrødernes Fattigdomspræg var let forklarligt. De 3 Jordbrug var gamle Fæstegaarde med en saa urimelig lav Afgift som 1 Td. Byg pr. Td. Ld. Saa de Folk kunde sagtens. De klarede sig jo paa en Maade meget godt. Hvorfor skulde de egentlig med en saa lav Afgift tage haardere fat. Der var næsten som en Slags Misundelse over, at man selv med et saaledes udformet Landbrug kunde slippe igennem og bjerge Udkommet. De tre ommeldte Landbrug eksisterer ikke mere i datidig Lignelse. De kom paa andre Hænder, og i Løbet af faa Aar fik hvert af dem et reglementeret, nutidigt og veldrevet Præg.

I alle Henseender har den Periode, som disse Betragtninger gælder, været Vidne til indgribende Ændringer, og ikke mindst gælder dette Landbrugernes Forhold som Arbejdsgivere. Det er foran oplyst, at paa Lerchenfeldt var Daglønnen midt i Halvfjerserne 1 Kr. til de mandlige, $\frac{2}{3}$ Kr. til de kvindelige Arbejdere. Altsaa ifølge nutidig Maalestok en meget lav Dagløn. Arbejderne syntes imidlertid veltilfredse. Tonen overfor dem var altid den rette. Man var opmærksom paa den dybt afgørende Forskel imellem ved Udkommandering til Dagens Arbejde at henvende til den enkelte Arbejder et De (Du) skal — eller vil De (Du) gøre det eller det. Og mod Datidens Skik tiltalte de af Forvalteren med „De“.

Da jeg som 17aarig Forvalter kom til Ellingegaard med rigelig en halv Snes Karle og en Snes faste Husmænd, maatte jeg efter Ordre tiltale dem med „Du“. Dette faldt mig meget uvant at begynde med. Men det hjalp, at jeg hurtigt blev klar over, at det vilde have forekommet den anden Part end mere uvant, om jeg havde brugt Tiltale-

formen „De“. Iøvrigt var Arbejdslønnen højere paa Ellingegaard end paa Lerchenfeldt, hvorhos Arbejderforholdene ogsaa der var rolige og fredelige.

En Ting forekom mig imidlertid fra første Færd ganske urigtig, nemlig at Overarbejde og i det væsentlige ogsaa Søndagsarbejde ikke skulde vederlægges med særlig Betaling. Ingen Forvalter med fornøden Selvagtelse vilde imidlertid i de Tider paa eget Initiativ ændre den tilvante Ordning. Det vilde røbe en utilgivelig og selvopgivende Svaghed overfor Arbejderne. Saa fik man tage alt det Bryderi, der opstod af det paagældende meningsløse Fedteri, hvilket kunde være besværligt nok.

Saa snart jeg blev selvstændig, ændrede jeg det paagældende Forhold og stoppede dermed en Kilde til Hovedparten af de Vanskeligheder, som i de større Landbrug forbandtes med Opretholdelsen af rolige Arbejdsforhold. Som Bestyrer paa Dronninggaard tiltalte jeg ogsaa alle Arbejderne med „Du“. Arbejdsforholdene paa denne store Gaard, kun et Par Mil fra København, var iøvrigt meget vanskelige. Og jeg trænedes nødvendigt op til at regere med haard Haand. Men jeg mindes ikke at have mærket nogen Misfornøjelse indenfor Arbejderkredsen over min Anvendelse af den paagældende Tiltaleform.

Da jeg i 1889 kom til Knuthenborg Avlsgaard som Forpagter, afløste jeg en grevelig Forvalter, som havde tiltalt Arbejderne med „De“. Jeg meddelte Arbejderne, at jeg altid havde været vant til at sige Du til mine Arbejdere, og gik ud fra, at de intet havde imod, at jeg fortsatte dermed, hvilket de ikke havde. Da jeg saa i 1895 stillede mig til Folketingsvalg paa Langeland, slog det under Valgkampagnen ned i mig, at min saaledes valgte Taktik var alt andet end tidsvarende. Thi det stod mig klart, at hvis jeg under Valgkampagnen interPELLEREDES om, med hvad Ret jeg sagde Du til Folk, af hvem jeg krævede mig selv tiltalt med De, vilde en HenviSning til gammel Skik og Tradition ikke afgive fyldestgørende Forklaring.

Nogen saadan Interpellation fremkom imidlertid ikke. Men vendt hjem fra Valgkampagnen meddelte jeg den første Morgen de i Husmændenes Borgestue paa Knuthenborg Avlsgaard forsamlede 10 à 12 Husmænd, at jeg fremtidig vilde bruge Tiltaleformen „De“ overfor dem. Motiveringen var kortelig den, at jeg ikke fandt det tidsvarende overfor dem at benytte anden Tiltaleform end den af dem overfor mig benyttede. Vi var alle frie Borgere i et frit Land, og Erkendelsen heraf burde præge vort indbyrdes Forhold.

Saa skete der imidlertid noget, som egentlig rørte mig. Om Aftenen, lige efter Fyraften, kom den ældste af Husmændene til mig som beskikket Ordfører for Kollegerne. De havde i Middagspausen grundig drøftet min Udtalelse til dem om Morgenen. Ingen af dem havde imidlertid kunnet regne ud, hvad de kunde have gjort, som skulde have fornærmet mig, saa jeg ikke længere vilde sige Du til dem. Og nu kom han for paa egne og de andres Vegne at spørge, om de fra deres Side havde baaret sig forkert ad overfor mig, og i saa Fald hvorledes.

Ikke sandt; det viser tilfulde, hvor godt man kunde have det med saaledes indstillede Arbejdere ved blot at vise et rimeligt Maal af Forstaaelse og Venlighed. Og vi havde det godt sammen uden egentlig Friktion nogensinde i de 18 Aar, hvor jeg drev Knuthenborg Avlsgaard. Efterhaanden, som jeg fik Raad til det, blev Lønningerne sat op, saa paa den Konto var der ingensinde Friktion.

I saa Henseende er man imidlertid ikke helt frit stillet, men har kollegiale Hensyn at holde for Øje. Nedenstaaende Oplevelse godtgør, hvad jeg hermed sigter til. Den gælder en Telefonsamtale med en Karl, som vilde fæstes til mig. Under denne dokumenterede Karlen saa lang og velanbefalet Tjeneste i den nuværende Plads, at jeg fandt Anledning til at forhøje den ham straks tilbudte Halvaarsløn. Med det Resultat imidlertid, at ganske uventet lød i Telefonen en af mine Fagfællers Røst udtalende: „Nej, Sonne, nu maa De pinedød ikke lægge mere paa. For De ødelægger jo det Hele for alle os andre.“

Vi havde paa Lolland et Udtryk: „Den gaar over hele Lolland“. Det dækkede den Opfattelse, at enhver Nyhed spredtes som Løbeild over hele Øen, sikkert fremhjulpet fra Landmændenes særlige Hovedforretning i hver Købstad, der virkede som et Slags lokalt Ritzaus Bureau. Men da jeg ved den lige anførte Episode kom ud for den utætte Telefon, mente jeg dermed at have fundet en stærkt medvirkende Aarsag til Nyhedernes forbløffende hurtige Spredning.

Ogsaa paa Rosenlund mærkede jeg — bortset fra nedennævnte Episode — ingensinde andet, end at jeg stod paa god Fod med Arbejderne, som ogsaa for de Tider oppebar Lønning og Emolumenter, som laa i Overkanten af det tilvante. Saa skete der imidlertid det, at jeg i Efteraaret 1918 — netop et Halvaar før Udløbet af mit Forpagtningsforhold vedrørende Rosenlund — modtog en Undsigelse fra Landarbejdernes københavnske Hovedkvarter. Dette skete ved en maskinskrevne Skrivelse, der bar Præget af at være fremstillet i et stort

Antal ligelydende Eksemplarer. Den talte om den lumpne Løn, jeg bød mine Arbejdere, og en Løn, som krævedes ændret til det og det, hvis jeg vilde undgaa, at mine Arbejdere indstillede Arbejdet hos mig.

I Brev til Hovedkvarteret anerkendte jeg Modtagelsen af den maskinskrevne Skrivelse, hvis Formulering jeg imidlertid med Henblik paa mine Arbejdsforhold erklærede fuldstændig hen i Vejret. Hvis man ønskede dette nærmere dokumenteret, skulde jeg være villig til mundtlig at oplyse det overfor en betroet Udsending. En saadan Udsending mødte frem og blev overbevist om, at mine Arbejdere med den dem regelmæssig tillagte Julegave oppebar et højere Vederlag end af Fagforeningsledelsen forlangt. Som til Foraaret fratrædende Forpagter kunde — rent pengelig set — intet være mere fordelagtigt for min Lønningskonto, end at mine Landarbejdere til det paagældende Tidspunkt, omkring 1. December, indstillede deres Arbejde i min Tjeneste. Jeg var imidlertid villig til at beholde dem. Endda, om det skulde være, til at betale den af Ledelsen forlangte Vinterløn. Men saa bortfaldt selvfølgelig Julegaven, saa det vilde resultere i et iøjnefaldende Tab for Arbejderne. Den paagældende Udsending var en forstandig og besindig Mand, med hvem der meget vel kunde forhandles. Vor Forhandling endte med, at han bad mig betragte Arbejderledelsens Skrivelse som ikke afsendt og dermed til den nær forestaaende Jul at behandle mine Arbejdere som tilvant. Jeg indgik herpaa — men kun paa en bestemt fastholdt Betingelse, som Underhandleren var fornuftig nok til at acceptere.

Den paagældende Episode bidrog iøvrigt til at neddæmpe enhver Tendens til Beklagelse over, at min Virksomhed som Herregaardsforpagter i nært Samarbejde med en stor Arbejdsstyrke stod umiddelbart for Afslutningen. Jeg havde troet — og ment at turde glæde mig over — at staa paa god Fod med mine Arbejdere. Episoden viste mig imidlertid, at der indenfor Staben maatte være i hvert Fald et uroligt og overfor mig fjendtlig indstillet Hoved. Og senere erfarede jeg, at netop dette var Tilfældet.

Iøvrigt fik Episoden en anden Følgevirkning. Ifølge det ved denne afslørede Forhold kunde der ikke længer være Tale om nogen Vemod i Skilsmissen fra mine Arbejdere. En tidligere ud tænkt Plan om ved Opbrudet at tildele hver af disse en Sparekassebog med et anseligt Beløb som Paaskønnelse af godt Medarbejder-

skab gennem Aarene maatte ændres. Og dette skete under den Form, at der tilstilledes hvert af de to Sogneraad, under hvilke henholdsvis Rosenlund og Knuthenborg Avlsgaard hører, 10.000 Kr. i 5 pCt. Obligationer til Juleglæde for Smaakaarsfolk, saaledes at der aarlig er ialt 1000 Kr. til Uddeling i nævnte Øjemed. —

Det landøkonomiske Driftsbureaus Aarsopgørelse begyndte først for en Snes Aar siden. Vi savner følgelig for den forudgaaede Periode det ad den Vej fremskaffede fortrinlige Maal for vort Landbrugs Forrentningsevne til de forskellige Tider. Og vi er dermed faktisk afskaarne fra at angive den virkelige Relation, hvad Forrentningsevne eller „gode“ og „daarlige“ Tider angaar, for Perioderne henholdsvis før og efter Fremkomsten af Driftsbureauets Aarsopgørelser. Man maa altsaa i saa Henseende væsentlig give sig Skønnet i Vold, iøvrigt trøstende sig til, at har man som jeg paa nært Hold og som selvstændig Jordbruger gennemlevet saa godt som hele Perioden, turde Bedømmelsen kunne ramme ret nær det rigtige.

Et Par almindelige Bemærkninger gældende dansk Landbrugs Forrentningsevne turde imidlertid her være paa sin Plads. Det er et velkendt Faktum, at der er en meget betydelig Forskel i Forrentningsevnen mellem de forskellige Aargange. Det er Aarets mer eller mindre tilfredsstillende Avls- og Produktionsudbytte samt Prisniveauet for henholdsvis Salgsprodukter og Indkøbsvarer, som i saa Henseende er afgørende. Men indenfor samme Aargang er Forskellen mellem de enkelte Landbrugs Forrentningsevne endnu større, som Følge af bl. a.: den engagerede Landbrugskapital, Jordens Produktionsevne, den anvendte Brugsform samt Brugerens Evne som driftsøkonomisk Leder. Særlig stærkt fremtræder denne meget store Forskel i Regnskabssammenstillinger som f. Eks. Sorøkontorets, hvor Forrentningsprocenten betinger Placeringen og dermed udhæver den betydelige Afstand mellem højeste og laveste Forrentning.

Der er sikkert ikke Tvivl om, at der i den første Del af den her omhandlede 65aarige Periode stilledes langt mere beskedne Krav til Landbrugets Forrentningsevne end senere hen. Det var endnu i den Periode, hvor et tarvelig drevet Landbrug kunde forskaffe sin Bruger et nødtørftigt Udkomme, naar han blot i saavel Bedriften som sin private Hus- og Livsførelse praktiserede vidtgaende Økonomi. Blot han altsaa paa en Maade sled sig frem til Balance gennem alsidig Sultekur.

Senere hen, da bl. a. Skatter og Arbejdsløn fastlagde en stærkt forøget Belastning, blev den paagældende Vej ufarbar. Nedsækering af Udgifter kunde da ikke længer klare det. Der maatte Opgang og betydelig Opgang i Indtægterne til. Men hvad er der ikke siden dengang løbet paa som Forøgelse af de Udgifter, der skønnes henhørende under det nødtørftige daglige Brød eller under absolut uundgaaelige Udgifter: Bil, Telefon, Radio m. v. og for Tjeneste- og Arbejderpersonalet Cycler eller Motorcycler samt et langt større Pengebehov til Klæder og andet Forbrug!

Fra sidst i Firserne, da jeg begyndte som Herregaardsforpagter for egen Regning og lige til nu — hvor jeg fremdeles har nøje Kendskab til nogle lollandske Landbrugs Driftsresultater — har de Landbrug, med hvis Forhold jeg har været særlig fortrolig, jevnt og stadig givet et pænt Driftsoverskud. Jeg ser i saa Henseende bort fra, at to af mig overtagne Forpagtninger krævede betydelige Udlæg i de første Aar, forinden de blev bragt i Orden. Dermed var de imidlertid ogsaa naaet frem til at levere et Udbytte, der — ikke mindst i Forhold til deres Jorders naturlige Beskaffenhed — maatte tilfredsstille enhver rimelig Fordring. Thi vel var det lollandske Landbrug, jeg havde med at gøre. Men baade paa Rosenlund og Grængegaard var rundt Halvdelen af Arealet af overmaade let Beskaffenhed. Og mit gennemsnitlige Avlsudbytte har sikkert — trods stor Anvendelse af Kunstgødning — snarere ligget under Gennemsnittet for Øerne og den bedste Halvdel af Jylland.

Med Henvisning til det her anførte har jeg aldrig rigtig kunnet bekvemme mig til at melde mig til Tjeneste indenfor Landbrugets Klagekor. Et Slags Blufærdighed har i saa Henseende holdt mig tilbage. Jeg havde nemlig Fornemmelsen af, at Jammerklager, fremsatte af mig over Tidernes Elendighed, vilde have mistet deres Slagkraft, forinden de naaede frem. Thi ved forinden at skulle ligesom filtreres gennem en ved Landbrug selvtjent og opsparet Million, vilde de efter mit Skøn miste en uforholdsmæssig Del af den Inderlighed i Tonefaldet, som de for at virke efter Hensigten nødtigt skulde være foruden.

Alle Dage har jeg imidlertid været fuldtud rede til at erkende og beklage de store og i mange Tilfælde uovervindelige og skæbnesvangre Vanskeligheder, som mangfoldige af vore unge Landmænd kom ud for efter Verdenskrigen. Mange af dem ventede og ventede med at skaffe sig selvstændigt Virkefelt, i Haab om, at Landejen-

domspriserne vilde finde et rimeligt Leje. Men Livet er ikke saa langt, at en virkelysten ung Mand kan forholde sig afventende i en uforholdsmæssig lang Aarrække. Og saa skete det for mange dygtige unge Mænd, at de — uden at man derfor kan gaa i Rette med dem — engagerede sig paa Landbrug til Priser, der laa langt over deres virkelige Forrentningsevne. Overfor dem, der fra gammel Tid sidder ved deres Ejendomme, og som efter god gammeldags Skik støt og solidt overvaager baade Bedriften og deres private Livsførelse, er Tiderne imidlertid formentlig knap *saa* vanskelige, som Uroen om Formuleringen af Landbrugets Henvendelser til Offentligheden skulde lade formode.

De nutidige Vanskeligheder og hvad derhen hører, vil det være rimeligt at dvæle lidt nærmere ved. Forinden skal imidlertid her søges tilendebragt Omtalen af dels Kurven for henholdsvis medgaaende og modgaaende Tider for Landbruget i den 65aarige Periode og dels den af vort Landbrug i samme Periode fulgte Produktionslinie.

Den første halve Snes Aar efter den fransk-tyske Krig, altsaa Halvfjerserne og Begyndelsen af Firserne, regnedes som gode Tider, ogsaa for Landbruget. Jeg mindes tydelig fra den Gang, hvorledes man navnlig glædede sig over stigende Smørpriser, og saa forresten over, at der uden Vanskelighed lod sig oparbejde et pænt Driftsoverskud af et normalt drevet Landbrug. De derpaa følgende 16—18 Aar op til Aarhundredskiftet regnedes derimod for ugunstige Aar med meget lave Produktpriser, navnlig Kornpriser. Heldigvis bød imidlertid den paagældende Periode ogsaa Adgang til at nedskære Udgifterne saaledes, at man i mangfoldige Landbrug kunde stride sig gennem Vanskelighederne ved Praktisering af vidtdreven Økonomi.

Aarene fra Aarhundredskiftet til Verdenskrigens Udbrud 14 Aar efter vil altid bevare Karakteren af en Opgangsperiode for dansk Landbrug. Som intet andet Tidsrum af tilsvarende Varighed var det Vidne til vort Landbrugs Driftsomlægning med stærk Forøgelse af den dyriske Produktion. At den paagældende Driftsomlægning afgjort gik i den rigtige Retning, blev vitterligt for enhver med normal sund faglig Sans. Omfattende Opførelse af dertil krævede Bygninger karakteriserede den paagældende Periode. Og i det Hele taget blev der i den Periode og endnu adskillige Aar efter Verdenskrigen bundet saa store Beløb i tidssvarende Udvikling af vort Landbrugs Pro-

duktionsbasis, at hele Egenes Landbrug kom til at fremtræde med et væsentlig mere iøjnefaldende Velstandspræg end tilvant.

I Krigsaarene tjente vort Landbrug gode Penge, uanset at det med al ønskelig Tydelighed tilkendegaves, at man hellere vilde have tjent endnu flere. Ogsaa de første 5 à 6 Aar efter Krigens Afslutning — med Undtagelse af 1921/22 — bragte alt ialt god Fortjeneste, navnlig naar henses til, at man i den Periode havde at søge raadet Bod paa Krigsperiodens dybtgaaende baade kvantitative og kvalitative Indgrib i Husdyrbestanden. De 3 Aar 1925/26—1927/28 var meget ugunstige, medens de to næstpaafølgende Aar bød ret tilfredsstillende Konjunkturer. Saa fulgte imidlertid flere meget ugunstige Aaringer, med Regnskabsaaret 1931/32 som et særligt Prøvelsens Aar. Allerede da havde Forholdene nødvendiggjort Handelsaftaler med Tyskland, medens saadanne i de nærmest paafølgende Aar blev nødvendige med England, hvilket yderligere bidrog til at øge vort Landbrugs Afsætningsvanskeligheder. Særlig Ordningen med England — der jo skyldes Ottawaaftalerne mellem England og dets Dominions — er Udtryk for en Udvikling, som indenfor vort Landbrug har skabt en Uro og Utryghedsfølelse, som i hvert Fald de nulevende Generationer ikke har kendt Sidestykke til.

Hvad angaar den af vort Landbrug fulgte Produktionslinie, har denne i det sidste halvhundred Aar været ensrettet i høj Grad. Det kan i saa Henseende lykkeligvis anføres, at der indenfor vort Landbrug og dets Ledelse har raadet en i sjelden Grad enig og i høj Grad samlende Overbevisning om, at den iværksatte Udvikling herhjemme med ensidig Vægt lagt paa den dyriske Produktion var en selvfølgelig Konsekvens af Forskydningerne i Verdensproduktionen med tilknyttet Verdenshandel. De paagældende Produkter har i de seneste Aaringer havt at møde en højst uvelkommen Rationering. Desuagtet vil der paa intet fagkyndigt Hold raade Tvivl om, at vor naaede Udvikling baade i kvantitativ og kvalitativ Henseende har været og er af allerstørste Betydning for at give vore Produkter en relativt gunstig Placering i den haarde Konkurrence om Udnyttelse af Afsætningsmulighederne. Det vil saaledes være umiddelbart indlysende, at vor stærkt opdrevne Baconproduktion har været Betingelsen for, at vi under Tilførslernes stærke Rationering for Ikke-Dominions har kunnet opretholde vor forholdsvis gode Tilførselsprocent. Og trods Nedskæringen vil den store Forøgelse af vor Baconudførsel utvivlsomt, rigtig opgjort, have betalt sig særdeles godt.

Det er baade interessant og tilfredsstillende at lægge Mærke til, at hvor megen Uenighed der end raader blandt dem, der paa Landbrugets Vegne fører Ordet overfor Offentligheden, spores der ingen-somhelst Uenighed om, at vort Landbrug, saavidt vi er komne, gør vel i som det sker at følge den tilvante Produktionslinie. Om saa Forholdenes Udvikling skulde medføre, at en Begrænsning af Produktionen maatte anses for hensigtsmæssig for et enkelt eller flere Led af denne, er et Spørgsmaal, som Fremtiden vil faa at afgøre under Hensyn til Udviklingen. —

M. H. t. Landbrugets Klager over de Vilkaar, som er det beskaarne, kan først anføres, at indenfor et Erhverv som dette vil der til enhver Tid være utilfredse Medlemmer, som vil give deres Utilfredshed Luft. Saaledes har det hidtil været, og saaledes vil det vedblivende forme sig. Imidlertid stiller de økonomiske Forhold sig for Tiden saaledes over den ganske Jord, at alle klager. Overalt manøvrerer man for Tiden til den Grad ved Siden af det tilvante, at Utilfredshedens Klagekor bliver usædvanlig højlydt og mangelstemmigt. Det paagældende Forhold er afledet af en lang Række Aarsager. Herhjemme er to af disse særlig iøjnefaldende.

Først den Omstændighed nemlig, at Utilfredsheden er bleven organiseret i en eller flere leddelte Organisationer, alle enige om at gøre den centrale Landbrugsorganisation Rangen stridig. Man bestrider dens Adkomst eller Kompetence til at fungere som Leder af Landbrugets Affærer, eller til at betragte sig som berettiget til at tale med Landbrugets Fællesrøst. Og dernæst den indtraadte Ændring i det Forhold, at alle Brugere af Danmarks Jord hidtil har kunnet hævde gennem Andelssystemet at være stillet paa lige Fod i Henseende til Produktionen og dennes Afsætning. Forholdet er jo nu nemlig det, at de Grupper af mindre og større Gaardbrugere, som ved Andelssystemets Udformning sluttede Kreds om Princippet hver Mand én Stemme, nu erfarer, at Adgangen til rationeret Produktion og Afsætning opdeles efter Principper, der afviger fra lige Ret ved paa Forhaand at tillægge mindre Jordbrug betydende Særfordele.

Man har jo internationalt normerede Sømærker, der i Form af Fløjtetønder afmærker Grunde og Skær, som Skibene maa vogtes for at komme for nær. Ved Sammenpresning af Luft i Tønden ved Søgang træder Fløjten i Virksomhed. Ved rolig Søflade virker den ikke, men jo uroligere Sø, jo stærkere fløjter eller tuder den. Styrkegraden af dansk Landbrugs nuværende Klagemaal modsvarer, hvad

en Fløjtetønde præsterer i høj Søgang. Det er paa Afstand, at jeg for Tiden har at følge og fæste mig ved, hvad der gaar for sig derhjemme. Og ved at erfare om Afstemningerne i Folketinget og Lands­tinget afvigte 16. og 17. December vedrørende Landbrugets forskel­lige „Ordninger“, fik jeg unegtelig Indtrykket af, at vor hjemlige agrariske Navigation for Tiden foregaar i uroligt Farvand.

Min Tanke ledes derved uvilkaarlig tilbage til de Overvejelser, der førte til Udformningen af Landbrugsraadet som centralt fagligt Organ. I det skulde midtsamles en harmonisk afbalanceret Repræsen­ tation for dansk Landbrugs samlede Interesse, i hvis Navn Raadet derved skulde have vundet Adgang til at tale og handle. Indlem­ melsen af Husmandsorganisationernes Repræsentanter var med dette for Øje rigtig, og det var i Virkeligheden en nødvendig Reorganisa­ tion, der skete ved, at disse traadte ind. Thi ikke mindst med den nu­ værende Regering ved Styret kunde Landbrugsraadet ingen Vegne komme i politisk Henseende, med mindre Husmændene var med i de Beslutninger, der fra Landbrugsraadet var at forelægge Ministe­ riet. Paa afgørende Hold skønnedes den paagældende Reorganisation at nødvendiggøre Tilbagetræden af Repræsentanterne for det gamle Selskab — Landhusholdningsselskabet — der gennem lange Tider tjente som eneste Overvaager af vort Landbrugs Interesser, og som indtil den nyeste Tid havde haft Adgang til at tale med om faglige Anliggender. At Nødvendigheden af den paagældende Tilbagetræden ikke fra alle Hold erkendtes, er en anden Side af Sagen, som andet­ steds er omhandlet, og som ikke her behøves yderligere uddybet.

Forholdet mellem den af Landbrugsraadet vedtagne Udformning af Landbrugets „Ordninger“ og Rigsdagens Afstemning den 16. og 17. Decbr. over de dertil knyttede Lovforslag tiltrækker sig uvilkaar­ lig særlig Opmærksomhed. Thi den alt overvejende Del af Rigsdags­ repræsentanterne, tilknyttede de Størelsesgrupper af Landbrug, hvis Dimensioner overstiger Husmandsbrugenes, unddrog de paagældende Lovbestemmelser deres Tilslutning.

Som god Frikonservativ har jeg i fordums Tider, da jeg spillede med i det politiske Orkester, i det længste søgt at følge Forhandlings­ vejen, foretrækkende et endog magert Forlig for en tom og gold Protestpolitik. De Vanskeligheder ved at vælge Forhandlingsvejen, der nu frembyder sig for Landbrugsraadet, er af særegen Art, og for dem havde man ved Raadets Udformning i dets nutidige Skik­ kelse slet ikke Øje. Dette af den gode Grund, at da bestod disse

Vanskeligheder slet ikke. Da regnedes nemlig danske Jordbrugere sidestillede i Henseende til Udnyttelse af vort Landbrugs Eksportmarkeder. Den paagældende Kendsgerning gjorde Husmændenes Indtræden i Landbrugsraadet naturlig. Det kunde med Føje gøres gældende, at uanset de respektive Landbrugs Størrelse kan alle vore Jordbrugere betragte sig som anbragt i samme Baad, i hvert Fald naar det gælder Opretholdelsen af den friest mulige Adgang til Afhændelse af vore Landbrugsprodukter paa det udenlandske Marked. Den Adgang altsaa, hvis Sikring er et af Hovedpunkterne paa Landbrugsraadets Arbejdsprogram.

Og som allerede før berørt har Udviklingen ganske kuldkastet denne hidtil fastlagte Basis for den gældende Ordning. Thi det Stridsspørgsmaal, som nu senest i særlig Grad formaar at røre Vandene og skabe Splid mellem Landbrugets forskellige Størrelsesgrupper, gælder netop Normeringen af en ulige Fordeling af de Produktionsmængder, som et nedskaaret Udførselskvantum aabner Adgang til at faa afsat.

Den foreliggende Situation bærer umiskendelig Præget af, at Spillet saaledes som det med den nuværende Kortfordeling spilles, gaar sin reglementerede Gang med Husmandsbruget valgt som fast Trumf. Og det er nu engang saaledes, at det er Trumferne, som dominerer Spillet og tager Stikkene hjem. Hverken m. H. t. Fordeling af Svinekort eller af, hvad Lovgivningsmagten iøvrigt har at byde paa af Godt og Ondt, er der formentlig Anledning til at regne med Ændring i Spillet, som det foregaar ved den nuværende Kortfordeling. Den reglementerede Taktik til Ændring af Spillet, som det saaledes foregaar, turde være ved kommende Valg at ændre Kortfordelingen til Valg af en anden Trumf. Men om Farbarheden af en saadan Vej tilkommer det ikke mig, men andre mere kompetente at dømme.

Iøvrigt frister den Fordeling af Svinekortene, som i særlig Grad har sat Lidenskaberne i Bevægelse, til at analysere Spørgsmaalet om, hvorvidt Anvendelsen af saadanne Kort i det Hele taget tør betragtes som et forbigaaende Fænomen. Det er overmaade vanskeligt at dømme om. Thi paa den ene Side længes man sikkert trindt om efter den Selvstændighed og den internationale Handelsfrihed, som var under Udvikling lige op til Verdenskrigen. Men paa den anden Side er vi paa kort Tid naaet saa dybt ind i en Nationernes Selvforsyningsbestræbelse og i et Samhandelsprincip forankret til en

saa nøje udmaalt Gensidighed, at man neppe tør haabe snarlig Fjernelse af de nu fastlagte Restriktioner.

Hvis Svinekortordningen maa opretholdes under en politisk Styrkefordeling som den nuværende og med den nuværende Begrænsning af Afsætningen af danske Svin, er der neppe Udsigt til et øget Antal Svinekort for de større Landbrug. Der maatte vel endda nærmest regnes med en yderligere Nedskæring af disse. Thi efter hvad man forstaar, agtes Udstykningen til Husmandsbrug fortsat og vel helst i forstærket Tempo. Hertil røbes jo unægtelig umiskendelig Tendens. Vil der imidlertid være fri Bane herfor! Kunde det ikke tænkes, at de Husmænd, som er kommen først til, og som ved den hidtil stedfundne Kortgivning mener i næsten bogstavelig Forstand „at sidde paa Flæsket“, vil være betænkelige ved at faa alt for mange ny tilkomne Kolleger med til at dele Puljen!

Tiden og Opfattelsen er jo i det Hele taget en helt anden end dengang i Marts 1886, da Kapt. la Cour i Diskussion efter et Foredrag af Godsejer Harald Branth i Landhusholdningsselskabet blev haardt angrebet fra forskellig Side, fordi hans Landmandssind ikke skønnedes at staa sin Prøve. Han dristede sig nemlig til at mene det naturligt, selv ved Diskussion i Landhusholdningsselskabet, at tillægge ogsaa andre Erhverv end netop Landbruget væsentlig Betydning for vort Samfunds Driftsøkonomi. Den nævnte Paastand, hvis Fremsættelse indenfor en Kreds af Landmænd i de Tider krævede Mod og Mandshjerte, har jo siden da vundet adskillige Tilhængere. Endda formentlig saaledes, at herhen hørende Betragtninger kunde tænkes at kollidere med en særlig vidtdreven Tendens til at slaa Gaardbrug i Stykker for af saadanne at skabe Masser af Husmandsbrug. M. a. O. Problemet Oprettelse af Husmandsbrug i stor Stil kan komme til at foreligge i saa kompliceret Form, at det — navnlig paa længere Sigt — er ugørligt at forudsige Udviklingen.

Et andet Spørgsmaal, som uvilkaarlig melder sig, er om ogsaa andre Led af Landbrugets Produktion kan tænkes at skulle tvinges ind under Rationeringens Spændetrøje med derved aabnet Adgang til yderligere at tillægge Husmandsbruget en Forhaands-Andel. Salgsproduktionen af Æg og Fjerkræ skulde vel i saa Henseende ligge nærmest for. Men overhængende Udsigt synes der ikke at være til Indgreb i det enkelte Landbrugs tilvante Ret til at indrette sit Fjerkræhold efter eget Tykke. Hvad endvidere Mælke- og Smørproduktionen angaar, er der ingensomhelst Udsigt til, at den skulde

kunne udvikles til at blive Smaabrugenes særlige Produktionsbranche. Skulde nemlig Danmarks herhenhørende Eksport nedskrives til, hvad Husmandsbrugene formaar at præstere, vilde hele det Led af vor Produktionsvirksomhed ikke være ret meget værd. Produktionen af Korn og Slagtekvæg falder ifølge Sagens Natur helt udenfor Omtale i denne Forbindelse. Derimod er der en Række af de Produktionsopgaver, som der er peget paa ved en Nyorientering af Landbrugsproduktionen, som mulig kunde faa Betydning for Husmandsbruget. Og uden at vække stærk Jalousi hos større Landbrugere vilde Husmandsbrugene formentlig i ubegrænset Maal kunne engagere sig paa en Række af de paagældende Produktioner, lige fra Pilekulturen til Sølvrævene.

Ved Overvejelser vedrørende Husmandsbrugenes større eller mindre Andel i Eksporten af vore Landbrugsvarer er der iøvrigt ét Forhold, som det ligger nær at holde sig for Øje. Det nemlig, at kun efter en ved dybtgaaende Udstykning sket mægtig Forøgelse af Husmandsbrugenes Produktionsevne vil disse som Eneeksportører af Landbrugsprodukter formaa at skaffe Landet den tiltrængte Handels- eller Betalingsbalance.

Den til Dato praktiserede Rationering, alene gældende Baconeksporten, kan vel neppe siges indenfor Størrelsesgrupperne de mindre Gaardbrug og derover at have afstedkommet nogen egentlig Driftsomlægning. Og mon egentlig den nyere Tids produktions- og eksportmæssige Forhold har betinget Driftsomlægninger i større Stil. Man har ikke Indtrykket af, at dette er Tilfældet. Der har været talt og skrevet en hel Del herom. De paagældende Udredninger har imidlertid mindre taget Sigte paa at anvise endsige tilraade bestemte Driftsomlægninger, end paa at klargøre Virkningerne af de Omlægninger, der maatte kunne være Tale om at praktisere. Man er altsaa i saa Henseende gaaet forsigtig tilværks, og har dermed efter alt at dømme handlet rigtigt.

Nogen klar Anvisning paa, i hvad Retning en eventuel Driftsomlægning bør gaa, har nemlig til Dato ikke foreligget. En Overgang synes smaa Kornpriser at friste til Forøgelse af Græs- og Foderarealerne. Saa skifter Billedet ved, at Kornpriserne uventet og forholdsvist stærkt gaar i Vejret. Det er endvidere en Tidlang Mælke- og Smørpriserne, der ligger lavt og sætter Spørgsmaalet om en mulig Besætningsreduktion paa Dagsordenen. Men ogsaa de Priser retter sig og vækker Tilfredshed med, at Besætningsreduktionen ikke

naaede længere end til en indledende Overvejelse. Kort sagt: man finder det under de foreliggende Omstændigheder rigtigt i det store Hele at følge den tilvante Produktionslinie, at se Tiden an og at afvente mere klart formulerede Direktiver vedrørende den Drifts-omlægning, som Forholdene paa Verdensmarkedet maatte gøre til-raadelig.

Sørger man for at holde sin Jord ren og i god Gødningskraft, kan man med kortest Varsel byde den en endog dybtgaaende Drifts-omlægning i Henhold til foreliggende Konjunkturer uden derved at komme ud for nogen større Risiko. Man kan nemlig i det store Hele med lige saa kort Varsel vende tilbage til det tilvante, saafremt Forholdene maatte opfordre dertil. Men man vil i Almindelighed holde sig for Øje, at hvor Talen er om en Drifts-omlægning, baseret paa Besætningsreduktion, er Tilbagevejen til det tilvante besværligere og længere. Thi det kræver sin Tid at faa en nedskaaret Besætning bragt paa den tidligere Højde.

I denne Forbindelse fristes jeg iøvrigt til at anføre, at min ret udstrakte Færden udenfor Landegrænsen byder mig adskillig og gerne benyttet Lejlighed til med udenlandske Fagfæller at drøfte landbrugsfaglige Anliggender. Og jeg negter ikke, at det er med megen Tilfredshed, at jeg derved Gang efter Gang har erfaret saadanne Udlændinges Bedømmelse af dansk Landbrugs Produktions-teknik. Thi gennemgaaende tillægger de vor Landbrugsproduktion en misundelsesværdig Placering i den nutidige haarde Konkurrence om Udnyttelsen af de afgrænsede Afsætningsmuligheder.

MINE BØRN

I „Ordenes Liv“ dvæler Kr. Nyrop ved det velkendte Forhold, at en Kineser i Samtale gør sig selv og sit saa ringe som muligt, den anden Part og hvad hans er, saa glørværdigt som tænkeligt. Eksempel: „Hvor talrig er Deres ædle Familie“? Svar: „Jeg har fem elendige Misfostre“.

Var jeg selv en Kineser, vilde det være netop under den Form, at jeg overfor en Landsmand vilde have at kundgøre Eksistensen af den mig direkte tilknyttede næste Generation. Den omfatter nemlig 5 Personer, 3 Sønner og 2 Døtre.

Ved Behandlingen af det paagældende noget vanskelige Emne

Dommer August Sonne.

Næstældste Søn Henry Sonne og Hustru Roisie.

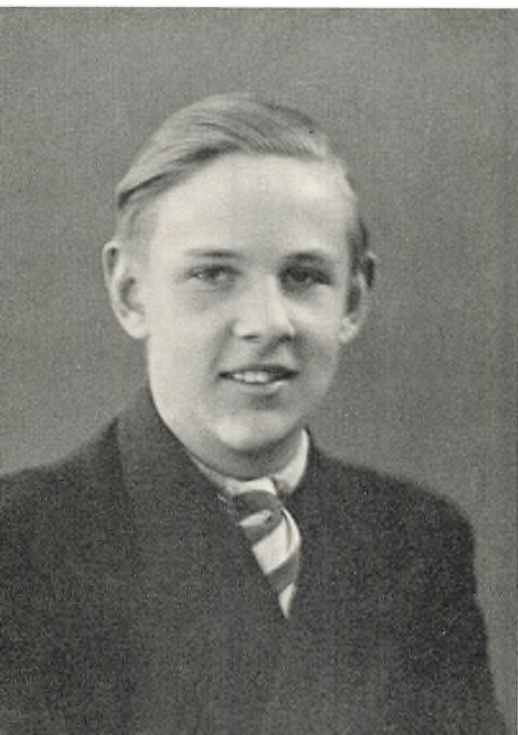
↑ Ældste Datter Thora Tillisch.

↓ Holger Tillisch.

↑ Forpagter H. W. Tillisch.

↓ Erik Tillisch.

Yngste Datter Erna
Sonne med Hæidi.

Carol Sonne (Forfatterens Svigerdatter) med Børn.

Bankier H. Chr. Sonne, U. S. A.

gælder det at holde sig saa tæt som muligt til den af fordomsfri Objektivitet udstukne solide Linie. Jeg skal forsøge dette overholdt og begynder trøstigt med at erklære, at Misfostre er mine Børn i hvert Fald ikke, hvilket allerede er noget. Men udover dette byder naturlig Varsomhed mig at erklære, at jeg ikke har Øje for, at de gennemgaaende har forslæbt sig paa uegenlystigt at bære Sten til Samfundsbygningen. Og heller ikke tør jeg vove mig nær saa langt ud som Per Gynt, naar han ved Opgøret over Mor Aases Menneskeværd sammenfatter det Hele derhen, at „der kommer ej nogen bedre fra Bygderne nu til Dags“. Men naaet saavidt giver jeg mig med rolig Samvittighed Optimismen i Vold. Thi ved Udfærdigelsen af en gennemsnitlig Hovedkarakter for mine 5 Børn nøjes jeg ikke engang med det Begestringsudbrud, som en sur Agrar lader sig aflokke, naar han, stillet over for sin Bedrifts ubestridelige Rekordhøst, drives til at erkende, at „det kunde tænkes værre“. Nej, hvad mine Børn angaar, erkender jeg, at det kunde tænkes meget værre.

Mine 3 Sønner har alle faaet deres Skoleuddannelse paa Herlufsholm. De gled ind som Herlovianere paa det reglementerede Begynderstadium, efter at den forudgaaede, grundlæggende Skoleundervisning var dem tildelt i Hjemmet — for de to ældstes Vedkommende udelukkende ved Huslærer, medens den yngste i den sidste Del af Forberedelsestiden i Forening med en lidt ældre Søster undervistes af Lærerinde.

Personlig har jeg kun Grund til at tro, at mine 3 Sønner var vel anbragt paa Herlufsholm. Og saavidt jeg skønner, omfatter de selv Herlufsholm og deres derværende Ophold med afgjort overvejende Sympati. Vel kommer man ikke bort fra, at der kan indvendes en hel Del imod en saadan Anstalts nære Samliv mellem Drengene, som aabner Adgang til at lade Eksemplet smitte paa baade Ondt og Godt. Men der turde dog være størst Udsigt til, at Drengenes indbyrdes Paa-virkning paa en Anstalt af denne Art med dens omgaaende og effektive Indgriben overfor Pjaltethed, Unatur, udfordrende Egoisme m. m. m. vil være overvejende til det Gode, navnlig naar Drengene fra de Overvaagendes Side kan holdes til at følge de rette Baner.

Ingen af mine Sønner har paa Herlufsholm udmærket sig særligt ved Flid, Eksamensresultater el. lign. Men heller ikke har de som særligt ringe i en eller anden Retning vundet den Navnkundighed, som man helst er foruden.

Den ældste, *August* — født i August 1887 og ugift — valgte den juridiske Vej, og naaede efter Embedseksamen og nogle Aars Virksomhed paa Herredskontor og Sagførerkontor ind i Ministerialbygningen. Fra Fuldmægtigtjeneste i Indenrigsministeriet gik han over til at virke først som kst. Vicepræsident og derefter som kst. Præsident i Invalideforsikringsretten, Afløser for senere Justitsminister Steincke. I 1925 fik han i en forholdsvis ung Alder overdraget Dommerembedet i Køge.

Den næstældste, *Henry* — født i September 1888 — valgte Handelsvejen og stoppede derfor op paa Herlufsholm efter at have tilbragt sit sidste Skoleaar i dennes 4. Klasse. Korn- og Foderstofforretning var hans egentlige Branche. Han var bosiddende i Tyskland ved Verdenskrigens Udbrud og havde da begyndt selvstændig Forretning i sin nævnte Branche. Resultatet blev forholdsvis hurtigt, at Forretningsvirksomhed af den Art automatisk bragtes til Ophør. Der var simpelthen intet at handle med.

Dermed blev Henry slaaet uhjælpelig ud og har ikke senere magtet at faa rigtig fat til Indfrielse af de egentlig gode Løfter, han i sine yngste Dage afgav m. H. t. fremtidig Placering. I 1926, da han var 38 Aar gammel, giftede han sig med en i alle Henseender indtagende ung Pige af russisk Afstamning, som har været og er ham en fortræffelig Hustru, ligesom hun er et fra alle Sider paaskønnet Medlem af den Slægtskreds, i hvilken hun ved Ægteskabet med ham blev indlemmet.

Deres Samliv er lykkeligt. De mødes i harmonisk og vellykket Bestræbelse efter at gøre deres Hjem — der, barnløse, som de er, kun omfatter dem selv — saa hyggeligt og smukt som muligt. Min Søns Helbred paabyder ham Forsigtighed, idet en „perniciøs Anæmi“ kræver Overholdelse af meget regelmæssig Levevis samt stadig afpasset Konsum af „Ventrikulin“ (Præparater af Svinemaver). Han har i de sidste Aar havt Ansættelse som Overassistent i Valutakontoret, hvis Arbejdskrav er vel afstemte med hans handelsmæssige Uddannelse.

Nr. 3 i Rækken er min Datter *Thora*, som i Foraaret 1919 blev gift med Wilhelm Tillisch, da Forpagter paa Tryggevælde under Bregentved. Han havde i sin Tid været Underforvalter paa Rosenlund, hvorfra de Unges Bekendtskab stammede, og han blev efter at have aftjent sin Værnepligt ved Garden Forvalter paa Bregentved hos Lensgreve Moltke, med hvem jeg senere delte Sæde i Landhus-

holdningsselskabets Præsidium. Fra denne Stilling gik Tillisch direkte og samtidig med sit Giftermaal over til Forpagtervirksomheden paa Tryggevælde.

Den væsentligste Del af Thoras Skole- og Kursusundervisning modtog hun i København, hvor hun havde sit Hjem hos min Svoger, Direktør paa Gl. Carlsberg R. Koefoed. Hun gennemgik ogsaa Kursus i Oxford, og som Voksen rejste hun en Del sammen med Moderen i Tyskland, Frankrig og Norge. I et Par Aar fungerede hun paa Rosenlund som Lærerinde for sin 12 Aar yngre Søster Erna.

Siden Foraaret 1934 er Familien overflyttet fra Tryggevælde, hvor Forpagtningsperioden da udløb, til Øbjerggaard, som ejes af min yngste Søn Hans, og hvis Driftsledelse er underlagt Tillisch. Den paagældende Ejendom vil blive nærmere omhandlet nedenfor.

I Hjemmet paa Øbjerggaard findes to flinke og raske Dreng, født i henholdsvis 1921 og 1925. Den ældste af disse, Holger, imponerede og glædede Forældrene og os andre Nærstaaende ved i Sommeren 1937 efter lige pænt overstaaet 4. Klasses Eksamen ved Lundby Realskole at bestaa Optagelsesprøven til Herlufsholm. Talen var her om en saa haard Konkurrence om et Faatal af Pladser, at den paa Forhaand var betegnet som haabløs. Og kun Drengens egen sammenbidte Energi i Forbindelse med hans lyse Tro paa, at han vilde være i Stand til at ordne Paragrafferne, var i det Hele taget Anledning til, at Planen om hans Deltagelse i Konkurrencen blev fastholdt.

Den eneste, hvem det uventet gunstige Udfald af Konkurrencen mulig skulde kunne have beredt Anfægtelse, er den yngre Broder Erik. Thi det vilde være menneskeligt, om han ikke uden en fuldt vaagen Betænkelse vejede sin Chance til, naar hans Tid kommer, at slippe helskindet gennem det Naaleøje, som hans ældre Broder til almindelig Forbauselse vidste at klare.

Skøndt der derved begaas et Brud paa Rækkefølgen i Henseende til Alder, vil jeg foretrække her at fortsætte med Omtalen af min anden Datter, *Erna*, den yngste af Søkendekredsen og født næsten 11 Aar efter dennes næst yngste Medlem: Broderen Hans. Ernas Skoleuddannelse er foregaaet dels i Hjemmet paa Rosenlund, dels ved Skolegang i Nykøbing F., og dels ved Kursus i København. Under Skolegangen i Nykøbing var hun anbragt i Pensionat dersteds, men med nem Adgang til weekend-Besøg i Hjemmet.

Med lige afsluttet Kursus i Foraaret 1919 startede hun som Deltager i min foran beskrevne lange Rejse Jordan rundt. Og hun til-

bragte en stor Del af sine yngre Aar paa Rejser, bl. a. ved to senere længere Besøg hos sin da ugifte yngste Broder i Amerika, med hvem hun engang holdt Vinterferie paa Bermudasøerne med disses meget søgte Hovedbadested: Hamilton. Hun tilbragte endvidere et Aar i Lausanne paa derværende Kursus og ferierede i Aix les Bains og England hos en engelsk Familie med Hjem begge de nævnte Steder, til hvilken hun var introduceret ved Broderen Hans.

Paa en af disse Rejser til Amerika mødtes hun paa Damperen med den unge sportstrænede finske Häradshövding Eric Nyberg, som drog til New York for at sejle den medfølgende finske Yacht i internationalt Løb paa Long Island Sound. Hvorvidt han naaede ved den paagældende Kapsejlads at hjemføre nogen Præmie, har jeg ingen-
sinde søgt oplyst. Men derimod ved jeg, at han naaede at faa hjemført Erna som sin Hustru. I 8 Aar boede hun deroppe, først i Helsingfors og i det sidste Par Aar længere Nord paa i et stort Træ- og Papir-Koncern, Mänttä Bruk, til hvilket hendes Mand var bleven knyttet som fast ansat juridisk Konsulent eller Kommitteret.

Der er ét Barn i Ægteskabet, en kvik lille Pige, Heidi, født i 1928. Erna har med sin sarte Konstitution fra første Færd havt vanskeligt ved at finde sig til Rette i den finske Vinter. Det blev end vanskeligere efter Overflytningen fra Helsingfors nord paa til Mänttä. Og da det i det Hele taget baade paa den ene og den anden Maade blev hende for koldt, og da det ved stilfærdig Forhandling lod sig ordne saaledes, at Heidi kunde slaa Følge med Moderen og tage Ophold sammen med hende hernede, var det med aabne Arme, at Erna — nu ledsaget af Heidi — paany blev lukket ind i den herværende Familiekreds, der altid havde omfattet hende med varm Slægtsfølelse. Hun har genantaget Navnet Sonne, medens den lille Pige efter Aftale med Faderen fører Navnet Nyberg-Sonne.

I Nærheden af Klampenborg Station byggede Erna sig i Foraaret 1936 en Villa med et tilliggende lille Haveareal, som udnyttedes intensivt til Blomsterdyrkning. Denne, med særligt Henblik paa smags-sikker og moderne Farvesammenstilling, er nemlig Ernas specielle Interesse. Og gennem et aarelangt, energisk udnyttet Studium paa Landbohøjskolen, saavel som ved Rejser baade herhjemme og i England har hun søgt at uddanne sig i Branchen, og stræber hen til at perfektionere sig baade som skriftlig og personlig Vejleder i denne.

Ifølge Sagens Natur har den Grund, hvorpaa den her omhandlede

Villa er opført, været forholdsvis kostbar, idet den er beliggende kun faa Minutters Gang fra Klampenborg Station og i umiddelbart Nabo-skab til Dyrehavehegnet. Huset med omgivende Haveanlæg er derfor blevet forholdsvis dyrt, samtidig med at dets gunstige Beliggenhed tjener til Forsoning hermed. I den vel indrettede og moderne udnyttede Villa er der arrangeret Ophold for mig, til Brug naar jeg imellem mine oversøiske Rejser eller mellem Ophold i andre Egne af Hjemlandet ønsker at slaa mig ned i Nærheden af København.

Min yngste Søn *Hans*, født paa Knuthenborg Avlsgaard i Juni 1891, tog Artium paa Herlufsholm i 1909 og søgte Uddannelse i Bankfaget hos D. B. Adler & Co. i København. Under Opholdet i København tog han Filosofikum og havde forøvrigt vidst at sikre sig Plads som Medlem af Studenterforeningens Seniorat. Fra D. B. Adlers som eneste Lærested herhjemme drog han i Begyndelsen af 1912 til London, hvor det efter nogen Ventetid lykkedes ham at skaffe sig Ansættelse i det ansete Bankfirma Fredr. Huth & Co., Tockenhouse Yard, men mod et beskedent Vederlag.

Paa et forholdsvis tidligt Tidspunkt sendte Hans et Memorandum til Chefen, omhandlende Hensigtsmæssigheden af at oprette en Valutaafdeling. Han blev saa kaldt til Chefen, der normalt var paa lang Afstand fra Arbejdspladsens Yngste. Han erklærede at have læst det indsendte Memorandum, bemærkede at Hans vist havde fuldstændig Ret i sin Argumentation, men de vilde ikke følge hans Raad. Hans vilde forsøge at uddybe sin Argumentation, men det tilstededes ikke. Audiensen var forbi.

I Slutningen af 1914 udgav Hans en Bog paa et Par Hundrede Sider: „City and the Finances“, af hvilken han sendte mig et Eks-emplar. Saavidt jeg kunde dømme, var det en velskreven Bog. Men til min komplimenterende Kvittering for Bogen føjede jeg en spagfærdig Bemærkning om, at Hans dog formentlig burde have ventet lidt endnu, forinden han havde krævet Plads paa Bogmarkedet for en Bog af de Dimensioner. Direkte gav han mig ikke Svar herpaa, men sendte mig 19 Press-cuttings fra Londonblade. Af disse var Morning Post's lagt øverst og jeg mindes, at den begyndte saaledes: „This is the book of the month“. Dermed var jeg selvfølgelig afvæbnet som Kritiker. Et Par Aar efter, da jeg var Gæst i Seniorchefens Hjem, fortalte han mig, at den paagældende Bog havde imponeret ham i høj Grad, saavel ved dens saglige Behandling af Emnet som ved den Omstændighed, at dens Forfatter var en ganske ung Mand

og tilmed en Udlænding, hvilket Bogens Sprogbehandling saa godt som ikke røbede.

En Gang i Løbet af 1915 kaldtes saa Hans atter til Seniorchefen, som indledede Samtalen med at udtale Formodning om, at Hans vilde have ærgret sig over, at man ikke havde fulgt hans i det afgivne Memorandum indeholdte Raad om at oprette en Valutaafdeling. Hvad Hans hertil svarede, ved jeg ikke; men formentlig noget i Retning af, at forhaabentlig havde Chefen ærgret sig end mere herover. Hensigten med Samtalen var imidlertid at meddele Hans, at nu skulde Valutaafdelingen oprettes, og med ham som Driftsleder. Hans Aarsgage vilde samtidig stige fra det hidtidige Lavmaal til £ 1000. Valutaafdelingen kom derefter hurtig i Drift. Det var jo i Krigsaarene, hvor Omsætningen i Valuta antog ekstraordinære Dimensioner. Og efter at den nyskabte Valutaafdeling paa tilfredsstillende Maade havde virket i et Aarstid, søgte Hans Chefen til Forhandling om en ny Plan.

Her kan indskydes, at i Mellemtiden var min Søn bleven introduceret i Chefens Hjem, med hvilket han knyttede nær venskabelig Forbindelse. Endogsaa saaledes, at han, skøndt da bosiddende i Amerika, ved Chefens forholdsvis tidlige Død faa Aar efter var beskikket som „Guardian“ for dennes efterladte Enke og de endnu umyndige Børn, fornemmelig bosiddende i England, men periodisk endvidere i Aix les Bains, hvor Familien ogsaa ejede Hus.

Endvidere kan her oplyses, at der hengik adskillige Maaneder efter Hans' første Opdukken i London, forinden det lykkedes ham at faa Plads. De paagældende Maaneder blev imidlertid anvendt paa god Maade til Perfektionering i Engelsk, til Sportstræning — navnlig til Udvikling af en forud erhvervet særdeles god Placering som habil Tennisspiller — samt til faglitterært Studium. Som rimeligt er, længtes han imidlertid efter fast Arbejdsbeskæftigelse. I Pensionatet, hvor han havde slaaet sig ned, mødtes han med Personer, som interesserede sig for et eller andet Aktieforetagende i Lommeformat. De havde regnet ud, at med Hans som Driftsleder vilde Foretagendet være paa den gode Vej. Paa den Baggrund anmodede Hans mig om at faa betroet nogle faa Tusind Kroner. Han mente saa dermed at kunne gaa sin Sejersgang mod faglige Højder. Jeg afslog pure og omgaaende. Virkeliggørelsen af den paagældende Plan for Udløsning af min Søns Virkeevne syntes mig nemlig kun at have Udsigt til paa skæbnesvanger Maade at krydse hans naturlige Fremmarch

ad den normalt afstukne faglige Bane, som fra første Færd var holdt for Øje som den rigtige.

Paa dette Sted kan iøvrigt anføres, at Hans under sit Engagement i London-Husets Tjeneste benyttede sin Fritid til et Studium, der tilsigtede Opnaaelse af Adkomst til at fungere som engelsk Sagfører eller Advokat. Ved sit Opbrud fra London var Hans ikke naaet til Ende med dette Studium, hvis normerede Afslutning galdt Erhvervelse af Graden som „Barrister“. Han var imidlertid naaet et godt Stykke henimod Maalet, og vil formentlig have bevaret Adkomst til eventuelt at kunne genoptage Studiet, hvis dette nogensinde skulde friste ham. Fremdeles er han nemlig Medlem af „Grays Inn“ — omtalt af Charles Dickens og det Sted, hvor Studiet til Barrister foregaar.

Men tilbage til den nye Plan, som Hans nu ønskede forelagt Chefen. Den gik ud paa, at Londonhusets derværende Valutaafdeling nu var kommen i god Gang. I saa Henseende kunde der henvises til den alt forløbne Periode Driftsfacit. Afdelingen krævede altsaa ikke længer min Søns personlige Medarbejderskab. Han vilde paa den Plads være let at afløse. Nej, nu var New York det rette Sted for et nyt Fremstød. Han foreslog derfor Londonhuset at oprette en Filial i New York, idet han samtidig tilbød at gaa over og varetage saavel Starten som Driften af en saadan.

I Henhold til det her anførte modtog jeg i Foraaret 1917 et Brev fra Hans, i hvilket han meddelte mig, at det havde været ham en Glæde hos sin Chef at møde fuld Tilslutning til et af ham stillet Forslag om i New York at starte en Filial med ham som Chef. Londonhuset vilde indskyde £ 100.000. Og Hans tilføjede noget som, at hvis han nu havde været i Stand til selv at indskyde £ 10.000 i det nye Foretagende, vilde han mene, at hans Fremtid tegnede sig lys og lovende.

Det paagældende Brev bragtes mig af Morgenposten. Det kom mig i Hænde i en Periode, hvor jeg endnu mente min økonomiske Styrke tilstrækkelig til at præstere en Gestus, der dækkede min Søns foranførte blidt formulerede Ønske. Og efter Samtale med min Bankforbindelse om den let gennemførlige praktiske Ordning af Sagen, telegraferede jeg samme Formiddag til min Søn, at han om Eftermiddagen i en angiven London-Bank kunde hente for ham disponible £ 10.000. Dette skete. Og pudsigt nok; under Samvær for faa Aar siden med en yngre Mand fortalte denne mig, at han var ansat i den

London-Bank, hvor en ganske ung Fyr, nemlig Hans, en Eftermiddag var dukket op for at hente ham tiltelegraferede £ 10.000, dengang rigelig 180.000 Kr., hvilket havde vakt nogen Opstandelse hos Bankpersonalet, navnlig indenfor den yngre Del af dette. Naa, Hensigten med min paagældende Taktik var jo at godtgøre overfor min Søn, at jeg efter hans hele Færd mente ham fuldt fortjent til den Støtte, som laa i at kunne dokumentere overfor Chefen, at han var udgaaet fra et Hjem, der baade kunde og vilde staa bag ham, som det her skete. — Jeg skylder i denne Forbindelse baade Hans og mig selv at anføre, at i Løbet af 7 Aar havde han til sidste Hvid faaet klaret ud det paagældende Laan.

I Forsommeren 1917 drog saa min Søn til New York og fik startet den ommeldte Filial, som hurtig kom i god Gænge. Personlig introduceret af sin meget ansete Londonchef fik min Søn straks ved Ankomsten Bolig i den skønne Tuxedo Park, hvor han stadig har havt sin Bopæl. Min Søns Londonchef afgik desværre ved Døden i 1922. En ny indtraadt pengestærk Chef for Londonhuset — med hidtidig Forretningsvirksomhed i New York — ønskede New York-Filialen under en Ledelse, der i nogen Maade begrænsede den Hans hidtil overdragne Selvstændighed. Dette vilde Hans imidlertid ikke indgaa paa og valgte derfor i 1923 at likvidere Forbindelsen med den paagældende Virksomhed. Med Støtte af et Par formaaende og ham venskabelig sindede Fagkolleger startede han derfor Aktieselskabet Amsinck, Sonne & Co., efter foretaget Køb af en velkendt Amsinck-Forretning med tilhørende „Amsinck-Building“ i Wall Street, i hvilken Bygning min Søns Selskab vedblivende har til Huse.

I Slutningen af 1928 giftede min Søn sig med en Amerikanerinde, Carol Mulford fra Montclair, nær New York — intelligent og charmerende samt i alle Henseender saavel en fortræffelig Hustru som en udmærket Moder for sine 3 Børn. Af disse er den sidst fødte — f. 4. Maj 1936 — en Søn, og han er i den Generation den eneste mandlige Bærer af Slægtsnavnet samt dermed den, som staar nærmest for at løfte den Del af Slægtsarven, som maatte være egnet til Videreførelse.

Indenfor sine Sødskendes Kreds har Hans fra sine seneste Londonaar været betragtet som Kredsens selvskrevne Overhoved. Hans forholdsvis tidlig vundne økonomiske Uafhængighed og Raadighed over forholdsvis betydelige Pengemidler i Forbindelse med et følsomt Sind overfor andres Pengebesværligheder placerede ham i en

↑ Ungdomsbillede af Forpagter Chr. Sonne.

↓ Den toaarige Chr. Sonne.

↑ Provst H. Chr. Sonne.

↓ Ungdomsbillede af Bankier H. Chr. Sonne.

meget ung Alder som ædelmodig Giver indenfor en stor Kreds af Slægtninge og Venner. Sine Sødskende har han gjort det mulige for at ødelægge. Naar et eller andet var anskaffet, en større bekostelig Rejse bleven realiseret eller andre større Udgifter udredede, altsammen med det Fællespræg, at Pengene inderlig godt syntes at kunne være sparet, altid var det Hans, der stod bag ved. Og et Initiativ af ham, bilagt med den dertil svarende Check, var altid færdigbehandlet med det samme. Med Grundlæggelsen af eget virkeligt Hjem med Hustru og der opvoksende Ungdom skulde Forholdet for Hans som Sødskendekredsens Forsyn og Velgører vel egentlig være undergaaet nogen Ændring. Jeg har imidlertid ikke kunnet faa Øje herfor, hvilket ret beset taler lige saa meget til Ære for min Søns Hustru, som ganske automatisk og i lige Grad er bleven Søkendekredsen en kær Søster og mig en kær Svigerdatter.

Som født og opdraget paa Landet har Hans gerne villet være dansk Landejendomsbesidder. Og henimod det Tidspunkt, hvor min Datter og Svigersøn vilde have at forlade Tryggevælde ifl. Udløbet af Forpagtningsperioden, som der ikke var Stemning for at søge forlænget, blev Spørgsmaalet om Erhvervelse af en Landejendom aktuelt. Den vilde jo nemlig da kunne afgive Forpagtnings- eller Bestyrervirksomhed for den hidtidige Tryggevældfamilie. Min Søn anmodede derfor mig om at være behjælpelig med at finde en passende Landejendom.

Hvervet viste sig imidlertid vanskeligere end af mig paaregnet. Sammen med min Svigersøn besaa jeg en Del Landejendomme med Areal til Hold af 100 à 150 Malkekøer. Jeg fandt imidlertid Priserne meningsløst høje, uden Udsigt til at muliggøre en nogenlunde rimelig Forrentning. Og jeg fandt det neppe tænkeligt, at et saa urimelig højt Prisniveau i Længden skulde kunne opretholdes, hvorfor jeg fandt det rimeligst at se Tiden an. Enden paa det Hele blev imidlertid, at i 1932 blev Øbjerggaard med et Areal af rigelig 500 Tdr. Ld. købt til en Pris, som jeg mener rigelig høj, men som ved de i den sidste Del af Aaret 1937 raadende højere Priser paa Landbrugsprodukter dog burde muliggøre en rimelig Forrentning.

Det viste sig ved Købet, at min Søn forbandt videregaaende Planer med Gaarden, nemlig et Forsøg paa at skabe en Slags Slægtsgaard, foreløbig dels som Virkefelt og Bolig for Søsteren og Svogeren med Børn, og dels som et Samlingssted for Slægten under dens Rekreative- og Ferieophold samt med min Søn i Amerika som den

egentlige Vært. Hvad angaar de yderligere Planer for Ejendommen befinder de sig vedblivende paa Overvejelsernes Stadium. Men den Mulighed vides holdt for Øje efterhaanden at søge den konverteret til en gældfri Ejendom, tilhørende Slægten og virkende saaledes, at den paa bedst mulig Maade tjener til Gavn og Støtte for denne og under Administration af et Slægtsraad.

Alene til Fyldestgørelse af de foreløbige Krav til Plads maatte det staa klart, at Øbjerggaards Stuehus vilde kræve en ikke ringe Udvidelse. Med en Bekostning af rigelig 50.000 Kr. blev der derfor i det første Aar efter Købet — og inden Familien Tillisch endnu var overflyttet dertil fra Tryggevælde — foretaget en saadan Udvidelse, hvis væsentligste Led bestod i, at der blev sat en ny Etage paa det hidtidige Stuehus, hvorved der blev tilvejebragt saavel meget rummelig almindelig Beboelseslejlighed som Plads for et anseligt Antal ferierende Gæster. Samtidig med den her omtalte Udvidelse af Lokaliteterne paa Øbjerggaard solgte jeg min Villa i Charlottenlund, hvis 14 Værelser jeg i 3½ Aar efter min Hustrus Død havde beboet som enlig Mand, og som jeg i Længden fandt det urimeligt at bevare som Bolig for mig.

Efter at jeg saa havde erfaret de Planer, som min Søn forbandt med Erhvervelsen af Øbjerggaard og med den betydelige Udvidelse af Gaardens Stuehus, gav jeg ham og overførte dertil alt Indbo fra min Villa. Der er altsaa paa Øbjerggaard genopstaaet Interiører, hvor mine Børn kan samles under de gammelkendte Omgivelser fra Forældrehjemmet, ligesom der er reserveret mig Ophold under de fra mit fordums Hjem tilvante Former. Samtidig med Salget af min Villa og Afleveringen af dens Montering ophævede jeg Førelsen af egen Husholdning og opgav at holde fast Bopæl. Det sidste kan maa-ske siges at medføre nogen Ulempe, som imidlertid ikke forekommer mig at opveje Fordelen og Behageligheden ved det første. Der-til kommer, at Savnet af fast Bopæl reduceres i samme Grad, som Rejser — især Rejser udenfor Landegrænsen — beslaglægger en væsentlig Del af min Tid. Og ved end yderligere Frigørelse for Arbejdsforpligtelser og i Tilfælde af opretholdt Helbred vil formentlig en voksende Del af min Tid benyttes til Rejser. Iøvrigt aabner Savnet af den faste Bolig ikke Udsigt til noget trøstesløst Perspektiv for min Fremtid, idet der saavel paa Øbjerggaard som i min yngste Datters Villa i Klampenborg er til enhver Tid behørig Lokaliteter med tilknyttet Forplejning tilrede for mig.

Omtrent samtidig med Købet af Øbjerggaard købte min Søn det nu af ham beboede Hus i Tuxedo Park. „Sunny Rock“ — den solbeskinne Klippe — hedder Huset, som er bygget over en Klippe, af hvilken enkelte Fremspring ses under Huset. Det store og rummelige Hus — omgivet af en ret anselig beplantet Skraaning, der rækker ned til en tæt ved beliggende Sø — er bygget af overordentlig solidt Materiale og rummer i sig usædvanlig store Granitmasser. Der er derfor neppe Tvivl om, at Huset vil staa langt frem gennem Tiderne. Men om det vil bevares for Slægten langt ud i Fremtiden, turde være tvivlsomt. Dertil kræver det og dets omgivende Beplantninger og Haveanlæg formentlig et større Tjenestepersonale, end Fremtidens Konjunktur og Samfundsordning opmuntrer til at opretholde.

Indenfor min Sødskendekreds har en stærk Udlængsel ført til Udvandring i forholdsvis stor Maalestok. Af Kredsens 8 Brødre udvandrede saaledes de fem, nemlig de fire ældste og den yngste. De to slog sig ned i Kina, de to i Nord Amerika og een i Sydamerika. Som Nr. fem ifølge Aldersorden blev jeg altsaa den første af Brødrene, som fandt Virkefelt herhjemme.

Min ældste Broder — Carl, Student fra Aalborg Latinskole — gik som ung Student til Kina i Det store nordiske Telegraf-Selskabs Tjeneste. I en Række Aar virkede han derude, dels som tjenestegørende ved Kabelreparationer ombord i Kabeldamperen, og dels som Stationsbestyrer i Wladivostock og Ingeniør i Shanghai. Efter 25 Aars Tjeneste i Kina vendte han tilbage og virkede herhjemme i Selskabets Tjeneste i nogle Aar. Han døde 1908, 58 Aar gammel.

Min næstældste Broder, Herman, tog Uddannelse som Maskinarbejder, aflagde Svendep prøve, tog Maskinisteksamen og fik Ansættelse som Maskinmester paa det lige nævnte Telegraf-selskabs Kabeldamper i Stillehavet. Efter nogle Aars Tjeneste derude gik han til London og absolverede der engelsk Maskinisteksamen. Han naaede derved Ansættelse som Repræsentant for engelsk Lloyd med Bopæl i Shanghai. Efter 17 Aars Virksomhed i nævnte Egenskab tog han Bopæl i København i Aaret 1901, idet han samtidig blev Chef for en der oprettet Lloyds-Afdeling. Ved Opnaelse af den for Lloyds Tjenestemænd normerede Aldersgrænse forblev han i Egenskab af Kommitteret i Lloyds Tjeneste og fortsatte hermed til sin Død i 1931.

I 1885 giftede min Broder sig med Mathilde Rützou, Datter af Grosserer Poul Rützou, København. I 16 Aar havde de deres Hjem

i Shanghai, og i de paafølgende 30 Aar, indtil min Broders Død, her i København. Et harmonisk og lykkeligt Samliv gav Hjemmet sit Præg som et Sted, hvor der var godt at være. Ogsaa for mig blev det i mine 16 Aar som Landstingsmedlem og derudover under mine hyppige Ophold i Hovedstaden et kært og stærkt benyttet Tilholdssted. Jeg mødtes dér med saavel en kær Broder som en kær og charmerende Svigerinde. Og Fællesskabet om Minder fra de yngste Aar og en harmonisk udviklet varm Sødskendefølelse gav de mange Samværstimer, tilbragt i det paagældende Hjem, deres særlige Tilløkkelse og Charme.

En ganske tilsvarende Karakteristik er jeg i det heldige Tilfælde at kunne tilegne det Hjem, som skabtes herhjemme af min Broder August og hans prægtige Hustru, f. Cadovius. Denne Broder range-rede i Sødskendekredsens Aldersrække umiddelbart efter mig. Og blandt Brødrene blev vi to de eneste, som stadig havde fast Virkefelt med tilknyttet Bopæl i Hjemlandet. Den næst yngste Broder, Johannes, ansat i Jernbaneetaten, døde nemlig ganske ung og uden at have stiftet Familie eller etableret eget Hjem.

I rigelig 40 Aar praktiserede min Broder August som Læge, først nogle Aar i Hedensted i Vejleegnen og derefter i 38 Aar med Bopæl i Vejle. Det vakte adskillig Forundring, at han med lige opnaaet 71 Aars Alder indstillede al Lægepraksis og flyttede til København. I usædvanlig Grad havde han nemlig baade legemlig og aandelig bevaret ungdomspræget Spændstighed og Vitalitet.

Den saaledes for ca. 5 Aar siden skete Overflytning af Hjemmet til København har for mig medført det meget paaskønnede Gode, at jeg er kommet det paa væsentlig nærmere Hold end i dets Vejleperiode. Ogsaa i det Hjem har jeg nemlig vundet yderligere Erkendelse af, at Sødskendefølelsen ejer en særlig Evne til at bygge en Bro mellem Sindene, der giver den indbyrdes Tilknytning sin særlig tiltalende Karakter. —

Min Broder Tyge med handelsmæssig Uddannelse og mangeaarig Virksomhed i Buenos Aires er omtalt i Forbindelse med mit i Buenos Aires i Efteraaret 1936 aflagte Besøg. Og min yngste Broder Viggo, uddannet som Landmand og med mangeaarig Virksomhed som Farmer i Canada, har jeg omtalt fra et Samvær i Chicago.

Uomtalt er saa endnu kun een Broder, Otto, den tredieældste, og med Uddannelse paa Polyteknisk Læreanstalt. Efter nogle Aars Virksomhed herhjemme med Ansættelse under Statsbanerne som kontrol-

lerende ved Jernbaneanlæg gik han til U.S.A., hvor han fornemmelig fandt Virksomhed ved Udarbejdelse af Byplaner samt af større Haveanlæg. Han var vel anskreven som dygtig Fagmand, ogsaa for retliniet Tænke- og Handlemaade. Men hans Evne til i ønskeligt Omfang at vinde økonomisk Udbytte af sin Virksomhed hævdedes handicappet ved manglende Sans for at bruge Albuerne og for at praktisere den Haandfasthed, som er et hensigtsmæssigt Udstyr for amerikanske Forretningsmænd. Han døde i 1917, knap 62 Aar gammel, efterlevet af en fremdeles i U. S. A. bosat sympatisk og indtagende dansk Hustru, født Harriet Rothe, som gennem vanskelige Aar har staaet trofast ved hans Side.

TIDLIG VAKT INTERESSE FOR SEJLADS

Med mine Drengaar tilbragt i en Limfjordsby med Havn, Slæbsteder og øvrig ønskelig Adgang til Tilfredsstillelse af den enhver rask Dreng iboende Pjaskelyst, er det kun naturligt, at jeg fra mine yngste Dage fik Dragning mod Søen og hvad dens er. Ikke at dette paa nogen Maade kolliderede med min tidlig tagne Beslutning om at blive Landmand. Men Sejlads som Adspredelse, som tiltalende Udnyttelse af Livets Hvilestunder laa bagved det Hele i lokkende fremtidigt Perspektiv. Og netop saadan blev mit Forhold til Sejlads gennem nogle af mine yngre Aar, hvor jeg som Andelshaver i en Lystkutter paa en halv Snes Tons samlede herlige Minder fra Hviledage paa Søen.

Vi var 5 Ejere og Brugere af den paagældende Kutter, som havde fast Station i Bandholm Havn, altsaa umiddelbart Naboskab til Knuthenborg Avlsgaard, mit Hjem i de første 18 Aar af mit Lollandsophold. Om Dispositionsretten over Kutteren var der ingensinde Friktion indenfor Kredsen. Vi stod alle paa indbyrdes venskabelig Fod og foretog vore Udflugter — der normalt holdt sig indenfor Nordgrænsen Limfjorden Halmstad — flere i Forening eller alene, ganske som det bedst passede. Gennem en ikke kort Aarrække beslaglagde jeg Kutteren til en aarlig Inspektionsrejse til de foran omtalte Landbrug, som var Hjemsted for Landhusholdningsselskabets Maltbyg- og Hvedeforsøg. Paa denne Rundtur, som normalt var af 14 Dages Varighed, og som forudsatte Natsejlads i aaben Sø, bestod mit Rejse-selskab kun af den til Kutteren for Sommermaanederne fast engage-

rede Sømand samt en halvvoxen Knægt med nogen sømandsmæssig Indstilling.

Det er ovenfor udtalt, at jeg fra disse Sejlads er herlige Minder. Og dette er ubestridelig rigtigt. Men det udelukker ingenlunde, at jeg mangen god Gang under disse Sejlture har maattet vedgaa for mig selv, at dette her i Virkeligheden var alt andet end morsomt. Blot et Par Eksempler herpaa: Med Afgang tidlig Morgen fra Koldby Havn paa Samsø efter mit aarlige Besøg paa Brattingsborg rundede vi Sydspidsen af Samsø med Øresund som Bestemmelsessted med stormende Kuling, høj Sø og piskende Tordenbyger. Vi maatte derfor — og kunde heldigvis — „løbe for Vejret“, altsaa for Medvind og med blot en lille Stump Sejl, Stormklyveren hejst. Og skøndt vi havde stukket længst mulig Slæbeline paa Jollen, som vi ikke kunde give Plads ombord, truede den høje Sø stadig med at jage Jollen ind i Kutterens Agterstavn. Et Hul slaet i denne kunde i en Fart have foranlediget Kutteren fyldt med Vand og bragt vor Sejlads til katastrofal Afslutning. Naa, det gik godt. Vi naaede ind i Øresund i god Behold og ankrede ud paa Aftenen i Nivaabugten, i hvis Nærhed jeg skulde inspicere Avl af Sædekorn til vore Forsøg. Og det havde heldigvis ikke været nødvendigt at realisere vor drøftede Mulighed af at overlade vor Slæbejolle til sin egen Skæbne.

Eller en anden Gang ogsaa under Sejlads fra Samsø til Øresund, hvor Vindforholdene stillede sig saa uheldigt, at vi ikke som altid ellers kunde skyde den meget betydelige Genvej at benytte et Løb „Snekkeløbet“ med en halv Snes Fod Vand gennem Sjællands Odde, men et Løb, som kun kunde befærdes ved Dagslys.

Vi maatte derfor gaa helt udenom Sjællands Odde, ved hvis Overgang til dybt Farvand „Schultz' Fyrskib“ ligger for „Sjællands Rev“. Naaet dertil lidt efter Midnat fik vi pludselig fuldstændig Vindstille. I den fortsat høje Sø og svære Dønning rullede imidlertid Kutteren stærkt. Og den svære Storsejlsbom, som i den smalle Kutter ikke kunde fastbindes, truede med at afstedkomme skæbnesvanger Ravage. Der var derfor ikke andet for, end at vi alle 3 Mand maatte holde paa Bommen for at give dens Bevægelser nødvendig Afgrænsning. I stive 3 Timer varede denne Nattebeskæftigelse, som ingen af os fandt morsom. Saa henimod Solopgang kom der Luft, som fyldte Storsejlet, og dermed var vor Nattevagts forbi.

Eller en Sejlads ned gennem Storebælt med modgaaende Vind og Sø samt Regnbyger til Overflod. Og saa endelig sent paa Aftenen

naaet at ankre i Læ af Romsø, i en Hast faaet ekspederet et stormpræget frugalt Aftensmaaltid og saa, glade over at kunne gaa til Køjs ovenpaa Dagens Genvordigheder, netop naaet at lægge os, da Vind og Sø skiftede. Vor Ankerplads bød os ikke længer det nødvendige Læ, saa vi maatte skyndsomst lette Ankeret og gaa under Sejl igen under alt andet end tiltalende Forhold. Kort sagt, det var saa langt fra stedsevarende Morskab.

Men det var vel netop Afvekslingen, som i saa væsentlig Grad gav vor Sejlads sin Tilløkkelse og Charme. Thi hvor kunde man saa paa den anden Side nyde den Medgang, som Kuttersejladsen kan byde paa, og som paaskønnes dobbelt, hvor Fartøjet er uden Motor og alene afhængigt af Vind og Strøm! Altsaa Medgang i Form af fint Vejr og gunstig Strøm, eller ved efter et sejgt Kryds mod Vind og Strøm endelig at have naaet at knibe sig til Luvart af Prikken for denne eller hin Grund, og med derved vunden Adgang til Kursændring og Udfiring af Skøderne. Og navnlig naar vi sejlede flere sammen og naaede til Dagens Hovedmaaltid, alle enige om, at ingen Menu kan staa Maal med et Kutterdæksmaaltid i godt Vejr, og bestaaende af f. Eks. enten nypilkede Stegetorsk eller nyfangede Rødspætter, som i det af os mest besejlede Farvand var bedst fra Faaborg-Assens Omraadet. Og dertil saa Aarets første og bedste nye Kartoffler samt øvrigt Tilbehør plus en god Flaske Rødvin. Som et yderligere Moment til Forhøjelse af Paaskønnelse over Tilværelsen, som den formede sig, kom dertil, at man i hine radioløse Tider ved at kaste los fra Bolværket vidste sig i Sikkerhed for den idelige Forstyrrelse, som man ordinært paaførtes gennem Telefon, personlige Henvendelser eller gennem Korrespondance.

Og derfor ender det Hele med, at de Bryderier og den Modgang, som ogsaa Sejlturene bød paa, de glemmes og glider i Baggrunden. De fordunkles fuldstændig af de gode og lyse Minder, som jo længere man faar det Hele paa Afstand bliver stærkere og lægger en Glans over Oplevelserne, som vel i og for sig forlener dem med et Uvirkelighedens Skær, men som paa den anden Side giver Minderne en særlig fængslende Kolorit og et forhøjet Værd.

Ret beset symboliserer jo det her anførte egentlig Tilværelsen, som den i Almindelighed former sig. Thi hvor ofte tvinges ikke den i Døgnets Trædemølle virkende fuldt optagne Mand ind under et levende Indtryk af, at dette her saa minsandten ikke kan siges at være morsomt. Thi stadig Belastning af Arbejdsforpligtelser kræver

en ustandselig fortsat opdreven Arbejdsindsats. Og Glæden over Udsigten til en tiltrængt Hvilepause forflygtiges ved nær forestaaende mangesidigt Arbejde, hvis truende Krav lægger Slagskygge over det Hele. For mit Vedkommende vil jeg mene, at jeg gennem længere Perioder har i højere Grad end hensigtsmæssigt stillet mig til Raadighed for Arbejdet i Døgnets Trædemølle.

Men samtidig dermed har jeg haft det Held, at det er faldet i min Lod at holde Fyraften paa et Alderstrin, hvor der endnu er bleven mig nogle Hvileaar til Del, og hvor Livets Aftensol lægger Glans over Minderne fra de mange Arbejdsaar. Dette sidste er en saa meget lykkeligere Omstændighed, som man i min Aldersorden fornemmelig har Minderne at leve paa. Og ved en uvilkaarlig Tilbøjelighed til at tillægge disse et noget lysere Skær, end der rettelig tilkommer dem, gaar der i hvert Fald intet tabt. Tvertimod.

I Almindelighed vil man paa sine gamle Dage se sig henvist til at rekapitulere, hvad Livet bød paa af Lys og Skygge for paa Grundlag heraf at beskæftige sig med Opgørelse af sit eget Livs Balance. Det er imidlertid en Opgørelse, hvor Objektiviteten vanskelig lader sig opretholde. Nogle er for pessimistisk indstillede og skønner da ofte med Urette, at Livet ikke tilnærmelsesvis bød dem, hvad de som en jevn Middelhøst burde have Krav paa.

Andre — og til dem hører jeg — føler sig særlig fristet til at indrømme den lyse Del af Oplevelserne en rundelig Plads i Opgørelsen af Balancen. I samme Grad bliver det Tilfældet, som man paa sine gamle Dage er naaet frem til at have faaet Raad til at stille sig paa god Fod med Tilværelsen ved uden Afkortning at kreditere den for alt, hvad der tilkommer den. Til Afværgelse af Misnøje med, hvad Tilværelsen bød paa, følger man derved kun det gode Visdomsord: „Count your blessings one by one“ — vel at fortolke som et Tilhold om at føre sine Livsværdier til Indtægt en for en.

RIVERSIDE OG „GLENWOOD MISSION INN“

Og de Vilkaar, under hvilke dette mit Forfatterskab bliver til, er velegnet til at forlene de fremholdte Betragtninger med et Skær af vidtgaaende Optimisme. Thi Stedet for mit Manuskripts Tilbliven er som allerede nævnt det særprægede Glenwood Mission Inn i Riverside, omtalt under mine der aflagte Besøg i 1919 og 1935.

Hotellet, saavel som den omliggende By Riverside, er bleven til i den nyere Tid. I 1875 opførtes nemlig som Riversides første grundmurede Hus den lille Bygning, omkring hvilken det nuværende Hotel er opbygget. En Ingeniør C. C. Miller blev Hotellets Grundlægger. Men det var hans Søn, Frank A. Miller, som med rige Midler og højt udviklet Kunstsans gav Hotellet dets nuværende storladne Udformning. Han betragtedes endvidere som den egentlige Grundlægger af Byen Riverside, som under forskellig Form har sikret ham blivende hædret Eftermæle.

Saa vel udadtil som indvendig er Hotellets Bygningskompleks i sjelden Grad skønhedspræget og rummer omfattende og værdifulde Samlinger af Kunstsager, Malerier, Antikviteter m. v. — bl. a. Samlinger paa mange hundrede af henholdsvis Klokker og Kors, til hvilke navnlig spanske Klostre, men ogsaa Templer i Japan og Kina har leveret betydelige Bidrag. Med dets Hundreder af Gæsteværelser — helt igennem op til Fyldestgørelse af nutidige amerikanske Krav — forbinder Hotellet særlige Lokaler for de nævnte Samlinger, der to Gange daglig under Vejledning af Fører fremvises og forklares for Hotellets Gæster og andre Interesserede. I Forbindelse med Hotellets rummelige Koncertsal staar et Orgel, spillet daglig 1½ Time af en første Rangs Organist. Orgelets Musik kan gennem særlige Rørkanaler ledes til de forskellige Dele af det store Bygningskompleks. Og Instrumentet har Ry som første Klasses, idet der bl. a. i saa Henseende henvises til, at det raader over 2700 Orgelpiber.

Naa, Amerika ompænder jo et stort Landomraade og manøvrerer med vel udviklet Sans for Livets Realiteter. Besøger man derovre under Fører højt rangerende Bygninger, kan man saaledes være trygt forvissat om paa et forholdsvist tidligt Tidspunkt at faa stukket ud det Antal Millioner, som Bygningens Opførelse har kostet.

I Orgelbranchen er det imidlertid Pibernes Antal, som bestemmer Rangforordningen. Og paa Vejen til Riverside sad jeg en November-Søndag i Saltsøstaden Tabernakel, da dettes Orgel — betegnet som Verdens største og hævdet forsynet med rigelig 50 pCt. flere Piber end det foran nævnte — satte i med sit betagende Orgelbrus. Men Tabernaklet siges unegtelig at omfatte 8 Tusind Siddepladser og at kunne rumme 14 Tusind Mennesker, naar Adgangen til Staa-pladser benyttes fuldtud. Saa at dets Orgel kan overdøve det førstnævnte Hotel-Orgel, er der intet at sige til.

Bedømt som et regelmæssig opdelt Byomraade er Udformnin-

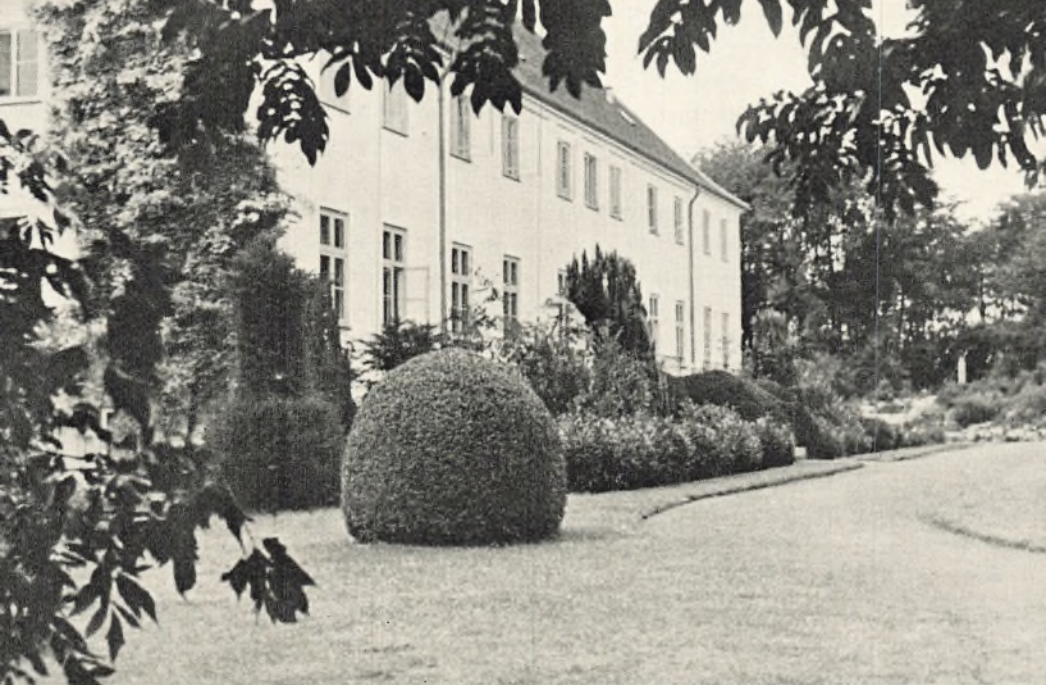
gen af Riverside ideel. To Sæt parallelle Gader i lige stor indbyrdes Afstand og skærende hinanden under rette Vinkler bestemmer nemlig i videste Udstrækning Anlægget af Byen, som herved opdeles i et stort Antal lige store Karréer.

Mission Inn beslaglægger fuldtud en hel af disse. Og de denne omgivende Gaders Navn og Nummer godtgør, at Hotellet som første Nybygger har beslaglagt Byens centrale Karré. For saa vidt endda rigeligt, som Færdselsbro over en tilstødende Gade danner Forbindelsesled mellem Hotellet og en nyere Bygning for dettes Funktionærstab.

Komplekset, af hvilket her gengives et enkelt Led, omfatter ogsaa en Fløj benævnet Forfatternes Fløj („The writers wing“). I fremtrædende Grad er Mission Inn i sin Helhed at betragte som et fredeligt og fredlyst Sted. Men den her nævnte Fløj turde være bleven til i rigtig Erkendelse af, at Mission Inn har særlige Forudsætninger for at byde Forfatterne Arbejdsro i et Milieu, fornemmelig egnet til at skabe en ubrudt lys og velvillig Indstilling overfor Tilværelsen. Her aabnes nemlig Adgang til at sætte sig til Rette ved Arbejdsbordet under gunstigst mulige Forhold. Uforstyrret Ro — enhver Form for Ubehag og Livsens Ondskab bragt paa behørig Afstand — hvorhen man vender sig Skønhed paa nærmeste Hold baade inde og ude — en Kreds af kultiverede venligt indstillede Mennesker, mange med lange Vinterophold her paa Stedet gennem en lang Aarrække, og ligesom man selv sympatisk tilknyttet Hotellet, og med hvem man kan stille sig netop paa den Omgangsfod, som man finder hensigtsmæssig — og i det Hele taget en Tilværelse, der byder paa et usædvanligt Maal af Livets Solskin, endog saaledes at der ved Midvintertid Dag efter Dag i bogstavelig Forstand stilles til Raadighed alt det veritable Solskin, man kan ønske sig.

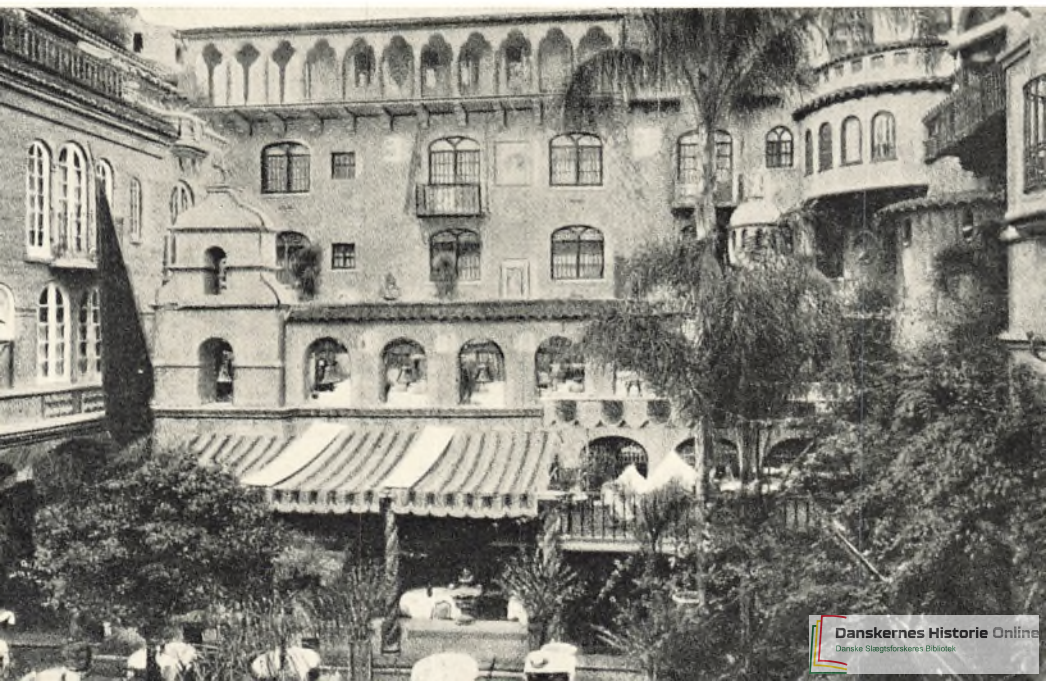
Det er det særlige Præg, der saaledes karakteriserer Mission Inn, baade det synlige Skønhedspræg og den kun følelige Aand, i hvilken Hotellet ledes — som virker tiltalende og dragende paa mig, saaledes at jeg denne Gang slog mig til Ro paa Hotellet i rigelig to Maaneder.

Ogsaa Byen udenom Hotellet og Egnen udenom Byen er imidlertid saaledes beskaffen, at de afgiver en harmonisk Ramme og tjener til at skabe en Helhed, som egentlig fortjener at karakteriseres som fantastisk smuk. Byens Særpræg er enestaaende Properhed samt brede Gader, hvis Kørebaners Kvalitet helt igennem staar Maal med

Fra Øljerggaards Have. (Forfatterens Buste skimtes i Baggrunden.)

Mission Inn – Restaurant Afdelingen under aaben Himmel.

vore bedste. Overalt parkeres der paa begge Sider af Kørebanerne; i den centrale Bydel endog med Bilerne skraat stillede mod Vejbanens Kantsten, men langs disse i de øvrige Gader. Endda er ensrettet Trafik et ukendt Begreb i de overalt rigelig brede Gader. Biltrafikken er væsentlig større end herhjemme. I Forretningstiden var Forholdet saaledes normalt det, at Antallet af parkerende Biler i denne forholdsvis lille By var nærmere to end et Tusind.

I den centrale Bydel findes Huse med indtil den herhjemme kendte Højde og med Façaderne stødende umiddelbart op til Fortovet. Men udenfor denne eller det egentlige Forretningskvarter er Gadebilledet et helt andet. Langs Kørebanens Kantsten findes nemlig her overalt et 3 m bredt Bælte — sædvanlig græsklædt — i hvilket er anbragt en forholdsvis tæt Række af ensartede, anselige og smukke Træer, som oftest Palmer, men ellers stedsegrønne og i Sommertiden blomstrende Tropetræer. Bag dette Bælte findes overalt et flisebelagt Fortov af rigelig Bredde. Adskilt fra dette ved Plæne ligger saa i tæt ubrudt Række velstandsprægede mest én Etages Villaer for Enkeltfamilier. Plænerne, som ofte er forsynede med Blomsterbede, har sædvanlig kun indtil en halv Snes Meters Bredde mellem Fortovet og Huset. Og de præsenterer sig Aaret rundt med en frodig grøn Farve, hvilket iøvrigt gælder al Vegetation i og omkring Riverside.

Overalt er nemlig Plænerne rigelig forsynede med smaa Vandturbiner, der daglig snurrer ud det fornødne Vand, hidført fra store Reservoirer i de tilstødende Bjerge. I Riverside er der nemlig langt mellem Bygerne. I 1937 betegnedes Aargangen tilmed som særlig tør. Mellem den 31. Maj og 12. Decbr. faldt der saaledes kun tilsammen 3 — tre — Millimeter Regn eller modsvarende hvad en regulær dansk Regnbyge kan præstere i Løbet af en halv Times Tid. Det var altsaa mindre end normalt. Men givet er det, at Riverside ikke afgiver god Basis for nogen en gros Forretning i Regnfrakker og Paraplyer. Al Vegetation i Byen og Omegnen er ifølge det anførte betinget af Vandtilførsel fra Bjergene, og de meget betydelige Vandmasser, som medgaar hertil, føres til og igennem Byen i en aaben cementeret Kanal af anselige Dimensioner.

I denne Forbindelse kan anføres, at Riverside til alle Sider er omgivet af Bjerge, af hvilke de højeste rækker 8 à 9 Tusind Fod op. Til de fleste Sider begynder Bjergomraadet i 10 à 15 km Afstand fra Byen. Dennes Nordside afgrænses imidlertid umiddelbart af et

malerisk lille Bjergparti, der kun er 800 Fod højt, men som dog tjener som forskønnende Baggrund for Byen.

Riversides særprægede Skønhed beror iøvrigt for en væsentlig Del paa de pragtfulde Træer, som overalt — udenfor et forholdsvis lille centralt Forretningskvarter — flankerer begge Gadesider. Det er pragtfuldt udviklede Palmetræer, som dominerer, og man har egentlig Indtrykket af, at der i Gaderabatternes Tusinder af Palmer og Tropetræer ikke mangler noget eneste Eksempel.

Medvirkende hertil er formentlig, at det næsten aldrig blæser i Riverside. Stille Vejr og blaa skyfri Himmel med alt det Solskin, man har Brug for selv ved Midvintertide, er nemlig Normen. Men den fint holdte Træbestand skyldes utvivlsomt navnlig en særdeles omhyggelig og interesseret Varetagelse af den Overvaagen, som her er paa sin Plads. En Beretning i den lokale Avis forekommer mig i saa Henseende karakteristisk. En Læge ønskede fjernet et Træ, der var anbragt saaledes, at det generede Udkørselen fra hans Garage til følelig Ulempe, naar han som Læge burde kunne præstere hurtig Udrykning. Kommunens Træudvalg mødte paa Stedet og underkastede det rejste Problem den grundige Behandling, der maatte til her, hvor det galdt Fritagelse for at plante noget Træ i Stedet for det, der ønskedes fjernet. En overilet Beslutning burde selvfølgelig undgaas. Og der var derfor indenfor Udvalget Enighed om senere at genoptage Sagen til endelig Afgørelse, idet den skønnedes for betydningsfuld til at kunne færdigbehandles i et enkelt Møde.

Jorderne i Omegnen af Riverside gør Indtryk af at være meget frugtbare, og de anvendes fornemmelig til Frugtavl, væsentligst af Appelsiner, men ogsaa af Grapefruit, Citroner og Valnødder. Frugtplantagerne begynder i umiddelbar Nærhed af Byen. Deres Størrelse varierer selvfølgelig meget. 10 à 15 ha er maaske her omkring den almindeligste Størrelse. Men der ses adskillige samlede Plantager med indskudte Staaltraadshegn, som tilsammen dækker 50 à 75 ha.

Træerne er plantede i snorlige Rækker og er i det store Hele af ensartet Størrelse. Der findes rækkevis anbragte Vandopstandere mellem hveranden Trærække og med et System af 3 à 4 tætliggende Vandfurer ved hver Side af Trærækken som Tilførselsrender under Vandingen. En stor Del Orangetræer er indstillet til at bære moden Frugt i den varmeste Sommertid. Men her anslaaer jeg omkring Halvdelen af Træerne til at præstere moden Frugt ved Midvintertid,

idet Frugten høstes i Løbet af en Maanedstid, regnet fra Midten af December. Iøvrigt er det en Fryd for Øjet at se Tusinder og atter Tusinder af vel udviklede ensartede Appelsintræer i fint renholdte Plantager i mørkegrøn Løvdragt, og hvert Træ bærende adskillige Hundrede ens gule Appelsiner.

Med Riversides Beliggenhed paa 34° n. Br. *kan* der i Decbr. og Jan. indtræde Nattefrost, navnlig henimod Solopgang, som kan beskadige Frugttræerne og deres Frugter. Adskillige Steder skaber man Værn herimod ved Anbringelse af Oliebrændere, endog indtil én saadan for hvert Træ. Den offentlige Vejrteneste udsender i de nævnte to Maaneder Advarsel gennem Radioen, naar Frostfare kan befrygtes. Under mit Ophold i Riverside i Decbr. og første Trediedel af Januar fandtes det imidlertid ikke nødvendigt at udsende saadan Advarsel.

Endnu skal nævnes et Forhold, som i Riverside uvilkaarlig tiltrækker sig Opmærksomhed, nemlig det betydelige Antal Kirker, eller kirkelignende Forsamlingslokaler, som her findes, og som vidner om stærkt kirkeligt Røre. Mange forskellige Sekter skal her findes med deres særlige Forsamlingsbygninger i kirkelig Lignelse. Og det er meddelt mig, at der af saadanne samt af veritable Kirkebygninger findes ikke mindre end 35.

TILBAGEBLIK OVER MINE LEVEAAR, SOM DE FORMEDE SIG

Det vil være i Overensstemmelse med mine foregaaende Udtalelser, at jeg vedgaar og er taknemlig over at kunne erkende at have faaet tilmaalt min meget rundelige Del af den Medgang og det Livets Solskin, som tør regnes til Raadighed for den Enkelte. Optællingen af mine „blessings“ forekommer mig altsaa at kunne finde Sted med et gunstigt Resultat: Over mit Helbred — for at begynde med det — vilde det være ganske uberettiget at klage. Der vilde i hvert Fald være lidet misundelsesværdige Levekaar for Lægestanden, hvis dens enkelte Medlemmer skulde nøjes med de Beløb, der blev til Raadighed ved et gennemsnitligt Udgiftsbeløb paa Læge-Kontoen, svarende til det af mig udredede.

Over mine økonomiske Forhold tør jeg heller ikke klage. Jeg har helt igennem kunnet være økonomisk selvhjulpen, bortset fra

prompte indfrieede Laan, som var nødvendige, da jeg som ung Mand uden egne Midler startede som Herregaardsforpagter. Jeg ansaa mig endog til et givet Tidspunkt for meget velstillet. Men den nærmeste Tid omkring Landmandsbankens Sammenbrud skilte mig forbløffende hurtigt af med langt over Halvparten af min Formue — ikke mindst fordi Betalingsforpligtelse for andre beslaglagde store Beløb, hvortil kom, hvad mit Forhold til Landmandsbanken kostede mig. Forøvrigt var det mig i hin Periode en Tilfredsstillelse at erfare, at jeg uden Forstyrrelse af min Sindsligevægt kunde følge det uforholdsmæssig stærke Svind af mine opsparede Midler. Og jeg beklager mig ikke. Thi jeg er endda saa heldig at kunne anføre, at jeg efter i mine unge Aar at have underkastet mig en ret konsekvent gennemført og ikke helt kort Opsparingsperiode ingensinde har havt egentlig Bekymring for Udkommet.

Yderligere har jeg i et meget stort Maal havt Adgang til de indenfor vort Samfund eftertragede Arbejdspladser. Og hvis Nogen ved den forudgaaede Redegørelse for det Antal Arbejdsopgaver, til hvilke jeg har været knyttet, vil skønne, at jeg i ualmindelig høj Grad maa „have været om mig“, vil jeg erkende, at jeg i saa Henseende har Skinnet imod mig. Men jeg tror ikke, at Sigtelsen er berettiget. Jeg kan ikke mindes at have været virksom for at opnaa Overdragelsen af noget Tillidshverv eller nogen Arbejdsopgave af den indtægtsgivende Art, som henfører den til Kategorien „Ben“. Paa den anden Side mindes jeg adskillige Gange, hvor mig forelagte Tilbud var saaledes beskafne, at der øjensynlig regnedes med blank Accept fra min Side, men hvor mit Svar lød paa bestemt Afslag under Henvisning til, at jeg i de mig allerede overdragne Hverv fandt al ønskelig Udløsning for min Arbejdsevne.

Saa melder sig her ogsaa Spørgsmaalet om, hvad Hjemmet og Familielivet skænkede mig af Glæde over Tilværelsen. Ogsaa i saa Henseende maa jeg erkende, at min Lod sikkert helt og fuldt staaer Maal med de flestes. Men een Ting staaer mig klart. Lad mig imidlertid som herhen hørende Forklaring citere et som nygift Mand modtaget velment Raad fra en kær og elskelig faderlig Ven. Talen er her om forlængst afdøde Etatsraad P. Feilberg, Søborg Sø. Det var under Kulminationen af mit slidsomme Sekretærarbejde ved Den nordiske Udstilling i 1888. Som før omtalt var til det Tidspunkt Spørgsmaalet om min fremtidige Virksomhed blevet aktuelt og forelaa til Afgørelse i en nær Fremtid, hvormed Feilberg var bekendt.

I et Brev kom han nærmere ind herpaa, tilegnende mig et varmt Ønske om, „at det Valg, De træffer, maa knytte Dem dybere og fastere til Hjemmet. Thi der og intet andetsteds er Livets Tyngdepunkt for hver Den, Vorherre gav et Hjem“.

Og her staar det mig unegtelig klart, at saaledes som mit Liv kom til at forme sig med mangfoldige Arbejdsopgaver, der i stort Omfang krævede Fraværelse fra Hjemmet — herunder 16 Aar som Medlem af Landstinget — blev Tilknytningen til Hjemmet ikke saa dyb og fast som af Feilberg og i og for sig ogsaa af mig ønsket. Men mangfoldige Mænd, hvem offentlig Virksomhed kalder paa og indfanger, deler i saa Henseende Skæbne med mig, jevnlige endog under endmere ondartet Form end i mit Tilfælde. Og mine direkte Arvtagere, baade Familiekredeens første og anden Generation er — hvad mine senere fredfyldte Leveaar giver øget Adgang til at vurdere — for mig en rig Kilde til Glæde over den Slægtsfølelse, der ikke mindst takket min Hustru blev til i Fælleshjemmet under første Generations Opvækst og som nu omspænder ogsaa dennes egne Hjem med den der opvoksende anden Generation.

Og vil man saa endelig under Opgøret vedrørende mit Livs Balance tage med, hvad der tilsammen tilfaldt mig af offentlig Afstraffelse og Anerkendelse, ja saa ser jeg ikke rettere, end at Facit, trods alt, kommer til at ligge afgjort til den rigtige Side af, hvad der ved ædruelig Vurdering tør betegnes som en god Middelhest. Thi maaske kan det med særlig god Villie hævdes, at jeg ved den mig i Landmandsbankaffæren overgaaede Dom blev placeret i Forbryderalbumet. Nuvel, lad gaa! Men i hvert Fald ikke som sammes typiske Forgrundsskikkelse. Imidlertid er saa paa den anden Side offentlig Anerkendelse tilfaldet mig i et Omfang, som ingen i højere Grad end jeg kan erkende skyldes en endog særdeles liberal Vurdering af, hvad det faldt i min Lod at udrette. Det begyndte med, at jeg som Anerkendelse for min Sekretærvirksomhed ved Den nordiske Udstilling i København 1888 fik tildelt Fortjenstmedaillen i Guld. Tildelingen skete i Juli 1888, altsaa nu da dette trykkes for fuldt 50 Aar siden. Og for et Par Aar tilbage — maaske særlig med Henblik paa mit Arbejde i en Række da fratraadte landbrugsministerielle Tillidshverv — hædredes jeg ved endog at faa tildelt Storkorset af Dannebrog. Unegtelig har jeg saaledes kun Grund til at erkende min Taknemlighedsgæld over, hvad der i saa Henseende ved Afgørelse paa højeste og højere Sted er tildelt mig. — En

aandfuld Mand har sagt: „Den højeste Belønning for en Mands Arbejde er ikke, hvad han faar for det, men hvad han bliver gennem det.“ Ikke mindst med Henblik paa min Erfaring turde der imidlertid være Hjemmel for den Opfattelse, at Betragtningen lettere har kunnet faa den her anførte Udformning indenfor et Samfund *uden*, end i et saadant *med* Ordensvæsen!

Fra mine yngste Aar mindes jeg, at min Interesse var i høj Grad vakt ved Læsning af en af Professor i Veltalenhed i Chicago, Matthews, skreven Bog: „Hvorledes man kommer frem i Verden“. Det er et Problem, der til alle Tider og i alle Kredse vil afvinde Opmærksomhed. Og ganske uanset, hvorvidt og i bekræftende Fald i hvilket Maal Barmhjertigheden i mit Tilfælde vil skønnes at have været større end Retfærdigheden, skulde jeg antage, at den overvejende Dom vil gaa ud paa, at jeg som Samfundsborger er under Livets Sejlads sluppen saa nogenlunde helskindet over Skærene.

Denne Formodnings Rigtighed forudsat, vil det imidlertid ligge nær at regne med, at der vil blive anstillet og vil kunne forelægges mig følgende Betragtning: Du vil nu fra en Udsigtsplads nær Livs-afslutningen kunne rekapitulere Dit Livs Hændelser, og med det Resultat, at disse tilsammentaget formede en gunstig Livsskæbne. Hvilke gode Raad har Du imidlertid saa ud fra Din vundne Livserfaring at stille til Raadighed for den Ungdom, som staar for eller har begyndt sin Indsats paa Livets Arbejdsmark i ærlig Bestræbelse for at vinde Lykken, og som hellere end gerne lægger Øret lyttende til erfaren Mands Tale?

Og dermed er vi naaet til det, der skulde være det lødige Af-snit i ethvert Memoireværk: Belæringen, der kan afvindes den forud-gaaende Livsskildring. I og for sig kunde det være fristende, ogsaa for at slippe nemmest fra den her fremdragne Side af Sagen, i ydmyg Taknemlighed for sin gunstige Skæbne at bøje Hovedet og skrifte, at der in casu ikke foreligger nogen Adgang til Belæring, da kun et enestaaende Held betinger Livsfærdens forholdsvis gunstige Forløb. For at kunne gøre dette med sin gode Samvittighed i Behold maatte man imidlertid tro paa Rigtigheden af en saadan Forklaring. Og det gør jeg ikke. Absolut ikke. Baade Held og Uheld kan, som vi alle ved, i videste Udstrækning gribe dybt og afgørende ind i enhver Menneskeskæbne. Men jeg er inderlig enig med Harald Tandrup, naar han i en Avisartikel udtaler: „Skæbnen er blot en Uniform, der kastes mig i Hovedet i Tilfældighedens Munderings-

kammer. Ingen anden end jeg selv kan forspilde den Lykke, der er beredt mig.“

Nej, i det lange Løb svømmer man ikke ovenpaa, alene med Heldet som Udstyr til Fremdriften. Dertil er Livet for langt, Problemerne, man stilles overfor, er for talrige og komplicerede, de Fælder, man møder paa sin Vej, hvor denne falder uden for et snevert afgrænset hjemligt Arbejdsomraade, er for mangesidige og ondartede, hvortil kommer en altid beredt og let praktikabel Mobilisering af Modstand mod en skæbnebegunstiget Aladdinstype. Vel kan Heldet bære sin Mand langt. Men rigtig opgjort og benyttet ved rigtig Maaltagning er Begrænsningen adskillig større end almindelig antaget. Resultatet maa derfor sikkert blive, at Den, der med Tilknytning til mangesidig Virksomhed og undertiden med Placering i forreste Kampfront er sluppet nogenlunde helskindet gennem mødende Vanskeligheder, maa forudsættes at besidde nogen Evne til at manøvrere paa hensigtsmæssig Vis og nogen opsamlet Livserfaring, som det turde være hensigtsmæssigt at faa stillet til Raadighed, eventuelt til Udnyttelse under tillempet Form.

Ved min Tilbagetræden som aktiv Politiker for en Snes Aar siden holdt jeg — som ovenfor omtalt — et Foredrag, betitlet „Politiske Afskedsbetragtninger“. Dets sidste Afsnit var tilegnet Ungdommen. Jeg mindede indledningsvis om Scenen i „Borgslægtens Historie“, hvor Bogens Hovedperson i Forening med en af Drik havareret Læge ser ud over deres respektive Livsfærd og hævder, at vi Ældre burde tage os for at belære de Unge om at undgaa de Fejl, der foranledigede, at mangfoldige langtfra fik ud af Livet, hvad der burde have været naaet. Imidlertid fremholdtes den Vanskelighed, at den Ungdom, som det her gælder, ofte vil mene sig klogere end de Ældre, hvis Anskuelse den finder forældede og ikke i Pagt med Tiden og Udviklingen.

En saadan Mistillid til de Ældres vejledende Evne har utvivlsomt stærkt Tag i vor nuværende Ungdom. Det faar den imidlertid selv om. Det berettiger efter mit Skøn ikke os Gamle til at undlade at stille til Raadighed for Ungdommen de Principer, vi mener at have staaet os ved at holde os for Øje under vort Arbejde, og den Livserfaring vi under dette og under Omgangen med Mennesker mener at have tilegnet os. Og selv om den Lære, jeg uddrog af Livet, som det formede sig for mig, sikkert kun i ringe Grad kan tjene som forbilledlig, og selv om mine herhenhørende Betragtninger derfor vil

befindes lidet betydende og lidet nyttige, vil jeg dog i det følgende saa godt, jeg formaar, gøre Rede for dem.

Da jeg 14^{1/2} Aar gammel blev sendt hjemmefra for at begynde som Landvæsenselev, drog jeg ud med det bestemte Forsæt at ville være flittig. Og det paagældende gode Forsæt blev overholdt. Det forekom mig at være min Pligt overfor min Far saa tidlig som muligt at naa frem til at blive selvforsørgende. Og jeg havde en sikker Tro til, at man ved gennem Flid at træne og udnytte sin Evne maatte være inde paa den rette Vej. Dette er utvivlsomt rigtigt. Der er sikkert god Mening i, hvad jeg senere har set anført, at Fremgang betinges af 3 Egenskaber: Dømmekraft, Flid og Helbred. Og af disse er den første — vel ensbetydende med sund Sans — udhævet som den vigtigste. Af de 3 Egenskaber er det imidlertid Fliden, som man i videste Udstrækning selv er Herre over. Forsaavidt tog jeg altsaa fat fra den rigtige Ende. Men jeg masede dengang bare paa, uden at anstille nærmere Reflektioner over de Arbejdsfrugter, man ad den Vej kan indvinde.

Det skete først adskilligt senere, men dog endnu paa et saa tidligt Stadium, at jeg mener i Praksis at have udnyttet mit derved vundne Indseende. Jeg søgte nemlig, saavidt min mangelfulde Livserfaring tillod det, at udfinde de fundamentale Love for den Position, de enkelte Mennesker formaar at sikre sig under Konkurrencen om de gode Pladser indenfor deres Branche. Lad os som Udgangspunkt for mine paagældende Betragtninger holde os for Øje to Avlsforvaltere, som er lige gamle. Men den ene tjener dobbelt saa høj Løn som den anden. Er han da dobbelt saa dygtig! Nej, paa ingen Maade! Han har sikkert været heldig med at faa en god og vellønnet Plads. Men han har utvivlsomt ogsaa i sin Læretid stillet sine Sager saaledes, at han er bleven særlig velanfælet og saaledes allerede derved er bleven gunstig stillet i Konkurrencen. Altsaa er her noget at bide Mærke i, nemlig det Faktum, at Udfoldelsen af samvittighedsfuld Flid i det forholdsvis korte Spand af egentlige Læreaar er normalt af mere afgørende Betydning for den fremtidige Placering end nogen Arbejdsudfoldelse i en senere Periode af samme Længde.

Paa et meget tidligt Udviklingstrin var jeg opmærksom herpaa. Og alle Unge burde være klar over, at netop Udnyttelsen af de Læreaar, der gælder Faguddannelsen, har al Udsigt til i enestaaende Maal at blive afgørende for den Paagældendes hele fremtidige Virksomhed og Placering. Betragtningen vil sikkert kunne staa for en nærmere

Prøvelse. I første Række holder den nemlig Stik ved at sikre, at der med Udløbet af vel benyttede Læreaar faas en god Start til den begyndende Virksomhed som Medlem af den egentlige Arbejdsstab; og i anden Række ved den ubestridelige Kendsgerning, at under de Unges Bestræbelse efter i deres Branche at vinde fremad og opad vil ethvert nyt Skridt i Udviklingen ordinært være at aflede og bestemme af det foregaaende, nemlig af den Startplads, som det foregaaende skabte.

De Unge gør endvidere vel i at være sig fuldt bevidst, at paa et forholdsvis tidligt Tidspunkt foregaar eller indledes normalt den Sortering indenfor Arbejdsstaben, som anviser dennes enkelte Medlemmer deres foreløbige Plads indenfor Medarbejdernes Rangforordning. Og mon ikke Hovedreglen er den, at denne foreløbige Placering i Henhold til udvist faglig Evne og Villie, vil i det væsentlige modsvare den fremtidige Skæbne, der i den valgte Virksomhedsbranche bliver den paagældende til Del.

Der er ovenfor omhandlet det Tilfælde, at af to unge og lige gamle Avlsforvaltere tænkes den ene at have dobbelt saa høj Løn som den anden. Da fri Station indgaar som fast Led i Vederlaget for en ordinær, ugift Avlsforvalters Tjeneste, er Pengelønnen for de yngre Aargange ikke højere, end at den i Praksis meget vel vil kunne variere de her regnede 100 pCt. — og endda mere. Tænker vi imidlertid paa den Ungdom, hvis Fagvirksomhed ligger indenfor de Rammer, der skønnes naturligt udformede af en Organisation som Handels- og Kontoristforeningen, vil det ligge nær at gaa ud fra, at to unge Mennesker i samme Branche vil blot ganske faa Aar efter Starten fra udstaaet Læretid meget let kunne være bleven placeret saa væsensforskelligt, at den ene oppebærer en 50 pCt. højere Løn end den anden.

Er saa Forholdet mellem de to Unges respektive Arbejdsindsats som 150 til 100! Ordinært vil dette ingenlunde være Tilfældet. Der indgaar Imponderabilier — uvejelige og umaalelige Momenter — i Regnestykket, Forhold som f. Eks. Graden af Samvittighedsfuldhed og Paalidelighed i Arbejdet, og i det Hele taget Forhold, som gør det vanskeligt med tilnærmelsesvis Nøjagtighed talmæssigt at fastsætte de respektive Arbejdspræstationers Værdi. Det udelukker imidlertid ikke Adgangen til ved Indekstal at kunne skønne over den Betydning, som den Enkeltes faglige Evner og Villie med deraf afledet Arbejdsindsats har for hans Plads og Chance i Kapløbet om at vinde fremad

og opad. Det var ganske vist forholdsvis tidligt, at jeg til egen Orientering anstillede herhenhørende Betragtninger, men maaske tør de dog hævdes at indebære et rimeligt Maal af almindelig sund Sans.

Vil vi som her anført manøvrere med Indekstal, ligger det vel nær at sætte de Unge gennemsnitlige faglige Arbejdsindsats med tilknyttet Værdi som Medarbejder til 100. Dette er altsaa Gennemsnittet — Pari — normal Dagkurs — det jevnt flinke eller brugbare. Der er ikke noget ondt at sige om Vedkommende, men heller ikke noget særlig godt. De Unge, hvem man kan tildele Tallet 105, rager altsaa noget op over Gennemsnittet. Der lægges paa fordelagtig Maade Mærke til Vedkommende, og han har allerede derved sikret sig en Chance, som kan komme ham til væsentlig Nytte. De Unge, som har gjort sig fortjent til Tallet 110, vil uden Forbehold være karakteriseret som flinke eller endog meget flinke. Og han, der skønnes værd Tallet 120, vil uvilkaarlig samtidig menes udstyret med Marskalkstaven i Tornysteret. Gaar vi saa paa tilsvarende Vis baglænds med Tallene kan vi formentlig standse ved 80 som laveste Grænse. I hvert Fald kan formentlig den unge Mand, som maa nøjes med det Maal for sin faglige Dygtighed, roligt gaa ud fra, at han — hvis han er henvist til ved egen Hjælp at sikre sig Avancement — normalt vil være indskrevet som blivende Medlem af Bagtroppen.

Ved de her benyttede Tal vil man sikkert give mig Medhold i, at blot faa Aar efter Starten fra tilendebragt Læretid vil der være betydelig større Forskel paa det de Unge tillagte Lønningsvederlag, end de her benyttede Tal angiver — og selvfølgelig i Favør af den Enkeltes Dygtighed. Kan man saa imidlertid muligvis heroverfor gøre gældende, at der her er manøvreret med for smaa Differencer mellem de anvendte Tal? Jeg tror det ikke. Det maa her erindres, at Arbejdstiden vil normalt for de forskelligt karakteriserede Unge være den samme. Det er altsaa Arbejdsintensiteten samt den anvendte Omsigt, Indsigt og Akkuratesse, som det alene kommer an paa.

Moralen af det Hele er imidlertid — og derved tror jeg ikke, der kan rokkes — at ingen Arbejdsindsats eller udfoldet Arbejdsenergi har Udsigt til at hjemføre rigere Frugter, end hvad der i saa Henseende præsteres i Lærearene og i den disse nærmest paafølgende Periode. Thi det Vidnesbyrd, som den Unge dér sikrer sig, bliver hovedbestemmende — og kan meget let blive ene afgørende — for det Niveau, hvortil hans fremtidige faglige Løbebane bliver hen-

lagt. Det er mere end noget andet Ungdomsaarenes Udnyttelse af Tiden til Udvikling af Evnerne, som bestemmer, hvor højt man vil naa op indenfor sin Fagbranche. Det afgørende Problem er altsaa, om man har naaet at træne sig til Flugt højere oppe som Overordnet, eller om man Livet igennem maa holde sig ved Jorden som Underordnet. Med sidstnævnte Placering slipper man ikke lettere gennem Verden end med den førstnævnte, der unegtelig giver Adgang til baade højere Arbejdsvederlag og adskillig mere Arbejdsglæde.

For at bruge en nærliggende Lignelse kan man jo sammenligne Læretiden og den første praktiske Træning paa den faglige Arbejds-mark med Ballonens Paafyldning, forinden den slippes løs og overgives til sin Skæbne. Er den vel fyldt, stiger den højt med Mulighed for at naa langt under sin Flugt i de højere Regioner, medens det efter daarlig Paafyldning bliver en utryg Luftsejlad nær Jorden og uden Udsigt til at naa langt frem.

Hvor Talen er om en Livsgerning, der bygger paa et indgaaende Brødstudium — Embedsvirksomhed, Lægegerning, Ingeniørvirksomhed m. m. — haves der jo i den Karakter, med hvilken den grundlæggende Eksamen er bestaaet, et Indekstal for den Enkeltes Indstilling til sin fremtidige Virksomhed. Vel at mærke for saa vidt den teoretiske Indstilling angaar, medens der intet afsløres om det praktiske Anlæg for Gerningen. Men *i det store Hele* vil det her foreliggende Indekstal, Eksamenskarakteren, — en Række Undtagelser indrømmet — formentlig helt vel harmonere med den Position, som de Enkelte forstod at sikre sig under Konkurrencen om Placering paa Arbejdspladsen.

Energiudfoldelsen i de unge Aar er altsaa udmærket paa sin Plads. Den kan Livet igennem i enestaaende Maal bære rig Rente. Den sportsmæssige Træning af Energiudfoldelsen er derfor fortræffelig. Men ikke til et Overmaal, der berøver den solide faglige Uddannelse noget af den Energi, som dér burde have været anvendt. Thi om nogetsteds udenfor Sportspladsen er det dér, det lønner sig at sætte ind med Ungdomsaarenes Energi.

I min Ungdom var det moderne at mene Landbrugsteori i Modstrid med Landbrugets Praksis. De renlivede Agrarer lod derfor haant om den teoretiske Uddannelse, som kunde hentes paa vor eneste højere landbrugsfaglige Undervisningsanstalt, Landbohøjskolen. Nu har imidlertid Piben efterhaanden faaet en anden Lyd. Nu er der indenfor Kredsen af Landbrugets Praktikere nemlig ingensom-

helst Sangbund for Undervurdering af Teoriens Betydning for Landbruget, eller af den Enkeltes Tilegnelse af herhenhørende Indsigt.

Og mon det ikke i vor Tid vil være rigtigt i saa godt som alle Fagbrancher at søge den teoretiske Uddannelse, som der aabnes Adgang til. I hvert Fald de Unge, som mener sig udstyret med Officers-egenskaber, der berettiger dem til at stille imod at opnaa Plads som Overordnede, vilde som Indehaver af en saadan Plads let kunne føle sig handicappet ved at savne den teoretiske Uddannelse, som maa-ske adskillige af deres Underordnede kan og vil skilte med. Thi lad være, at den Overordnede har ubetinget fornemmelig Brug for sin praktiske Indsigt eller for den Dømmekraft — alias sunde Sans — der ovenfor er nævnt som den første af de 3 Betingelser, der er afgørende for Fremgang. Men alene for at kunne hævde sin Stilling. Den Overordnedes faglige Kvalifikationer vil nemlig altid være Genstand for kritisk Prøvelse og Vurdering af hans Undergivne. Det er de svageste Led af Kvalifikationerne, som vil tiltrække sig deres særlige Opmærksomhed. Og den Overordnede bør ikke være angribelig ved et stympet Angreb, blot fordi hans Angribere har en Smule teoretisk Indsigt, som han selv savner.

Man kommer ikke bort fra, at der maa indrømmes Heldet i hvert Fald Mulighed for en betydelig Indflydelse paa den Enkeltes Skæbne. Men nogen Adgang er der dog til ved Indgreb og Dispositioner at afværge, at det i uforholdsmæssig Grad bliver Heldet, som bestemmer Farten. Man vil vist let blive enig om, at det for den Unge er afgjort heldigt at komme til at virke paa en Arbejdsplads eller i det Hele taget under Forhold, hvor han tør være sikker paa, at hans dygtige og samvittighedsfulde Arbejdsindsats bliver bemærket, vurderet og honoreret efter Fortjeneste. Thi intet virker mere inciterende og opmuntrende end Bevidstheden om, at man arbejder i fuldt Dagslys, med derved sikret Adgang til at faa alle sine gode Handlinger behørig registrerede og i det lange Løb udformede som automatisk virkende Løftestang under Bestræbelsen efter i Arbejdets Rangforordning at naa højere op.

Til Gengæld kan det kun virke deprimerende og nedslaaende paa Arbejdsmodet at vide sin samvittighedsfulde og dygtige Arbejdsindsats ilde behandlet. Eksempelvis kan det ske ved, at den enten forbliver ubemærket eller med Forsæt berøves enhver Anerkendelse, for under den paagældende samvittighedsløse og uhæderlige Form at søge sikret Bevarelsen af en forholdsvis billig Arbejdskraft. Dette er

et Forhold, som er den Unges -- og til en Begyndelse tillige hans Forældres — fulde Opmærksomhed værd. Man lever kun én Gang. Og Livet er baade for kort og for langt til, at man bør lade Heldet være eneraadende eller mestbestemmende for, om man i større eller mindre Grad virker paa Arbejdspladser, der aabner det dygtige Arbejde Adgang til at blive honoreret efter Fortjeneste.

Dømmekraften, den sunde Sans, er negtelig et overmaade betydende Led i Udstyret til Kampen for Tilværelsen. Og den paagældende Egenskab er da ogsaa ovenfor anført som den første og vigtigste af Betingelserne for at vinde Fremgang. Fordringen om en vel udviklet Dømmekraft dækker i Virkeligheden over det uomgængelige Krav om, at det mindst mulige bør overlades til Tilfældet. Man har Forstanden for at bruge den, og for saavidt gør ligt at sikre sig Begivenhedernes Forløb netop som man ønsker det. Hvor ofte hører man ikke den lidet forudseende, hvis Kortsynethed er bleven udhævet ved Begivenhedernes Forløb, undskyldte sig med et: „Ja, hvem i Verden kunde nu ogsaa have tænkt sig det“. Maaske nøjes man med i sit stille Sind at tænke: Nej, Du kunde negtelig ikke tænke det, hvilket imidlertid er Din Fejl. Og ved en nærliggende Ideassociation retter man maaske saa sin Tanke mod den velkendte lille Fortælling om den Troende, som rejste med Muhamed i Ørkenen og som da Aftenen faldt paa, sagde til Profeten: Jeg vil slippe min Kamel og stole paa Gud, hvortil Muhamed tørt bemærkede: Stol paa Gud, men bind Kamelen. Bemærkningen er overmaade lige til. Men den rummer et praktisk Tilhold om at stille sine Sager saaledes, at man selv og ikke Kamelen bestemmer, hvor den sidstnævnte skal søges.

Endnu engang skal Dømmekraften omhandles. Nemlig for at udhæve, at hvis den skal udnyttes i fuldeste Maal, er der al Anledning til at lade den samvirke med Fliden. Napoleon tør formentlig nævnes som et af de Mennesker, der har ejet den videst rækkende alsidige Dømmekraft. Hans glimrende Forstand og sunde Sans lod ham beherske et hvilket som helst Emne. Intet Led af Napoleons Virksomhed har f. Eks. imponeret mig mere end Læsningen om den af ham udfoldede men saavidt jeg skønner forholdsvis lidet paaagtede indledende Virksomhed som Reformator af det parisiske Bystyre.

Napoleons Dømmekraft støttedes imidlertid paa afgørende Maade af hans dynamiske Energiudfoldelse, eller om man vil af hans Jernfid. Thi hans stadige Sejrvindinger — indtil han med Russerfelttoget forregnede sig og gik over Gevind — hævdes jo at skyldes

hans glimrende Tilrettelægning af alle Forberedelser. Blandt disse rangerede sikkert højt hans nøje Gennemtænkning af alle muligt indtrædende Eventualiteter med dertil knyttede Parader, som han kunde gøre effektive med lynsnare Ordre, der navnlig paa Slagmarkerne virkede katastrofalt konfunderende paa hans Modstandere. Kun overfor Moskows Rømning og Afbrænding manglede han Parade. Den paagældende Begivenhed laa efter hans Opfattelse hinsides det mulige. Men normalt var det altsaa gennem sin utæmmelige Energi og Flid, at Napøleon fik fuld Nytte af sin all round Dømmekraft. Trods en i og for sig beundringsværdig Evne til saavidt gør ligt at kunne danne sig et lynsnart Skøn over en foreliggende Sag eller Situation vilde han altsaa ikke forsømme at underbygge Afgørelserne med et grundigt Forstudium vedrørende Sagens eller Situationens Enkeltheder.

Og i saa Henseende turde der ogsaa for os almindelige Samfundsborgere være Anledning til at bemærke os den her omhandlede Arbejdsmaade og gøre Brug af den Del af den, som ogsaa under vore beskedne og hverdagsagtige Forhold kunde fortjene at holdes for Øje. Talen er altsaa her om Behandling og Drøftelse af foreliggende Sager. Jeg vil ikke hævde, at Forholdet m. H. t. forud erhvervet saglig Indsigt i Forhandlingsemnerne paa Møder af ledende Landbrugere er ringere end i tilsvarende andre Erhvervskredse. Men jeg tør heller ikke engagere mig paa at hævde, at det er bedre. Og i det Hele taget tror jeg, at Forhandlingerne gennemgaaende vilde blive mere frugtbringende, hvis de enkelte Deltagere i disse ordinært mødte frem med saavidt gør ligt forud erhvervet grundig Indsigt i Sagen. Thi det turde være givet, at selv en vel udviklet Dømmekraft vælger med langt større Sikkerhed det Rette, naar Sagens Enkeltheder nøje kendes og kan vurderes efter Fortjeneste, end naar Afgørelsen skal fældes ud fra et blot overfladisk Kendskab til Enkelthederne.

Man har tillagt mig en særegen Evne til at manøvrere med Tal. Utvivlsomt er imidlertid denne bleven overvurderet. I en Periode — navnlig indtil Landbrugsraadet omkring 1920 iværksatte stadig à jour ført Publicering vedrørende Landbrugets Eksportmængder og Statistik i det Hele taget — udarbejdede jeg ret jævnlig Foredrag med Redegørelse for Landbrugets Statistik. De omfattede altsaa nødvendigvis Masser af Tal. *Den Del af disse*, som jeg i Foredraget ønskede fremdraget, udskrev jeg paa et særligt Papir, som jeg under Foredraget altid havde lige ved Haanden. Ved imidlertid kort før Fore-

draget at gennemlæse den paagældende Udskrift havde jeg disse samtlige Tal saa fastlagt i min Hukommelse, at jeg vist neppe nogen- sinde har behøvet at ty til Udskriften. Derfra stammer saa den fejl- agtige Antagelse, at jeg uden skriftlig Støtte kunde gengive Fore- dragets Talmængder fra Ende til anden. Tal har imidlertid altid interesseret mig. Naar de nemlig er rigtige og anvendes rigtigt, afgiver de i en Debat en tiltalende fast Grund at staa paa. Og som prak- tisk Landmand har jeg været paa det Rene med, at Evne til hurtig Manøvrering med Tal som i almindelig Hovedregning — eller maa- ske lidt mere end almindelig dito — er et værdifuldt Udstyr, som vist egentlig burde dyrkes noget mere, end det almindelig sker.

Mine Undervisningstimer paa Lyngby Landbrugsskole for rigelig halvhundrede Aar siden omfattede ogsaa Dele af saadanne, i hvilke vi muntrede os med Hovedregning, der naaede til at multiplicere 3 tocifrede Tal, af hvilke dog normalt de to — men stundom kun ét — laa mellem 10 og 20. Det gik strygende. Det interesserede Eleverne, og de gjorde hurtige og kendelige Fremskridt.

Vi bruger Udtrykket: Han forstaar at regne den ud. Mon man egentlig er klar over, at praktisk Sans, rigtig defineret, i Virkelig- heden betyder Evnen til „at regne den ud“, saaledes at der manøvre- res med det rigtige Facit. Hvis det af Praktikerens trufne Valg ikke ved Beregning lader sig begrunde, idet man ad den Vej vilde naa et andet Facit, saa er der neppe solid Bund i Vedkommendes praktiske Greb paa Tingene. Paa Forhaand være indrømmet, at Regnestykket kan præsentere sig for Landbrugets Praktikere med én eller flere Ubekendte — Vejrforholdene i Høsten og meget andet — som gør sikker Beregning umulig. Men i mangfoldige Tilfælde stilles Land- manden overfor Problemer, hvor blot en Smule Hovedregning vilde give et sikkert Facit. Og jeg tror, at den unge Landmand vil gøre særdeles vel i at holde sig for Øje Hensigtsmæssigheden af at træne sig til let og sikkert at kunne magte almindelig Hovedregning.

Dette vil ogsaa tjene til at lette Gennemførelsen af den solide Regnskabsføring, som jeg holder for nødvendig i ethvert nutidigt Landbrug. Paa Knuthenborg Avlsgaard og Rosenlund har jeg altid, hvor optaget jeg end var, selv ført Kassebog, Hovedbog samt Prøve- malkningsbogen. Paa Grængegaard galdt mit Regnskabsarbejde Kas- sebogens Opdeling paa Hovedbogens Konti med tilknyttet Aarsop- gørelse. Og denne afsluttedes stedse for samtlige Regnskabs Ved- kommende saaledes, at Afstemningen var nøjagtig. Som et Led af

Regnskabsføringen har jeg imidlertid altid tillagt det den aller største Vægt, at jeg for et Aar ad Gangen lagde et Budget, opdelt i maanedlige — og disse helst atter i ugentlige — Afsnit, saaledes at jeg i Aarets Løb til et hvilket som helst Tidspunkt meget let kunde afgøre, hvorledes min virkelige Status forholdt sig i Forhold til den budgetterede.

Dette har Livet igennem været af største Betydning for min Gennemførelse af forsvarlig Driftsledelse og dermed forbunden solid Driftsøkonomi. Ukyndiges Indvending, gældende Umuligheden af for et Aar ad Gangen at forudse Prisniveau for Salgsprodukter og Køb af Produktionsmidler saa lidt som Udbyttet af den kommende Høst, har ingen virkelig Vægt. Thi selvfølgelig kommer man gennem en virkelig budgetmæssig Opstilling Aarets regnskabsmæssige Forløb betydeligt nærmere end ved at nøjes med et løseligt Overslag.

Særlig gælder dette, naar man som jeg stedse opdeler Budgettet i hvert Fald i maanedlige Afdelinger og helst med ugentlige Underafdelinger. Dette muliggør nemlig en til enhver Tid foretagen Sammenligning mellem Budgettets Tal for de forskellige Salgsprodukter eller for de enkelte Udgiftsposter, sammenlignet med de virkelige Tal, som de har været at indføre i Regnskabet. Og selvfølgelig rammer Budgettets Tal i mange Tilfælde ved Siden af — og ofte væsentlig ved Siden af — ved Under- eller Overvurdering af Produktions- eller Salgsmængder samt af Salgs- eller Indkøbspriser. Men ved den benyttede Fremgangsmaade med praktisk tilrettelagt Adgang til Kontrol, er man straks opmærksom paa, om og i hvor stort Omfang f. Eks. et eller andet betydende Led af Budgettet viser Skuffelse. Da man samtidig automatisk har faaet Rede paa, om der paa andre Konti er naaet større Indtægter eller har været mindre Udgifter end budgetteret, kan man have begrundet Mening om, hvorvidt Budgettets Hovedfacit tør regnes at holde. I andet Fald, hvorvidt det bliver nødvendigt at udskyde budgetterede Udgifter, som der ikke er Raad til, eller om der i fornødent Fald maa forsøges andre Veje.

Af et saaledes henholdsvis affattet og stadig benyttet Budget har man som Driftsleder og Ansvarshavende for Bedriftens Driftsøkonomi stadig og uvurderlig Nytte, ganske uanset de uundgaelige Fejl, der begaaes ved Skøn over Driftsaarets Produktions- eller Forbrugsmængder samt over Salgs- eller Indkøbspriser. Ogsaa et Stykke Tid fremefter har man ad denne Vej sin Status paa Kornet, hvilket ingenlunde bør agtes ringe.

Som gammel Praktiker finder jeg Anledning til her at indføje et

velment Raad m. H. t. den Linie, som jeg mener det rigtigt at følge ved Lægning af et Budget som det her omhandlede. Man bør være varsom med at lægge sit Budget for gunstigt. For megen Optimisme er uheldig, bl. a. fordi det virker deprimerende i overvejende Grad at se Regnskabet's Tal ligge paa den forkerte Side af Budgettets. Men naturligvis bør man kunne lægge sit Driftsbudget saaledes, at det gaar rundt uden Tab. I andet Fald maa der søges Udvej til at skaffe den tiltrængte Bund i Bedriften. Man bør altsaa betragte det som ønskeligt at arbejde med et Budget, som viser Overskud. Men jeg advarer atter — navnlig den begyndende Driftsleder — mod at lægge et Budget, der ved sangvinsk Vurdering viser et Overskud af et Omfang, som Bedriften slet ikke kan oparbejde, eller som ligger over, hvad et jevnt godt Driftsaar tør regnes at udbringe. Der er nemlig altid nærliggende Udveje til at finde sig tilrette med det Overskud, som i et gunstigt Aar kan oparbejdes ud over et forsigtig lagt Budget's Facit. Men det er ulige vanskeligere at manøvrere med et betydeligt Minus i budgetterede Indtægter, selv om den opnaaede Indtægt skulde kunne sikre Betalingsbalance.

Gennemførelsen af god Driftsøkonomi har jeg altid tillagt den største Betydning. Jeg kom lykkeligvis til at virke for egen Regning i en Periode, hvor den udfærdigede Parole lød paa: Hjælp Dig selv, saa hjælper Vorherre for Resten. Det skal erkendes, at Staten dengang ikke behandlede os saa haardt med Skatter eller anden Livsens Ondskab, at det af den Grund blev nødvendigt at ty til den om Støtte. Ogsaa var Udgifterne — og ikke mindst Arbejdslønningerne — væsentlig lavere end nu. Men til Gengæld laa unegtelig Priserne paa Landmændenes Salgsprodukter langt lavere end senere.

Imidlertid maatte der absolut spares. Nogen Træning i saa Henseende havde jeg imidlertid opøvet. Da jeg sendtes hjemmefra i den tidligere nævnte Alder af 14½ Aar, blev der nemlig tillagt mig som Lommepege et maanedligt Beløb af 2 Rdl., lig 4 Kr. Dette forekom mig ifølge hele min Indstilling at være et svimlende Beløb, som det vilde være ganske utilladeligt at forbruge. Da Aaret var omme, havde jeg derfor samlet mine første Sparepenge, nemlig ialt 19 Rdl. I en Række af mine første Forpagtningsaar var jeg henvist til en principfast gennemført nøjeregnende Økonomi, som man vist nuomstunder ikke indlader sig paa at praktisere under tilsvarende Forhold. Men jeg vilde med al mulig Energi og ved alle Midler arbejde hen til at blive gældfri.

Bl. a. var jeg paa det Rene med, at Deltagelse i offentlig Virksomhed, som man fra forskellig Side opfordrede mig til at optage, maatte jeg renoncere paa, indtil jeg havde bragt mine økonomiske Forhold i Orden. Og herved forstod jeg at have afbetalt den Gæld, som jeg maatte stifte ved som Forpagter dels at overtage en Del af Knuthenborg Avlsgaards Driftsapparat og dels at indskyde et ikke ringe Beløb til betydelig Udvidelse af den mig overleverede Malkebesætning. I Løbet af et forholdsvis kort Aaremaal lykkedes det mig at frigøre mig for al Gæld udover den, der løb paa hos det lokale Købmandshus, som leverede Foderstoffer, Kunstgødning, Materialvarer samt en Del Husholdningsvarer, og som paa den anden Side aftog alt Salgskornet.

Og det Handelshus, med hvilket jeg fra første Færd plejede saadan Forbindelse — Agent C. A. Qvade, Maribo — behandlede mig som alle dets Kunder med al ønskelig Hensyntagen. Ikke mindst overfor mig som ung pengeløs Begynder og Kunde vistes der mig fra den Side vidtstrakt Liberalitet m. H. t. paaløben Gæld, som bl. a. paavirkedes af, at i en Række af mine første Aar var det dér, at man udrustedes til at kunne betale sin Forpagtningsafgift prompte paa Forfaldsdagen. Ogsaa mit Mellemværende til den Side, som ved stadig betydelig Omsætning galdt meget store Beløb — og som oftest ud af min Lomme — naaede jeg imidlertid, som tidligere nævnt, indenfor et rimeligt Aaremaal at faa bragt ind under det attraaværdige Princip: maanedlig rentefri Kontantbetaling.

I det Hele taget kan jeg kun oprigtig tilønske mine Kaldsfæller — og ikke mindst den yngre Generation indenfor disse, som nu staar for at iværksætte Jorddyrkning for egen Regning — at Forholdene maa blive saaledes trukket i Lave, at Brugerne af Jorden ikke blot forudsættes at kunne klare sig økonomisk, men ogsaa faar saadanne Virkekaar, at der ved normalt samvittighedsfuldt og godt Arbejde kan opnaas fremtidig Sikring af et tilfredsstillende Udkomme. Der skulde nemlig være rimelig Udsigt til at opnaa den Opmuntring, som vindes, naar der ved fornuftig Sparsommelighed kan opsamles fornøden Kapital til Underbygning af egen økonomisk Selvhjulpenhed. Thi dette at vide sig slettet paa Listen over dem, der er gældbundne og ejer minus saa og saa meget, og overføres til Listen over dem, der med Rette kan betegnes som Ejere — selv om det er af forholdsvis lidt — er en saa afgørende Forbedring i den økonomiske Placering og virker paa et Menneske med normal Mentalitet saa befriende og

saa styrkende for et naturligt Maal af Trang til Selvhævdelse, at jeg i videste Omfang tilønsker mine Kaldsfæller Opnaaelsen heraf.

Jo tidligere, man kan naa til at undgaa al Gældsstiftelse, og konsekvent gennemføre Princippet kontant, rentefri Betaling, jo sikrere er man paa at kunne faa og bevare sine økonomiske Forhold i fuldgod Orden. Forbløffende er det iøvrigt at erfare, hvor forholdsvis faa, der er, for hvem dette lykkes. Jeg ved ikke, om der fra den nyere Tid foreligger nogen Opgørelse over, hvor mange Procent af danske Samfundsmedlemmer, der ved deres Død har opnaaet at efterlade sig saa meget, at det har formaaget at dække deres Begravelsesomkostninger.

Man skulde jo i og for sig mene det et beskedent Forlangende at stille til den Enkelte, at kunne ved sin Vandel og Livsgerning naa at tjene sammen det fornødne til Dækning af Udgifterne ved egen Jordefærd eller Ligbrænding. Men jeg mindes et Foredrag, holdt i Nationaløkonomisk Forening i 1906 — gengivet samme Aar i Natøk. Tidsskr. — i hvilket Raadmand Gustav Philipsen bl. a. udtalte følgende, som da forekom mig ganske overraskende: „Det er en Kendsgerning, at de fleste Mennesker dør insolvente. Ved Københavns ordinære Skifteret sluttedes i 1896—1900 ialt 2949 Dødsboer, heraf ca. 2800 ved Ekstradition til Arvingerne, men af disse ekstraderedes de 2700 for Begravelsesomkostninger — d. v. s., at den beholdne Formue ikke ansaas tilstrækkelig til at dække Udgifterne ved en sømmelig Begravelse, altsaa utvivlsom Insolvens“. Det tilføjedes, at „Billedet forbedres ved, at der foruden de 2949 Boer sluttedes 530 af selvskiftende Arvinger og 138 af Testamenteksekutorer, hvilke to Grupper kan forudsættes at have været solvente. Men det ses alligevel, at i København, hvor Forholdene i saa Henseende ene kan oplyses, bliver det aldeles overvejende Antal af Efterladenskaber en negativ Masse“.

I Forbindelse med den her givne Omtale af driftsøkonomiske Problemer og økonomisk Selvhjulpethed fristes jeg til her at indføje en Bemærkning om de strengere Krav, der efter min Opfattelse bør kunne stilles til dem, der melder sig til Tjeneste som Overtagere af offentlige Tillidshverv og specielt til dem, der melder sig til Tjeneste som Landbrugernes Vejledere. Mig har det alle Dage forekommet barokt, at Landmænd, som ikke formaar at faa deres eget Landbrug til at svare Regning eller gaa rundt, accepteres af deres Kaldsfæller som fuldgode Vejledere. Hvis de saa endda fremholdt deres

Skæbne som Agrarer til Advarsel under Klargøring af de faglige Brist, som har henvist dem til at ende økonomisk i Vejgrøften, var der dog en Slags Mening i det. Men en saadan søger man forgæves efter, naar man har set Eksempel paa, at Evnen til at virke som Ekspert i Brugen af alle tænkelige og utænkelige Kneb til Undgaaelse af Betaling af indgaaede Gældsforpligtelser har kunnet forlene en havareret Landmand med en særlig paaskønnet Evne til at forkynde agrariske Visdomsord for Brugerne af Danmarks Jord.

Foran har jeg angivet de 3 Egenskaber, jeg har set fremholdt som betingende for Fremgang. Og det bliver som en Slags Analogi hermed, at jeg her nævner, hvad jeg et Sted har set en aandfuld Engländer anføre som de 3 Hovedhjørnестene i Lykkens Tempel, nemlig at handle retsindigt, at dømme mildt og at blive i Ydmyghed. Man vil straks være klar over, at den Mand, som ønsker sit Lykkeslot bygget over de her anførte tre Hovedhjørnестene, maa være af en helt anden Støbning end den lige ovenfor omtalte Folkets Vejleder. Thi ved Vurderingen af det paagældende Lykkens Tempel er det ikke saadanne materielle Goder, der tæller med, som man saa ofte anvender til Udmaaling af Lykkens Omfang, men derimod Forskrifter, som i og for sig godt kan hævdes afledede af de første Lovens Tavler.

Hvorledes man end ser paa det, vil man imidlertid neppe kunne bestride, at der rummes en Del Livsvisdom i den givne Anvisning paa Materialeanvendelsen til Lykketemplets Hovedhjørnестen. Thi givet er det, at hver Den, som vil holde sig for Øje og handle efter de 3 Tilhold, vil undgaa en Mangfoldighed af de Bryderier og Genvordigheder, som kan forbitre Tilværelsen og gøre dybt Indgreb i den Lykkefølelse, som Livet ellers kan byde paa.

Og Tilholdet turde ret beset være forholdsvis let at følge. Retsindig Handlemaade er dog noget, alle rettænkende Mennesker tilstræber at udøve. Og i samme Grad turde den være lettere at praktisere, som man stiller sig i det rette Forhold til pengelig Vinding — klar over, at Penge tager man ikke med sig i Graven, hvorhos det er et meget tvivlsomt Gode at kunne efterlade sine Arvtagere betydelige Beløb. Man berøver dem nemlig derved den fulde Glæde ved selv gennem Flid og Sparsommelighed at bygge op den rimelige pengelige Støtte for de ældre Aar og en usikker Fremtid. Og den paagældende Opsparingsevne er der dobbelt Anledning til at søge udviklet under de nuværende Forhold, hvor Beskatningsreglerne spærrer Adgang til

som tidligere at sikre Arvtagerne ved Henlæggelse af betydelige Beløb.

Og hvor man færdes blandt retsindigt handlende Mennesker, er det let at efterkomme Tilholdet Nr. to: at dømme mildt. Det udelukker nemlig ikke, at man er berettiget til at dømme skarpt i de Tilfælde, hvor man møder Mennesker, hvis Handlemaade er i afgjort Modstrid med de fundamentale Krav til Retsind. Og lad mig forresten her ud fra egen Erfaring anføre, at det turde være lettere for en Ikke-Politiker end for en aktiv Politiker baade at handle retsindigt og at dømme mildt. Jeg tør selvfølgelig ikke bestride, at der findes Politikere, som fyldestgør begge de nævnte Krav. Men mon de i saa Fald ikke vil, bedømt som Politikere, anses for at være for lidt af denne Verden, være mere naivt end politisk indstillede. Man har jo dog været Vidne til, at aktive Politikere har hævdet som en fundamental Regel, at man under ingen Omstændigheder bør gøre en politisk Modstander nogensomhelst Indrømmelse.

Det har været min Svaghed baade som aktiv Politiker og som Debattør i Almindelighed, at jeg ikke har kunnet bekvemme mig til at forholde min Modstander Retten paa de Punkter, hvor den øjensynlig tilkom ham. Og min Selvvurdering har ingensinde fristet mig til at sidestille mig selv med den beskedne Mand, som indrømmede, at enhver Sag har to Sider, nemlig — foruden hans egen — den forkerte Side.

Og saa har vi endelig som den tredie Hovedhjørnesten Kravet om at blive i Ydmyghed. Det turde være ubestrideligt, at der forskertses megen Lykkefølelse, ved at man ikke i behørig Grad indretter sig paa at lade sin Fremtræden være præget af et rimeligt Maal af Sindets Ydmyghed. Meningen er jo ikke dermed, at man som gængse Underskrift skal anvende Ordet underdanigst, eller at man i sin daglige Virksomhed og i Omgang med Mennesker skal anlægge en dermed afstemt Vurdering af sit eget Menneskeværd. Men man skal overlade til sine Medmennesker at bedømme denne, og fremfor alt vogte sig for at skilte med en Selvvurdering, der i gunstigste Tilfælde maa betage Næsten Lysten til at fremkomme med sin Vurdering, som nemlig da maatte munde ud i Tilholdet: Ven, sæt Dig længere ned. Lad mig iøvrigt her, hvor Begrebet Ydmyghed er fremdraget, bemærke, at intetsteds har jeg set det fremført i smukkere Sammenhæng end i en ualmindelig lødig saalydende Gravskrift paa Gentofte Kirkegaard: „Taalmod i Modgang. Ydmyghed i Medgang“.

Det er min Iagttagelse, at der ogsaa i vort Samfund — trods alt — er et rimeligt Maal af Villie til at tale godt om Næsten. Der mangler imidlertid heller ikke god Villie til Nedrakning. Mon imidlertid ikke det paagældende Nedrakningsobjekt i mange Tilfælde selv har været stærkt ude om det, bl. a. ved at lægge en saa iøjnefaldende og udæskende Selvgælde for Dagen, at man derved ganske tager Tonen fra andre, berøvende dem enhver Adgang til at fælde en gunstig Dom over den Paagældendes Personlighed. Trangen til Posering, til at stille sig selv i gunstigst muligt og jevnlig ikke helt naturlig eller ægte Belysning er ikke ualmindelig. Den er jo meget anvendt i Kapløbet om Tilværelsens Goder, f. Eks. hvor det gælder Opnaelse af en attraaet Virksomhed eller Placering. Den viser sig imidlertid jevnlig at forfejle sin Virkning eller at komme til at virke mod sin Hensigt, fordi den ikke har været anvendt med behørig Varsomhed.

Det er tidligere fremhævet, at det for min rundelige Adgang til Udløsning af min Arbejdsevne har været af stor Betydning, at jeg tidligt kom til at virke paa Arbejdspladser, hvor mit Arbejde i fuldeste Maal foregik i Skæret af Offentlighedens Søgelys. Thi det staar mig klart, at derved blev det for mig — i Modsætning til adskillige andre — overflødigt at være om mig for at faa min Arbejdsevne beslaglagt. Og det kan hændes, at jeg derved i noget højere Grad end helt berettiget har faaet nogen Mistillid til Betydningen af at udfolde paagaende Virksomhed som sin egen ordførende Stiller. Jeg har aabent Øje for Muligheden heraf. Men lige meget: lad det helst være andres Vidnesbyrd, som paa afgørende Vis fører Ordet. Der er mere Slagkraft i de Vidnesbyrd, end i ens egne.

Løvrigt fristes jeg til i denne Forbindelse — til Opmuntring for de fremadstræbende virkelig dygtige Unge — at fremholde en Iagttagelse, som jeg har gjort, og som jeg tror kan staa sin Prøve. Det er den nemlig, at trods al nutidig Trængsel og Konkurrence om Pladserne, saa er det ikke, som jevnlig hævdet, Dygtighederne som forgæves søger om Pladser. Nej, dem er der fremdeles altid Brug for. Men omvendt er det vedblivende jevnlig Pladserne, som forgæves søger efter virkelige Dygtigheder. Jeg har selv været ude for til en første Klasses Plads at kunne anvise en Dygtighed, som fuldtud viste sig Pladsen voksen. Da han efter en Aarrækkes god Tjeneste faldt for Aldersgrænsen, anmodedes jeg paany om at udpege den rette Mand til Pladsen. Hvilket jeg imidlertid da efter omhyggelig Søgen maatte erklære mig ude af Stand til.

Ud fra mine Iagttagelser finder jeg Anledning til at advare de Unge — og her særlig de dygtigste blandt disse — mod et alt for hæsblæsende Jag efter at vinde hurtigt fremad i Konkurrencen om at blive velplaceret indenfor deres respektive Virksomhedsbranche. Ogsaa i den Forbindelse resulterer Hastværk jevnlig Lastværk. Det er udmærket at mase paa med den paagaende Arbejdsenergi, der besejrer alle Hindringer og bærer stærkt fremad mod attraaværdigt Maal. Men Livet er trods alt i det store og Hele langt nok til, at der er og bør være tilstrækkelig Tid til, at det Faglighedens Fundament, ud fra hvilket det stillede Maal forfølges, udbygges efterhaanden saa solidt og godt, at det paa ethvert Stadium har fornøden Bæreevne til at føre sin Mand videre med den faglige Dygtigheds faste Grund under Fødderne.

Og een Ting til i denne Forbindelse: Har den unge Mand Ideernes Naadegave — hvilket er udmærket — saa træne han sig fra tidligst mulige Tidspunkt, haandfast og ubøjeligt, til ikke paa nogen Maade at slippe Ideerne løs, før de er grundig gennemtænkt og dermed har naaet den faste og definitive Udformning, som gør dem til værdifulde Ideer. Hvad er der ikke i Tidernes Løb sat til, og sættes der stadig til, paa et i og for sig værdifuldt Initiativ, som mishandles ved af hæsblæsende Iver at stilles til Raadighed paa et altfor tidligt Stadium! Resultatet er kun altfor ofte, at den løse Udformning, i hvilken Initiativet er afgivet, medfører Fejl og Mangler ved dets Udnyttelse — som ved grundig Gennemtænkning var undgaaet, og som paa et senere Stadium viser sig uforholdsmæssig kostbare at afbøde. Eller stundom sker Tilsætningen under den Form, at Initiativets Udnyttelse forceres saaledes frem, at det til Udnyttelsen nødvendige Anlæg ogsaa maa forceres og med de i saa Fald altid paaløbende uforholdsmæssig store ekstra Udgifter. Det vil for den Unge altid lønne sig grundigt at færdigbehandle sine Planer og Ideer, forinden de forelægges andre til Realitetsbehandling. Ikke mindst fordi han ad den Vej kan oparbejde sig et i mange Tilfælde overordentlig værdifuldt Renommé for solid Tænkeevne.

Lad mig sluttelig endnu engang udhæve, hvad der efter mit Skøn har været af størst Betydning for mit Forhold til de Chancer, som Tilværelsen bød mig, og som jeg i Henhold hertil maa anse som betydningsfuld Indsats i Bestræbelsen efter at blive gunstig placeret her i Livet. Det er Egenskaben Flid, jeg her først og sidst har for Øje. Thi den samvittighedsfulde Flid, bragt til fuld Udfoldelse tid-

ligst muligt og uden Afkortning opretholdt særlig gennem den faglige Uddannelsesperiode og dennes nærmeste Eftertid, er sikkert Hovedbetingelsen for Succes i Livets Kappelstrid.

Jeg har ingensinde — og jeg fristes til at sige heldigvis — turdet anse mig selv for særlig godt begavet i nogen Retning. En jevnt god Forstand og et rimeligt Maal af medfødt sund praktisk Sans, det vil paa det allernærmeste ramme mine givne Forudsætninger til Deltagelse i Kapløbet. Men jeg var navnlig fra Aarene henimod min Konfirmationsalder besjælet af en paagaende Trang til at søge opnaaet Plads i Fortroppen og undgaa Henvisning til Bagtroppen. Om det var ren og skær Forfængelighed, eller om det tør defineres som Æresfølelse, skal jeg ikke her bryde mit Hoved med. Det kommer vel iøvrigt saa nogenlunde ud paa ét. Men Resultatet var, at jeg ikke skyede noget Middel, ikke veg tilbage for noget Maal af Flidsudfoldelse for at sikre mig den tilstræbte gode Placering, hvadenten det var i Realskolens øverste Klasser eller paa vore samtidige Legepladser eller senere hen under saavel den praktiske som den teoretiske faglige Uddannelse.

I saa Henseende hjalp det mig, at min Konstitution tillod mig en praktisk taget ubegrænset Energiudfoldelse. Jeg kan i denne Forbindelse anføre, at jeg engang — da i Begyndelsen af Tyveaarsalderen — fandt Anledning til at lade mig undersøge af en bekendt Brystlæge-Professor. Lidt Tobakskatarrh var den ydre Anledning hertil. Ved Undersøgelsen havde jeg efter en dyb Indaanding at udaande i en Glasklokke. Resultatet var forbløffende. Thi ved Ringning markerede Klokken, at den ikke havde Plads til mere Luft, samtidig med at Professoren af Forbauselse faldt bagover i sin Stol. Jeg var, hævdede han, i Besiddelse af Sportsmands-Brystorganer, udviklede ved, at jeg som ung Forvalter var i stadig Bevægelse i fri Luft fra tidlig Morgen til sildig Aften.

Jeg har i Henhold til det ovenfor anførte altid for at klare mig i Konkurrencen og sikre mig tilfredsstillende Placering maattet være flittig og anvende behørig Tid til at sætte mig ind i Sagerne. Og det er min Overbevisning, at det saaledes paakrævede forberedende Arbejde ingenlunde er faldet mig lettere end normalt. Snarere det modsatte, idet jeg har mødt mange Mennesker, som paa vore fælles Arbejdspladser umiskendelig har havt lettere end jeg ved at magte det foreliggende Arbejde.

Forresten er det jo pudsigt og egentlig Opmærksomhed værd, at

det naturbegavede Menneske, som med legende Lethed tilegner sig den fornødne Viden, aftvinger sine Medmennesker langt større Respekt end den jevnt begavede Slider, som bringer sin Viden paa Linie med den førstnævntes gennem samvittighedsfuldt men møjsommeligt Arbejde og i sit Ansigts Sved!

I Alexis Carrel's fortræffelige Bog „Mennesket det ukendte“ udtales et Steds: „Som Spædbørn omfatter vi utallige skjulte Væsener, der dør en efter en“. Og senere: „I vor Alderdom omgives vi af alt det, vi kunde være blevet, alle vore mislykkede Muligheder“. Ved Læsningen af den paagældende tankevækkende Bog undgaar man vanskeligt at betages af den mægtige alsidige og dybtgaaende Viden, som Bogens Forfatter har formaaet at tilegne sig. For hans Vedkommende er der altsaa ikke Tale om en Mangfoldighed af mislykkede Muligheder.

Og mon det dog ikke vilde rumme en Overvurdering af de Chancer, der ved Starten til min Livsbane var i Behold for mig, hvis jeg nu paa mine gamle Dage mente mig henvist til at henleve Dagene og Aarene, der maatte blive mig forundt, i et Milieu af forspildte Muligheder. Der vindes jo i hvert Fald intet ved at dolere over et ikke bevisligt Spild af Muligheder. Langt snarere synes der mig Anledning til med Blikket fæstet paa alle menneskelige Forholds Relativitet at glæde mig over den forholdsvis rundelige Andel, der blev givet mig personlig til Udvikling og Udnyttelse af de Muligheder, der stod til min Raadighed som Udstyr til min Livsfærd. Iøvrigt rede til at erkende, at Heldet i paaskønnelsesværdigt Maal har grebet ind, hvis jeg virkelig paa mine gamle Dage tør slaa mig til Ro med at have været saa heldig at faa udviklet og udnyttet mine Muligheder saa nogenlunde.

Vor Tid anbefaler specialiseret Arbejde og Forskning som bedst egnet til at vinde Arbejdsfrugter af blivende Betydning for den samfundsmæssige Udvikling. Thi, hævdes der, Optagethed af mangesidig Arbejdsvirksomhed levner ikke Tid til den Fordybelse i det enkelte Fag, som nu er nødvendig for at kunne videreføre den hidtil naaede Udvikling. Tilholdet er altsaa i god Overensstemmelse med det i „Brand“ formulerede Krav: Det, som Du er, vær fuldt og helt, men ikke stykkevis og delt.

Ved Forholdenes Udvikling blev imidlertid i Tidernes Løb min Arbejdspræstation udparcelleret under saa mange Former, at den

netop i højeste Grad blev stykkevis og delt. Den faldt saaledes ikke ind under den Virksomhed, der sætter blivende Spor, tjenende til samfundsmæssig Fremme og blivende Udbygning. Et er imidlertid at være Medlem af det forholdsvis begrænsede Korps af Pionerer, som faar Lykke til ved positivt Bidrag til Samfundsudviklingen at føre denne videre mod Fuldkommenheden. Et andet er at præstere sin Arbejdsindsats som Led af det væsentlig mere talstærke Korps, hvis Arbejde medgaar til og sporeløst absorberes af Samfundshusholdningens Førelse. Den Side af Sagen skal jo imidlertid ogsaa varetages. Og selv med min Virksomhed saa godt som udelukkende knyttet til denne ser jeg ikke rettere, end at der ogsaa paa den Arbejds-mark har kunnet vindes en Arbejdsglæde, som i høj Grad bidrog til at gøre Livet værd at leve.

Ogsaa en tilendebragt Virksomhed af det sidstnævnte Tilsnit hjemler Adkomst til under tiltalende Form at søge udnyttet den Del af Livsaftenen, som endnu maatte være i Behold. For mit Vedkommende er det Rejser — helst i Forbindelse med rigelig Færden paa Søen — samt Læsning, der skænker mig en væsentlig Del af den Afveksling og Underholdning, jeg som Forhenværende har Brug for. Naar hertil kommer passende afgrænset Sysselsættelse ved enkelte Virksomheder, med hvilke jeg vedblivende har Føling, har jeg ingensomhelst Grund til at befrygte, at Tiden nogensinde skulde falde mig lang.

Ingensinde vil jeg kunne henfalde til tungsindige Grublerier over, at Tilværelsen, som den formede sig, skulde have forholdt mig Indfrielsen af rimelige Forventninger. Dertil er min Erkendelse for levende af, at Livet i rundeligt Maal bød mig alle de Goder, som man kæmper for at opnaa, saaledes at der paa den Konto saavist ikke skyldes mig noget.

Endvidere tør jeg glæde mig over at have mødt og vundet mange Venner paa min Vej gennem Livet. Flertallet af disse — navnlig af dem, med hvem jeg var fælles om Minder, der rakte tilbage til Ungdomsaarene — er efterhaanden kaldt bort. Med min nu naaede Aldersorden — hvor min næste Fødselsdag, hvis den opleves, gælder Firsaaert — er det i det Hele taget Livets ubønhørlige Gang, at der tyndes ud i den Kreds af Venner, man stod nærmest.

Med Glæde og Paaskønnelse mindes jeg en lang Række af disse mine nu bortkaldte Venner og Arbejdsfæller. Jeg regner det blandt de lødige Livsværdier at kunne glædes og varmes ved saaledes at bære Mindet om og Billedet af en Række henfarne kære Venner frem

for Erindringen. Jeg vinder tilmed herigennem fornøden Træning til at se imøde det sikkert nære Tidspunkt, hvor ogsaa jeg kun er et Minde. Og et Minde som ifølge Sagens Natur vil være stærkt afgrænset: i Bredden til de forholdsviis faa Efterlevende, hvem jeg stod nærmest, og i Dybden af meget kort Varighed, fordi det Minde, vi almindelige Mennesker efterlader os ved vor Død, er forudbestemt til at blaffre ud en lille Tid efter. Og jeg vedgaar ærligt, at Bevidstheden herom betinger ingensomhelst Afkortning i min Tilfredshed med den Lod, der blev mig beskaaret som Samfundsmlem. Ogsaa føler jeg mig veltilfreds med at være naaet til min nuværende Aldersorden. Thi ikke een Dag yngre ønsker jeg mig. Jeg er taknemlig over, at Forholdene for mig stiller sig netop, som de gør, og for alt hvad Livet bød mig, herunder ikke mindst en Venlighed fra mange Sider, som i min Livsaften tjener til at give Minderne forøget Varme og Glans.

Og iøvrigt deler jeg jo kun Skæbne med alle andre, naar det falder i min Lod at naas af den ubønhørlige Lov, som Victor Hugo giver smukt Udtryk i et Vers. Egentlig er Verset tilegnet elskende Par med lyse Fremtidsdrømme. Men med blot et Par Ords Ændring er det anvendeligt paa de talløse Skarers Vandring til Graven ad den endeløse Vej ind i en ligeledes uafgrænset Fremtid. Og med denne Tillempning i den foreliggende danske Oversættelse lyder Verset saaledes:

Ad vore vante Veje skal nye Slægter vandre;
 vor Tid er ikke mere, vi glider bort med Strømmen;
 den Drøm, som vi begyndte, skal drømmes saa af andre;
 og de gaar ogsaa bort. Men evigt lever Drømmen.

„*Min Livsmelodi*“

er Forpagter Chr. Sonnes Erindringer. Bogen begynder med Skildringer fra Forfatterens Barndom og Ungdom, men naar hurtigt frem til de Aartier, da han færdedes blandt Landets betydelige Mænd og satte sit Præg paa landsvigtige Afgørelser. Han fortæller om sine Foredragsrejser rundt i Landet, om den nordiske Udstilling i 1888, hvor han var Landbrugsafdelingens Sekretær, og om sin Forpagtervirksomhed, der senere bragte ham frem til de store Forpagterstillinger paa Knuthenborg og Rosenlund. 1902 bliver han valgt til Landstinget, og hermed begynder det politiske Afsnit af hans Liv. Han kommer i direkte Berøring med Datidens politiske Førere. Under Verdenskrigen bliver han af Regeringen udpeget til sammen med Etatsraad H. N. Andersen at føre Handelsforhandlinger med England. Han vælges ind i den ene Virksomhed efter den anden og er selv med til at starte Industriforetagender og viser i det hele taget, hvor meget en Mand med Initiativ formaar. I store Afsnit fortæller han om sine mange Rejser, deriblandt Rejserne til Kalifornien, Sydamerika og Jordan rundt. „*Min Livsmelodi*“ er saaledes en Bog, der baade giver et Billede af Privatmanden Sonne og af den offentlige Personlighed Chr. Sonne, der har været med til at præge Landets Udvikling, ikke mindst paa Landbrugets Omraade, hvor han har været en af vore Foregangsmænd. Det er et Memoireværk om en enkelt Mand og om en Periode i vort Lands Historie.